

Øystein Spjelkavik, Pål Børing, Kjetil Frøyland og Ingebjørg Skarpaas

# Behovet for varig tilrettelagt arbeid



ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE  
THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

© Arbeidsforskningsinstituttet 2012

© Work Research Institute

© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshavernes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

ISBN 978-82-7609-312-4

ISSN 0807-0865

Arbeidsforskningsinstituttet AS  
Pb. 6954 St. Olavs plass  
NO-0130 OSLO

Work Research Institute  
P.O.Box 6954 St. Olavs plass  
NO-0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00

Telefax: +47 22 56 89 18

E-post: [afi@afi.no](mailto:afi@afi.no)

Webadresse: [www.afi.no](http://www.afi.no)

Publikasjonen kan bestilles eller lastes ned fra <http://www.afi.no>

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE  
THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

*Temaområde*

Mestring, arbeid og mangfold

*Rapport nr.:*

14/2012

*Tittel:*

Behovet for varig tilrettelagt arbeid

*Dato:*

Oktober 2012

*Forfattere:*

Øystein Spjelkavik, Pål Børing, Kjetil Frøyland og Ingebjørg Skarpaas

*Antall sider:*

113 + vedlegg

*Resymé:*

Rapporten kartlegger behovet for varig tilrettelagt arbeid (VTA). Både tiltaksarrangører, kommuner og NAV forventer at behovet for VTA vil øke. Flertallet i alle aktørgruppene forventer en økning på 20 - 50 % i VTA i skjermet virksomhet de neste 5 årene. Selv om det er usikkerhet knyttet til anslagene, synes en registerdataanalyse å understøtter dette. Framtidige deltakere antas å ha psykiske lidelser, utviklingshemming, rus- og misbruksproblematikk samt sosial mistilpasning. Flertallet av NAV-kontorene forventer at behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke mellom 20 og 50 % de neste 5 årene. Økningsbehovet er begrunnet med at mange uføretrygdete har arbeidsevne og ønsker muligheter hos ordinær arbeidsgivere og at behovet øker fordi flere unge får innvilget uføretrygd. Rapporten presenterer tre utviklingsforløp som på forskjellige måter søker å møte behovet for en antatt vekst i de målgruppene som i dag og i den nærmeste framtid anses å ha behov for varig tilrettelagte tilbud, samt tilbud som øker mulighetene for deltakelse i ordinært arbeidsliv.

*Emneord:*

VTA, varig tilrettelagt arbeid, utviklingshemming, supported employment, uførepensjon, ordinære virksomheter, skjermede virksomheter, tiltaksarrangør, NAV, kommune, psykisk lidelse, sosial mistilpassing, sheltered workshops, customized employment, community employment

## Forord

I denne kartleggingen av behovet for Varig tilrettelagt arbeid (VTA) har vi benyttet oss av tre metodiske tilnærminger. Vi har for det første brukt et spørreskjema for å få fram involverte aktørers (tiltaksarrangører, kommuner og NAV lokalkontor) vurderinger av dagens behov og anslag for framtida. For det andre har vi intervjuet ansvarlige for tiltaket på NAVs fylkesnivå. For det tredje har vi gjort en registerdataundersøkelse, samt utviklet en modell for framtidig behovsvurdering basert på registerdata. Vi baserer våre anslag på involverte aktørers anslag, og på registerdata. Det er nødvendig å påpeke at involverte aktører har hatt vansker med å gi anslag og at det er usikkerhet knyttet til registerdataundersøkelsen på grunn av mangelfulle registerdata.

Siden vi har fått mange henvendelser om det, gjør vi oppmerksom på at vårt oppdrag ikke har vært å evaluere eller vurdere kvaliteten i VTA-tiltakene.

Vår oppdragsgiver, Arbeidsdepartementet, opprettet en referansegruppe for prosjektet som har vært av uvurderlig betydning for oss:

- Grethe Hammarqvist, Arbeidsdepartement
- Marit Helene Mørkved, Arbeidsdepartementet
- Øystein Haram, Arbeidsdepartementet
- Terje Olsen, Nordlandsforskning
- Magne Sjøvik, Arbeids og velferdsdirektoratet
- Erling Undrum, NAV Buskerud
- Kari-Anne Mathiesen, Oslo kommune
- Jack Eklund, Bærum kommune

Etter mange års kontakt med dette feltet, har flere av de involverte forskerne knyttet kontakter med kunnskapsrike folk, som vi også har konsultert og diskutert med. Kollega Knut Fossetøl ved AFI har hatt ansvaret for den interne kvalitetssikringen og har gitt svært nyttige kommentarer.

Undersøkelsen har vært gjennomført i løpet av høsten 2011 og våren 2012. På vegne av de involverte forskerne Pål Bøhring (NIFU, med hovedansvar for registerdataundersøkelsen), Ingebjørg Skarpaas (AFI, med hovedansvar for intervjuing ved NAV fylke) og Kjetil Frøyland (AFI, med hovedansvar for spørreundersøkelsen) rettes en stor takk til alle for samarbeidet.

Arbeidsforskningsinstituttet, oktober 2012

Øystein Spjelkavik  
Prosjektleder

# Innhold

Forord

Sammendrag

<b>1. INNLEDNING</b> .....	<b>1</b>
1.1. OM OPPDRAGET .....	1
1.2. DATAINNSAMLING.....	4
1.3. NÆRMERE OM VARIG TILRETTELAGT ARBEID (VTA) .....	9
<b>2. DAGENS SITUASJON</b> .....	<b>22</b>
2.1 FORDELING AV VTA-PLASSER .....	22
2.3 ENDRING I MÅLGRUPPEN FOR VTA? .....	36
2.4 VEIEN INN TIL EN Plass I VTA.....	37
2.5 KOBLINGEN SKOLE OG SKJERMEDE VIRKSOMHETER.....	39
2.6 KOMMUNENS ROLLE.....	41
2.7 FØRINGER FRA HVPU-REFORMEN.....	44
2.8 VENTETID OG VENTELISTER.....	44
2.9 GJENNOMSTRØMNING OG SLUTTÅRSAKER.....	47
2.10 NAVS BRUK AV VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET .....	56
2.11 SAMARBEIDSFORMER OG KOMMUNIKASJON .....	57
2.12 HVOR MANGE VIL BLI BERØRT DERSOM DET INNFØRES KRAV OM POLITIATTEST FOR TILTAKSDELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET? .....	58
<b>3. BEHOV FOR VTA</b> .....	<b>60</b>
3.1 UDEKKET BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET .....	60
3.2 ANSLAG PÅ UDEKKEDE BEHOVET FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET .....	62
3.3 UDEKKET BEHOV FOR VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET.....	73
3.4 FRAMTIDIG BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET.....	74
3.5 NAVS VURDERING AV FRAMTIDIG BEHOV FOR VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET .....	78
3.6 NAV FYLKES VURDERING AV FRAMTIDIG BEHOV FOR VTA .....	79
<b>4. OPPSUMMERENDE KONKLUSJONER</b> .....	<b>84</b>
4.1 INNLEDNING .....	84
4.2 DAGENS SITUASJON I VTA-TILTAKENE .....	85
4.3 UDEKKET BEHOV I DAG I VTA-TILTAKENE .....	93
4.4 FRAMTIDIG BEHOV FOR VTA-TILTAKENE .....	97
4.5 KONKLUSJONER .....	99
4.6 ULIKE UTVIKLINGSMULIGHETER FOR VTA.....	100
4.7 MODELL FOR ESTIMERING AV FRAMTIDIG BEHOV .....	109
<b>LITTERATUR</b> .....	<b>110</b>

## VEDLEGG

## Tabeller

TABELL 1 RESPONDENTENE I SPØRREUNDERSØKELSEN FORDELT PÅ ULIKE AKTØRGRUPPER ETTER BEFOLKNINGSTETTHET .....	7
TABELL 2 DELTAKERE I VTA ETTER TILTAK OG INDIVIDKJENNETEGN SOM KJØNN, ALDER OG INNVANDRERKATEGORI VED UTGANGEN AV DESEMBER I PERIODEN 2002-2010 .....	25
TABELL 3 ALDER PÅ NÅVÆRENDE DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET .....	28
TABELL 4 ANDEL TILTAKSARRANGØRER SOM FIKK NYE DELTAKERE (SKJERMET) I ULIKE ALDERSGRUPPER I LØPET AV 2011, FORDELT ETTER BEFOLKNINGSTETTHET. ....	28
TABELL 5 DELTAKERE I VTA ETTER TILTAK OG UTDANNINGSNIVÅ VED UTGANGEN AV DESEMBER I PERIODEN 2002-2010 .....	29
TABELL 6 DELTAKERE I VTA ETTER TILTAK OG DIAGNOSE, GJENNOMSNI TTET FOR 2007.....	30
TABELL 7 DIAGNOSER BLANT DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET, TILTAKSARRANGØRENS RAPPORTERINGER.....	32
TABELL 8 TIDLIGERE JOBBERFARING (GJENNOMSNI TTIG ANTALL DAGER) BLANT DELTAKERE I VTA TOTALT OG ETTER TILTAK FORDELT ETTER ULIKE ALDERSGRUPPER, DELTAKERE VED UTGANGEN AV DESEMBER 2010.....	33
TABELL 9 TILTAKSARRANGØRERS OPPFATNING AV DE TO MEST VANLIGE DIAGNOSER BLANT DE SOM STARTET I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I LØPET AV 2011, FORDELT ETTER BEFOLKNINGSTETTHET.....	34
TABELL 10 TILTAKSARRANGØRERS OPPFATNING AV DE TO MEST VANLIGE DIAGNOSENE BLANT DE SOM SLUTTET I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I LØPET AV 2011, FORDELT ETTER BEFOLKNINGSTETTHET.....	35
TABELL 11 ER VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I MINKENDE GRAD ET TILTAK FOR PERSONER MED UTVIKLINGSHEMMING?.....	36
TABELL 12 TILTAKSARRANGØRERS OPPFATNING AV HVORDAN POTENSIELLE KANDIDATER FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET KOMMER I KONTAKT.....	38
TABELL 13 NAV-KONTORENES OPPFATNING AV HVORDAN AKTUELLE KANDIDATER FOR VTA I SKJERMEDE ELLER ORDINÆRE VIRKSOMHETER KOMMER I POSISJON FOR Å BLI VURDERT .....	38
TABELL 14 ANDRE AKTIVITETS- OG SYSSELSETTINGSTILBUD I KOMMUNENE .....	43
TABELL 15 ER DET VENTETID FOR Plass I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET VIA DITT NAV-KONTOR I DAG? .....	45
TABELL 16 ER DET VENTETID FOR Å FÅ Plass I VTA I DIN VIRKSOMHET I DAG? .....	45
TABELL 17 ALDERSFORDELING BLANT PERSONER PÅ VENTELISTE FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET .....	47
TABELL 18 ER STADIG FLERE UNGE KANDIDATER FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET? .....	47
TABELL 19 ANDELEN SOM GÅR TIL JOBB BLANT DE SOM SLUTTER I VTA TOTALT OG ETTER TILTAK VED UTGANGEN AV HVER MÅNED I 2010. ....	49
TABELL 20 SLUTTÅRSAKER FOR DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET FOR 2010 OG 2011 IFØLGE TILTAKSARRANGØRER .....	50
TABELL 21 HAR DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET POTENSIAL FOR Å JOBBE I ORDINÆRT ARBEIDSLIV? .....	51
TABELL 22 ER DET NOK ARBEIDSPlassER I ORDINÆRT ARBEIDSLIV FOR DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET?.....	52
TABELL 23 ER DET I PRAKSIS INGEN MULIGHET FOR DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET FOR OVERGANG TIL ORDINÆRT ARBEID? .....	52
TABELL 24 HAR TILTAKSARRANGØRER GOD NOK KOMPETANSE TIL Å HJELPE MED OVERGANG TIL ORDINÆRT ARBEIDSLIV? .....	53
TABELL 25 KOMMUNIKASJONEN MELLOM NAV-KONTOR OG NAV FYLKE OM VTA I SKJERMEDE OG ORDINÆRE VIRKSOMHETER .....	58
TABELL 26 DEKKER ANTALL PlassER FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET SOM DITT KONTOR HAR TIL RÅDIGHET DAGENS BEHOV? .....	60
TABELL 27 DEKKER ANTALLET PlassER I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET BEHOVET FOR SLIKE PlassER I DIN KOMMUNE? .....	61
TABELL 28 NAV-KONTORENES ANSLAG PÅ UDEKKA BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I DAG.....	62

TABELL 29 NAV-KONTORENES ANSLAG PÅ UDEKKA BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I DAG, UTVALGTE FYLKER .....	63
TABELL 30 TILTAKSARRANGØRENE ANSLAG PÅ UDEKKA BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I DAG.....	63
TABELL 31 KOMMUNENES ANSLAG PÅ UDEKKA BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET I DAG.....	64
TABELL 32 ANTALL Plasser VTA i skjermet virksomhet, og omfang av tilbud som likner .....	65
TABELL 33 KOMMUNENES OVERSIKT OVER BEHOVET FOR VTA FOR PERSONER UTEN TILBUD GJENNOM NAV ELLER KOMMUNE .....	66
TABELL 34 KOMMUNENES OVERSIKT OVER BEBOERE MED UTVIKLINGSHEMMING .....	68
TABELL 35 BEREGNET ANTALL UFØREPENSJONISTER ETTER DE 4 VIKTIGSTE HOVEDDIAGNOSENE SOM GJELDER FOR DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET, PERSONER UNDER 40 ÅR ELLER 50 ÅR SOM HAR FULL UFØRHET I FOLKETRYGDLOVENS FORSTAND OG SOM HAR VIDEREGÅENDE UTDANNING ELLER LAVERE UTDANNINGSNIVÅ, PER 31.03.2012. ....	72
TABELL 36 ANSLAG PÅ UDEKKA BEHOV FOR VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET I DAG.....	73
TABELL 37 ANSLAG PÅ BEHOV FOR VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET SETT UT FRA ULIKE UTVALG AV FYLKER .....	74
TABELL 38 FORVENTET BEHOV FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET NESTE 5 ÅR .....	75
TABELL 39 HVOR STOR ØKNING FOR VTA I SKJERMET VIRKSOMHET VIL DET BLI DE NESTE 5 ÅR?.....	75
TABELL 40 FORVENTEDE DIAGNOSER BLANT FRAMTIDIGE DELTAKERE I VTA I SKJERMET VIRKSOMHET .....	76
TABELL 41 DIAGNOSER BLANT ELEVER FRA VIDEREGÅENDE SKOLE I PRAKSIS HOS TILTAKSARRANGØRER I LØPET AV 2011.....	77
TABELL 42 FORVENTET BEHOVET FOR VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET .....	78
TABELL 43 HVOR STOR ØKNING VIL DET BLI BEHOV FOR I VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET DE NESTE 5 ÅR?.....	79
TABELL 44 UTVIKLINGSEKSEMPEL 1 .....	104
TABELL 45 UTVIKLINGSEKSEMPEL 2 .....	106
TABELL 46 UTVIKLINGSEKSEMPEL 3 .....	108

## Figurer

FIGUR 1 DELTAKERE I VTA ETTER TILTAK OG BOSTEDSFYLKE, GJENNOMSNIITTET FOR 2010. ....	22
FIGUR 2 DELTAKERE I VTA TOTALT OG ETTER TILTAK VED UTGANGEN AV HVER MÅNED I PERIODEN 2002-2010.....	23
FIGUR 3 ANDELEN UNDER 40 ÅR BLANT DELTAKERE SOM STARTER I VTA TOTALT OG ETTER TILTAK VED UTGANGEN AV HVER MÅNED I PERIODEN 2003-2010, ÅRSGJENNOMSNIITT. ....	27
FIGUR 4 ANTALL UFØREPENSJONISTER VED UTGANGEN AV HVER MÅNED I PERIODEN 2001-2010. ....	70

## Sammendrag

Undersøkelsen kartlegger, utarbeider anslag for behovet for det arbeidsrettete tiltaket Varig tilrettelagt arbeid, både i ordinær og skjermet virksomhet og foreslår en modell for estimering av framtidig behov. Undersøkelsen gir oversikt over hvem som benytter VTA-plasser i dag og hvem som kan være aktuelle for slike plasser i nær framtid. Datainnsamlingen har bestått av spørreundersøkelse blant tiltaksarrangører i skjermet sektor, NAV-kontor og kommuner, telefonintervju med informanter på NAVs fylkesnivå og en registerdataundersøkelse. Analysen baserer seg på involverte aktørers anslag, som har hatt vansker med å gi anslag på dagens og framtidens behov for VTA. Det er dessuten usikkerhet knyttet til registerdataundersøkelsen på grunn av mangelfulle registerdata.

### Hovedkonklusjoner om framtidig behov:

- Samtlige aktørgrupper forventer at behovet for VTA i skjermet virksomhet vil øke. Flertallet av de som forventer en økning, ser i alle tre aktørgruppene for seg en økning på mellom 20 og 50 % de neste 5 årene. Andelen tiltaksarrangører som forventer dette er en del høyere enn hos NAV-kontor og kommuner.
- Aktørenes vurdering av framtidig behov og forventet deltakergruppe for både VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet varierer med stedstørrelse. Utviklingshemming, psykiske lidelser og sosial mistilpasning er de vanligste diagnosene blant de som står på venteliste. Det er flest på venteliste til VTA i skjermet virksomhet fra yngre alderskategorier. Involverte aktører forventer økt behov for VTA-plasser blant personer i yngre aldergrupper.
- NAV-kontorenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag tilsvarer 18 % økning. NAV-kontorene i småby/tettbebygde strøk melder om minst udekket behov. Tiltaksarrangørenes anslag på udekket behov tilsvarer 23 % økning. Kommunenes anslag på udekket behov i dag tilsvarer 49 % økning. Kommuner og tiltaksarrangører i småbyer/tettbebygde strøk oppgir størst udekket behov.
- NAV lokal og NAV fylke mener det er behov for flere plasser i VTA i ordinær virksomhet. Respondentene i NAVs anslag for behovet for VTA i ordinære virksomheter i de neste 5 år tilsvarer en økning på 20 - 50 %. Andelen NAV-kontor som mener behovet ikke er dekket i dag, er størst i byer og minst i bygder/spredt bebyggelse.
- Basert på spørreundersøkelsen til kommunene, anslås at en promille på 0,3 (1.515 personer) av befolkningen i kommunene er utviklingshemmede med udekket behov for VTA. Basert på registerdata anslås et udekket behov for om lag 4.600 personer med utviklingshemming under 50 år og for om lag 3.300 personer med utviklingshemming under 40 år.

### Dagens situasjon i VTA-tiltakene

Antall deltakere i VTA-tiltakene økte fra 3 756 personer i 2002 til 8 704 personer i 2010. Fra januar 2006 ble åpnet for å arrangere tiltaket i ordinær virksomhet. Økningen i antall deltakere i VTA de siste årene skyldes hovedsakelig økning av VTA i ordinær virksomhet. I 2010 var det 7 974 deltakere i VTA i skjermet virksomhet og 730 deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Det vil si at 92 % av deltakerne i VTA var i VTA i skjermet virksomhet, mens de øvrige 8 % var i VTA i ordinær virksomhet.

Registerdataundersøkelsen viser at alderen på personer som starter i VTA i ordinær virksomhet har blitt noe lavere over tid, mens alderen på personer som starter i VTA i skjermet virksomhet i



gjennomsnitt har blitt noe høyere. I 2010 var deltakerne i VTA i ordinær virksomhet betydelig yngre enn deltakerne i skjermet virksomhet.

Registerdataundersøkelsen viser at gjennomsnittsalderen på personer som starter i VTA i skjermet virksomhet økte fra 40 år i 2002 til 42 år i 2010. Spørreundersøkelsen viser at ifølge tiltaksarrangørene er 10 % av dagens deltakere i VTA i skjermet virksomhet under 25 år, og totalt 31 % er under 35 år. I overkant av halvparten av VTA-deltakerne er mellom 35 og 54 år. Vi finner at dess mer tettbebygd strøk tiltaksarrangøren er lokalisert i, dess større andel av tiltaksarrangørene har fått nye deltakere i yngre aldergrupper.

Registerdataundersøkelsen viser at i 2007 hadde 34 % av deltakerne i VTA diagnosen psykisk utviklingshemming og 25 % hadde diagnosen psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser. Spørreundersøkelsen tyder på at de samme diagnosegruppene dominerer i dag, og at det er mye sammenfall mellom diagnosene blant brukere i VTA i ordinær og skjermet virksomhet.

### **Alder og diagnoser i VTA i skjermet virksomhet**

Registerdataundersøkelsen viser at gjennomsnittsalderen på personer som starter i tiltaket økte fra 40 år i 2002 til 42 år i 2010. Spørreundersøkelsen viser at ifølge tiltaksarrangørene er 10 % av dagens deltakere i tiltaket under 25 år, og totalt 31 % er under 35 år. I overkant av halvparten av deltakerne er mellom 35 og 54 år. Vi finner at dess mer tettbebygd strøk tiltaksarrangøren er lokalisert i, dess større andel av tiltaksarrangørene har fått nye deltakere i yngre aldergrupper.

Psykisk utviklingshemming er den største diagnosegruppen for deltakere, mens kategorien "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" er den nest største. I følge tiltaksarrangørene har 48 % av de nåværende tiltaksdeltakerne utviklingshemming, mens 21 % har en psykisk lidelse. Et flertall av tiltaksarrangørene rapporterer at utviklingshemming er den vanligste diagnosen blant de som slutter, mens diagnosen psykiske lidelser oftest rapporteres som vanligst blant de som starter. Det ser ut til at utviklingshemming i større grad dominerer i byene i VTA i skjermet virksomhet, mens diagnosebakgrunnen er litt mer variert i småbyer og særlig i bygder.

Anslag av tiltaksarrangørene tyder på at 4 % av deltakere i VTA i skjermet virksomhet ville blitt berørt dersom det forelå krav om politiattest for deltakere i VTA i skjermet virksomhet i dag.

### **Kommunens medfinansiering av VTA og andre tilbud**

Spørreundersøkelsen viser at medfinansieringssatsen – altså den andelen kommunen betaler for VTA i skjermet virksomhet – varierer, men flertallet av tiltaksarrangører oppgir at den ligger på minimumssatsen 25 %.

43 % av tiltaksarrangørene oppgir at de i tillegg til VTA-deltakere også har tilbud til personer som kun er kommunalt finansierte. 9 % oppgir å ha slike tilbud som andre enn kommunen finansierer. I tillegg opplyser 48 % å ha brukere som ingen finansierer.

### **Veien inn til en plass i VTA i skjermet virksomhet**

Kontakt opprettes oftest via NAV-kontoret, men det er også vanlig at kontakt opprettes via kommune, videregående skole, familie eller ved at kandidaten henvender seg til bedriften selv. Tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet har noen steder inngått avtaler med videregående

skoler om praksisplass for skoleelever. Informanter på NAVs fylkesnivå peker på at dette er blitt en rekrutteringsåre til VTA for enkelte tiltaksarrangører i skjermet sektor.

### **Ventetid og ventelister i VTA i skjermet virksomhet**

Vel halvparten av tiltaksarrangører og NAV-kontor oppgir at det er lang ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet. Tiltaksarrangørene oppgir utviklingshemming/lærevansker og psykiske lidelser som mest vanlige diagnoser blant de som står på venteliste. 64 % av de som står på tiltaksarrangørenes venteliste er under 35 år; 39 % av disse har ifølge tiltaksarrangørene ikke noe tilbud, mens 13 % er elever på videregående skole. Samtlige aktørgrupper mener at behovet for tilbud til unge personer øker.

### **Gjennomstrømming i VTA i skjermet virksomhet**

Registerdataundersøkelsen viser at blant deltakerne som sluttet i 2010 gikk 9 % til jobb med arbeidstid per uke på minst 20 timer, mens 2 % gikk til en jobb med arbeidstid per uke på minst 37 timer. Spørreundersøkelsen finner en lavere andel med ordinær jobb som sluttårsak. I følge tiltaksarrangørene gikk 6 % av de som sluttet til ordinært arbeid i 2010 og 2011, 16-17 % gikk til annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune, mens størst andel gikk over i en situasjon uten aktivitet eller tiltak (28-32 %); om lag en av fem sluttet på grunn av dårlig helse. Ifølge NAV-kontorene gikk 4 % til ordinært arbeid. NAV-kontorene rapporterer at en større andel deltakere sluttet på grunn av dårlig helse enn det tiltaksarrangørene gjør.

### **Deltakernes alder og diagnoser i VTA i ordinær virksomhet**

Registerdataundersøkelsen viser at gjennomsnittsalderen på personer som starter i tiltaket økte fra 35 år i 2006 til 37 år i 2010. I 2010 var 62 % av deltakerne i tiltaket under 40 år, 80 % var under 50 år. Deltakere med psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser var den største diagnosegruppen i 2007 (41 %) og psykisk utviklingshemming nest størst (21 %). I spørreundersøkelsen rapporterer NAV-kontorene at utviklingshemming og psykiske lidelser fortsatt er de vanligste diagnosene. I tillegg oppgis ukjent diagnose for en høy andel deltakere.

### **Inntak, ventetider og gjennomstrømming i VTA i ordinær virksomhet**

Det er i størst grad statlig del av NAV som foreslår kandidater. Det er også vanlig at deltakerne selv oppsøker NAV. 77 % av NAV-kontorene oppgir at det ikke er ventetid ved deres NAV kontor, 13 % oppgir at det er lang ventetid og 10 % kort ventetid. Det er ikke store forskjeller på kontor som ligger i by, småby eller bygd.

11 % av NAV-kontorene oppgir både for 2010 og 2011 at de hadde deltakere som sluttet i tiltaket, de fleste på grunn av dårlig helse. Registerdataundersøkelsen viser at i 2010 gikk i gjennomsnitt 14 % til ordinær jobb med under 20 timer per uke, 4 % gikk til jobb med 20 - 37 timer, mens 8 % gikk til heltidsjobb.

### **Deltakernes bistandsbehov i VTA-tiltakene**

Ifølge NAV-kontorene har deltakerne i VTA i skjermet og ordinær virksomhet mye av de samme bistandsbehovene: Tett oppfølging, tilrettelegging, forutsigbarhet, sosial kontakt, tilhørighet og

mestring av arbeidsoppgaver. Deltakere i VTA i skjermet virksomhet beskrives i større grad å ha et utvidet bistandsbehov og behov for tverrfaglig bistand.

### **Samarbeidsformer og forum rundt VTA-tiltakene**

52 % av tiltaksarrangørene, 40 % av kommunene og 39 % av NAV-kontorene oppgir at det finnes et samarbeidsforum i kommunen for å vurdere og holde oversikt over behovet for VTA i skjermet virksomhet. Nesten alle tiltaksarrangører oppgir at de deltar i disse selv der de finnes. 56 % av NAV-kontorene sier det har vært kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 om behovet for VTA i skjermet virksomhet, mens 32 % har hatt kommunikasjon med NAV fylke om VTA i ordinær virksomhet.

### **Udekket behov i dag i VTA-tiltakene**

Aktørene har vansker med å gi anslag på dagens og framtidens behov for VTA. Informantene på fylkesnivå gir klart inntrykk av at når det gjelder VTA i skjermet virksomhet, er spørsmål om vekst, reduksjon, metodisk innhold og faglige mål, samt kommunens rolle, ofte kontroversielt. Vi må derfor i tillegg til aktørenes usikkerhet med hensyn til anslag, gå ut fra at ulike føringer virker eksplisitt eller implisitt inn på respondentenes og informantenes vurderinger. Fordi svært mange VTA-deltakere har uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010, knytter det seg dessuten stor usikkerhet til bruk av registerdata når det gjelder å anslå behovet for VTA blant uførepensjonister med psykisk utviklingshemming.

Behovet for VTA i skjermet virksomhet ser ut til å variere både i forhold til befolkningstetthet og landsdel. Aktørene i byer og småbyer ser ut til i størst grad å erfare lang ventetid og udekket behov. Aktører i Nord-Norge rapporterer i mindre grad enn øvrige landsdeler om udekket behov og lang ventetid.

NAV-kontorenes anslag på udekket behov tilsvarer 18 % økning. NAV-kontorene i småbyer/tettbebygde områder melder om minst udekket behov, og kontorene i byområdene foreslår minst økning. Tiltaksarrangørenes anslag på udekket behov tilsvarer 23 % økning. Behovet rapporteres som høyest i småby/tettbebygde strøk. Kommunenes anslag på udekket behov i dag tilsvarer 49 % økning. Kommuner i småbyer/tettbebygde strøk oppgir størst udekket behov.

Forekomsten av tilbud hos tiltaksarrangører som ikke er statlig finansiert kan være en indikasjon på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet. Det totale antallet slike tilbud tilsvarer ifølge tiltaksarrangørene 17 % av antallet plasser i VTA i skjermet virksomhet.

Blant kommunene er det en tendens til at jo mer kunnskap om VTA i skjermet virksomhet de oppgir å ha, jo mindre anslår de det udekkede behovet for å være. Blant de kommunene som kjenner tiltaket godt og som har omtrentlig eller god oversikt, tilsvarer anslaget på personer med udekket behov for tiltaket 1,2 promille av befolkningen, omtrent 6000 personer på nasjonalt nivå.

Registerdataanalysen finner at om lag 10 % av det totale antall uførepensjonister er statistisk sammenlignbare med dagens VTA-deltakere i skjermet virksomhet under 50 år, mens blant de under 40 år er om lag 5 % statistisk sammenlignbare. Analysen indikerer at omfanget av VTA i skjermet virksomhet og dermed omfanget av VTA totalt kunne vært høyere. Det er imidlertid usikkerhet på grunn av mangelfulle registerdata for denne analysen.

Registerdataanalysen viser at blant de om lag 15.600 uførepensjonistene under 40 år, har om lag 3.300 personer psykisk utviklingshemming. Spørreundersøkelsen finner at kommunenes anslag på behov blant utviklingshemmede som ikke har tilbud om VTA i dag, utgjør 0,3 promille av befolkningen, tilsvarende 1515 personer for hele landet.

NAV-kontorene anslår et udekket behov for VTA i ordinær virksomhet i dag som tilsvarer 82 % økning. 31 % av NAV kontorene mener dagens antall plasser dekker behovet, mens 36 % av dem erfarer at behovet for VTA i ordinær virksomhet ikke er dekket. 32 % av NAV-kontorene vet ikke om dagens antall plasser dekker behovet. Andelen NAV-kontor som mener behovet ikke er dekket, er størst i byer (52 %) og minst i bygder og spredt bebyggelse (33 %).

Grunner til at behovet ikke er dekket oppgis av NAV-kontorene å være for få plasser, manglende kapasitet og manglende økonomi. På fylkesnivå vises det til manglende kapasitet i NAV lokal til å påta seg oppfølgingsansvar og liten motivasjon til å prioritere målgruppen. Flere viser til muligheten for å sikre varig oppfølging via eksterne leverandører.

Fylker som har prioritert VTA i ordinær virksomhet ser størst potensial for tiltaket framover. Bekymring for økt bruk av VTA i skjermet virksomhet for personer med psykiske lidelser, unge og andre målgrupper med varierende funksjonsnivå og arbeidsevne, bidrar til at mange i NAV fylke vurderer VTA i ordinær virksomhet som et viktig tiltak for framtida. En begrensning på økt satsing på tiltak rettet mot ordinært arbeidsliv, deriblant VTA i ordinær virksomhet, oppgis av informantene i NAV fylke å være at store deler av tiltaksbudsjettet er bundet opp i plasser i skjermet virksomhet.

### **Framtidig behov for VTA i skjermet virksomhet**

Samtlige aktørgrupper forventer at behovet vil øke. Andelen tiltaksarrangører som forventer dette er en del høyere enn hos NAV-kontor og kommune. Flertallet av de som forventer en økning, ser i alle aktørgruppene for seg en økning mellom 20 og 50 % de neste 5 årene.

Tiltaksarrangørene forventer framtidige deltakere med psykiske lidelser. Mange forventer også utviklingshemming som en vanlig framtidig diagnose. I tillegg forventer økt innslag av rus- og misbruksproblematikk samt sosial mistilpasning. 93 % av tiltaksarrangørene oppgir at de får henvendelser fra videregående skoler om praksisplasser for elever. En stor andel av disse har diagnosen utviklingshemming, og relativt mange har diagnosene sosial mistilpasning og psykiske lidelser.

Størst andel av NAV-kontor i byer opplever lang ventetid, udekket behov og forventet økning framover. Størst andel kommuner som ligger i småbyer og tettbebygd strøk erfarer lang ventetid, udekket behov og forventet økning framover.

### **Framtidig behov for VTA i ordinær virksomhet**

Flertallet av NAV-kontorene forventer at behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke de neste 5 år. Respondentene i NAV mener at behovet i de neste 5 år vil innebære en økning på mellom 20 og 50 %. Andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke er noe høyere enn andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i skjermet virksomhet vil øke. En større andel av NAV-kontor i byområder forventer betydelig eller stor økning. NAV-kontorene begrunner økningsbehovet med at mange uføretrygdete har arbeidsevne og ønsker muligheter hos ordinær arbeids-

givere, at behovet øker fordi flere unge får innvilget uføretrygd og at økt prioritering av VTA i ordinær virksomhet kan få flere i tilrettelagt ordinært arbeid.

### **Ulike utviklingsmuligheter for VTA-tiltakene**

Rapporten presenterer tre utviklingsforløp som på forskjellige måter søker å møte behovet for en antatt vekst i de målgruppene som i dag og i den nærmeste framtid anses å ha behov for varig tilrettelagte tilbud, samt tilbud som øker mulighetene for deltakelse i ordinært arbeidsliv.

Utviklingseksempel 1 beskriver en betydelig vekst i VTA i skjermet virksomhet kombinert med en moderat økning av overganger til ordinært arbeid. Utviklingseksempel 2 beskriver en betydelig vekst i VTA i ordinær virksomhet kombinert med en moderat økning av plasser i VTA i skjermet virksomhet. Utviklingseksempel 3 beskriver en betydelig økt innsats før uførepensjon innvilges, særlig overfor de yngre aldersgruppene, kombinert med økt vekst i VTA i ordinær virksomhet og moderat vekst i VTA i skjermet virksomhet.

En modell for bedre estimat for framtidig behov for VTA foreslås å inneholde:

- Standardisering og økt bruk av samarbeidsfora i kommunene.
- Økt prioritet i kommunene, innbefattet bedre undersøkelser på kommunalt nivå, tydeligere ansvarliggjøring i kommunen og regelmessige undersøkelser utført av eksterne instanser.
- Intensivert og systematisert dialog mellom NAV-kontor og NAV fylke om VTA-tiltakene.
- Metode for bruk av registerdata som gir anslag på hvor stort udekket behov det er for VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister basert på en gruppe uførepensjonister som er sammenlignbare med dagens tiltaksdeltakere med hensyn til alder, utdanningsnivå, diagnose og uføregrad.

# 1. Innledning

## 1.1. Om oppdraget

De statlige tidsubestemte arbeidsrettede tiltakene er:

- Varig tilrettelagt arbeid (VTA) i skjermet virksomhet
- Varig tilrettelagt arbeid (VTA) i ordinær virksomhet
- Tilrettelagt arbeid i arbeidsmarkedsbedrifter (TIA)
- Tidsubestemt lønnstilskudd (TULT) (forsøksordning)

Denne rapporten handler om de to første tiltakene. Mens VTA i ordinær virksomhet per definisjon er arrangert i virksomheter i ordinært arbeidsliv, er VTA i skjermet virksomhet arrangert av tiltaksarrangører (hovedsakelig vekstbedrifter og attføringsbedrifter) i skjermet sektor.

VTA er regulert i forskrift av 11.12.2008 om arbeidsrettede tiltak.<sup>1</sup> Her framgår det at målgruppen er personer som har eller i nær framtid ventes å få innvilget varig uførepensjon etter folketrygdloven, og som har behov for spesiell tilrettelegging og tett oppfølging.

Deltakerne i VTA er ansatt i virksomhetene, enten i skjermet sektor eller ordinært arbeidsliv, og arbeidsforholdene er regulert i arbeidsmiljøloven. Hver enkelt arbeidstaker skal ha en arbeidskontrakt som regulerer ansettelsesforholdet. Deltakerne har uførepensjon og mottar i tillegg en bonuslønn fra arbeidsgiveren.

Bakgrunnen for denne undersøkelsen er at Arbeids- og sosialkomiteen i Stortinget i Innst. 15 S (2010-2011) uttrykker et ønske om ”mer sikker kunnskap om det reelle behovet for VTA-plasser”. Denne undersøkelsen skal:

- *Kartlegge og utarbeide anslag for et mer treffsikkert og kunnskapsbasert behov for det arbeidsrettete tiltaket varig tilrettelagt arbeid, både i ordinære og skjermede virksomheter.*
- *Skaffe en oversikt over hvem som benytter VTA-plasser i dag, hvem som kan være aktuelle for slike plasser i nær framtid, og hvordan dekningen på landsbasis i dag er i overensstemmelse med framtidig behov.*

Oppdraget innebærer å undersøke hvem som deltar i tiltaket i dag og å rette fokus på om hva som i framtida kan anses som riktig målgruppe for VTA, samt å vurdere omfanget på denne. *Hvilken målgruppe* som er i mindretall eller overtall, eller *hva* tiltaket skal tilby, er ikke statisk – målgruppene endrer seg, næringslivet endrer seg, og innhold og hensikt med VTA er under debatt. Det knytter seg med andre ord ulike meninger til disse spørsmålene.

Ulike insentiver fra involverte parter og usikkerhet knyttet til rolle og funksjon for VTA gjør det vanskelig å estimere behovet for VTA. Hva man vedtar for VTA på politisk nivå vil få konsekvenser for framtidens behov. Om man mener at et økende antall mennesker i arbeidsfør alder i framtida ikke vil kunne delta i det ordinære arbeidslivet, vil behovet for antall plasser gå opp. Ønskes det økt

---

<sup>1</sup> <http://www.lovdatabasen.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20081211-1320.html>

*gjennomstrømning i tiltaket*, kan behovet for antall VTA-plasser gå ned, gitt at tiltaksarrangøren har kompetanse for å få til en økt gjennomstrømning. Hvis det ønskes endring i *type arbeidsoppgaver* i VTA, kan målgruppene lett endre seg. Hvis kommunenes muligheter for å finansiere sysselsettings- og aktivitetstilbud til de av innbyggerne som har behov for det går ned, vil presset på å øke den statlige innsatsen gå opp. Hvis arbeidsmarkedsmyndighetene gjør kutt i antall VTA-plasser, kan tiltaksarrangører i skjermet sektor få problemer med å opprettholde produksjon og arbeidsplasser for sine egne ordinært ansatte, og dermed også tiltaksansatte. Hvis kravet til deltakernes arbeidsevne reduseres, vil tiltaksarrangørers utfordringer med egen produksjon stige – og motsatt om kravet til arbeidsevnen blir høyere.

Hvem VTA er hensiktsmessig for, og hva som anses som hensiktsmessig, vil variere ut fra ut fra hvilket ståsted man har. Skal VTA forstås som et arbeidsmarkedstiltak for utvikling i retning av deltakelse i ordinært arbeidsliv eller primært som et alternativ til det ordinære arbeidslivet for å produsere og skape, samtidig som man deltar i et arbeidsfellesskap (jf Handegård & Olsen 2009)? NOU 2012:6 retter oppmerksomheten mot økt bruk av ordinært arbeidsliv for trening og kvalifisering:

*“Utvalget mener det er nødvendig å tydeliggjøre kravet om økt bruk av det lokale næringslivet som arena for tiltaksgjennomføringen. Dette vil kunne øke mulighetene for å tilpasse arbeidstilbudet til hver enkelt deltakers behov og ønsker, samtidig som det gir bedre muligheter for integrering i det ordinære arbeidslivet” (NOU 2012:6, s. 200).*

ASVL, som er arbeidsgiver- og interesseforening for 230 vekstbedrifter som blant annet er tiltaksarrangører av VTA i skjermet virksomhet, gir i en høringsuttalelse støtte til

*“forslagene fra et samlet utvalg om at attførings- og arbeidsinkluderingen i større grad skal foregå i det ordinære arbeidslivet. Forutsetningen for gode resultater er imidlertid at bistanden og tilretteleggingen utføres av personer med attførings- og arbeidsinkluderings-kompetanse.”<sup>2</sup>*

Også bransjeforeningen Attføringsbedriftene, som er fagutviklings, og interesseorganisasjonen for landets 110 attføringsbedrifter, hvorav mange er tiltaksarrangører av VTA i skjermet virksomhet, støtter

*“utvalgets fortsatte satsing på Varig tilrettelagt arbeid (VTA), og mener at en videre utbygging av tiltaket må fortsette, både kvantitativt og kvalitativt, med sikte på å utvikle bedre integreringsmodeller inn mot ordinært arbeidsliv.”<sup>3</sup>*

Dette at det er så bred faglig enighet om behovet for økt utvikling av inkluderingsmetodikk og økt bruk av ordinært arbeidsliv, er et aspekt som må innlemmes i analyser om hva som er aktuelle målgrupper for tiltaket. Spørsmålet om behovet for VTA berører problemstillingen hvilken rolle VTA skal ha, som igjen berører *hvem* som er aktuelle for tiltaket. Denne undersøkelsen handler dermed ikke bare om trekk ved målgruppene for tiltakene i dag, men også hva man ønsker med VTA i tiden framover. Og her vil det være divergerende syn.

---

<sup>2</sup> <http://www.asvl.no/filestore/HringssvarNOU20126Arbeidsrettedetiltak4.pdf> (lest 10.07.2012)

<sup>3</sup> <http://www.attforingsbedriftene.no/Default.aspx?ID=1006&Action=1&NewsId=1209&M=NewsV2&PID=1365> (lest 10.07.2012)

VTA, særlig i skjermet sektor, er tradisjonelt sett som et viktig tilbud til mennesker med psykisk utviklingshemming (Tøssebro & Lundeby 2002, Olsen 2006). En hovedtanke i HVPU-reformen var normalisering og et sentralt aspekt i så måte var at utviklingshemmede skulle ha tilbud om tilrettlagt arbeidsplass med offentlig støtte, også med muligheter for deltakelse i ordinært arbeidsliv. Dette er et sentralt aspekt i NOU 2012:6:

*”Økt bruk av det lokale arbeids- og næringslivet ved gjennomføring av tiltak vil også kunne bidra til å skape en bedre forståelse for mulighetene for å integrere også utviklingshemmede i det ordinære arbeidslivet” (NOU 2012:6, s. 200).*

St.meld. nr. 47 (1989-90) slo fast at arbeidsmarkedsetaten hadde hovedansvaret for sysselsettingspolitikken for denne gruppen. Diagnosesammensetningen blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet endret seg i perioden 2002-2009; andelen utviklingshemmede er blitt redusert omtrent like mye som andelen som ikke er registrert med noen diagnoser har økt (om lag 12 %) og andelen med psykiske lidelser har ligget nokså jevnt (12-14 %). Lite tyder på at andelen utviklingshemmede som deltar i ordinært arbeidsliv har økt (Olsen 2006, Spjelkavik et al. 2003) og lite tyder på at overgangen fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeidsliv har økt (Mandal 2008). Denne undersøkelsen skal framskaffe anslag på omfanget av utviklingshemmede i VTA-tiltaket og estimere hvor mange som har behov for tilbud om VTA.

Omfanget av kommunale aktivitetstiltak økte på 1990-tallet; noen fungerte i all hovedsak som sosiale møteplasser mens det var betydelig innslag av produksjon i andre. Over tid er de kommunale tiltakene blitt mindre orientert mot produksjon og mer mot aktivisering (jf Seierstad et al. 1998, Söderström & Tøssebro 2011). Dermed kan det tenkes at mange med kommunale tilbud har behov for VTA, noe det også må tas hensyn til i en estimering av framtidige behov.

Ifølge Mandal (2008) mener mange tiltaksarrangører og ansatte i NAV at det er for få VTA-plasser. Det har også til tider vært et betydelig politisk press om å øke antallet VTA-plasser. Er det den enkelte brukers spesifikke behov for en bestemt type tilbud som er styrende for et tilbud om VTA-plass, eller spille *andre årsaker* inn (jf Møller & Sannes 2009)? I Arbeids- og velferdsetaten inngår vurdering av behovet for VTA-plasser i en analyse av det samlede behovet for arbeidsrettede tiltak i det enkelte fylke der de årlige økonomiske rammene for arbeidsmarkedstiltakene fordeles i forhold til ledighetssituasjonen og fylkenes andel av personer med nedsatt arbeidsevne som har behov for arbeidsrettede tiltak. NAV fylke får tilbakemelding og oversikt over lokale behov for VTA-plasser gjennom NAV-kontorenes behovsanalyse. I denne undersøkelsen skal vi se nærmere på hvordan denne behovsvurderingen i praksis blir gjort og foreslå en modell for estimering av framtidig behov for VTA.

En undersøkelse om kvalitet på tjenestene som tilbys i skjermet sektor (Skarpaas & Norvoll 2011) viste at NAV-forvaltning i stor grad sikrer kvalitet gjennom *predefinerte kravspesifikasjoner* til hver av tiltakstypene. Undersøkelsen viste at etter at kravene er satt, er det mindre fokus på kvalitet når det gjelder *innhold* i tjenestene og *resultatene*. Ut fra dette er det i denne undersøkelsen til en viss grad nødvendig også å gå nærmere inn på aspekter knyttet til innhold og resultat. Samtidig er det viktig å understreke at den foreliggende undersøkelsen ikke er noen evaluering av VTA.



I tilknytning til innføringen av krav om politiattest for ansatte i virksomheter som tilbyr VTA<sup>4</sup>, skal denne undersøkelsen estimere hvor mange deltakere i VTA i skjermede virksomhet som eventuelt vil bli berørt dersom et slikt krav også skal omfatte dem.

## 1.2. Datainnsamling

Datainnsamlingen har bestått av dokumentstudier, telefonintervju med informanter på NAVs fylkesnivå, intervju/samtaler/e-postutveksling med nøkkelinformanter i kommuner og tiltaksarrangører i skjermet sektor, spørreundersøkelse (QuestBack) rettet mot tiltaksarrangører i skjermet sektor, Nav lokalkontor og kommuner, og en registerdataundersøkelse.

Dokumentstudiene dreier seg om nasjonale og internasjonale artikler og rapporter fra tidligere forskning knyttet til de aktuelle temaene, samt ulike relevante offentlige dokumenter. Disse er referert i tekst og fotnoter. I tillegg har vi fått tilsendt noen få dokumenter som er unndratt offentlighet, men som har vært uten betydning for vår analyse.

### *Telefonintervju*

Telefonintervjuene med informanter i NAV fylke har følgende tre problemstillinger: 1) Hvordan foregår innhenting av informasjon og opplysninger i dag, 2) hva er styrker og svakheter ved dagens form, og 3) fokus på utviklingsmuligheter.

I tillegg til å intervju fylkesleddene, er det supplert med telefonintervjuer med sentrale informanter på nasjonalt nivå.

Telefonintervjuene med tiltaksenheter/virkemiddelenheter/tiltaksseksjoner på fylkesnivået i NAV, ble foretatt i tidsrommet januar – juni 2012. Vi hadde på forhånd ingen fullstendig oversikt over hvilke personer som i hvert fylke hadde ansvar for VTA-tiltakene, så dette tok det tid å finne fram til. Noen navn på ansvarlige for VTA i skjermet virksomhet fikk vi gjennom kontakter i NAV. Men vi har også brukt mye tid på å finne fram til rette vedkommende, ved først å ringe NAVs hovednummer og spørre etter tiltaksenheter i hvert fylke, for deretter å spørre oss fram til ansvarlige for VTA-tiltakene. Vi kunne sendt ut en felles e-post til alle fylkesdirektørene og bedt om navn på kontakter, men av erfaring kan slike henvendelser fort bli liggende. Det kan også ende med at man likevel ikke får kontakt med akkurat den personen man ønsker. Ved å ringe, og forklare hva hensikten med undersøkelsen var, og hvem vi ønsket å intervju, kom vi til etter hvert fram til den eller de vi ønsket å snakke med, og som var den personen i fylket som ut fra en totalvurdering hadde best forutsetninger for å besvare spørsmålene.

I ett av fylkene fikk vi ikke tak i rette vedkommende, i et annet fylke fikk vi intervjuavtale, men informanten ringte ikke tilbake. I to fylker var informanten likevel ikke til stede på et det avtalte intervjutidspunktet. Vi har snakket med til sammen informanter fra 15 fylker. I noen av fylkene har vi snakket med to informanter, da ansvaret for VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet var delt mellom ulike avdelinger.

---

<sup>4</sup> [http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/lover\\_regler/forskrifter/2012/forskrift-om-politiattest-i-henhold-til-.html?id=676269](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/lover_regler/forskrifter/2012/forskrift-om-politiattest-i-henhold-til-.html?id=676269)

Intervjuene ble foretatt på telefon, og varte ca 1 time. Selv om intervjuene hadde en klart eksplorativ karakter, brukte vi i utgangspunktet en ferdig utformet intervjuguide (jf Vedlegg 2). Hvert intervju begynte likevel åpent, med utgangspunkt i en presentasjon av hva undersøkelsen handlet om. I alle intervjuene medførte denne presentasjonen med at informantene spontant begynte å prate. Dermed fikk vi å fangt opp informantenes første vurderinger og meninger om VTA.

Intervjuene har samlet gitt svært viktige data. Vi har fått et klart inntrykk av hva sentrale informanter i fylkene anser som de viktigste kjennetegn og hovedutfordringer ved VTA-tiltakene. Denne informasjonen var svært sentral for utformingen av spørsmål i spørreundersøkelsen.

Vi har i tillegg hatt svært informative intervjuer, samtaler og e-postutvekslinger med nøkkelinformanter innenfor kommune (2) og tiltaksarrangører i skjermet sektor (2) som kjenner særlig VTA i skjermet virksomhet godt. Ingen av disse deltok i spørreundersøkelsen.

### *Spørreundersøkelse (QuestBack)*

Overordnet problemstilling for spørreundersøkelsen var å vurdere behovet for VTA i framtida. Spørreundersøkelsen skulle spesifikt undersøke hvordan systemet med VTA fungerer i dag og hva de ulike aktørgruppene ser for seg med hensyn til systemløsninger for framtida for tiltaket. Spørreundersøkelsen skulle videre kartlegge på hvilken måte kommunene, NAV-veilederne og tiltaksarrangørene/arbeidsgiverne vurderer behov for VTA i framtida. Et sentralt spørsmål til tiltaksarrangørene var også å anslå hvor mange av tiltaksdeltakerne et eventuelt framtidig krav om politiattest ville komme til å omfatte dersom et slikt krav også skulle gjelde for deltakere i VTA.

Det ble utarbeidet et spørreskjema for hver av aktørgruppene (jf Vedlegg 3). Skjemaene ble utarbeidet i samarbeid med referansegruppen. Spørreskjemaene ble også prøvd ut og diskutert med 3-4 representanter for hver av aktørgruppene, lokalisert ulike steder i landet. Det var spesielt utfordrende å finne fram til representanter for kommunene som kunne noe om temaet og som kunne gi oss gode tilbakemeldinger på skjemaet. Vi brukte også en del tid på å diskutere mulige framgangsmåter for å finne fram til riktig person når spørreskjemaet skulle sendes ut.

### **Gjennomføring og svarprosjenter**

Spørreundersøkelsen ble sendt ut gjennom QuestBack. Det viste seg å være en del tekniske problemer knyttet til bruken av QuestBack:

- Tilbakeknappen i skjemaet fungerer ikke i alle nettlesere (for eksempel i Firefox).
- En del respondenter (særlig NAV-kontor) hadde problemer med å komme videre fra side 1 i skjemaet. Vi fikk omtrent 15 henvendelser om dette. Disse ble rådet til å fylle ut skjema fra pc utenfor kontoret eller ta problemet opp med dataansvarlig på kontoret. Antakelig var det flere som lot være å svare på grunn av dette.
- Vi fikk noen få henvendelser fra kontor som ikke kom inn på spørreskjemaet og heller ikke fikk lastet ned pdf-versjonen. Disse ble tilsendt pdf-versjonen på e-post, og ble oppfordret til å prøve å logge seg inn på en annen maskin eller be om assistanse fra teknisk personell.

## **Kommuner og bydeler**

Vi forventet at det ville være vanskelig å finne rette person i kommunene som kunne svare på spørreskjemaet. Erfaringene vi hadde gjort oss i utarbeidingen av skjemaet tydet på at det var svært ulikt fra kommune til kommune hvem som hadde kjennskap til VTA. Det ble derfor – to uker i forkant av undersøkelsen – sendt ut et informasjonsskriv til alle kommuner om undersøkelsen som skulle komme. Skrivet var adressert til rådmann/administrativ ledelse som ble bedt om å finne riktig person til å svare på denne. Også spørreskjemaet ble to uker senere adressert til rådmann/administrativ ledelse i kommunen. Vi ba på nytt rådmann/administrativ ledelse om å velge ut en person til å svare på vegne av kommunen, og å videresende e-posten med lenke til undersøkelsen til vedkommende.

Kommunene Oslo, Bergen og Tromsø har parlamentarisk styresett og dermed ikke rådmenn. I Bergen og Tromsø ble undersøkelsen sendt ut separat til den byrådsavdelingen som vi hadde fått oppgitt som mest passende. Det ble laget et eget skjema for Oslo kommune siden denne kommunen er delt inn i selvstendige bydeler. Skjemaet ble sendt direkte til alle bydeler. Skjemaet inneholdt de samme spørsmålene som spørsmål til kommunene ellers, men skjemaet var omformulert for å passe inn i Oslo.

Vi kjøpte oppdaterte adresser fra Kommuneforlaget AS. Spørreskjemaet ble sendt til 444 kommuner/bydeler. Vi fikk svar fra 185 av disse, noe som utgjør en svarprosent på 42.

Flere kommuner hadde vansker med å finne ut hvem som skulle svare. For noen av disse (vi har fått informasjon fra omtrent 10), ble skjemaet videresendt til NAV-leder for svar. Svalbard valgte å ikke svare, og begrunnet dette med at lov om sosial omsorg ikke gjelder der og slike tjenester ikke tilbys.

De kommunene som har svart oppgir samlet å ha 2 597 799 innbyggere, noe som utgjør 52 % av det norske folketallet som pr 1.april var 5 002 942 i følge SSBs hjemmeside.

Av de kommunene som svarte oppgav 58 % (108) at de kjente tiltaket VTA godt. Disse kommunene representerer samtlige fylker, og et folketall på 1 770 338 noe som utgjør 35 % av den norske befolkningen. Vi vil i deler av analysene ta utgangspunkt i disse kommunene som kjenner tiltaket VTA godt.

## **NAV-kontor**

Vi fikk adresselister fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Spørreskjemaet ble sendt ut til 444 NAV-kontor, adressert til NAV-leder. 202 svarte, noe som utgjør en svarprosent på 45.

2 fylker (Sør-Trøndelag og et av Agder-fylkene) hadde felles postmottak for alle kontor. Alle invitasjonene nådde dermed postmottaket som responderte til oss og oppgav at de videresendte til alle NAV-kontor. For Sør-Trøndelag skjedde videresendingen først etter purringen.

I denne spørreundersøkelsen er det kun NAV-kontorene som er blitt spurt om VTA i ordinær virksomhet. (Informanter i fylkene ble intervjuet pr telefon om dette temaet).

## **Tiltaksarrangører**

Vi fikk e-postadressene til tiltaksarrangørene fra bransjeorganisasjonene Attføringsbedriftene og ASVL. Det viste seg at disse ikke var helt oppdaterte. Fra Attføringsbedriftene fikk vi en liste over alle

medlemmer og en separat liste med navn på bedriftene som de visste hadde VTA. Vi ble informert om at oversikten ikke var helt oppdatert og at det antakelig var flere som hadde VTA enn de vi hadde fått oppgitt. Vi justerte dette noe gjennom undersøkning på internett. Antakelig har ikke alle bedrifter med VTA fått skjemaet, men det dreier seg om få bedrifter som ikke fikk det. Vi har også fått tilbakemelding fra et par bedrifter som har fått skjemaet, og som formidlet at de ikke hadde VTA. Det var flere identiske e-postadresser i listene vi fikk både fra ASVL og Attføringsbedriftene. Vi strøk disse slik at skjemaet bare ble sendt til en person i hver bedrift.

Spørreskjemaet ble sendt ut til 280 tiltaksarrangører. 176 svarte, noe som utgjør en svarprosent på 63.

### Hvem svarte på skjemaet?

Vi fikk svar fra NAV-kontor, tiltaksarrangører og kommuner i samtlige fylker. Antall svar varierer mellom 3 og 21 innenfor hver av aktørgruppene fordelt på hvert fylke. Samlet fra alle aktørgruppene har vi fått mellom 17 og 54 svar fra hvert fylke. Respondentene fordeler seg som tabellen under viser på henholdsvis byområde, småby/tettbebyggd område, og bygd/spredt bebyggelse:

**Tabell 1 Respondentene i spørreundersøkelsen fordelt på ulike aktørgrupper etter befolkningstetthet**

Hvordan vil du karakterisere området?	NAV (N=202)		Tiltaksarr (N=176)		Kommuner (N=185)	
Byområde	26	13 %	38	22 %	25	14 %
Småby/tettbebyggd område	53	26 %	61	35 %	46	25 %
Bygd/spredt bebyggelse	123	61 %	77	44 %	114	62 %

For NAV-kontorene har leder svart i 47 % av tilfellene, mellomleder i 18 % i tilfellene, og veileder i 22 % av tilfellene. 78 % av svarene fra tiltaksarrangørene kom fra Vekstbedrifter, 17 % fra Attføringsbedrifter og 5 % fra annet som for de fleste betyr at de er medlem i begge.

For tiltaksarrangørene er det leder som har svart i 57 % av tilfellene og avdelingsleder i 17 % av tilfellene. 25 % av svarene fra tiltaksarrangør er fylt ut av andre; det vil si attføringsansvarlige, tiltaksansvarlige, personalsjefer, attføringsledere og andre.

NAV-kontorene som har rapportert i denne undersøkelsen oppgir til sammen å bruke 4286 VTA-plasser i skjermet virksomhet i dag. I 2011 var det totalt 7926 deltakere i VTA i skjermet virksomhet.<sup>5</sup> NAV-kontorene som har svart på undersøkelsen har dermed svart basert på kjennskap til over halvparten av VTA-plassene i skjermet virksomhet i dag i Norge. Antall plasser i bruk gjennom hvert NAV-kontor varierer fra 0 til 205, med et gjennomsnitt på i underkant av 22 plasser pr kontor.

De tiltaksarrangørene som har deltatt i denne undersøkelsen rapporterer totalt å ha 5179 VTA-deltakere i skjermet virksomhet på undersøkelsestidspunktet, og de oppgir totalt å disponere 5092 VTA-plasser i skjermet virksomhet. Tiltaksarrangørene som har rapportert i denne undersøkelsen har

<sup>5</sup> Ifølge statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet våren 2012.

dermed omtrent 65 % av den totale deltakerpopulasjonen i Norge i sine tiltak (basert på tallene ovenfor).

Arbeids- og velferdsdirektoratet oppgir at det var 825 personer i VTA ordinære virksomheter i 2011.<sup>6</sup> Når vi legger dette volumet til grunn, finner vi at kontorene som har svart på undersøkelsen representerer godt over halvparten av plassene i VTA ordinære virksomheter som i dag er i bruk. Vi må likevel ta høyde for at tidspunktet er ulikt og at direktoratets statistikk er basert på antall deltakere, mens vi har spurt om antall plasser.

### **Vansker med å gi gode svar på spørsmål om framtidig behov**

En god del av respondentene har i svarene vi fikk gjennom spørreundersøkelsen skrevet at de synes det var vanskelig å gi gode anslag på både udekket behov for VTA i dag og på framtidig behov. Mange hadde angitt svar av typen 10-20 eller 5-10 når de skisserte behov for antall plasser. Som del av bearbeiding av dataene gjorde vi om slike omtrentlig anslag til tallet som lå nærmest midten mellom ytterpunktene i anslagene. For tilfellene ovenfor ville vi lagt inn 15 og 8. I det siste tilfellet ligger 8 ikke midt mellom ytterpunktene. I slike tilfeller varierte vi annenhver gang mellom å velge det midtre heltallet som lå nærmere høyeste ytterpunkt og det som lå nærmere laveste ytterpunkt i anslaget.

### **Registerdataanalyse**

Kartleggingen av deltakerne i VTA i dag har blitt foretatt ved bruk av registerdata. Registerdataene omfatter data fra FD-Trygd-databasen i Statistisk sentralbyrå (SSB). Dette er en forløpsdatabase som henter data som er sentrale for forskning innen flere trygde- og sosialpolitiske områder fra en rekke ulike administrative registre. Dataene som er benyttet inkluderer både deltakere i VTA og uførepensjonister generelt, dvs. personer som mottar uførepensjon.

Dataene fra SSB består av følgende to populasjoner:

Populasjon 1: Alle personer i alderen 15-67 år som var registrert som arbeidssøkere eller mottok annen service fra NAV i perioden f.o.m. 1/5 2001 og fram t.o.m. desember 2010.

Populasjon 2: Alle personer i alderen 15-67 år som var registrert som uførepensjonister (dvs. mottok uførepensjon) i perioden f.o.m. 1/1 2001 og fram til utgangen av 2010.

For Populasjon 1 har vi satt starttidspunkt for den perioden som dataene skal dekke lik 01.05.2001, ettersom det har vært et omfattende tidsbrudd for (registrerte) arbeidssøkere i 2001. Ettersom vi derfor starter analyseperioden 01.05.2001, vil vi unngå dette tidsbruddet og komplikasjoner med å se to ulike arbeidssøkerregistre i sammenheng.

Dataene er på forløpsformat for Populasjon 2. Med "forløpsformat" menes at man ved registreringer i FD-Trygd-databasen ikke har valgt spesielle tellingstidspunkter, som f.eks. ved utgangen av hver måned, men i stedet er det konstruert ulike typer dato- og hendelsesvariabler som skal gjøre det mulig å fortløpende registrere de konkrete hendelsene, med deres tilhørende tidspunkter. For Populasjon 1 er dataene på forløpsformat fram til utgangen av 2009, mens for 2010 har vi kun informasjon om personene ved utgangen av hver måned.

---

<sup>6</sup> Ifølge statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet våren 2012.

Deltakere i VTA er identifisert blant de personene i Populasjon 1 som er registrert som arbeidssøkere, mens uførepensjonister er identifisert blant personene i Populasjon 2. Ingen personer er registrert som deltakere i VTA før i september 2002 i våre data, mens uførepensjonister er registrert f.o.m. januar 2001.

For både Populasjon 1 og 2 har vi bakgrunnsinformasjon om alle personene som inngår i hver av populasjonene. Bakgrunnsinformasjonen dekker en rekke temaområder, bl.a.:

- Demografiske variabler (som f.eks. bostedsfylke, sivilstand, antall barn, innvandrerkategori, kjønn og fødselsår)
- Pensjonsopplysninger (inklusive uførepensjon, foreløpig uførestønad og tidsbegrenset uførestønad)
- Sykepenger
- Diagnose (denne informasjonen er knyttet til følgende former for stønad som en person mottar: uførepensjon, foreløpig uførestønad, tidsbegrenset uførestønad og sykepenger)
- Sysselsettingsopplysninger
- Arbeidssøkerstatuser
- Utdanningsopplysninger (dvs. høyeste fullførte utdanning)

## 1.3. Nærmere om Varig tilrettelagt arbeid (VTA)

### 1.3.1 Målgruppe

VTA i ordinær virksomhet er per definisjon er arrangert i virksomheter i ordinært arbeidsliv, mens VTA i skjermet virksomhet arrangert av tiltaksarrangører i skjermet sektor. Varig tilrettelagt arbeid var i utgangspunktet kun knyttet til forhåndsgodkjente virksomheter i skjermet sektor, men fra 1. januar 2006 ble det også tillatt å tilby VTA i ordinære virksomheter. I begge tiltakene har deltakeren uførepensjon og kan i tillegg motta bonuslønn fra arbeidsgiver.<sup>7</sup>

Dersom en person har, eller i nær framtid ventes å få innvilget uførepensjon og har behov for spesiell tilrettelegging og oppfølging, kan vedkommende være aktuell for VTA. Det er en forutsetning for deltakelse i VTA at andre arbeidsmarkedstiltak er vurdert og funnet uaktuelle. Tiltaket er ikke tidsbegrenset, men det skal likevel jevnlig vurderes om det kan være aktuelt med overføring til andre arbeidsrettede tiltak, utdanning eller formidling til ordinært arbeid.

Ifølge NOU 2012:6 var det ved utgangen av desember 2009 i underkant av 8000 deltakere i VTA i skjermet virksomhet, mens det var 518 personer i VTA i ordinær virksomhet. Om lag 2 760 utviklingshemmede hadde tilbud om VTA i 2009, mens noe over 12 300 personer var registrert som uførepensjonister med en utviklingshemming. Dette er ifølge NOU 2012:6 indikasjoner på at omfanget av VTA er for lavt.

---

<sup>7</sup> St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering overlot normer for utbetaling av bonuslønn til overenskomsten mellom arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. Lønnsinntekten en deltaker i VTA kan motta er begrenset opp til én gang folketrygdens grunnbeløp (jf Mandal 2008). I følge Overenskomst mellom Arbeidssamvirkenes landsforening (ASVL) og Fellesforbundet og Landsorganisasjonen i Norge, gjeldende fra 1. april 2010, er minstekravet til bonuslønn kr 13,75 per time.

Ifølge Mandal (2008) har det vært en endring av målgruppesammensetningen i tiltaket. Det kan være ulike forhold som påvirker brukersammensetningen, f.eks. ønske fra tiltaksarrangører og arbeidsgivere om å ansette personer med en høyere arbeidskapasitet, eller om en VTA-plassering er en kortsiktig løsning for en NAV-veileder for å få en bruker i arbeid eller aktivitet.

Tiltaket Varig tilrettelagt arbeid har sin bakgrunn i forbindelse med HVPU-reformen i 1992, der ansvaret for psykisk utviklingshemmede ble overført fra fylkeskommune til hjemstedskommune (Olsen 2006).

Før HVPU-reformen hadde Helse- og sosialetaten ansvaret for dagtilbud på institusjonene, mens Arbeidsmarkedsstaten hadde ansvaret for arbeidstilbud. Stortingsmelding nr. 67 (1986 - 87) og St.meld. nr. 47 (1989–90) slo fast at sysselsettingspolitikken for utviklingshemmede skulle være arbeidsmarkedsmyndighetenes ansvar, og at det skulle arbeides mot størst mulig grad av integrering i ordinært arbeid og ordinære arbeidsmarkedstiltak. I 1991 overtok Arbeidsmarkedsstaten ansvaret for arbeidssentrene i HVPU, som fikk betegnelsen PV (produksjonsrettede verksteder). Nyetablerte bedrifter fikk betegnelsen ASVO (arbeidssamvirker i offentlig regi). Det ble med dette "opprettet vernede bedrifter rundt om i Norge slik at de daglige aktivitetene fra institusjonslivet, så som eksempelvis snekring og vedhogst, kunne fortsette" (Andersen & Laland 2011:10, jf Igland & Sandal 2011). Arbeidsmarkedstiltakene produksjonsverksted (PV), arbeidssamvirke (ASV) og arbeidssamvirke i offentlig sektor (ASVO) ble med tiltaksforskriften i 2002 samlet under navnet varig tilrettelagt arbeid i arbeidssamvirker (VTA).

VTA var i utgangspunktet kun knyttet til de forhåndsgodkjente virksomhetene i skjermet sektor, men fra 1. januar 2006 ble det åpnet for å arrangere VTA også i ordinære virksomheter. I St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering heter det:

*"Regjeringen ønsker å videreutvikle tiltaket Varig tilrettelagt arbeid. Med nylig gjennomførte endringer i regelverket som tillater etablering av tilrettelagte arbeidsplasser utenfor de skjermede virksomhetene, er det et mål å øke arbeidsrettingen av tiltaket ved å legge mer vekt på overgang til arbeid på ordinære lønns- og arbeidsvilkår" (s. 204).*

Formålet med denne endringen var å kunne gi også uførepensjonister tilbud om varig tilrettelagt arbeid i det ordinære arbeidslivet. Det var en underliggende intensjon at endringen skulle gi økte muligheter for tilbud om varig tilrettelagt arbeid også på steder i landet hvor det ikke var etablert forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter. I Utfyllende regler for VTA<sup>8</sup> heter det:

*Varig tilrettelagt arbeid i ordinære virksomheter kan opprettes enkeltvis eller som flere plasser i samme bedrift. Det er den enkeltes ønsker, behov og forutsetninger som er avgjørende for om det skal opprettes VTA plasser i det ordinære. Plassene er knyttet til den enkelte tiltaksdeltaker. NAV er ansvarlig for opprettelse og oppfølging.*

*Arbeidsgiver må kunne tilby brukerne et individuelt tilpasset opplegg etter den enkeltes forutsetninger og med nødvendig oppfølging. Arbeidsgiver har ansvaret for at det oppnevnes en fadder for den enkelte deltaker i bedriften.*

---

<sup>8</sup> Utfyllende regler til Arbeids- og velferdsetatens anvendelse av forskrift om arbeidsrettede tiltak. Oppdatert 15. juni 2012.

*Arbeidsgiver har ansvaret for at det oppnevnes kontaktperson som ivaretar kommunikasjon og samarbeid med NAV. Arbeidsgiver er forpliktet til å rapportere etter nærmere avtale (minst en gang i året). Rapporten skal inneholde dokumentasjon om deltakerens utvikling i arbeidsforholdet og hvilke tilpasninger som er gjort for å øke deltakerens mestringsnivå.*

Mandal (2008) er av den oppfatning at regelverksendringen ikke ser ut til å ha hatt noen særlig betydning. Selv om antallet personer i VTA i ordinær virksomhet har vokst noe, synes det klart at tiltaket ikke har vært prioritert i NAV i like stor grad som VTA i skjermet virksomhet. Dette kan skyldes at VTA i ordinær virksomhet forutsetter at NAV har kapasitet til å stå i den nødvendige samhandlingen med arbeidsgivere i ordinære virksomheter og å ta ansvar for oppfølgingen.

VTA i skjermet virksomhet er det største av de tidsubestemte arbeidsrettede tiltakene. I 2005 var det i gjennomsnitt 7 220 personer på tiltaket Varig tilrettelagt arbeid. Dette utgjorde om lag 12 prosent av alle som deltok på arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede. Både antallet og andelen som deltar på tiltaket har økt de siste årene. (St.meld. nr. 9 (2006-2007)). Ifølge Igland & Sanddal (20011) var det 7 777 personer som var sysselsatt gjennom VTA-tiltaket i skjermet sektor i 2009, mens tallet for VTA i ordinær virksomhet var 518 personer.

I 2011 var det ca. 290 tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet, med ca. 7 765 tiltaksdeltakere og i alt ca. 13 000 ansatte, inklusive ordinært ansatte. (Prop. 132 L (2010-2011)).

I VTA i ordinær virksomhet var det i 2009 i overkant av 500 deltakere. (NOU 2012: 6). Antall personer i VTA i ordinær virksomhet har vokst noe de siste årene, til om lag 700 personer per februar 2011.

I VTA i skjermet virksomhet er utviklingshemmede den største gruppen og personer med psykiske lidelser den nest største gruppen. Andelen voksne utviklingshemmede som deltar i tiltaket gikk opp fra 15 til 30 prosent i perioden 1989 – 2001. (Tøssebro & Lundebj 2002). I VTA i ordinær virksomhet er personer med psykiske lidelser den største gruppen. (NOU 2012:6).

Deltakerne på tidsubestemte tiltak har generelt lavere utdanning enn i befolkningen ellers. Samtidig er det betydelig forskjell på utdanningsnivået i de ulike tiltakene. Brukerne av VTA i skjermet virksomhet har lavest utdanningsnivå. Ved utgangen av 2009 hadde om lag 11 prosent av deltakerne fullført videregående utdanning eller høyere. Tilsvarende tall for VTA i ordinært arbeidsliv var 25 prosent. (Mandal 2008).

Ifølge Mandal (2008) hadde deltakerne i VTA i ordinær virksomhet sterkere arbeidslivstilknytning gjennom tidligere yrkeserfaring, mer relevant kompetanse og sosiale og emosjonelle ferdigheter som gjorde at de lettere lot seg inkludere i det ordinære arbeidslivet enn de som deltok i VTA i forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter i skjermet sektor.

### **1.3.2 Formål**

Formålet med VTA er å gi arbeid til personer med vesentlig og varig nedsatt arbeidsevne med behov for spesiell tilrettelegging og tett oppfølging og som ikke kan delta i ordinært arbeidsliv. I St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering heter det:

*Varig tilrettelagt arbeid er et tilbud til personer som har behov for et skjermet sysselsettings-tilbud. Selv om tiltaket kan bidra til at flere uførepensjonister kommer tilbake i arbeid, er VTA*



*ikke først og fremst innrettet mot å kvalifisere deltakere for overgang til det ordinære arbeidsmarkedet. Det er derfor viktig å reservere Varig tilrettelagt arbeid til det som er dagens målgruppe, bl.a. for å unngå at det skjer en fortrenkning og en svekkelse av tilbudet til personer som har behov for et slikt tilbud" (s. 205)*

Samtidig er det tydelig slått fast i regelverket at arbeidet i VTA skal bidra til å utvikle ressurser hos deltakerne gjennom tilrettelagte arbeidsoppgaver og kvalifisering. Med ressurser menes personlige ferdigheter, som er viktige også ved eventuell overgang til andre tiltak og/eller ordinært arbeidsliv. I utfyllende regler for VTA<sup>9</sup> i skjermede virksomheter er det metodiske kvalifiseringsarbeidet sterkt vektlagt:

*Tiltaksarrangør skal kunne tilby arbeidstakerne tilrettelagte kvalifiseringsopplegg. Kvalifiseringen bør tilknyttes bedriftens virksomhet og individuelle kvalifiseringsplaner. Kvalifiseringen må tilpasses den enkeltes forutsetninger og bør organiseres i avgrensede enheter med delmål som kan bygge på hverandre. Gjennomført kvalifisering må kunne dokumenteres.*

*I den grad det er mulig bør det faglige innholdet innrettes slik at det kan vurderes for godskriving i forhold til offentlig godkjent opplæring.*

*Den individuelle kvalifiseringsplanen utvikles i nært samarbeid med arbeidstakeren som har medansvar for gjennomføringen. Vedkommende har i denne forbindelse rett til veiledning for å nå kvalifiseringsmålene. Kvalifiseringsplanen skal jevnlig evalueres og videreutvikles ut fra den enkeltes forutsetninger.*

*Når kvalifiseringen rettes mot overgang til andre tiltak/ordinært arbeidsliv, har NAV lokal et særlig ansvar for å vurdere å legge til rette for de ulike virkemidler som til en hver tid anses nødvendig og hensiktsmessig for videre attføring.*

Videre heter det om ansettelsesforhold i VTA i skjermet virksomhet:

*Arbeidstakeren bør som hovedregel kunne arbeide minst halv ordinær arbeidstid pr. uke.*

*Arbeidstakeren har et medansvar for å følge en tilrettelagt kvalifiseringsplan for å utvikle ferdigheter knyttet til arbeidsplassen, og for at overgang til andre tiltak og/eller ordinært arbeidsliv på sikt kan vurderes.*

Tiltaket er altså rettet mot personer som vurderes å ha en viss arbeidsevne, men som likevel vurderes å ha små sjanser innen det ordinære arbeidsmarkedet. Arbeidsoppgavene skal tilpasses den enkeltes yteevne, og skal innrettes slik at de styrker mulighetene til å få arbeid, og de skal kontinuerlig evalueres og endres ut fra de kvalifiseringsbehov og forutsetninger deltakerne har.

I kravspesifikasjonen for VTA<sup>10</sup> heter det at tiltaket skal tilby "arbeidsoppgaver tilpasset den enkeltes yteevne" og at arbeidet "skal bidra til å utvikle ressurser hos deltakerne gjennom kvalifisering og tilrettelagte arbeidsoppgaver." Videre heter det at tiltaksarrangøren "bør tilby arbeidstakeren arbeid

---

<sup>9</sup> Utfyllende regler til Arbeids- og velferdsetatens anvendelse av forskrift om arbeidsrettede tiltak. Oppdatert 15. juni 2012.

<sup>10</sup> Kravspesifikasjon for tiltak i skjermede virksomheter. 2.4 Varig tilrettelagt arbeid (VTA).

innenfor næringer som har tilknytning til lokalsamfunnet/kommune, slik at de kan få en kompetanse som kan gi bedre muligheter for integrering i det ordinære samfunns- og arbeidsliv.” Dette innebærer, som Andersen & Laland (2011) påpeker, at VTA skal tilføre deltakerne kunnskap og stimulere til (egen)utvikling, slik at de på sikt kan bevege seg mot ordinært arbeidsliv.

Mandal (2008) finner imidlertid at overgangen fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeid er relativt lav, men at den kan økes gjennom å lære deltakerne i VTA opp i bransjer og oppgaver som er interessante for lokalt næringsliv. I flere land har man forsøkt å modernisere virksomheter i skjermet sektor slik at de skal bli mer lik ordinære virksomheter; de har blitt mer konkurranseorientert og påtar seg mer avanserte og forpliktende oppdrag. Tanken er blant annet at deltakerne får mer relevant opplæring og at deres muligheter for overgang til det åpne arbeidsmarkedet dermed blir bedre. Men dette kan like gjerne gi tiltaksarrangører økt behov for å holde på de deltakerne med størst sjans til å få en ordinær jobb og de kan få incentiver til å unngå å rekruttere deltakere som ikke er produktive nok. (Gill 2005, Mandal 2008, OECD 2003, Olsen 2006, Rosenstock et al. 2004, Taylor 2002, Wilson 2003). Et alternativ til en slik moderniseringsstrategi kan være å la kvalifiseringen og arbeidstreningen i større grad foregå i ordinære virksomheter, noe som vil redusere faren for innlåsning i skjermet sektor. På den andre siden kan en slik integrerende strategi redusere kvaliteten på de tilbudene som de med behov for varige tilbud utenfor det ordinære arbeidslivet får.

### 1.3.3 Finansiering

Ansvarsdelingen mellom stat og kommune vedrørende arbeidsrettede tiltak for utsatte grupper har vært tatt opp i flere sammenhenger og var en viktig problemstilling knyttet til ansvarsreformen for utviklingshemmede. Sentralt i reformen var at utviklingshemmede skulle ha sitt virke i en tilrettlagt arbeidsplass med offentlig støtte. Men det skulle også legges til rette for at de som hadde forutsetninger til det, skulle kunne være i ordinært arbeid. Hovedtanken bak reformen var normalisering i den forstand at nødvendig hjelp skulle gis innen rammen av de ordinære tjenestene, og at dette også skulle gjelde ulike arbeidsrettede tiltakene. Ansvarsdelingstemaet var også oppe i NOU 2000: 22, der det ble argumentert med at en oppdeling av ansvar for ulike arbeidsrettede tiltak kunne skape uklarheter med hensyn til hvem som har ansvaret for hvilke personer.

Finansieringsansvaret for VTA er delt mellom staten (75 %) og hjemkommunen til deltakeren i tiltaket. Hjemstedskommunen skal minimum dekke de resterende 25 %. Tiltaksarrangørene får i utgangspunktet driftsstøtte i form av fast sats per godkjent tiltaksplass. Arrangørene kan også få investeringstilskudd ved oppretting av nye plasser, tilskudd til teknisk tilrettelegging og tilskudd til omstrukturering. Andersen & Laland (2011) påpeker at deler av kostnadene til en VTA-plass også dekkes gjennom verdiskapningen i bedriftene.

I følge Seierstad et al. (1998) økte omfanget av kommunale aktivitetstiltak på 1990-tallet som følge av ansvarsreformen for utviklingshemmede og nedbyggingen av institusjoner innen psykiatrien. I lov om sosiale tjenester m.v. fra 13.12. 1991 (nr. 81) fikk kommunene et lovpålagt ansvar for å *”arbeide for at det blir satt i verk velferds- og aktivitetstiltak for barn, eldre og funksjonshemmede og andre*

som har behov for det”.<sup>11</sup> Seierstad et al. (1998) viste at det var store innbyrdes forskjeller på de kommunale tiltakene; mens noen i all hovedsak fungerte som sosiale møteplasser, var det betydelig innslag av produksjon i andre. Ifølge Söderström & Tøssebro (2011) er de kommunale tiltakene over tid blitt mindre orientert mot produksjon og mer mot aktivisering.

I perioden 2003 til 2005 ble det gjennomført et forsøk i regi av Aetat Arbeidsdirektoratet med differensiert driftstøtte til 11 tiltaksarrangører av VTA. Evalueringen (Båtevik & Halvorsen 2005) viste at forsøket ga positive virkninger for mange arbeidstakere, blant annet at tiltaksbedriftenes innsats overfor den enkelte arbeidstaker ble mer målrettet og systematisk (med for eksempel handlingsplaner), men det var likevel usikkert om disse virkningene kom som en følge av det differensierte støttesystemet eller andre forhold knyttet til forsøket. Forsøket ga lite ny kunnskap om rekruttering av arbeidstakere med varierende behov for oppfølging, selv om tiltaksarrangørene hadde gitt uttrykk for at differensierte satser kunne legge grunnlag for å rekruttere arbeidstakere med stort bistandsbehov. Evalueringen viste at forhold som bedriftskultur og arbeidsledernes kompetanse kan være vel så avgjørende som økonomi for om tiltaksarrangøren velger å tilsette arbeidstakere med omfattende bistandsbehov. På bakgrunn av erfaringene fra forsøket varslet regjeringen i St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering at det ikke ville bli innført et statlig finansieringssystem med differensierte satser.

### 1.3.4 Kvaliteten på tiltakene

Ifølge Mandal (2008) er graden av tilrettelegging i VTA i mange tilfeller ikke høy nok og produktivitetsskrav og økt fokus på økonomi bidrar ofte til at tiltaksarrangører velger deltakere ut ifra deres effektivitet og ikke ut ifra deres individuelle behov for tiltaksplass. Både Båtevik & Halvorsen (2005) og Mandal (2008) hevder at det er svært varierende i hvilken grad tiltaksarrangørene har den kompetansen som regelverket forutsetter - det vises særlig til pedagogisk og veiledningsmessig kompetanse. Ifølge Mandal (2008) har de attføringsansvarlige i tiltaksbedriftene hovedsaklig yrkesfaglig kompetanse framfor pedagogisk eller attføringsfaglig kompetanse. Ifølge Møller & Sannes (2009) har 30 % av personalet i vekstbedriftene ”atføringsfaglig utdanning”, mens tilsvarende tall er 41 % i attføringsbedriftene. Møller og Sannes peker på at hos tiltaksarrangører som har en relativt stor andel attføringsfaglige stillinger, foregår store deler av arbeidspraksisen ute i eksterne virksomheter, men det er ikke opplyst i hvor stor grad dette gjelder for VTA-deltakerne.

Arbeidsplassene i VTA i skjermet virksomhet utgjør for mange av tiltaksdeltakerne ”en viktig arena for opplevelse av mestring, sosialt fellesskap, læring/kvalifisering og en mulighet for å gå inn i en verdsatt sosial rolle” (Handegård & Olsen 2009:15). Handegård & Olsen mener at arbeidslederne som er ansatt i tiltaksbedriftene utgjør ”en viktig ressurs for omsorg og kompetanse om tiltakspersonene” (2009:15) og at deltakerne ”får et tilpasset arbeidstilbud med tilrettelegging og oppfølging” (2009:17). Handegård & Olsen er videre av den oppfatning at innføringen av kvalitetssikrings-systemet EQUASS har ført til økt bevissthet hos lederne om å arbeide mer systematisk med helse, miljø og sikkerhet.

---

<sup>11</sup> Bestemmelsen er videreført i den nye loven om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. av 24.06.2011 (nr. 30).

Skarpaas & Norvoll (2011) viser at det er mange ulike måter å fastsette, måle og overvåke kvalitet på tiltak på. Man kan måle *resultater* av et tiltak, man kan stille krav til *systemer og rutiner*, man kan stille krav til *faglig innhold*, eller man kan anvende *brugerundersøkelser*. Det er en rekke forhold som påvirker omfang, bruk, innhold, resultater og kvaliteten på tiltak; samt forhold som NAV i liten grad kan føre kontroll med. NAV-forvaltningens strategi for å sikre kvalitet ligger i *predefinering av kravspesifikasjoner* som er utarbeidet med bakgrunn i Forskrift om arbeidsrettede tiltak, hvorpå det inngås samarbeidsavtaler med tiltaksarrangører som definerer gjeldende kvalitet. Etter at kravene er satt, er det ifølge Skarpaas og Norvoll (2011) mindre fokus på kvalitet når det gjelder *innhold* i tjenestene og *resultatet*. Samtidig har det til tider ligget et betydelig politisk press i å øke antall slike plasser, ikke minst fordi kommunene er tjent med størst mulig innsats fra statlige budsjetter. Skarpaas og Norvoll (2011) påpeker at det er ulike meninger og forventinger innad i NAV-forvaltningen mht til *bruken av tiltak i skjermet sektor*. Hvordan *dialogen og oppfølgingen mellom NAV og tiltaksarrangører* foregår på, påvirker også vurderingen av behov for VTA, samt hvordan NAV følger opp og samhandler med tiltaksdeltakere og involverte aktører som personalet ved boliger, familie/pårørende og omsorgspersoner i kommunen, og hvordan forskrift, kravspesifikasjon, avtaler, retningslinjer og annen regulering er tilpasset og fungerer som informasjon om behov for tiltaksplassene.

Handegård & Olsen (2009) viser til at VTA-tiltaket er et arbeidsmarkedstiltak som både utgjør en viktig arena for å produsere og skape noe, samtidig som man er en ansatt som deltar i et arbeidsfelleskap. På den ene siden anses tiltaksansatte i VTA å ha små muligheter i ordinære bedrifter. På den annen side understrekes betydningen av at tiltaksdeltakerne deltar i bedrifts-demokratiske ordninger, som styrerepresentasjon, allmøter, fagorganisering og arbeidsmiljøutvalg.

Et forhold som har hatt stor oppmerksomhet etter at det ble kjent at flere virksomheter hadde håndtert saker som omhandlet mobbing, vold eller trusler om vold, samt ærekrenkelser, seksuell trakassering og seksuelle overgrep (Handegård & Olsen 2009), er kravet om politiattest for ansatte i virksomheter som tilbyr VTA. I Forskrift om politiattest i henhold til arbeidsmarkedsloven<sup>12</sup> heter det:

*Bedrift som tilbyr tiltaket varig tilrettelagt arbeid skal kreve fremleggelse av politiattest i samsvar med reglene i politiregisterloven § 39 første ledd av person som skal ansettes i slik bedrift og som kan komme i et tillits- eller ansvarsforhold hvor overgrep eller skadelig påvirkning overfor utviklingshemmede kan finne sted.*

Det presiseres i forskriften at det i denne sammenheng siktes til ordinært ansatte, altså ikke deltakere. Ifølge Handegård & Olsen (2009) har ledere i vekstbedriftene uttrykt en viss avmålthet til en innføring krav om politiattest for ansatte i bedrifter som er arrangør av VTA; en stor andel av dem er usikre, mens like mange har og har ikke tro på effekten av å innføre en slik ordning. Problemstillingen reiser flere utfordringer, bl.a. om kravet også skal gjelde dem som allerede er i arbeid i slike stillinger og om også deltakere skal levere slik attest.

---

<sup>12</sup> [http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/lover\\_regler/forskrifter/2012/forskrift-om-politiattest-i-henhold-til-.html?id=676269](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/lover_regler/forskrifter/2012/forskrift-om-politiattest-i-henhold-til-.html?id=676269)

### 1.3.5 VTAs rolle for økt deltakelse i ordinært arbeidsliv

Hvilken rolle VTA skal ha i framtida berører i stor grad spørsmålet *hvem* som er aktuelle for tiltaket, hva hensikten med tiltaket skal være, hvor nødvendig det vil være og hvor stor etterprøvbareheten av krav som stilles til tiltaksarrangører vil være.

Behovet for VTA handler dermed ikke bare om trekk ved målgruppene i tiltakene i dag, men også hva man ønsker med VTA framover. Her vil det være divergerende syn, for eksempel mellom NAV, kommunene, brukere/pårørende og tiltaksarrangører. Samtidig er det en entydig internasjonal trend som tilsier at alle skal få den hjelp, bistand og tilrettelegging de trenger for å mestre et ordinært arbeidsforhold, uavhengig av arbeidsevne. Dersom dette er et synspunkt som får større gjennomslag, må man i langt større grad rette fokuset mot kvaliteten i den metodikken som anvendes for å få til bedre og flere overganger fra VTA til ordinært arbeidsliv (jf Hagen et al. 2011).

I artikkelen "Fifty Years of Failure: Employment Services for Disabled People in the UK" viser Hyde (1996) til at det i USA med "The 1944 Disabled Persons (Employment) Act" ble introdusert en rekke programmer og tiltak med sikte på å hjelpe mennesker med nedsatt arbeidsevne å finne og beholde lønnet arbeid. I artikkelen påviste Hyde effekter av typen stigma, innelåsning og segregering. Hyde viste til generelle svakheter ved tiltaksarrangørene (service providers), som at de ansatte ofte manglet arbeidslivskunnskap og nettverk med ordinære arbeidsgivere og at den individuelle oppfølgingen i overgangen til og i ordinært arbeidsliv var svakt definert og uklart finansiert. Tiltaksarrangører hadde en tilbøyelighet til å holde fast på tilbud de selv hadde kompetanse på og de med egen produksjon hadde økonomisk interesse av å holde fast på produktive brukere. Hyde konkluderte med behov for å forbedre tiltakenes arbeidsintegrerende funksjon.

Det er etter hvert både nasjonal og internasjonal enighet om at kompetanse innen "place then train"-tilnærminger er avgjørende for om mennesker med omfattende bistandsbehov skal lykkes med inkludering i ordinært arbeidsliv. I NOU 2012:6 er begrepet "arbeidsinkluderingskompetanse" benyttet i så henseende. Referansebegrepet for innsatser for å styrke overgangen til – og deltakelsen i - ordinært arbeidsliv for utsatte grupper på arbeidsmarkedet innen "place then train"-tilnærminger er Supported Employment, som enkelt kan defineres som "utplassering og trening av til dels alvorlig funksjonshemmede (...) på ordinære arbeidsplasser, finne passende oppgaver og lære dem i konkrete oppgaver på den aktuelle arbeidsplassen" (Olsen 2006:51). I en nylig utkommet ILO-publikasjon blir innsatsen for økt inkludering i ordinært arbeid blant personer med utviklingshemming oppsummert slik:

*Recent decades have seen growing recognition of the working capacity of persons with intellectual disabilities in many countries around the world and a flourishing of initiatives to provide them with opportunities to perform meaningful, productive work in ordinary workplaces. Supported Employment has been the main approach adopted, in a variety of forms reflecting the different levels of support required by different persons with intellectual disabilities (Parmenter 2011:25).*

I utgangspunktet var Supported Employment en reaksjon på at mennesker med utviklingshemming nesten utelukkende ble tilbudt sysselsetting utenfor det ordinære arbeidsmarkedet og opprinnelsen kan knyttes til amerikanske bevegelser som kjempet for utviklingshemmedes borgerrettigheter og likestilling. Den prinsipielle forskjellen mellom Supported Employment og andre tilnærminger var i

utgangspunktet erkjennelsen av at alle mennesker med nedsatt funksjonsevne - uavhengig av alvorlighetsgraden av funksjonshemmingen eller arbeidsevnen - har potensial og rett til å jobbe i det åpne arbeidsmarkedet. Denne tilnærmingen representerte i utgangspunktet både en prinsipiell avvisning av segregerte sysselsettingstilbud og et radikalt skifte i retning av det å gi individualisert bistand for å sikre deltakelse for personer med omfattende bistandsbehov i det ordinære arbeidsmarkedet. I et brukerperspektiv understøttet Supported Employment kravet om uavhengighet og selvbestemmelse for mennesker med utviklingshemming. Som tilnærming understreket Supported Employment prioritering av rask utplassering på ordinære arbeidsplasser med påfølgende oppfølging, trening og opplæring – ofte oppsummert som "place then train", i motsetning til "train then place". Denne metodiske tilnærmingen – som etter hvert er utvidet til en rekke målgrupper over hele verden - forutsetter riktig kompetanse hos Supported Employment-utøver, i og med at jobbtilrettelegger-funksjonen (job coach/employment specialist) er så avgjørende for mulighetene for vellykket arbeidsinkludering. Med dette rettes det langt sterkere fokus på støtteapparatets kompetanse enn på brukerens diagnose og arbeidsevne.

Med dette bakteppet, og det sterke fokuset på arbeidsinkludering for alle grupper funksjonshemmede, er det overraskende i hvor liten grad inkludering i ordinært arbeidsliv har vært oppe som tema for personer med psykisk utviklingshemming i Norge. Handgård & Olsen mener at flere psykisk utviklingshemmede kan gå over i ordinært arbeid "når det legges til rette og de får arbeidsoppgaver som passer for dem" (2009:5). Andersen & Laland, som viser at VTA i skjermet virksomhet er samfunnsøkonomisk lønnsomt sammenliknet med kommunale dagsentra, påpeker: "Dersom en i tillegg åpner mulighetene for ordinært arbeid for de personene som er egnet for dette, vil den samfunnsøkonomiske verdien av situasjonen i arbeidsmarkedet for målgruppen vår bli enda høyere" (2011: 13). Internasjonale studier viser at personer med utviklingshemming som kommer ut i ordinært arbeidsliv får utvidet sosialt nettverk, blir bedre inkludert i lokalsamfunnet og får generelt bedre livskvalitet (Cramm et al. 2009; Kilsby and Beyer 1996; Shearn et al. 2000; Wehman 2011).

Forsøksprosjektet Arbeid med bistand (1991 – 1995) ble initiert med utgangspunkt i amerikanske erfaringer med Supported Employment som tilnærming for å øke blant annet utviklingshemmedes muligheter for å delta i ordinært arbeidsliv. Utviklingshemmede var den største diagnosegruppen i forsøksprosjektet med 32 % - og var den diagnosegruppen som scoret høyest på jobbformidling (Blystad & Spjelkavik 1996). Levekårsundersøkelsen 10 år etter ansvarsreformen viste at andelen utviklingshemmede som var i vanlig arbeid eller tiltak for integrering i arbeidslivet var redusert, mens andelen som var i varig vernet arbeid var gått sterkt opp, fra 15 prosent i 1989 til om lag 30 prosent i 2001 (St.meld. nr. 40 (2002-2003)). Denne utviklingen har også funnet sted i arbeidsmarkedstiltaket Arbeid med bistand, der andelen utviklingshemmede fra forsøksperioden til 1998 sank til 18 % og til 11 % i 2001 (Spjelkavik et al. 2003). Til sammenlikning kan nevnes at Beyer et al. (2010) fant at i perioden 2006 – 2007 utgjorde personer med utviklingshemming over en tredjedel av deltakerne i Supported Employment i ti europeiske land.

Saloviita & Pirttimaa (2007) viser at det samme utviklingsforløpet har funnet sted i Finland og påviser at deltakere med større bistandsbehov presses ut av tiltak når krav til arbeidsevne økes og oppfølgingsinnsatsen reduseres. Tilsvarende finner Mutuku (2011) at grunnen til at folk med Asperger syndrom er utelukket fra det ordinære arbeidsmarkedet i Finland, skyldes at hovedtilnærmingen til arbeidsinkludering for denne gruppen er skjermet arbeidstrening.

I løpet av de siste par tiårene er Supported Employment utviklet i flere retninger for å passe ulike målgrupper, som Individual Placement and Support (IPS) for mennesker med alvorlige psykiske lidelser og Community Inclusion<sup>13</sup>, Community Employment og Customized Employment for blant annet mennesker med utviklingshemming. Innen Customized Employment vektlegges betydningen av fleksible og individuelt tilpassede tilknytningsformer til ordinært arbeidsliv, og defineres slik:

*“Individualizing the employment relationship between employees and employers in ways that meet the needs of both. It is based on an individualized determination of the strengths, needs, and interests of the person with a disability, and is also designed to meet the specific needs of the employer. It may include employment developed through job carving, self-employment, or entrepreneurial initiatives, or other job development or restructuring strategies that result in job responsibilities being customized and individually negotiated to fit the needs of individuals with a disability. Customized employment assumes the provision of reasonable accommodations and supports necessary for the individual to perform the functions of a job that is individually negotiated and developed” (Rowe 2010).*

Det irske National Disability Authority (2009) definerer Community Employment som et integrert alternativ på en måte som kan minne om det norske VTA i ordinær virksomhet:

*“Community Employment (CE) is currently one of the most important employment supports to people with disabilities. About a quarter of CE participants are people with disabilities. CE is effectively a job which offers a protected work environment in an integrated setting, where participants with disabilities work in the mainstream community and alongside other CE participants without disabilities. Participants are sheltered from the full rigours and demands of employment in the open job market. For certain people with disabilities, the rigours of the modern open market workplace may be difficult to sustain, for example people with some mental health conditions, or people with intellectual disabilities who exhibit challenging behaviour. The current focus of CE is on progression to open employment. However, for those participants who would be unable to sustain employment in the open labour market, even with supports, long-term participation on CE, in the Social Economy programme or a programme on similar lines could provide an opportunity to work in an integrated setting, offering an alternative to the current sheltered work model.”*

Vi nevnte tidligere at den metodiske tilnærmingen i Supported Employment forutsetter riktig kompetanse, i og med at jobbtilrettelegger-funksjonen er direkte knyttet til mulighetene for vellykket arbeidsinkludering.<sup>14</sup> Undersøkelser (for eksempel Campbell et al. 2007, Butterworth et al. 2012, Gill 2005, Gowdy et al. 2004, Hyde 1996, Marshall et al. 2008, Nietupski & Hamre-Nietupski 2000, og Oldman et al. 2005) viser at det å planlegge for og gjennomføre kvalitativt god Supported Employment, ikke minst for de med de mest alvorlige funksjonshemninger og omfattende bistandsbehov, i stor grad handler om faglig kompetanse overfor bruker og arbeidsgiver, men også om politisk vilje og økonomiske incentiver.

---

<sup>13</sup> <http://www.communityinclusion.org/>

<sup>14</sup> Jf European Commission Directorate General Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Supported Employment for people with disabilities in the EU and EFTA-EEA – good practices and recommendations in support of a flexicurity approach. Compendium of good practice, May 2011.

I et forsøk på å koble Arbeid med bistand til VTA i distriktene for å øke mulighetene for overgang til ordinært arbeid var utfordringen de ansatte i tiltaksbedriftenes evne til å knytte forbindelser med ordinære arbeidsgivere. Erfaringene var at oppfølging mot og i en ordinær arbeidsplass krever andre ferdigheter og kompetanse enn oppfølging av en arbeidstaker i skjermet virksomhet (Spjelkavik 2003). Et dansk utviklingsprosjekt for økt overgang fra "beskyttet beskæftigelse" til "ekstern beskyttet beskæftigelse" – hvilket i norsk sammenheng tilsvarer overgang fra VTA i skjermet virksomhet til VTA i ordinær virksomhet - omfatter flere danske kommuner med utviklingshemmede som brukergruppe. Evalueringen viser at man måtte "ændre holdningen til ekstern beskyttet beskæftigelse blandt værkstedspersonalet" og utvikle "en større opbakning til målet om at utvikle borgerne i retning af ekstern beskyttet beskæftigelse på værkstederne" (Rambøll Management 2010:5; jf også Bengtsson & Mateu 2010, Draiby et al. 2009, Henriksen 2009 som viser den samme type utfordringer). I artikkelen "National call for organizational change from sheltered to integrated employment" viser amerikanerne Rogan & Rinne (2011) til at et skifte i sysselsettingspolitikken, med økt vektlegging av integrerte tilbud for utviklingshemmede, forutsetter at de politiske myndighetene fører an i en bred systemendring. Organisatorisk endring fra skjermet til integrert innsats er nødvendig, hevder Rogan & Rinne, men påpeker samtidig at en slik "Employment First agenda" må følges opp av krav til tiltaksarrangører om jobb-beskrivelser og opplæring av jobbtilretteleggere, slik at den integrerte innsatsen blir tilstrekkelig vektlagt.

Finansiering av tiltaksarrangører må handle om noe langt mer enn krav om "rask utplassering" – finansieringen må være rettet mot trening og opplæring på ordinær arbeidsplass med kompetente jobbtilretteleggere, samt tett oppfølging av bruker og arbeidsgiver for å styrke arbeidsinkluderingen, jobbfastholdelsen og karriereutviklingen. Med utgangspunkt i tre casestudier med personer med utviklingshemming som fikk jobb gjennom Supported Employment-tilbud, påpeker Wilson (2003) at arbeidsoppgavene og ansvaret ikke ble godt nok tilpasset funksjonsnedsettelsen, slik at det oppsto problemer da støtten fra tiltaksarrangøren (job coach/employment specialist) ble avsluttet. Også Beyer et al. (2010) understreker betydningen av det kvalitative oppfølgingsarbeidet med utviklingshemmede i Supported Employment. Styrkingen av utviklingshemmedes muligheter for deltakelse i det ordinære arbeidsmarkedet handler ikke minst om å forbedre overgangen fra skole til arbeid:

*"Transitioning from school into segregated day program centers and sheltered workshops cannot be an acceptable end point for young people with disabilities (...). While segregated day programs may be the only placement option for some, most students with disabilities aspire to competitive employment as their first career option and work to achieve that (...). Teachers must help these aspirations become realities. If people with disabilities do not view themselves positively and have high vocational aspirations, then the expectations of advocates, family members, friends, and others working on their behalf will reflect that position" (Wehman 2011:146-147).*

Andre forhold som kan berøre VTA, er for eksempel hvilken betydning de frivillige organisasjonene vil få i framtida når det gjelder aktivisering, arbeidstrening og sysselsetting for personer med marginal tilknytning til det ordinære arbeidsmarkedet (jf Hasløf 2003), den videre implementeringen av bruk av Individuell plan (Normann et al. 2003), hva som skjer når psykiatriseringen i NAV går mot slutten og i hvor stor grad man får til økt kvalitet i den arbeidsrettede rehabiliteringen ved psykiske helseproblemer (Schafft 2009), hvordan kommuneøkonomien utvikler seg, både med tanke på



selvstendige kommunale tilbud for målgruppen og for finansiering av tiltaksarrangører, og hvordan oppfølgingsinnsats og samarbeid med ordinært arbeidsliv blir prioritert og utviklet av og i NAV.

Et annet forhold som vil påvirke behovet for VTA-plasser er endringer i næringslivet for øvrig og i hvor stor grad tiltaksarrangører i skjermet sektor vil gå over fra å vektlegge industribasert virksomhet til å tilby arbeidsplasser i sine virksomheter innen for eksempel servicenæringen. En slik modernisering kan begrunnes i at tiltaksarrangøren må kunne tilby arbeidstrening innen arbeidsoppgaver som øker mulighetene for jobb i ordinært arbeidsliv. Men en slik modernisering kan også medføre økte terskler til tiltaket. I Sverige gjennomførte den skjermede virksomheten Samhall en slik bransjeendring, noe som medførte at sterkere målgrupper ble aktuelle søkere til Samhall. I SOU 2003:56 het det om denne utviklingen i Samhall: "Utredningen konstaterer i likhet med flere tidligere studier och utredningar att det råder en uppenbar målkonflikt mellan kraven på lönsamhet och kraven på att erbjuda personer med arbetshandikapp meningsfullt och utvecklande arbete där behoven finns" (SOU 2003:56:18). Den svenske Riksrevisjonens granskning av Samhall i 2008 konkluderte:

*"att det har blivit svårare att anvisa personer med funktionshinder arbete hos Samhall eftersom bolaget ställer högre krav nu än tidigare på arbetsförmågan. I granskningen visas också att många personer med funktionshinder anses ha en så god arbetsförmåga att dessa skulle kunna övergå till annat arbete.*

*Styrelsen vill framhålla svårigheterna med att Samhall ska agera på en konkurrensutsatt marknad med ekonomiska mål för verksamheten, samtidigt som företaget ska erbjuda arbeten till personer med funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga, något som innebär högre produktionskostnader. Den motstridighet som finns mellan de ekonomiska målen och andra mål för verksamheten kan enligt styrelsens uppfattning leda till att de personer som har störst behov av anställning hos Samhall inte kan få det" (Riksrevisionen 2008:10).*

Den nye pensjons- og fleksjob-reformen i Danmark og den svenske SOU 2012:31 *Sänkta trösklar – högt i tak* tyder på at man også i våre naboland er opptatt av å styrke de integrerte tilbudene også for de med sterkt nedsatt arbeidsevne og omfattende bistandsbehov. Både den nye danske pensjons- og fleksjob-reformen og de svenske forslagene om "trygghetsanställning" og "utvecklingsanställning" (SOU 2012:31) retter oppmerksomheten mot det å styrke mulighetene for arbeidstrening i ordinær virksomhet for utvikling av arbeidsevne og jobbfastholdelse. Det ser ut til at fleksjob-ordningen i større grad blir målrettet mot at personer med svært begrenset arbeidsevne skal kunne bruke ordningen, de største lønnstilskuddene skal gis til dem med de laveste lønningene og den laveste arbeidsevnen, og jobcentrene i kommunene får et mer tydelig koordinerings- og oppfølgingsansvar.<sup>15</sup>

### 1.3.6 Behov for VTA?

*Hvilken målgruppe* som er i mindretall eller i overtall i VTA, eller *hva* tiltaket skal tilby, er ikke statisk – målgruppene har endret seg, næringslivet endrer seg, og innhold og hensikt med VTA er under stadig debatt. Det er naturligvis ikke hensiktsmessig å estimere et behov for tiltaket i framtida ut fra

---

<sup>15</sup> <http://politiken.dk/politik/ECE1675173/fakta-her-er-aftalens-hovedpunkter/>

en brukergruppe som ikke nødvendigvis er riktig for tiltaket. Det må tas høyde for at utformingen av VTA-plasser, på samme måte som brukergruppene, varierer, og at det handler om å oppnå best mulig "match" mellom brukers behov og tilrettelagt arbeidsplass.

Det ligger imidlertid mange utfordringer knyttet til å avgjøre hvem VTA-tiltaket er hensiktsmessig for, fordi hva som anses som hensiktsmessig vil variere om man vurderer det ut fra NAV-lokals, brukernes, tiltaksarrangørers/arbeidsplasser eller kommunenes ståsted. Kartlegginger av tiltak i skjermet virksomhet (Møller og Sannes 2009, Skarpaas og Norvoll 2011) viser at det svært ofte er helt *andre årsaker* enn best mulig "match" mellom brukers behov og hva tiltaket kan tilby som ligger til grunn bak en søknad om plass.

På fylkesnivå mangler man en hensiktsmessig måte å framskaffe informasjon om behovet for VTA og det er derfor vanskelig å avklare det reelle behovet for VTA-plasser på landsbasis. Undersøkelser viser dessuten at det er lite fokus på kvalitet når det gjelder *innhold* i tjenestene og *resultatene*. (Skarpaas og Norvoll 2011).

Ifølge NOU 2012:6 er det indikasjoner på at det er et udekket behov for VTA-plasser. I kapittel 17.2.7, blir det anbefalt å legge bedre til rette for at flere med vesentlig og varig nedsatt arbeidsevne ut i fra sine egne forutsetninger og evner kan få jobb i det ordinære arbeidslivet. I den forbindelse anbefaler utvalget:

*"at det legges til rette for ordninger som gjør det mulig å kombinere arbeid i skjermede omgivelser med periodevis arbeid i ordinære virksomheter,*

*at det stilles tydeligere krav om å bruke det lokale næringslivet som arena for gjennomføringen av Varig tilrettelagt arbeid i skjermede virksomheter,*

*at tiltaket Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet utvikles videre, blant annet med mulighet til å kombinere og bruke oppfølgings- og tilretteleggingstiltak mer fleksibelt."*

I tillegg forventer utvalget at den nye uførepensjonsreformen vil bidra til at det økonomisk blir tryggere å prøve seg i ordinært arbeidsliv slik at flere med varige begrensninger i arbeidsevnen skal kunne delta i det ordinære arbeidslivet.

Hva man på politisk nivå bestemmer når det gjelder VTA, vil naturligvis legge føringer for det framtidige behovet for tiltaket. Ønskes det en økt gjennomstrømning og overgang til andre tiltak eller ordinært arbeidsliv, kan behovet for antall VTA-plasser reduseres. Men det forutsetter at man faktisk får til en økt gjennomstrømning og økt overgang til ordinært arbeid, noe man har hatt store problemer med internasjonalt.

Hvis man ønsker en "modernisering" av VTA og endring i type arbeidsoppgaver som tilbys der, har internasjonale erfaringer vist at tiltakstersklene lett øker og at målgruppene endrer seg (jf kapittel 1.3.5).

Dersom man ønsker å bremse opp for tilgangen til VTA i skjermet virksomhet, kan man øke bruken av VTA i ordinær virksomhet, eller redusere tilgangen til uføretrygd. En slik strategi forutsetter imidlertid både økt innsats med oppfølgings- og tilretteleggingsressurser og at faktisk man klarer å nå de målgruppene som ellers ville hatt behov for VTA i skjermet virksomhet.

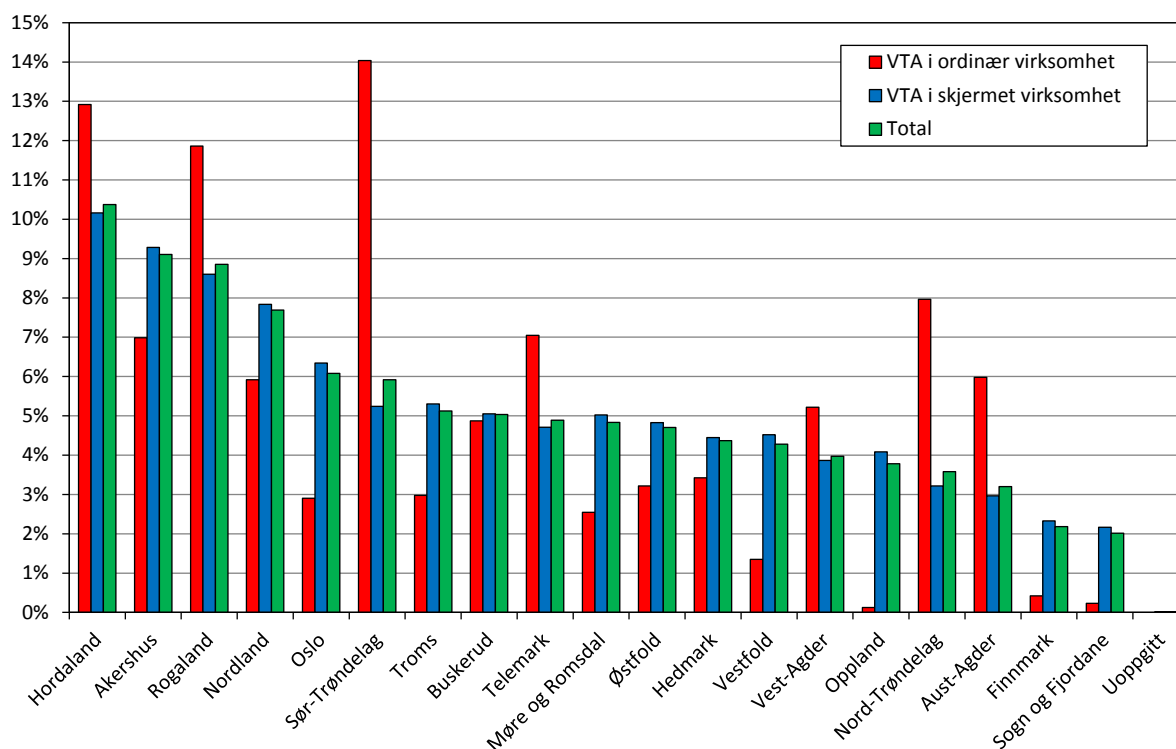
## 2. Dagens situasjon

I dette kapittelet skal vi se nærmere på antall deltakere i VTA-tiltakene, samt i liknende aktivitets- og sysselsettingstilbud for uføretrygdete personer i regi av kommunen og andre aktører. Vi skal se nærmere på hvem VTA-deltakerne er (alder, utdanning, diagnose), hvordan de kommer inn i tiltaket, omfanget av ventetid til tiltaket, og om graden av gjennomstrømning og utfall for deltakere som slutter i tiltaket. Vi skal også se på dialog og samarbeidsformer mellom de aktørene som er sentrale for tiltaket.

### 2.1 Fordeling av VTA-plasser

Vi starter med en oversikt over hvordan dagens deltakere i VTA fordeler seg på nasjonalt nivå.

Figur 1 Deltakere i VTA etter tiltak og bostedsfylke, gjennomsnittet for 2010.



Kilde: Registerdata. Note: Figuren viser hvor stor andel av deltakerne totalt og etter tiltak som er bosatt i et fylke

Figur 1 viser at de fleste av VTA-deltakerne bor enten i vestlandsfylkene Hordaland og Rogaland eller i Akershus/Oslo-området. Relativt mange bor også i Nordland. Det er store fylkesvise forskjeller i fordelingen mellom de i skjermet og ordinær virksomhet. I trøndelagsfylkene er det relativt mange deltakere i ordinær virksomhet, men relativt få deltakere i skjermet virksomhet. Sør-Trøndelag, Hordaland, Rogaland, Nord-Trøndelag, Telemark og Aust-Agder er de fylkene med mest markant innslag av VTA i ordinær virksomhet, mens Hordaland og Rogaland også har de største andelene i skjermet virksomhet.

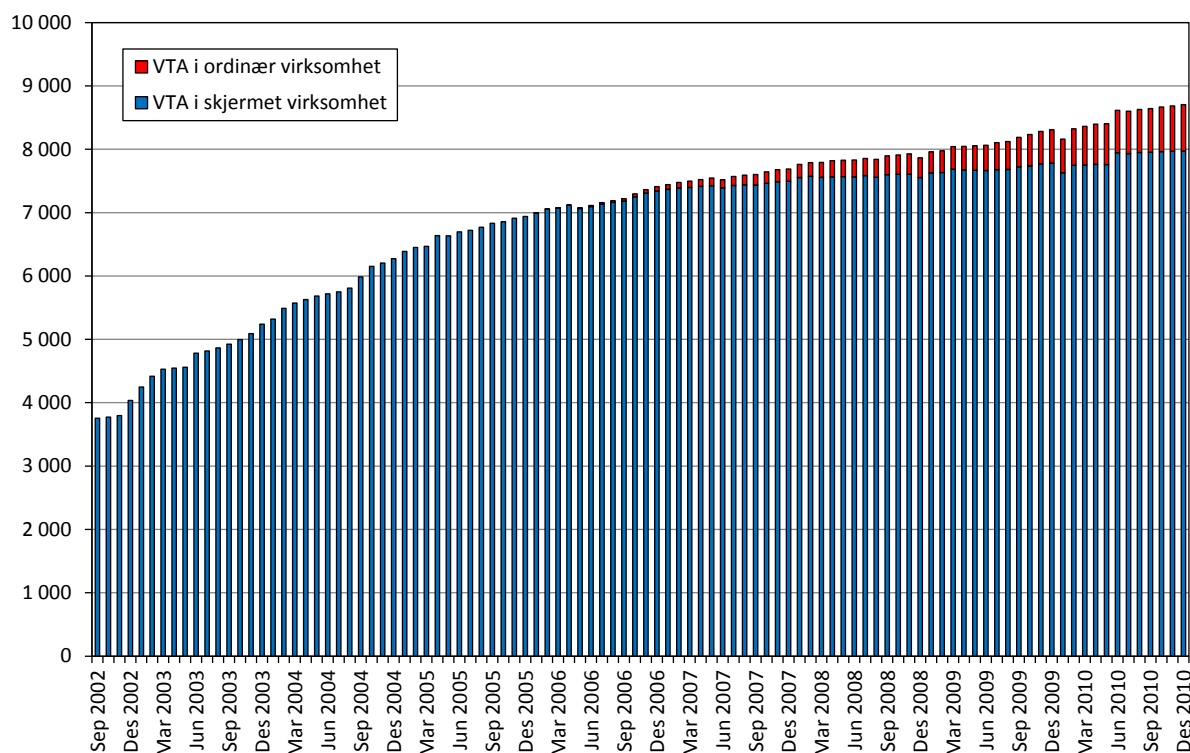
Mange av NAV-informantene på fylkesnivå viser til HVPU-reformen når de skal forklare antallet plasser i skjermet virksomhet som de har dag. "Noen bedrifter var HVPU-bedrifter før de ble VTA-

bedrifter, og da er dette brukere som var dagpasienter, som nå blir finansiert på statlige VTA-plasser fortsatt”, sier en informant. En annen sier: ”Det er mange deltakere som sitter igjen fra den gamle HVPU-reformen, og mange av dem er helt tydelig ’kommunale’.” Denne historiske dimensjonen, som har som følge at det er deltakere i VTA i skjermet virksomhet som flere av informantene i NAV fylke oppfatter som kommunenes ansvar, skaper en uryddighet i fordelingen av ansvar for brukere med uførepensjon mellom stat og kommuner ansvar for uføretrygdete brukere. Vi skal se at dette også preger også deres vurderinger av behovet for VTA-plasser i framtida (jf kapittel 2.7).

Mange av informantene trekker fram at den historiske bakgrunnen også har bidratt til en skjevfordeling av tiltak innad i fylket. Hvor mange plasser en kommune har, og er vant til å ha, varierer svært mye mellom kommuner i samme fylke og får konsekvenser for hvordan man tenker om behov for antall VTA-plasser i framtida. En informant fortalte at i det aktuelle fylket var seks av ”VTA-bedriftene tidligere HVPU-bedrifter”. Informanten forteller at det har medført at en kommune med vel 1200 innbyggere har 18 plasser i VTA i skjermet virksomhet, mens nabokommunen med 5000 innbyggere, ikke har noen.

Figur 2 nedenfor viser at antall deltakere i VTA-tiltakene har økt fra 3.756 personer i september 2002 til 8.704 personer i desember 2010. Inntil desember 2005 bestod denne gruppen kun av deltakere i VTA i skjermet virksomhet, men fra og med januar 2006 har det vært økt tilgang av deltakere i VTA i ordinær virksomhet.

Figur 2 Deltakere i VTA totalt og etter tiltak ved utgangen av hver måned i perioden 2002-2010.



Kilde: Registerdata.

Vi ser av figuren at økningen i antall deltakere i VTA de siste årene hovedsakelig skyldes økningen i VTA i ordinær virksomhet. De fleste av deltakerne i VTA-tiltakene er imidlertid fortsatt i skjermet

virksomhet. I desember 2010 var det 7.974 deltakere i VTA i skjermet virksomhet og 730 deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Dette innebærer at 92 % av deltakerne i VTA var i skjermet virksomhet i desember 2010, mens de øvrige 8 % var i ordinær virksomhet.

Det er et klart inntrykk fra fylkesinformanter at VTA-tiltakene er et område som det ikke brukes mye tid på i NAV: *"Det er langt større, og mer prekære oppgaver som presser på i hverdagen"*, sier en informant, og flere viser til at det som prioriteres i et NAV-kontor, er først og fremst den daglige driften, det at *"folk skal ha pengene sine"* og *"brukerne på AAP"*.

Gitt de historiske føringene og den korte tida VTA i ordinær virksomhet har eksistert, er det ikke overraskende at det er stor forskjell i antall plasser i VTA i skjermet virksomhet og ordinært. Med utgangspunkt i informasjon fra NAV-informanter i fylkene er mye av forklaringen på den skjeve fordelingen likevel at VTA i skjermet virksomhet er et lettere tiltak for NAV å bruke enn VTA i ordinær virksomhet. Dette skyldes at bruk av VTA i ordinær virksomhet forutsetter oppfølging av NAV på ubestemt tid, mens deltakere i VTA i skjermet virksomhet blir fulgt opp av tiltaksarrangøren. Når det gjelder nivået på antall plasser i VTA-tiltakene samlet, forteller mange av informantene at det ikke har kommet noen nye VTA plasser de siste årene, og at *"direktoratet har holdt igjen"* for en eventuell økning. 2.2 Hvem er deltakerne i VTA?

## 2.2.1 Deltakere etter sentrale individkjennetegn

Tabell 2 Deltakere i VTA etter tiltak og individkjennetegn som kjønn, alder og innvandrerkategori ved utgangen av desember i perioden 2002-2010.

Desember- måned	Antall personer	Andelen kvinner	Andelen under 40 år	Andelen under 50 år	Gjennom- snittsalder	Andelen innvandrings- bakgrunn	uten Andelen med to utenlandskfødte foreldre
VTA i ordinær virksomhet							
2002	0						
2003	0						
2004	0						
2005	0						
2006	70	60 %	67 %	84 %	35	97 %	0 %
2007	194	57 %	63 %	82 %	36	92 %	2 %
2008	313	56 %	65 %	84 %	35	91 %	3 %
2009	522	58 %	65 %	83 %	36	89 %	3 %
2010	730	61 %	62 %	80 %	37	91 %	2 %
VTA i skjermet virksomhet							
2002	4 036	61 %	50 %	76 %	40	93 %	2 %
2003	5 240	61 %	49 %	75 %	41	93 %	2 %
2004	6 275	60 %	46 %	73 %	41	93 %	2 %
2005	6 940	60 %	46 %	73 %	41	92 %	3 %
2006	7 342	61 %	45 %	72 %	42	92 %	3 %
2007	7 494	61 %	44 %	71 %	42	92 %	3 %
2008	7 552	60 %	43 %	70 %	42	92 %	3 %
2009	7 784	60 %	42 %	69 %	42	91 %	3 %
2010	7 974	60 %	42 %	69 %	42	91 %	4 %
VTA totalt							
2002	4 036	61 %	50 %	76 %	40	93 %	2 %
2003	5 240	61 %	49 %	75 %	41	93 %	2 %
2004	6 275	60 %	46 %	73 %	41	93 %	2 %
2005	6 940	60 %	46 %	73 %	41	92 %	3 %
2006	7 412	61 %	45 %	72 %	41	92 %	3 %
2007	7 688	61 %	45 %	72 %	42	92 %	3 %
2008	7 865	60 %	44 %	71 %	42	92 %	3 %
2009	8 306	60 %	43 %	70 %	42	91 %	3 %
2010	8 704	61 %	44 %	70 %	42	91 %	3 %

Kilde: Registerdata

## *Kjønn*

Om lag 60 % av deltakerne i VTA i desember 2010 var kvinner. Tabell 2 viser at denne andelen har vært noenlunde konstant for desembermåned i perioden 2002-2010. I desember 2010 var kvinneandelen om lag den samme blant deltakerne i VTA i skjermet og ordinær virksomhet, mens den var noe lavere blant deltakerne i ordinær virksomhet i de tre foregående årene sammenliknet med deltakerne i skjermet virksomhet.

## *Innvandringsbakgrunn*

Om lag 90 % av deltakerne i VTA hadde ingen innvandringsbakgrunn i desember 2010, og her var det små forskjeller mellom de i skjermet og ordinær virksomhet. Andelen uten innvandringsbakgrunn har ifølge Tabell 2 avtatt noe i perioden 2002-2010. Samtidig har andelen deltakere med to utenlandskfødte foreldre økt i den samme perioden. Andelen med to utenlandskfødte foreldre har vært høyere blant de i skjermet virksomhet sammenliknet med de i ordinær virksomhet.

## *Inntektssikring*

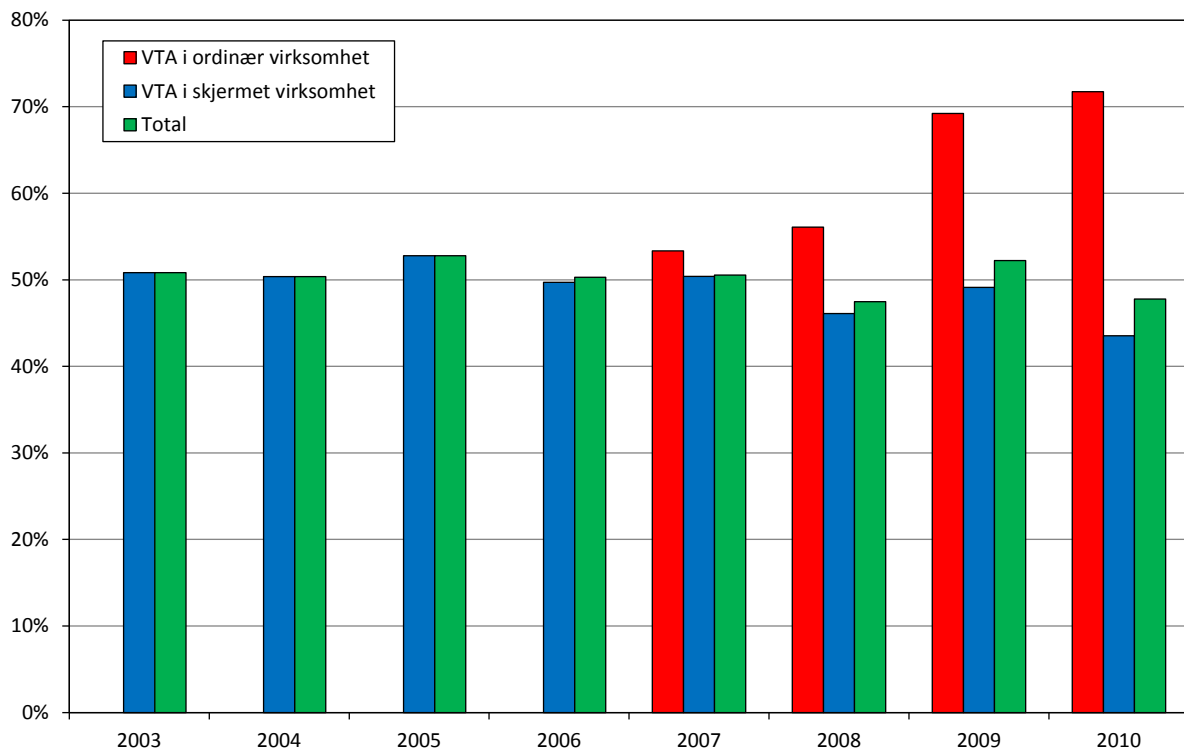
I følge spørreundersøkelsen til tiltaksarrangørene har de aller fleste deltakerne i VTA i skjermet virksomhet uførepensjon. 8 % av tiltaksarrangørene svarer riktig nok at de har deltakere som ikke i dag har uførepensjon, men dette gjelder totalt sett under en halv prosent av deltakerne (19 av 5179). Flertallet av disse er på arbeidsavklaringspenger, men noen få også på sosialstønad, bonuslønn, attføringspenger eller på introduksjonsprogrammet.

## *Alder*

Det framgår av tabell 2 at deltakerne i ordinær virksomhet er betydelig yngre enn deltakerne i skjermet virksomhet. I desember 2010 var 62 % av deltakerne i ordinær virksomhet under 40 år, mens 80 % var under 50 år. De samme andelenene for deltakerne i skjermet virksomhet var henholdsvis 42 % og 69 %. Disse andelenene har falt noe over tid, noe som indikerer at gjennomsnittsalderen i hver gruppe har blitt noe høyere. Tabellen viser at gjennomsnittsalderen har økt fra 40 år i desember 2002 til 42 år i desember 2010 for deltakerne i skjermet virksomhet, mens for deltakerne i ordinær virksomhet har gjennomsnittsalderen økt fra 35 år i desember 2006 til 37 år i desember 2010.

I Figur 3 tar vi utgangspunkt i personer som startet i VTA totalt og etter tiltak i årene 2003-2010, og ser på andelen under 40 år blant disse gruppene.

**Figur 3** Andelen under 40 år blant deltakere som starter i VTA totalt og etter tiltak ved utgangen av hver måned i perioden 2003-2010, årsgjennomsnitt.



**Kilde:** Registerdata. **Noter:** 1) En deltaker som "starter" i VTA ved utgangen av en måned er definert som følger: Personen er registrert som deltaker på dette tiltaket ved utgangen av denne måneden, men ikke registrert som deltaker på dette tiltaket måneden før. 2) Årsgjennomsnittet for 2002 for deltakere totalt og for de som starter i skjermet virksomhet og årsgjennomsnittet for 2006 for deltakere som starter i ordinær virksomhet er utelatt grunnet få observasjoner.

Vi ser av figuren at blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet har andelen under 40 år vært om lag 50 % de første årene i perioden 2003-2010, men har avtatt mot slutten av perioden. Dette har sitt motstykke i at andelen under 40 år blant deltakere i ordinær virksomhet har vært høyere enn blant deltakere i skjermet virksomhet og har dessuten økt over tid. Dette innebærer at alderen på personer som starter i VTA i ordinær virksomhet har blitt noe lavere over tid, mens noe tilsvarende ikke har skjedd for personer som starter i VTA i skjermet virksomhet. Tvert imot indikerer figuren at alderen på personer som starter i VTA i skjermet virksomhet i gjennomsnitt har blitt noe høyere de siste årene.

Tabell 3 nedenfor viser aldersfordelingen for deltakerne i VTA i skjermet virksomhet, og også andelen av deltakere i ulike aldersgrupper slik de rapporteres fra tiltaksarrangørene:



**Tabell 3 Alder på nåværende deltakere i VTA i skjermet virksomhet**

Hvilke aldersgrupper er representert gjennom de nåværende VTA-deltakerne?	Antall bedrifter	Andel bedrifter med deltakere i denne gruppen	Antall deltakere	Andel deltakere
Under 25 år	125	71 %	484	10 %
Fra 25-34 år	159	91 %	1080	21 %
Fra 35-44 år	171	98 %	1337	26 %
Fra 45-54 år	168	96 %	1270	25 %
55 år eller eldre	154	88 %	906	18 %
<i>N</i>	175		5077	

Kilde: Tiltaksarrangører

Vi ser av tabellen at tiltaksarrangørene rapporterer at 10 % av deltakerne i VTA er under 25 år, og at totalt 31 % er under 35 år. I overkant av halvparten av VTA-deltakerne er mellom 35 og 54 år.

Tiltaksarrangørene rapporterer også at samtlige av disse aldersgruppene var representert blant personene som startet i VTA i skjermet virksomhet i løpet av 2010 og 2011. Naturlig nok var det flest bedrifter som hadde fått nye deltakere tilhørende de tre yngste kategoriene. Vi finner at dess mer tettbebygd strøk tiltaksarrangøren er lokalisert i, dess større andel av tiltaksarrangørene har fått nye deltakere i yngre aldersgrupper:

**Tabell 4 Andel tiltaksarrangører som fikk nye deltakere (skjermet) i ulike aldersgrupper i løpet av 2011, fordelt etter befolkningstetthet.**

Fikk nye deltakere:	Byområde	Småby/tettbebygd strøk	Bygd/ spredt bebyggelse
..under 25 år	62 %	55 %	34 %
..fra 25-34 år	57 %	51 %	40 %
..fra 35-44 år	59 %	47 %	45 %
..fra 45-54 år	35 %	38 %	50 %
..55 år eller eldre	30 %	26 %	26 %

Kilde: Tiltaksarrangører

Tabell 4 viser at andelen av tiltaksarrangører som fikk nye deltakere i de ulike aldersgruppene i 2011, synker jo høyere alderen blir blant de som er lokalisert i byområder eller tettbebygde strøk, mens det er tendens til det motsatte blant tiltaksarrangører som ligger i bygd eller spredt bebyggelse, det vil si at en større andel av tiltaksarrangørene som ligger i bygder og spredt bebyggelse fikk nye deltakere i eldre aldersgrupper.

## Utdanningsnivå

De aller fleste av deltakerne i VTA har ungdomsskoleutdanning eller lavere utdanningsnivå som sitt høyeste fullførte utdanningsnivå. Ifølge Tabell 5 var denne andelen 88 % i desember 2010, som er noe lavere enn i desember 2002.

**Tabell 5 Deltakere i VTA etter tiltak og utdanningsnivå ved utgangen av desember i perioden 2002-2010**

Desembermåned	Antall personer	Andelen med ungdomsskole- utdanning eller lavere utdanningsnivå	Andelen med videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå	Andelen med høyere utdanning
VTA i ordinær virksomhet				
2002	0			
2003	0			
2004	0			
2005	0			
2006	70	79 %	97 %	3 %
2007	194	78 %	95 %	5 %
2008	313	77 %	95 %	5 %
2009	522	78 %	95 %	5 %
2010	730	77 %	94 %	6 %
VTA i skjermet virksomhet				
2002	4 036	92 %	99 %	1 %
2003	5 240	92 %	99 %	1 %
2004	6 275	92 %	99 %	1 %
2005	6 940	91 %	98 %	2 %
2006	7 342	90 %	98 %	2 %
2007	7 494	90 %	98 %	2 %
2008	7 552	89 %	98 %	2 %
2009	7 784	90 %	98 %	2 %
2010	7 974	89 %	98 %	2 %
VTA totalt				
2002	4 036	92 %	99 %	1 %
2003	5 240	92 %	99 %	1 %
2004	6 275	92 %	99 %	1 %
2005	6 940	91 %	98 %	2 %
2006	7 412	90 %	98 %	2 %
2007	7 688	90 %	98 %	2 %
2008	7 865	89 %	98 %	2 %
2009	8 306	89 %	98 %	2 %
2010	8 704	88 %	98 %	2 %

Kilde: Registerdata. Note: Med "utdanningsnivå" menes høyeste fullførte utdanningsnivå.

Hele 98 % hadde videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå i desember 2010. Utdanningsnivået er høyere blant deltakerne i ordinær virksomhet enn blant de i skjermet virksomhet. Tabellen viser at andelen med høyere utdanning er betydelig høyere blant de i ordinær virksomhet sammenliknet med de i skjermet virksomhet. Andelen med høyere utdanning har også økt over tid, særlig blant de i ordinær virksomhet. I desember 2010 hadde 6 % av deltakerne i ordinær virksomhet høyere utdanning, mens den samme andelen blant deltakerne i skjermet virksomhet var 2 %.

### *Sivilstand og antall barn*

Datamaterialet viser at 69 % av deltakerne i VTA var ugifte i 2010, mens 7 % var gifte. Det var noe flere ugifte og noe færre gifte blant de i skjermet virksomhet (70 % ugifte og 7 % gifte) enn de i ordinær virksomhet (64 % ugifte og 9 % gifte) i 2010.

Deltakere i VTA i skjermet virksomhet har også noe færre barn under 18 år sammenliknet med de i ordinær virksomhet. 92 % av alle deltakerne i VTA hadde ingen barn under 18 år i 2010, 5 % hadde 1 barn og 3 % hadde 2-3 barn. Blant de i skjermet virksomhet hadde 93 % ingen barn under 18 år dette året, mens 5 % hadde 1 barn og 2 % hadde 2-3 barn. 84 % av deltakerne i ordinær virksomhet hadde ingen barn under 8 år i 2010, mens 9 % hadde 1 barn og 6 % hadde 2-3 barn.

### *Diagnoser*

Det framgår av Tabell 6 at de to største diagnosegruppene blant deltakere i VTA ifølge registerdataene er "psykisk utviklingshemming" og "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser".

**Tabell 6 Deltakere i VTA etter tiltak og diagnose, gjennomsnittet for 2007.**

Diagnose	VTA i ordinær virksomhet		VTA i skjermet virksomhet		VTA totalt	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Psykisk utviklingshemming	28	21 %	2 566	35 %	2 594	34 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	57	41 %	1 841	25 %	1 897	25 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	9	7 %	879	12 %	888	12 %
Sykdommer i nervesystemet	15	11 %	695	9 %	710	9 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	4	3 %	339	5 %	343	5 %
Skader, forgiftninger	5	4 %	160	2 %	165	2 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	3	2 %	121	2 %	124	2 %
Sykdommer i øyet og øret	3	2 %	93	1 %	96	1 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	1	1 %	91	1 %	92	1 %
Symptomer, tegn	0	0 %	61	1 %	61	1 %
Svulster	0	0 %	48	1 %	48	1 %

Sykdommer i åndedrettssystemet	0	0 %	29	0 %	29	0 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	0	0 %	21	0 %	21	0 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	0	0 %	19	0 %	19	0 %
Sykdommer i hud og underhud	1	0 %	19	0 %	19	0 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	0	0 %	8	0 %	8	0 %
Alle andre diagnoser	4	3 %	100	1 %	104	1 %
Ukjent diagnose	8	6 %	339	5 %	347	5 %
<b>Total</b>	<b>137</b>	<b>100 %</b>	<b>7 428</b>	<b>100 %</b>	<b>7 565</b>	<b>100 %</b>

**Kilde: Registerdata. Noter: 1) Grunnet at det er svært mange personer med uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010, viser tabellen kun diagnosene for 2007. 2) Kategorien "sykdommer i blod og bloddannende organer" omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.**

Tabellen viser at 34 % av deltakerne i VTA hadde psykisk utviklingshemming og 25 % hadde "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" i 2007. Videre ser vi av at 12 % hadde medfødte misdannelser og kromosomavvik, 9 % hadde sykdommer i nervesystemet, mens 5 % hadde enten ukjent diagnose eller sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev.

Psykisk utviklingshemming er den største diagnosegruppen for deltakere i skjermet virksomhet, mens "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" er den nest største gruppen. For de i ordinær virksomhet utgjør deltakere med "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" den største diagnosegruppen. Dette er i tråd med NOU (2012:6): "I Varig tilrettelagt arbeid i forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter er utviklingshemmede den største gruppen og personer med psykiske lidelser den nest største gruppen. I Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet er personer med psykiske lidelser den største gruppen" (s. 185).

Deltakerne i VTA i ordinær virksomhet har i noe mindre grad psykisk utviklingshemming, medfødte misdannelser og kromosomavvik og sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev sammenliknet med de i skjermet virksomhet, men har i relativt større grad "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" og sykdommer i nervesystemet.

Tabellen nedenfor viser at utviklingshemming og psykiske lidelser er de diagnosene som i følge tiltaksarrangørene dominerer blant VTA-deltakerne i skjermede virksomheter.

**Tabell 7 Diagnoser blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet, tiltaksarrangørenes rapporteringer**

Hvilke diagnoser forekommer blant de nåværende VTA-deltakerne?	Antall bedrifter	Andel bedrifter	Antall deltakere	Andel deltakere
Utviklingshemming	158	92 %	2035	48 %
Psykiske lidelser	162	94 %	900	21 %
Sosial mistilpassing	104	61 %	388	9 %
Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett	119	69 %	313	7 %
Nevrologiske lidelser og skader	96	56 %	278	7 %
Ukjent	34	20 %	212	5 %
Annen sykdom	69	40 %	208	5 %
Rus og misbruksproblematikk	101	59 %	185	4 %
Sansedefekter	60	35 %	166	4 %
Lungelidelser og allergier	61	36 %	79	2 %
Hjerte og karsykdommer	60	35 %	79	2 %
N	172		4204	

**Kilde:** Tiltaksarrangører. For de to kolonnene lengst til høyre har vi trukket ut svarene fra tiltaksarrangører som både har oppgitt antall personer i VTA i dag, og som har oppgitt antall nåværende deltakere for minst en av diagnosekategoriene. Total N er her ikke summen av deltakertallene i tabellen, men summen av deltakere i VTA i dag som disse tiltaksarrangørene har oppgitt.

Tabellen viser at 94 % av vårt utvalg av tiltaksarrangører oppgir å ha VTA-deltakere med psykiske lidelser, og nesten like mange (92 %) har VTA-deltakere med utviklingshemming. Tabellen viser også at i følge tiltaksarrangørenes rapporteringer har 48 % av de nåværende tiltaksdeltakerne utviklingshemming, mens 21 % har en psykisk lidelse. Andelen deltakere i de øvrige diagnosegruppene varierer mellom 2 % og 9 % slik tabellen ovenfor viser. Basert på tiltaksarrangørenes rapporteringer finner vi altså at utviklingshemming dominerer klart i VTA i skjermet virksomhet.

Det er oppgitt diagnoser for totalt 4843 personer samtidig som bedriftene som har oppgitt dette totalt oppgir at de har 4204 personer i VTA i dag. En del av deltakerne ovenfor er altså registrert under flere diagnoser fordi de har flere av disse diagnosene samtidig.<sup>16</sup>

Utviklingshemming og psykiske lidelser er de vanligste diagnosene på kandidater for VTA i ordinær virksomhet slik NAV-kontorene rapporterer det. I tillegg oppgir mange at diagnosen er ukjent. Det er også disse tre kategoriene som oftest oppgis som nest mest vanlige diagnose, men da med ukjent som klart størst kategori. Vi ser med andre ord at det er mye sammenfall mellom diagnosene blant kandidater for VTA i ordinær virksomhet og VTA i skjermet virksomhet.

<sup>16</sup> Våre data sier ikke noe om omfanget av slike kombinasjoner av flere diagnoser.

## Bistandsbehov

Tidligere yrkeserfaring kan si noe om bistandsbehov. I tabell 8 har vi sett på det gjennomsnittlige antall dager i jobb blant deltakere i VTA etter tiltakstype og alder.<sup>17</sup>

**Tabell 8 Tidligere jobberfaring (gjennomsnittlig antall dager) blant deltakere i VTA totalt og etter tiltak fordelt etter ulike aldersgrupper, deltakere ved utgangen av desember 2010.**

Aldersgruppe	VTA i ordinær virksomhet	VTA i skjermet virksomhet	Total
Under 30 år	314	254	264
30-39 år	551	550	550
40-49 år	544	554	554
50-54 år	798	564	576
55-59 år	650	579	584
60-67 år	1 031	587	606

**Note:** Tabellen skiller ikke mellom deltids- eller heltidsjobber.

Tabellen måler tidligere jobberfaring for personer som var registrert på VTA (totalt og etter tiltak) ved utgangen av 2010 (ikke nødvendigvis før de kom på tiltak, men tidligere jobberfaring fram til utgangen av 2010). Vi ser at deltakere i VTA i ordinær virksomhet har mer tidligere jobberfaring enn de i VTA i skjermet virksomhet blant de under 30 år og de som er minst 50 år. Det er ingen forskjell i jobberfaring mellom de i ordinær og skjermet virksomhet blant deltakere i aldersgruppen 30-39 år, mens deltakere i skjermet virksomhet har noe mer tidligere jobberfaring enn de i ordinær virksomhet blant deltakere i aldersgruppen 40-49 år. Våre resultater er i stor grad i tråd med funnene i Mandal (2008:61), som viser at deltakere i VTA i ordinær virksomhet jevnt over hadde en sterkere arbeidslivstilknytning gjennom tidligere yrkeserfaring enn de i skjermet virksomhet.

Vi har bedt NAV-kontorene beskrive bistandsbehovene til både deltakere i VTA i ordinære og skjermede virksomheter. Vi finner at NAV-kontorene oppgir mye av de samme behovene for deltakerne i begge tiltak. Det dreier seg om behov for tett oppfølging, tilrettelegging, forutsigbarhet, sosial kontakt, tilhørighet, og det å ha enkle oppgaver å forholde seg til, og å kunne arbeide i lavere fart. Deltakere i begge tiltak beskrives som å ha et stort bistands- og hjelpebehov. Flere av NAV-kontorene rapporterer at bistandsbehovene for deltakere i VTA i ordinær virksomhet er de samme som for deltakere i VTA i skjermet virksomhet. En av respondentene forklarer at grunnen til at VTA i ordinær virksomhet brukes i så liten grad er *"alt forarbeidet som må gjøres i å skaffe tilveie aktuelle arbeidsgivere."*

<sup>17</sup> Vi har også undersøkt hvordan deltakere i VTA totalt og etter tiltak fordeler seg på ulike næringer. Svært mange personer har imidlertid uoppgitt næring for årene 2004-2010. Vi velger derfor ikke å presentere disse resultatene i rapporten.

Samtidig peker NAV-kontorene på en del forskjeller mellom deltakerne i disse to tiltakene. De oppgir at deltakerne i VTA i ordinær virksomhet:

- er mer velfungerende enn de som blir vurdert mot VTA i skjermet virksomhet,
- klarer seg bedre i privatlivet enn de som er i skjermet virksomhet,
- har samme behov for tett oppfølging som deltakere i VTA i skjermet virksomhet, men arbeidsoppgavene hos tiltaksarrangør er ofte ikke egnet
- passer deltakeren ikke inn i arbeidsmiljøet i VTA-bedriften,
- klarer ikke å nyttiggjøre seg tilbudet som blir gitt gjennom det skjermede VTA tilbudet.

Om deltakere i VTA i skjermet virksomhet oppgir de at disse:

- har for stort bistandsbehov til at de er aktuelle for ordinært arbeidsliv,
- trenger tverrfaglig bistand,
- har omfattende bistandsbehov i dagliglivet.

I sum finner vi altså mye felles i type bistandsbehov mellom deltakere i VTA i ordinære og skjermede virksomheter, men beskrivelsene av bistandsbehovene hos deltakere i VTA i skjermet virksomhet gir et inntrykk av generelt større bistandsbehov, behov for bistand fra flere ulike instanser og behov for bistand i dagliglivet.

## 2.2.2 Hvem starter og hvem slutter i VTA i skjermet virksomhet?

Tabell 9 viser prosentandelen av tiltaksarrangørene som har krysset av for den aktuelle diagnosen som en av de to mest vanlige diagnoser blant personer som startet i løpet av 2011.

**Tabell 9 Tiltaksarrangørers oppfatning av de to mest vanlige diagnoser blant de som startet i VTA i skjermet virksomhet i løpet av 2011, fordelt etter befolkningstetthet**

Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som startet i VTA i bedriften i løpet av 2011? (N = 153)	Byområde	Småby og tettbebygde strøk	Bygd og spredt bebyggelse	Alle
Psykiske lidelser	51 %	60 %	48 %	53 %
Utviklingshemming	67 %	43 %	39 %	48 %
Sosial mistilpasning	19 %	19 %	31 %	24 %
Rus og misbruksproblematikk	22 %	15 %	31 %	23 %
Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett	3 %	23 %	21 %	17 %
Nevrologiske lidelser og skader	5 %	21 %	13 %	14 %
Annen sykdom	5 %	6 %	16 %	10 %
Ukjent	11 %	8 %	5 %	7 %
Hjerte og karsykdommer	3 %	4 %	8 %	5 %
Lungelidelser og allergier	0 %	2 %	3 %	2 %
Sansedefekter	5 %	0 %	0 %	1 %

Kilde: Tiltaksarrangører

Tabellen viser at størst andel av tiltaksarrangører oppgir psykiske lidelser som vanligste diagnose, men nesten like mange har oppgitt utviklingshemming som en av de to vanligste diagnosene.

Tabellen viser at det ifølge tiltaksarrangørene i denne undersøkelsen er klar forskjell mellom by og land når det gjelder utviklingshemming som vanligste diagnose blant de som startet i VTA i skjermet virksomhet i 2011. I byer oppgir 67 % av tiltaksarrangørene at utviklingshemming er vanligste diagnose blant de som startet i 2011, mot 43 % i småbyer og 39 % i bygd og spredt bebyggelse. Dette kan skyldes at det i urbane strøk er mindre reiseavstand til den aktuelle tiltaksarrangøren. Vi finner ellers at tiltaksarrangører i byområder i større grad enn øvrige oppgir ukjent diagnose og sansedefekter som vanligst.

Tiltaksarrangører i småby og tettbebygde strøk oppgir i større grad psykiske lidelser som en av de to vanligste diagnosene blant de som starter, og utviklingshemming som nest mest vanlig diagnose. De oppgir ellers oftere enn tiltaksarrangører i byer nevrologiske lidelser og skader, og sykdommer i ledd/muskulatur/skjelett som vanligste diagnoser. Tiltaksarrangører i bygd og spredt bebyggelse oppgir oftere enn de øvrige rus og misbruksproblematikk, sosial mistilpasning, annen sykdom, hjerte og karsykdommer, samt lungelidelser og allergi som vanligste diagnose blant de som startet i VTA i skjermet virksomhet i 2011.

Tabell 10 viser de to vanligste diagnoser blant deltakere som slutter i VTA i skjermet virksomhet slik tiltaksarrangørene oppfatter det.

**Tabell 10 Tiltaksarrangørers oppfatning av de to mest vanlige diagnosene blant de som sluttet i VTA i skjermet virksomhet i løpet av 2011, fordelt etter befolkningstetthet**

Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som sluttet i VTA i bedriften i løpet av 2011? (N = 142)	Byområde	Småby og tettbebygde strøk	Bygd og spredt bebyggelse	Alle
Utviklingshemming	62 %	52 %	42 %	50 %
Psykiske lidelser	53 %	52 %	44 %	49 %
Rus og misbruksproblematikk	21 %	14 %	22 %	18 %
Sosial mistilpasning	15 %	17 %	18 %	17 %
Nevrologiske lidelser og skader	9 %	10 %	22 %	14 %
Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett	6 %	14 %	15 %	12 %
Annen sykdom	6 %	6 %	20 %	11 %
Ukjent	12 %	4 %	6 %	6 %
Hjerte og karsykdommer	0 %	6 %	6 %	5 %
Sansedefekter	12 %	0 %	6 %	5 %
Lungelidelser og allergier	0 %	2 %	6 %	3 %

**Kilde: Tiltaksarrangører**

Vi ser av tabellen at andelen tiltaksarrangører i byer oftest oppgir utviklingshemming som en av de to vanligste diagnosene blant de som slutter, mens det er mer likt mellom utviklingshemming og psykiske lidelser som vanligste diagnoser i småbyer og bygder.

Tiltaksarrangørene oppgir oftest utviklingshemming som vanligste diagnose blant de som sluttet etterfulgt av psykiske lidelser. Det samme var tilfelle for 2010. Vi finner altså at tiltaksarrangørene oftest oppgir psykiske lidelser som vanligste diagnose på deltakere som starter i VTA i skjermet



virksomhet, mens utviklingshemming oftest oppgis som vanligste diagnose på deltakere som slutter.<sup>18</sup>

I sum gir svarene fra spørreundersøkelsen et inntrykk av at tiltaksarrangører i byer i større grad enn tiltaksarrangører i småbyer og bygder får nye deltakere med psykisk utviklingshemming, men samtidig også at utviklingshemming er vanligere blant de som slutter der enn i småbyer og bygder.

Også i NAV er andelen kontor som oppgir utviklingshemming som vanligste diagnoser høyere i byer enn i småbyer og bygder og at hva som er vanligste diagnose varierer mer i småbyer og særlig i bygder enn i byer. 52 % av NAV-kontorene oppgir at utviklingshemming er den vanligste diagnosen, og 26 % oppgir at psykiske lidelser er vanligste diagnose. 12 % av NAV-kontorene sier at det vanligste er at diagnosen er ukjent. Vi ser også at noen kontor opplever sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett eller nevrologiske lidelser og skader som vanligste diagnoser.

Det ser altså ut til at utviklingshemming i større grad dominerer i VTA i skjermet virksomhet i urbane strøk, mens diagnosebakgrunnen og deltakersammensetningen er noe mer variert i småbyer og mer rurale strøk.<sup>19</sup> Dette kan skyldes at personer med psykiske lidelser, rus og sosial mistilpasning i rurale strøk har færre alternative tilbud.

## 2.3 Endring i målgruppen for VTA?

Vi skal se nærmere på om tiltaket VTA i skjermet virksomhet i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming. Påstanden i tabell 11 nedenfor er knyttet til den faktiske bruken av tiltaket VTA i dag og omfanget av deltakere med utviklingshemming, og belyser dette spørsmålet:

**Tabell 11 Er VTA i skjermet virksomhet i minkende grad et tiltak for personer med utviklingshemming?**

VTA er i minkende grad et tiltak for personer med utviklingshemming	Tilt.arr.	NAV	Kommuner
Helt eller tildels enig	56 %	55 %	45 %
Tildels eller helt uenig	44 %	45 %	55 %
N	169	177	147

**Note: Kommunene ble presentert for påstanden: Arrangører av VTA tar i minkende grad inn personer med utviklingshemming.**

Aktørene svarer relativt likt på påstanden om at VTA i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming. Et knapt flertall av tiltaksarrangører og NAV-kontor mener VTA i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming. Det er imidlertid også en stor andel som mener dette ikke er tilfelle. Blant kommunene er det et flertall som er uenig i en påstand om at arrangører av VTA i minkende grad tar inn personer med utviklingshemming.

<sup>18</sup> Vi kan imidlertid ikke være sikker på at dette også ville gjelde om vi forholdt oss til faktisk antall deltakere. Dette har vi ikke kunnet gjøre her fordi vi ikke har spurt om antall deltakere som startet innenfor hver av de ulike diagnosene.

<sup>19</sup> Tallene vi refererer til her gir et bilde av hva aktørene oppfatter som vanligste diagnose. Vi kan ikke fra dette avlede at bildet ville være det samme dersom vi så på det totale antallet av deltakere.

En større andel av tiltaksarrangører og kommuner i bygder og småbyer er enig i påstanden enn tiltaksarrangører og kommuner som ligger i byområder.

Alle informantene i NAV fylke er av den oppfatning at det skjer en endring i målgruppen i VTA. Noen peker på at det er blitt en større andel med psykiske lidelser og det vises til en tendens til yngre deltakere blant disse, men også yngre med former for autisme, Asberger syndrom, varianter av ADHD og ulike atferdsproblemer.

Informantene mener at de nye målgruppene i VTA har andre helseutfordringer enn tidligere: "Det er psykiske helseutfordringer, men også andre forhold som utfordrer bedriftene på nye måter, og det er en annen kompetanse som trengs enn tidligere."

En del av informantene i NAV fylke er opptatt av at endring i målgrupper få uheldige følger for innholdet i VTA. For eksempel vises det til tilbakemeldinger fra tiltaksarrangører som ikke ønsker deltakere med rusproblem, utagerende deltakere og "bråkmakere" sammen med, utviklingshemmede og personer med kognitiv svikt. Det er fort at de urolige drar med seg resten, slik at man får en ustabil gruppe: *"De er redde for arbeidsmiljøet, for mobbing og erting. Tradisjonelt har det vært psykisk utviklingshemmede som finner hverandre, det blir noe annet med psykiske lidelser og andre utfordringer – da blir det annerledes"*.

Informanter forteller om en mer aktiv kobling mellom Fylkeskommunen og Opplæringskontoret i kommunene og at lærekandidater som kommer inn i VTA som en ny målgruppe via skoleordningen. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

## 2.4 Veien inn til en plass i VTA

Deltakerne i VTA i ordinær virksomhet rekrutteres i følge informantene i NAV fylke fra en annen målgruppe enn de som er aktuelle for VTA i skjermet virksomhet. Deltakerne i VTA i ordinær virksomhet har som oftest ikke uføretrygd først, men går gjennom en lengre tiltakskjede som kan ende med praksisplass via Arbeid med bistand, eller andre utplasseringer i ordinært arbeidsliv, og hvor det i utgangspunktet ikke er varig tilrettelagt arbeid som er hensikten. Går det likevel mot en uføretrygd, går man videre med praksisen og kontakten med den aktuelle arbeidsplassen: *"Da kan dette gli over til en VTO-plass. Da leter vi ikke etter arbeidsgiverne, men kontakten er der allerede"*, sier vedkommende.

Kandidater for VTA i skjermet virksomhet kommer i kontakt med tiltaksarrangøren på flere måter slik tabellen under viser:

**Tabell 12 Tiltaksarrangørers oppfatning av hvordan potensielle kandidater for VTA i skjermet virksomhet kommer i kontakt**

Hvordan kommer potensielle kandidater for VTA i kontakt med dere?	N (175)	Prosent
Via NAV-kontoret	166	95 %
Via kommunen/boligpersonell/institusjon	122	70 %
Gjennom praksis fra videregående skole	114	65 %
Ved at familien henvender seg	88	50 %
Ved at kandidatene henvender seg selv	108	62 %

**Kilde: Tiltaksarrangører**

Størst andel tiltaksarrangører oppgir at kontakten kommer via NAV-kontoret, men det er også vanlig at kontakt opprettes via kommune, videregående skole, familie eller ved at kandidaten henvender seg til tiltaksarrangøren selv.

Tabellen under viser hvordan kandidater for VTA i skjermede eller ordinære virksomheter kommer i posisjon for å bli vurdert ved det enkelte NAV-kontor:

**Tabell 13 NAV-kontorenes oppfatning av hvordan aktuelle kandidater for VTA i skjermede eller ordinære virksomheter kommer i posisjon for å bli vurdert**

Hvordan kommer aktuelle kandidater for VTA i posisjon for å bli vurdert for tiltaket?	Skjermet (N= 202)	Ordinær (N=183)
Statlig del av NAV foreslår selv dette	76 %	58 %
De oppsøker selv NAV enten alene eller sammen med familie	68 %	50 %
Kommunal del av NAV foreslår dette	55 %	37 %
Det kommer forslag fra kommunale instanser	55 %	21 %
Det kommer forslag fra tiltaksarrangør for VTA	51 %	20 %
Det kommer forslag fra skole	33 %	16 %
Det kommer forslag fra arrangører av andre tiltak	20 %	13 %

**Kilde: NAV-kontor**

Vi ser av tabellen at det er vanligst at statlig del av NAV foreslår kandidater for VTA i skjermet virksomhet, men det er også veldig vanlig at personene selv oppsøker NAV. Det er også relativt vanlig at kommunal del av NAV foreslår dette, at andre kommunale instanser foreslår det, eller at det kommer forslag fra tiltaksarrangører.

Svarene er relativt like når det gjelder VTA i ordinær virksomhet, men avviker noe ved at andelen NAV-kontor som krysser av for de ulike svaralternativene generelt er lavere enn i forhold til VTA i skjermet virksomhet. Dette er en indikasjon på at NAV-kontorene i sjeldnere grad forholder seg til – og har erfaring med - VTA i ordinær virksomhet enn i skjermede virksomheter.

53 % av NAV-kontorene oppgir at de alltid bruker arbeidsevnevurdering (AEV) for å avklare om VTA i skjermet virksomhet er aktuelt. 27 % av NAV-kontorene oppgir at de av og til bruker AEV, mens henholdsvis 8 % og 6 % oppgir at de sjelden bruker AEV eller at de ikke gjør det. 7 % av NAV-kontorene oppgir at de ikke vet om AEV brukes i avklaringen av om VTA i skjermet virksomhet er aktuelt.

54 % av NAV kontorene oppgir at de alltid bruker AEV i avklaringen om VTA i ordinær virksomhet er aktuelt. 20 % av NAV-kontorene oppgir at de av og til bruker AEV til dette.

Informantene i NAV fylke gir et klart inntrykk av at følgende forhold legger føringer på hvem som er i VTA-tiltakene:

- Koblingen mellom videregående skole og skjermet sektor
- Kommunenes egne dag- og lavterskeltilbud
- Tiltaksarrangørens historikk i forhold til HVPU-reformen

Vi skal i det følgende se nærmere på disse tre temaene.

## 2.5 Koblingen skole og skjermede virksomheter

Mange av informantene i NAV fylke viser til kontakten mellom videregående skoler og virksomheter i skjermet sektor om praksisplass og tilbud for lærekandidater som en forholdsvis ny rekrutteringsform inn i VTA. I ett fylke beskriver en informant en praksis som er nokså lik den flere forteller om:

*”Når det avdekkes på den videregående skolen at de har personer i målgruppen for VTA, så har opplæringskontoret et samarbeid med VTA-bedriftene, slik at de kan bli søkt inn. Rekruttering foregår i stor grad derfra. De færreste kan gå ut i ordinær jobb etter dette, de er for svake, men blir da ofte søkt inn i VTA i etterkant”. Informanten legger til at det likevel ikke er en automatikk i at man får en VTA-plass: ”Når man er ferdig med skolen, må det søkes uføretrygd, når de er 18, og får man ikke uføretrygd, har man ikke noe videre mulighet for en VTA-plass. Og selv om man får uføretrygd, er det ikke noe automatikk i at man får en VTA-plass.” Men informantene legger til at ”det er derfra de kommer. Det er ikke så mange eldre som søker seg til VTA”. Informanten påpeker videre at hvem som tas inn i VTA eller ikke er NAV lokal sitt ansvarsområde, det blander ikke fylkesnivået seg inn i.*

Samarbeidet mellom NAV fylke, fylkeskommunen og skolene beskrives som i all hovedsak godt, og det vises til at skolene har gode avtaler med tiltaksarrangørene i skjermet sektor. Informantene forteller at mange av de som kommer fra lærlingordning til NAV, ofte er ungdom som den kommunale delen av NAV kjenner fra før. Noen har hatt støttekontakter, eller andre kommunale tilbud tidligere. En informant gir uttrykk for stor forståelse for foreldre som ønsker å sikre barna en trygg og varig tilrettelagt plass, og at det for dem kan oppleves som en usikkerhet at deres barn ”som gjennom hele barnehageløpet, barneskole, ungdomsskole og videre utdanning har fått et tilrettelagt tilbud, får oppleve at alt er åpent etter fylte 18 år. Da er en overgang fra lærlingekandidat til en VTA-plass viktig for foreldrene.”

Samtidig oppleves den direkte koblingen mellom skole og virksomheter i skjermet sektor som problematisk. En informant sier:

*”De unge sluses inn til VTA, de kunne kanskje fått VTO. Det er en fin jobb de gjør i lærekandidatordningen, men blir de først varme i trøya, og de får venner der etter to år, så er det jo der de vil være! Og da spør vi: Kunne vi brukt støtten mot ordinære bedrifter, eller andre arbeidsmarkedsbedrifter som ikke har VTA som hovedtiltak? Og fått flere i jobb, eventuelt på en VTO-ordning etterpå. (...) Vi er skeptiske til den samarbeidsavtalen, de får et opplegg, men det er lett at veien er å søke seg videre etterpå er i bedriften.”*

I et annet fylke forteller informanten at de har avstått fra å samarbeide for tett med Fylkeskommunen om praksisplasser for lærekandidater i skjermet sektor *”fordi det kan skape en uheldig rekruttering inn i VTA i veldig ung alder.”* Den samme informanten viser til at NAV har diskusjoner med enkelte tiltaksarrangører som ønsker å få opprettet flere VTA-plasser for unge med psykiske lidelser.

Informantene gir uttrykk for en ambivalent holdning til rekrutteringen av unge brukere via skolene. På den ene siden gir koblingen med Fylkeskommunen og Opplæringskontoret i kommunen oversikt for behov for plasser, fordi skolene og opplæringskontorene melder om behov. På den andre siden mener flere av informantene at denne koblingen gir grunn til bekymring, da mange unge rekrutteres inn i en VTA-plass uten å ha blitt prøvd ut i ordinære bedrifter, eller i andre arbeidsrettede tiltak.

Flere informanter i NAV fylke forteller at de blir utfordret av fylkeskommunen og skolene på at deltakere som er under utdanning som lærekandidater, også må få anledning til få AAP. En informant sier:

*”Dette er ikke aktuelt i dag, hvis man er under utdanning og får læringslønn, så er man ikke inne i NAV sine systemer, og er dermed ikke NAVs ansvar. Skolene melder fra om at lærlingelønnen gis ut fra hva hver og en yter, og yter de lite, blir bonuslønnen liten. Er man da fylt 18 år, blir økonomien dårlig, og man kan for eksempel ikke flytte for seg selv. Men er brukerne ikke under oppfølging av NAV, men hører til under Fylkeskommunen, så har de heller ikke krav på ytelse fra NAV. Problemet er at om en elev hopper av, da kommer de til NAV og kan få AAP, som gir mer utbetalt enn lærlingemidler. Det er bekymringsfullt, da det kan bidra til å motvirke opplæringsmotivasjonen.”*

Flere informanter peker på at det er uheldig at fylkeskommunene har sterke insentiver til å få inn lærlinger i skjermet sektor. Følgende sitat viser at ulike sektorer har målsettinger som kan være motstridende:

*”Det er positivt at skolene oppmuntrer til fagutdanning, men Fylkeskommunen har måltall på at de ikke skal droppe ut, så da er VTA-bedriften lukrativt, for da kan de notere seg at bruker går et lærekandidatløp. Når du har gått fagopplæring først to år i skole, så har du igjen to år som læring. Og får du ikke lærlingplass etter de to første årene, så må skolen gi deg et tredje år, og da er ikke det så bra for Fylkeskommunen - da bruker de heller penger i en VTA-bedrift, det koster ca 150 000 i året, å ha en lærekandidat i en VTA-bedrift”.*

I ett av fylkene går informanten langt i å problematisere skole/VTA-forløpet:

*”Jeg er ikke så glad i dette. Det å tenke VTA for ungdom - som første tankegang - er skrekkelig synd. Det er noen du kan hjelpe i arbeidslivet. Men man må få de inn i en god bedrift der de blir tatt vare på, så de holder seg unna det skjermete løpet. Det brukes for mye og skolene er for*

*kjappe til å tenke skjermet og utdanning der. Jeg jobber med skjermet sektor, men jeg vil ha færrest mulig inn der. Det er mange med psykiske problemer som blir bedre i et ordentlig liv, og ikke i en skjermet verden.”*

En annen fylkesinformant viser til egen erfaring over år:

*”For mange år siden satt jeg med ansvaret for mange i alderen opp til 24 år, og da fikk vi inn mange som landet i varig vernet. Dette var mens det var HVPU. Og jeg har sett dem i ettertid, jeg kjenner fortsatt godt igjen denne gjengen, og jeg har truffet mange som var på såkalt Retterdal-pakke, i statlige tiltak. Da kunne de plasseres ut på statlig sysselsetting, og de stabiliserte seg der, selv om det i utgangspunktet ikke var håp for dem, men det handlet om å få dem i aktivitet før foreldrene døde. Noen blomstret jo opp, jeg kjenner mange av dem fortsatt, og jeg mener det er en fare for at man med denne ordningen kjører dem inn i et system som ikke er godt for dem. VTO er en bedre vei å gå, men det må være vilkår til stede for det, det er ikke bare å plassere dem ut”.*

En informant i ett av fylkene forteller at de har satset på å bruke tidsubestemt lønnstilskudd (TULT) heller enn VTA for unge som kommer fra videregående skole.

## 2.6 Kommunens rolle

Det skal ifølge regelverket for VTA i skjermet virksomhet foreligge medfinansieringsavtaler mellom kommunene og tiltaksbedriftene, og kommunenes andel skal være minst 25 %. Vi spurte både tiltaksarrangører og kommuner om hvilke medfinansieringssatser de hadde avtale om.

Vi finner at medfinansieringssatsene – altså den andelen kommunen betaler – varierer fra tiltaksbedrift til tiltaksbedrift. For en kommune eller bydel kan dette bety at de samarbeider med flere tiltaksarrangører med ulike medfinansieringssatser.

Flertallet av tiltaksarrangørene oppgir at kommunens andel er 25 %. Omtrent 10 tiltaksarrangører oppgir at den kommunale andelen er under 25 %. Relativt mange oppgir satser mellom 30 og 50 %, mens noen få oppgir satser som ligger godt over 50 %.

For kommunene er bildet omtrent det samme; 25 % er det svaret som går hyppigst igjen også her. Men en stor andel oppgir at de ikke vet eller er usikre på hva medfinansieringssatsen er.

Informantene i NAV fylke gir uttrykk for at det er lite fleksible ordninger mellom kommunale dagtilbud og VTA: *”De eldre, og de som kunne kommet fra et dagsenter til VTA - der er det er ikke så fleksibelt. Det er nok mange dagsenterbrukere som kunne vært aktuelle for VTA, og mange VTA-brukere som kunne vært aktuelle for dagsenter”.*

En informant forteller at Fylkesdirektøren under et møte med partnerskapet i NAV hadde appellert til kommunen som eiere av de skjermede virksomhetene om å ta inn flere av de kommunale brukerne *”ut fra det at bedriftene besitter et solid overskudd som gjør det mulig at de kan ta inn brukere gratis, innenfor overskuddet, i stedet for å ta ut overskuddet på andre måter. Fylkesdirektøren ville at kommunen skulle gå mer aktivt inn i lederskapet i VTA-bedriftene i forhold til den kommunale delen, og presse bedriftene til å ta inn flere innenfor det overskuddet som genereres, sånn at kommunene ikke bare søker om flere statlige plasser”.*

Eksemplet viser kommunens mange roller i dette feltet, som eiere av bedriftene som arrangerer VTA, som aktør i partnerskapet NAV som forvalter de statlige arbeidsmarkedstiltakene og som ansvarlig for egne kommunale brukere.

Flere forteller at det foregår en "dragkamp" mellom NAV og kommunene mht hvor brukere bør få sitt tilbud, men "det er vi som bestemmer antall plasser som staten skal betale for" sier en informant fra NAV fylke. Det er et klart inntrykk fra fylkesinformantene at kommunene i liten grad kan påvirke antall VTA-plasser fordi det må foreligge et vedtak fra NAV. Mange kommuner fullfinansierer en del tilbud for sine brukere i VTA-bedrifter, men dette er tilbud som ikke er en del av NAVs system. Alternativt kan kommunene "bruke eierskapet aktivt, og presse inn folk", som en informmant uttrykte det, med referanse til overskudd i de skjermede virksomhetene. Vårt inntrykk fra informantene i NAV fylke er at det innenfor fylkene kan være stor variasjon mht hvilke krav kommunene stiller til de skjermede virksomhetene.

Flere fylkesinformanter viser til en "dragkamp" om økonomiske ressurser mellom NAV og kommune. Vårt hovedinntrykk er at denne "dragkampen" stort sett løses pragmatisk, men at den av og til spisser seg til. Det vises til tilfeller preget av store diskusjoner der kommunen ikke har vært villige til å betale det minimum av medfinansiering av VTA-plass (25 %) som forskriften krever. I ett fylke viser informanten til at kommunene påstår at de er med å spleise på deltakere i VTA: "Selv om kommunen er med på å finansiere en plass med 80 %, så sparer likevel kommunen 20 % på plassen til bruker, hvis brukeren egentlig er kommunens ansvar." Følgende uttalelse fra en annen informant er mer tilspisset: "Men nå har kommunen dårligere råd, og har varslet at de nå vil sende noen til oss, de som de mener hører til statlig del. Men da har jeg sagt at da må vi sende til dem de som hører til i kommunen." Informanten legger imidlertid til: "Men hvordan vurderer man hvem som hører til hvor?"

En fylkesinformant forteller at "vi har avtale med alle ASVOene om at de en gang i året skal vurdere alle brukere i VTA i forhold til om det er aktuelt med overgang til andre tiltak, enten et annet arbeidsrettet tiltak, eller et kommunalt tiltak, hvis en bruker er for svak for VTA."

Informantene gir et klart inntrykk at forholdet mellom kommunale dagtilbud og VTA-tiltaket er en gråsoner og at det i praksis er vanskelig å skille mellom hva som er dagsenterbrukere og hva som er en VTA-deltaker. En informant forteller:

*"Vi ser at det er en del brukere som er i VTA, som vi tenker ikke har noen nytte av arbeidsrettede tiltak, som ikke har sjanse til å tilnærme seg ordinært arbeid, og da blir det jo ikke et "arbeidsrettet tiltak" i alle tilfelle! De er for tunge! Men hvordan skal man dele og skille dette - mellom stat og kommune - for det er ikke noe statisk! Selv om brukere har uføretrygd, så er det mange ulike kategorier."*

I tilknytning til samme tema sier en annen informant i NAV fylke:

*"Hvem hører til hvor? Hvordan vurderer man det? Det er en svært variert kvalitet på arbeidsevnevurderingene. Noen er gode på dette, og noen er enda ikke det. Det er et fag, og en metodikk, og man må forstå en helhet, og en sammenheng. Og da er det en annen vanskelig bit: Hvem får uføretrygd og ikke? Det er avhengig av en rekke ulike faktorer."*

Allerede i saksbehandlingen vedrørende uføresaker, legges premisser for hvem som får VTA og ikke. En av fylkesinformantene sier: "Noen vurderinger kan nok knyttes opp mot at en bruker allerede har tilgang til en VTA plass, og trenger denne ytelsen, men det vil som oftest være helt andre forhold som spiller inn når forvaltningsenhetene foretar slike vurderinger."

En av fylkesinformantene i NAV forteller at "det har vært kjent lenge at tiltaksarrangører fyller opp VTA-plasser som ikke er brukt fullt ut." Det kan for eksempel være at en deltaker i VTA kun deltar 50 %. Tiltaksarrangørene har da tatt inn flere deltakere, inkludert personer blant kommunale brukere.

Tiltaksarrangører for VTA har også ofte brukere som kommunene ellers ikke har noe tilbud til. I slike tilfeller betaler kommunene enten 100 % for plassen, eller så er de i bedriften uten at noen finansierer tilbudet, fordi det ikke er andre alternativ. En informant i NAV fylke forteller om en kvinne som egentlig skulle hatt et kommunalt tilbud, "hun er utagerende, og trenger 1:1-oppfølging, men hun får bli i VTA-bedriften, til tross for mye uro."

43 % av tiltaksarrangørene i denne undersøkelsen oppgir at de har slike tilbud utover de statlig finansierte VTA-plassene. Totalt oppgir de å ha 554 kommunalt finansierte plasser. 9 % av tiltaksarrangørene oppgir å ha tilsvarende tilbud som andre enn kommunen finansierer, for eksempel videregående skole, fylkeskommunen, næringsliv og psykiatritjeneste. 48 % av dem oppgir også å ha slike tilbud som ingen finansierer, totalt 247 plasser. Noen av disse kan altså være personer som fyller opp i ledig VTA-kapasitet, som allerede er finansiert av staten.

41 % av kommunene i denne undersøkelsen oppgir at de har egne kommunalt finansierte tilrettelagte tilbud med fokus på produksjon og arbeid, slik tabellen under viser:

**Tabell 14 Andre aktivitets- og sysselsettingstilbud i kommunene**

Hva slags aktivitets- og sysselsettingstilbud finnes for uføretrygdete personer bosatt i din kommune, som ikke får tilbud om VTA?	N	Prosent
Kommunalt finansierte tilrettelagte plasser med fokus på produksjon og arbeid	76	41
Mer sosialt rettede dagsenter- og aktivitetstilbud	136	73
Annet	41	22
Vet ikke	15	8

**Kilde: Kommuner**

Vi ser også at nesten 3 av 4 kommuner oppgir å ha sosialt rettede dagsenter- og aktivitetstilbud for uføretrygdete i kommunen.

De kommunene som har svart, oppgir i sum å ha 1301 tilrettelagte plasser med fokus på produksjon og arbeid, noe som utgjør et gjennomsnitt pr kommune på 20 slike "arbeidslignende" tilbud. Antallet brukere av disse tilbudene oppgis noe høyere, i gjennomsnitt 23,5 pr kommune, og totalt 1456 personer fordelt på disse plassene i disse kommunene.



## 2.7 Føringer fra HVPU-reformen

Informantene i NAV fylke forteller at det er spesielt mange "svakere VTA-deltakere" der det har vært mange produksjonsbedrifter knyttet til HVPU. På disse stedene er kommunene vant til at det er mange VTA-plasser der de får plassert sine brukere. Det formidles også et inntrykk at det er mange "svakere VTA-deltakere" der kommunene har svak økonomi og der kommunen nedprioriterer eller reduserer egne dag- og lavterskeltilbud. På disse stedene skjer det ofte at den kommunale medfinansieringssatsen for en VTA-plass øker utover 25 %, fordi det å finansiere en VTA-plass er billigere enn å etablere egne kommunale tilbud.

Tiltaksarrangører av VTA som tidligere har vært HVPU-tilknyttede produksjonsbedrifter, beskrives som å likne kommunale tilbud: "I disse kommunene som hadde HVPU-institusjoner, fungerer VTA-tilbudet i dag fortsatt som et kommunalt dagtilbud som staten betaler for", sier en informant i NAV fylke. Informanten forteller at det i dette aktuelle tiltaket kun foregår "helt tradisjonelle arbeidsstueaktiviteter". I motsetning til dette, beskriver en annen informant deltakeres aktiviteter i et VTA-tiltak der tiltaksarrangøren ikke har den samme type historiske føringer slik: "De kommer susene på en søppelbil, de håndterer store maskiner, har utvendig vedlikehold av bygningene, er med på transport" og disse aktivitetene er i følge informanten "tett opp til ordinær virksomhet".

Informantene mener at det er hensiktsmessig for rådmenn å bruke VTA-plassene for de tidligere HVPU-deltakerne, og dermed overlate det kommunale ansvaret til staten. Behovet for pleie- og omsorg og dagtilbud i kommunene er stort. En av informantene resonnerer slik rundt viktigheten av at VTA får en mer arbeidsrettet profil:

*"Når rådmannen kommer til meg og spør om nivået på antall plasser, så lurer jeg på følgende: De midlene som vi skal bruke i kommunen - skal de brukes til de som er helt utenfor arbeidslivet og som en inngangsbillett til uførepensjon? Eller skal ressursene brukes til å forhindre at så mange blir uføretrygdet? Så lenge ressurser går til VTA, som er en stor pott innenfor de arbeidsrettede virkemidlene, så må vi ha VTA med et mer arbeidsrettet perspektiv!"*

Denne gråsoneproblematikken mellom stat og kommune kommer opp som et sentralt tema i alle intervjuene med NAV fylke. Det er et klart inntrykk at mange av fylkesinformantene mener at det burde ha vært "en opprydning, slik at de svakeste blir kommunenes ansvar", som en av dem sier. Men flere av informantene gir uttrykk for at de foretrekker å holde seg nøytrale i denne gråsoneproblematikken mellom kommunalt og statlig ansvar: "Jeg holder meg unna dette da det er et sterkt politisk tema og så politisk betent".

## 2.8 Ventetid og ventelister

### 2.8.1 Begrunnelser for avslag

26 % av NAV-kontorene har gitt avslag på søknad om plass i VTA i skjermet virksomhet i løpet av 2010 eller 2011. Det er i gjennomsnitt gitt i underkant av 4 avslag pr NAV-kontor i løpet av disse 2 årene, hyppigst i byområder og tettbebygde strøk. Vanligste begrunnelse for å gi avslag er at det ikke er ledig plass i VTA i skjermet virksomhet (73 %), men en del oppgir også at vedkommende ikke vil kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet (31 %), eller at vedkommendes arbeidsevne er for dårlig for VTA (27 %).

Kun 11 % av NAV-kontorene oppgir å ha gitt avslag på søknad om VTA i ordinær virksomhet, og hyppigste begrunnelse er at det ikke er ledig plass. 35 % av NAV-kontorene oppgir både for årene 2010 og 2011 at det startet personer gjennom deres kontor i VTA i ordinær virksomhet det året. Prosentandelen er for begge de to foregående temaene betydelig lavere for VTA i ordinær virksomhet enn det var for VTA i skjermet virksomhet. Årsaken til dette kan være at NAV-kontorene nøler med å bruke VTA i ordinær virksomhet, mens det er relativt få ledige plasser i VTA i skjermet virksomhet (jf. kapittel 2.10). Vi skal her se nærmere på hva de involverte aktørene opplyser om ventetid.

## 2.8.2 Ventetid

56 % av NAV-kontorene oppgir at det er lang ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet i dag, og 14 % oppgir at det er kort ventetid.

**Tabell 15 Er det ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet via ditt NAV-kontor i dag?**

	Totalt (N=200)
Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger)	56 %
Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd)	14 %
Nei	31 %
	100 %

Kilde: NAV-kontor

Vi finner størst andel av NAV-kontorer med lang ventetid i byområder, og motsatt en lavest andel NAV-kontorer med lang ventetid i bygder og spredt bebyggelse. 41 % av NAV-kontorene som ligger i bygder og spredt bebyggelse oppgir at de ikke har ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet.

52 % av tiltaksarrangørene oppgir at det er lang ventetid for å få plass i VTA i deres bedrift (dvs 6 mnd eller lenger). 21 % oppgir at ventetiden er kort.

**Tabell 16 Er det ventetid for å få plass i VTA i din virksomhet i dag?**

	Totalt (N=174)
Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger)	52 %
Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd)	21 %
Nei	27 %
	100 %

Kilde: Tiltaksarrangører

Nesten halvparten av tiltaksarrangørene som ligger i bygd eller spredt bebyggelse oppgir at de ikke har ventetid, mot bare 8 % av tiltaksarrangørene som ligger i by og 18 % av de som ligger i småby eller tettbebygde områder.

77 % av NAV-kontorene oppgir at det ikke er ventetid for VTA i ordinær virksomhet ved deres NAV kontor, bare 13 % oppgir at det er lang ventetid og 10 % kort ventetid. Det er ikke store forskjeller på kontor som ligger i by, småby eller bygd. Kun 7 % av NAV-kontorene fører venteliste for VTA i ordinær virksomhet.

### 2.8.3 Hvem står på venteliste?

NAV-kontorene er ikke pålagt å føre venteliste, men likevel oppgir 32 % av NAV-kontorene at de fører venteliste for VTA i skjermet virksomhet. I kontorene som fører venteliste står i gjennomsnitt 6 personer på venteliste. Variasjonen her er imidlertid stor mellom NAV-kontor i tettbebygde strøk og NAV-kontor i bygder. NAV-kontorene i tettbebygde strøk oppgir i gjennomsnitt at det står 13 på venteliste, mens gjennomsnittet i bygder og spredt bebyggelse er 2.

36 % av kommunene oppgir at det føres venteliste for plass i VTA i kommunen, mens 41 % oppgir at det ikke føres venteliste. Det er som oftest NAV-kontoret og/eller tiltaksarrangør for VTA som fører ventelisten for kommunene. Kun i 18 % av kommunene hvor det føres venteliste, fører kommunen selv denne.

65 % av tiltaksarrangørene i undersøkelsen fører selv venteliste for deltakelse i VTA. I sum utgjør de som står på venteliste i vårt utvalg 653 personer, noe som utgjør et gjennomsnitt på 6 personer på venteliste pr tiltaksarrangør. Her er imidlertid variasjonen stor. Antallet på venteliste varierer fra 1 til 64 personer.

Hvem som står på venteliste for VTA i skjermet virksomhet kan være en indikator på udekket behov, men vi skal samtidig være klar over at det å kunne vise til en lang venteliste kan brukes som pressmiddel for å få økt antall plasser. Vi skal se nærmere på hvem tiltaksarrangørene oppgir å stå på venteliste.

Tiltaksarrangørene oppgir oftest utviklingshemming/lærevansker og psykiske lidelser som de mest vanlige diagnosene blant de som står på venteliste. Tabellen under viser aldersfordelingen blant de som står på venteliste for VTA i skjermet virksomhet.

**Tabell 17 Aldersfordeling blant personer på venteliste for VTA i skjermet virksomhet**

Hvilke aldersgrupper er representert blant de som står på venteliste i dag? (Sett gjerne flere kryss)	Antall bedrifter	Andel bedrifter	Antall deltakere	Andel deltakere
Under 25 år	63	64 %	194	32 %
Fra 25-34 år	62	63 %	194	32 %
Fra 35-44 år	52	53 %	120	20 %
Fra 45-54 år	41	42 %	68	11 %
55 år eller eldre	24	25 %	34	6 %
N	98		610	100 %

Kilde: Tiltaksarrangører

Vi ser at det er flest på venteliste fra de yngste alderskategoriene: 64 % av de som står på tiltaksarrangørenes venteliste er under 35 år gamle.

Tiltaksarrangørene opplyser at 39 % av de som står på venteliste ikke har noe tilbud mens de venter på plass i VTA; for 28 % av dem vet ikke tiltaksarrangør hva som er situasjonen; mens 13 % av de på venteliste til VTA i skjermet virksomhet ifølge tiltaksarrangørene går på videregående skole.

Et gjennomgående trekk i undersøkelsen er at samtlige aktørgrupper opplever økt press på adgang til VTA i skjermet virksomhet av unge personer:

**Tabell 18 Er stadig flere unge kandidater for VTA i skjermet virksomhet?**

Stadig flere unge er kandidater for VTA	Tilt.arr.	NAV	Kommuner
Helt eller tildels enig	91 %	78 %	93 %
Tildels eller helt uenig	9 %	22 %	7 %
N	168	183	150

Vi finner at en svært stor andel av respondentene er enige i påstanden om at stadig flere unge er kandidater for VTA i skjermet virksomhet. Blant tiltaksarrangørene og kommunene mener over 90 % av respondentene dette, mens andelen NAV-kontor som mener dette er noe lavere, 78 %. Vi har tidligere sett at informantene i NAV fylke er av den samme oppfatningen (jf kapittel 2.3).

## 2.9 Gjennomstrømning og sluttårsaker

### 2.9.1 Gjennomstrømning

Formålet med VTA er å gi arbeid til personer med vesentlig og varig nedsatt arbeidsevne med behov for spesiell tilrettelegging og tett oppfølging og som ikke kan delta i ordinært arbeidsliv. Ifølge forskriften skal det likevel vurderes overføring til andre arbeidsmarkedstiltak eller til ordinært arbeid. Dette betyr at det forventes å være enn viss gjennomstrømning (jf kapittel 1.3.2).

Gjennomstrømming kan innebære at det blir plass ledig for nye deltakere. Alternativet til gjennomstrømming for nye potensielle deltakere er at det etableres flere antall plasser. Vi har tidligere sett at det har vært en svært liten vekst i antall plasser i VTA.

I spørreundersøkelsen oppgir 35 % av NAV-kontorene at det både for årene 2010 og 2011 startet personer gjennom deres kontor i VTA i ordinær virksomhet. Prosentandelen er betydelig lavere for VTA i ordinær virksomhet enn det var for VTA i skjermet virksomhet.

11 % av NAV-kontorene oppgir både for 2010 og 2011 at de hadde deltakere som sluttet i VTA i ordinær virksomhet. Henholdsvis 68 % og 74 % oppgir at de ikke hadde deltakere som sluttet i VTA i ordinær virksomhet de samme årene.

61 % av NAV-kontorene oppgir at det var noen brukere som startet i VTA i skjermet virksomhet via deres kontor både i 2010 og i 2011. I gjennomsnitt startet det i underkant av 3 personer i hvert av de NAV-kontorene hvor det startet nye personer i tiltaket. Gjennomsnittet for antall nye i tiltaket gjennom NAV-kontoret ligger for begge år på 5 i byer, 3 i småbyer/tettbygde strøk, og 2 i bygd og spredt bebyggelse.

Et stort flertall av tiltaksarrangører oppgir å ha fått nye deltakere i VTA i skjermet virksomhet i løpet av 2011 eller 2012. En større andel av tiltaksarrangørene i byområder har fått nye deltakere i løpet av 2012 (dvs i løpet av januar og februar 2012), mens en større andel av tiltaksarrangører i småbyer og bygder fikk sist nye deltakere i skjermet virksomhet før 2011.

## 2.9.2 Sluttårsaker

Tabell 19 nedenfor viser de personene som sluttet i VTA totalt og etter tiltak i hver måned i 2010, og viser henholdsvis andelen som gikk til jobb og andelen som fortsatt mottok uførepensjon blant disse gruppene.

**Tabell 19 Andelen som går til jobb blant de som slutter i VTA totalt og etter tiltak ved utgangen av hver måned i 2010.**

Måned i 2010	Antall personer	Andelen som går til en heltidsjobb	Andelen som går til en lang deltids- eller heltidsjobb	Andelen som går til jobb
<b>VTA i ordinær virksomhet</b>				
Januar	514	8 %	11 %	26 %
Februar	494	8 %	12 %	27 %
Mars	543	8 %	12 %	27 %
April	579	8 %	12 %	27 %
Mai	614	8 %	12 %	26 %
Juni	631	8 %	13 %	26 %
Juli	644	8 %	12 %	26 %
August	652	8 %	12 %	26 %
September	661	9 %	13 %	27 %
Oktober	672	8 %	13 %	27 %
November	682	8 %	13 %	27 %
Desember	699	8 %	13 %	25 %
Total	7 385	8 %	12 %	27 %
<b>VTA i skjermet virksomhet</b>				
Januar	7 772	3 %	11 %	15 %
Februar	7 534	3 %	11 %	15 %
Mars	7 651	3 %	11 %	15 %
April	7 688	2 %	10 %	14 %
Mai	7 705	2 %	9 %	13 %
Juni	7 710	2 %	9 %	12 %
Juli	7 842	2 %	8 %	12 %
August	7 887	2 %	8 %	12 %
September	7 873	2 %	8 %	12 %
Oktober	7 866	2 %	7 %	10 %
November	7 882	2 %	7 %	10 %
Desember	7 887	2 %	7 %	10 %
Total	93 297	2 %	9 %	12 %
<b>VTA totalt</b>				
Januar	8 286	3 %	11 %	16 %
Februar	8 028	3 %	11 %	16 %
Mars	8 194	3 %	11 %	16 %
April	8 267	3 %	10 %	15 %
Mai	8 319	3 %	9 %	14 %
Juni	8 341	2 %	9 %	13 %
Juli	8 486	2 %	9 %	13 %
August	8 539	2 %	9 %	13 %
September	8 534	2 %	9 %	13 %
Oktober	8 538	2 %	8 %	12 %
November	8 564	2 %	8 %	11 %
Desember	8 586	2 %	8 %	11 %
Total	100 682	3 %	9 %	14 %

**Noter: 1) Tabellen viser hvor mange av de som slutter ved utgangen av en bestemt måned i 2010 som går til jobb. Med "slutter ved utgangen av en bestemt måned i 2010" menes at en person ikke er registrert i VTA ved utgangen av denne måneden, men registrert som deltaker i VTA måneden før. 2) En "lang deltids- eller**

**heltidsjobb” innbefatter en avtalt gjennomsnittlig arbeidstid per uke på minst 20 timer, mens en ”heltidsjobb” innbefatter en avtalt gjennomsnittlig arbeidstid per uke på minst 37 timer.**

Vi ser at andelen som gikk til jobb blant de som sluttet i VTA har avtatt utover 2010. I gjennomsnitt gikk 14 % til jobb blant de som sluttet i VTA i 2010. Dette omfatter alle jobbforhold uavhengig av arbeidstid. Blant deltakerne som sluttet i VTA i 2010 finner vi at 9 % gikk til en lang deltids- eller heltidsjobb, mens 3 % gikk til en heltidsjobb.

Andelen som gikk til jobb er ifølge tabellen mye høyere blant de som sluttet i ordinær virksomhet i 2010 (27 %) sammenliknet med de som sluttet i skjermet virksomhet (12 %). Blant deltakerne som sluttet i VTA i ordinær virksomhet i 2010 finner vi at 12 % gikk til en lang deltids- eller heltidsjobb, mens 8 % gikk til en heltidsjobb. Blant deltakerne som sluttet i VTA i skjermet virksomhet i 2010 finner vi at 9 % gikk til en lang deltids- eller heltidsjobb, mens 2 % gikk til en heltidsjobb.

Vi fant også at nesten alle som sluttet i VTA i løpet av 2010 fortsatte å motta uførepensjon. Det er her små forskjeller mellom de som sluttet i VTA i ordinær og skjermet virksomhet.

Tabellen under gir en oversikt over hva deltakerne som slutter i VTA i skjermet virksomhet ifølge tiltaksarrangørene og NAV-kontorene gikk til for årene 2010 og 2011.

**Tabell 20 Sluttårsaker for deltakere i VTA i skjermet virksomhet for 2010 og 2011 ifølge tiltaksarrangører**

Blant de VTA-deltakerne som sluttet i tiltaket i løpet av 2010 og 2011, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall, forekom?	2010		2011	
	Antall deltakere	Andel deltakere	Antall deltakere	Andel deltakere
Ordinær jobb	25	6 %	27	6 %
Annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune	63	16 %	73	17 %
Sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak	126	32 %	125	28 %
Sluttet på grunn av flytting	21	5 %	25	6 %
Sluttet på grunn av dårlig helse	73	18 %	88	20 %
Døde	29	7 %	26	6 %
Sluttet av andre årsaker eller utfall	62	16 %	66	15 %
<i>N</i>	397		440	

**Kilde: Tiltaksarrangører. Note: Kategoriene i tabellene under er ikke gjensidig utelukkende.**

Vi finner omtrent det samme mønsteret i sluttårsak for hvert av årene. 6 % av de som slutter i VTA i skjermet virksomhet har gått til ordinært arbeid. 16-17 % har gått til annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune.<sup>20</sup> Størst andel av deltakerne går i følge tiltaksarrangørene over i en situasjon der de

<sup>20</sup> På spørsmål om spesifisering av hva de 16 og 17 % til annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune gikk til, fikk vi svært få svar. Heller ikke NAV-kontorene gav særlig gode svar på dette spørsmålet for de 11 % av deltakerne som ifølge dem gikk til tilsvarende.

er uten aktivitet eller tiltak, 28-32 % gjør det. Vi finner også basert på tiltaksarrangørenes rapportering at om lag en av fem som slutter gjør det på grunn av dårlig helse.

NAV-kontorene rapporterer at en noe lavere andel av deltakere fikk ordinær jobb, gikk over i annen aktivitet eller tiltak, eller sluttet uten å gå over i aktivitet eller tiltak, sammenliknet med tiltaksarrangørenes rapportering. NAV-kontorene rapporterer også at en større andel deltakere sluttet på grunn av dårlig helse enn det tiltaksarrangørene gjør.

### 2.9.3 Overgang til ordinært arbeid?

#### *Hvordan ser hjelpeapparatet på deltakernes muligheter for arbeidsinkludering?*

Mange informanter i NAV fylke mener at det er deltakere i VTA i skjermet virksomhet som kunne fungert i ordinært arbeidsliv med god tilrettelegging. De viser til at tiltaksarrangørene ikke har insentiv til å arbeide med den type formidling. Flere peker dessuten på at de har inntrykk av at både deltakeren og pårørende er fornøyd med denne situasjonen. Ut fra dette kan en plassering i VTA i skjermede virksomheter forstås som en gjensidig gunstig situasjon der både deltakeren og pårørende, tiltaksarrangøren og NAV er fornøyd.

Informantene i NAV fylke peker også på at NAV på sin side ikke har kapasitet til å følge deltakerne ut i ordinært arbeidsliv (jf kapittel 2.10).

Vi ba aktørgruppene forholde seg til noen påstander om mulighetene for overgang til ordinært arbeidsliv for deltakere i VTA i skjermet virksomhet:

**Tabell 21** Har deltakere i VTA i skjermet virksomhet potensial for å jobbe i ordinært arbeidsliv?

Vi har i dag ingen VTA-deltakere med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv	Tilt.arr.	NAV
N	173	186
Helt eller tildels enig	55 %	62 %
Tildels eller helt uenig	45 %	38 %

Tabellen viser at NAV-kontorene og tiltaksarrangørene er relativt samstemte; et flertall mener at det er få deltakere VTA i skjermet virksomhet med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv.

Kommunene ble spurt tilsvarende om brukere i kommunale tiltak, og her er man i større grad uenige i påstanden om at få av brukerne har potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv.

Tiltaksarrangørens kvalitet og kompetanse står sentralt når informantene i NAV fylke skal vurdere muligheter for overganger fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeidsliv:

*”Formidlingsbiten krever at bedriften er ’på’ arbeidsgiver, og at de kan selge inn arbeidskraft. Noen er kjempegode på det og har det i tankegangen, men i andre bedrifter er det helt motsatt, og jeg får kjeft for å snakke om formidling og at de skal prøve det mer ut! De mener at*



*arbeidsgiverne bare er stygge og slemme, og at de har dårlig samvittighet om de skal plassere dem ut der”.*

En informant fortalte at de bevisst hadde gitt en tiltaksarrangør tiltaket APS, for ”å endre tankegangen” og for at de skulle rekruttere inn ”sterkere kandidater, som kanskje kunne få dem til å tenke litt annerledes, slik at de måtte ha en annen kompetanse inn, i form av veiledning og formidling ut”, sa informanten. Det oppsto imidlertid utfordringen ved å i større grad blande målgrupper i den samme bedriften. For noen bedrifter hadde det en positiv effekt å få inn APS. For andre ble det for stort skille mellom tiltakene, og problemer ”da noen av brukere på APS i klartekst sa at de ikke ville ’være sammen med tomsinger’.” Men informanten la til at ”det er bedrifter hvor deltakerne har hjulpet hverandre på kryss og tvers, og at brukere i VTA har sett hva de på APS klarer. Så mange har et fått et løft.”

Det å modernisere skjermet sektor som alternativ til overgang til ordinært arbeidsliv kan begrunnes med at det ikke er plass til ”de svakeste” i det ordinære arbeidslivet (jf kapittel 1.3.5). Vi skal se hva de involverte aktørene mener om det.

**Tabell 22 Er det nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv for deltakere i VTA i skjermet virksomhet?**

Det er ikke nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for VTA-deltakerne	Tilt.arr.	NAV	Kommuner
N	173	188	169
Helt eller tildels enig	76 %	81 %	84 %
Tildels eller helt uenig	24 %	19 %	16 %

**Note: Kommuner ble spurt om deltakere i kommunale tiltak**

Aktørgruppene er relativt enige når det gjelder påstanden om at det ikke er nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for VTA-deltakerne. Fra 76 til 84 % av respondentene har sagt seg enige i dette.

Respondenter som er lokalisert i byer er i mindre grad enige i påstanden enn respondenter i bygder og spredt bebyggelse.

**Tabell 23 Er det i praksis ingen mulighet for deltakere i VTA i skjermet virksomhet for overgang til ordinært arbeid?**

For deltakere i VTA i er det i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeid	Tilt.arr.	NAV	Kommuner
N	173	196	151
Helt eller tildels enig	40 %	54 %	51 %
Tildels eller helt uenig	60 %	46 %	49 %

NAV-kontorene og kommunene responderer forholdsvis likt på påstanden om at for deltakere i VTA er det i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeid. Et knapt flertall av NAV-kontor og kommuner er enige i denne påstanden, mens det er omvendt for tiltaksarrangørene, hvor 60 % er til

dels eller helt uenige i den påstanden. Tiltaksarrangørene er med andre ord noe mer positive til slike overganger – og dermed til mulighetene for deltakelse i ordinært arbeidsliv for VTA-deltakerne - enn de to andre aktørgruppene. Denne forskjellen mellom aktørgruppene gjenspeiler muligens den samme ulikheten i oppfatningen av tiltaksarrangørers kompetanse for å få til slike overganger, som vi skal se på nedenfor.

Tiltaksarrangører som ligger i byer og småbyer er i større grad uenig i denne påstanden enn tiltaksarrangører som ligger i bygder. Tiltaksarrangører i rurale strøk er med andre ord noe mer reserverte til om deres VTA-deltakere kan finne en plass i ordinært arbeidsliv, noe som naturlig nok kan ha sammenheng med et vanskeligere arbeidsmarked. Men, som vi var inne på i kapittel 1.3.5, er det mye som tyder på at det å finne åpninger inn mot det ordinære arbeidslivet for de med omfattende og sammensatte bistandsbehov kan ha vel så mye med støtteapparatets inkluderingskompetanse å gjøre.

### *Tiltaksarrangørenes kompetanse*

Vårt inntrykk fra informantene i NAV fylke er at de i stor grad opplever at tiltaksarrangører av VTA innenfor det enkelte fylket har svært ulike holdninger og tilnærminger. Flere informanter er av den oppfatning at måloppnåelsen i VTA er for enkel. En av informantene pekte på at "de får automatisk pengene når man oppretter en plass, men det burde også vært knyttet belønning til formidling."

På spørsmål om tiltaksarrangørers kompetanse til å hjelpe VTA-deltakerne med overgang til ordinært arbeidsliv, er forskjellene store mellom aktørgruppene:

**Tabell 24 Har tiltaksarrangører god nok kompetanse til å hjelpe med overgang til ordinært arbeidsliv?**

Tiltaksarrangør har god nok kompetanse til å kunne hjelpe VTA-deltakere med overgang til ordinært arbeidsliv	Tilt.arr.	NAV	Kommuner
N	175	177	141
Helt eller tildels enig	92 %	36 %	35 %
Tildels eller helt uenig	8 %	64 %	65 %

**Note:** NAV-kontoret ble forelagt følgende påstand: "Tiltaksarrangører av VTA skjermet har behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling til ordinært arbeid." Denne påstanden er omvendt formulert i forhold til påstanden som ble gitt til tiltaksarrangører. Vi har i tabellen derfor "snudd" svarene fra NAV i tabellen slik at andelen som var helt uenige i at tiltaksarrangører har behov for økt kompetanse, står oppført som helt enige i at tiltaksarrangører har god nok kompetanse. Også kommunene ble spurt med omvendt problemstilling og svarene er også her snudd. Påstanden til kommuner var: "Generelt sett er det hos tiltaksarrangører for VTA et behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling fra VTA til ordinært arbeid".

Mens nesten alle tiltaksarrangørene mener de har god nok kompetanse til å kunne hjelpe VTA-deltakere med overgang til ordinært arbeid, mener bare hver tredje kommune og NAV-kontor at tiltaksarrangørene av VTA i skjermet virksomhet har god nok kompetanse. Kommunene og NAV-kontorene svarer nesten likt på dette spørsmålet.

Vi fant også at 68 % av tiltaksarrangørene er uenige i påstanden om at de ikke har kapasitet nok til å hjelpe VTA-deltakere med overgang til arbeid i ordinært arbeidsliv, noe som indikerer at de fleste

tiltaksarrangørene opplever at de både har kompetanse og kapasitet til å hjelpe deltakerne med overgang til ordinært arbeid.

Når det, som vi har sett, likevel i så liten grad skjer, kan det henge sammen med manglende økonomisk incentiver. Noen informanter i NAV fylke viser i tillegg til at det er dårlig lønnsomhet for VTA-deltakerne når det gjelder det å jobbe i ordinært arbeidsliv. Det hevdes at for noen brukere der ordinært arbeid har vært aktuelt, har de sett at de har tapt penger. Det fortelles også at deltakere og pårørende stritter imot. En av informantene forteller at det kommer ulike signaler fra foreldre og pårørende: *"Noen ønsker en trygghet for barna når de ikke selv kan ta ansvar for dem lenger. Andre ønsker større innslag av ordinære arbeidsplasser, og at de ikke skal bli utnyttet."*

Informantene i NAV fylke gir et bilde av tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet med svært ulik kompetanse. *"Det er mange flinke folk innenfor VTA og AB, og den kompetansen burde ut i ordinært arbeidsliv"* sa en informant. Likevel mente mange av informantene at mange av tiltaksarrangørene manglet den kompetansen som må til for å hjelpe VTA-deltakere over til arbeidslivet, og at *"det i for stor grad handler om å ta være på deltakerne#, som en uttrykte det. En informant sa: "Det mange bedrifter har gjort, er at de har ansatt mange som vil forstå og hjelpe, men som kvier seg for å gå ut i et marked. De vil ikke sammenliknes med "Jobbzone", og sånne ting, eller med "å få folk ut i arbeid". Det er en yrkesstolthet rundt akkurat dette i bedriftene."*

### *"Den doble målsettingen"*

En av informantene i NAV fylke mener at det er en dyptgripende uenighet mellom NAV fylke og tiltaksarrangørene når det gjelder fag- og metodeforståelse: *"Det er forskning som viser at place and train fungerer best, og så kan vi heller diskutere om det skal være tregere, eller raskere prosesser, men det må være en veileder som er der"*.

Mange av informantene i NAV fylke viser til tiltaksarrangører som i for stor grad sykeliggjør deltakerne: *"Det er mange utredninger som mottas, som omhandler svakheter og begrensinger, men langt mindre konstruktive forslag på løsningssiden"*, sier en. En annen informant gir et eksempel der NAV mente at tiltaksarrangøren måtte prøve å få vedkommende over i VTA i ordinær virksomhet, men der tiltaksarrangøren mente at dette ikke lot seg gjøre. NAV hadde da ringt en annen tiltaksarrangør som var positiv til forslaget: *"De de tok vedkommende inn, og fulgte opp, og dette fungerte bra. Her møtte vi en helt annen holdning"*.

En av informantene i NAV fylke forteller at for å sikre at tiltaksarrangøren rekrutterer ansatte med relevant erfaring for oppdragene, er NAV fylke inne med innspill når nye personer skal ansettes:

*"Hver gang de ansetter nye arbeidsledere, vil vi ha et innblikk i utlysningen, så vi kan gi innspill på å rekruttere folk med mer helsebakgrunn og psykisk helse. Vi har fått stillingsannonser før den lyses ut, og vi har faste avtaler med dem, og vi har faste oppfølgingsmøter og fagmøter og da er dette et tema. Brukergruppen i NAV blir mer og mer personer med rus- og psykiatriutfordringer. Jeg føler det er en endring her, de siste som er blitt ansatt har bakgrunn i forhold til dette."*

Informantene i NAV fylke tar ofte opp det de omtaler som *"den doble målsettingen"* for VTA i skjermet virksomhet; det at tiltaksarrangørene skal sørge for en varig tilrettelegging og at det samtidig ligger et press på gjennomstrømming og overgang til andre tiltak eller ordinært arbeid. Flere

informanter peker på at noen tiltaksarrangører har insentiv til å beholde deltakere framfor å jobbe med formidling. En av fylkesinformantene mener at i slike tilfeller fungerer denne doble målsettingen *"som en sånn Ole Brum-ordning, altså ja-takk til begge deler, uten at vi får noe godt ut av noen av delene."*

Noen av informantene gir uttrykk for at de oppfatter det som et dilemma at VTA i skjermet virksomhet er et arbeidsmarkedstiltak i NAV og mener at det hadde vært mer ryddig om ansvaret for de som ikke kan delta i ordinært arbeid var et kommunalt anliggende, men da med fare for en viss innlåsing. VTA oppfattes av enkelte av informantene ikke å være i tråd med målet om full deltakelse for alle. *"Man trenger ikke varig tilrettelagt arbeid utenfor arbeidslivet, man trenger varig oppfølging i arbeid"*, sier en informant. Noen mener at det er et problem at et aktuelt tiltak som Arbeid med bistand bare kan gi tilbud for tre år; *"noen trenger lenger perspektiv på oppfølgingen"*, sier en.

Informantene i NAV fylke viser imidlertid til at det ikke lenger er en entydig "skjermet sektor", og at flere tiltaksarrangører av VTA også har en rekke andre formidlings-/arbeidsrettede tiltak *"som strekker seg inn i ordinære virksomheter."* Mange tiltaksarrangører er ifølge fylkesinformantene blitt *"mer aktive, innovative og mer rettet mot det ordinære arbeidsmarkedet."* Dette har rettet oppmerksomheten mot det å ha mer kompetente medarbeidere i virksomhetene. Informantene viser til økt innslag av "coacher" og tidligere konsulenter fra rekrutteringsbyrå.

Men informantene i NAV fylke viser også til virksomheter i skjermet sektor *"som stritter i mot"* og som *"ikke har endret særlig profil eller holdning"*. Det vises for eksempel til at det er deltakere i VTA som tiltaksarrangører på ett sted ikke får til å utplassere, mens tiltaksarrangører på andre tilsvarende steder får det til: *"Men i stedet for å analysere seg selv og finne ut hva som kan gjøres annerledes, rettes heller klager mot NAV."* Flere fylkesinformanter mener at mange av virksomhetene i for stor grad er skjermet fra konkurranse, krav og kvalitetskrav fra NAV. En av dem sier det slik: *"Jeg tenker ofte, hvem er egentlig skjermet her? Er det brukerne eller bedriftene? Er det ikke bedriftene som er mest redde for å miste plassene?"*

Noen fylkesinformanter forteller at man jevnlig tar opp samarbeidsavtalen med tiltaksarrangøren og at det i denne tydelig er krav om at deltakerne jevnlig skal vurderes med tanke på andre arbeidsrettede tiltak og at dette følges opp nøye av NAV. Hovedinntrykket er likevel at *"den doble målsettingen"* i forskriften ikke framstår som spesielt vanskelig rett og slett fordi man i praksis ikke forholder seg til den. Verken tiltaksarrangørene eller NAV virker spesielt opptatt av VTA i skjermet virksomhet som et arbeidsrettet tiltak i betydningen tiltak for overgang til ordinært arbeidsliv. Hovedinntrykket er at man ser på VTA i skjermet virksomhet som et tiltak for "livskvalitet", "aktivitet" og "sysselsetting" som alternativ til deltakelse i ordinært arbeidsliv. Dermed foregår det naturlig nok lite systematisk kartlegging og metodeutvikling med tanke på overgang til ordinær jobb eller andre arbeidsrettede tiltak.

## 2.10 NAVs bruk av VTA i ordinær virksomhet

NAV-kontorene som har deltatt i spørreundersøkelsen oppgir samlet å bruke 573 plasser for VTA i ordinær virksomhet på undersøkelsestidspunktet. Dette utgjør et gjennomsnitt på 3 plasser pr kontor, men forskjellen er stor mellom kontor i byer og kontor i bygder. Gjennomsnittet i byer er 6,5 mot 1,7 i bygder.

Inntrykket fra informantene i NAV fylke, er at VTA i ordinær virksomhet er et ”småskalatiltak” som nesten ikke blir brukt. Mange av informantene gir imidlertid uttrykk for at de hadde *trodd* at de kom til å bli brukt i et stadig større volum. Det er flere grunner som oppgis til at det ikke er blitt slik.

For det første er det liten motivasjon blant NAV-ansatte til å bruke tid på målgruppen dette tiltaket er aktuelt for. Det er de på AAP som er prioritert og som man blir målt på. Da er det uaktuelt å bruke tid på personer med full uføretrygd, og ”som ikke vil bli reelle lønnstakere og skattebetalere”.

For det andre mener informantene i NAV fylke at det er stor vegring blant NAV-ansatte mot det tidsubegrensede oppfølgingsansvaret dersom en bruker går fra en plass i VTA i skjermet virksomhet til en ordinær virksomhet:

*”Det som stopper VTO er at det er NAV-kontoret som må følge opp brukere mot arbeidsgivere, og dette er brukere som krever en del oppfølging og det er et ubegrenset totalt antall plasser og tidsubegrenset tiltak. Det gjør at vi ikke når frem til flere VTO-plasser. Det er nok ikke så vanskelig å få frem arbeidsgivere som vil ha VTO-kandidater, men når vi ikke klarer å følge opp, så ligger det litt der. Vi kvier oss. Vi sender dem i VTA så slipper vi oppfølging. Vi har ikke direkte resultater på å få brukere på VTO i vår målsetting.”*

I noen av fylkene har man større bruk av VTA i ordinær virksomhet enn i andre. Ifølge informantene er dette noe disse fylkene har bestemt seg for å satse på, og således prioritert. En ansatt fra tiltaksenheten forklarer det slik: *”I utgangspunktet har vi sett at det er mange brukere som trenger et varig tilbud, men som ikke har passet så godt inn i skjermet sektor, og da har vi fått noen til å ta et samfunnsansvar, og vi ser at dette er mer nyttig. Dette er nye brukere, det er ikke personer som er i VTA”.*

Informantene er ikke helt entydige i sine oppfatninger om hvor omfattende oppfølgingsansvaret er. Informanter i fylkene med mer erfaring med tiltaket, viser til at det har vist seg i praksis å bli mindre oppfølging enn man trodde. En informant forteller at *”det er hver enkelt saksbehandlers ansvar og følge opp, det er merarbeid, men når vi har satt det i gang, har det ikke medført kjempemye oppfølging.”* Det vises til at det er viktig å være tydelig i avklaringen med arbeidsgivere på forhånd: *”Hvis vi avklarer bestilling mot arbeidsgiver tydelig i starten, og sier at ’dette får dere’ og ’dette kan dere forvente å få’, så er oppfølgingen grei. Hvis de ikke vet hva de får, så stilles det mer krav til oppfølging i etterkant.”*

Informantene i NAV fylke mener at bruk av VTA i ordinær virksomhet og den tilhørende oppfølgingen, gir verdifull markedskompetanse blant NAV-ansatte. Gjennom dette tiltaket er de i dialog med næringslivet og får viktig kunnskap om av hvordan forholdene er i bransjene og ute på arbeidsplassene.

## 2.11 Samarbeidsformer og kommunikasjon

52 % av tiltaksarrangørene, 40 % av kommunene og 39 % av NAV-kontorene oppgir at det finnes et samarbeidsforum i kommunen for å vurdere og holde oversikt over behovet for VTA-plasser i skjermet virksomhet. Den vanligste varianten av et slikt forum, er samarbeidsmøter mellom kommune, NAV og arrangører av VTA. Nesten alle tiltaksarrangører som vet at det finnes et slikt forum i kommunen, deltar også i disse sammenhengene selv.

I noen kommuner finnes det også tiltaksteam hos NAV som i noen grad fungerer som et slikt samarbeidsforum. Noen tiltaksarrangører oppgir ellers at det finnes rådgivende utvalg ( gjerne bestående av NAV og tiltaksarrangør), fagforum, kontaktforum eller regelmessige møter på måneds- eller halvårsbasis.

Fylkesinformantene i NAV gir et inntrykk av at det ikke er særlig mye systematisk kontakt mellom tiltaksenheter i fylket og de enkelte kommunene når det gjelder VTA. Fylkene får informasjon fra NAV-kontorene, som følger opp tiltaksvirksomheten. Tiltaksenheter har primært kontakt med de lokale NAV-lederne, som forvalter kontakten mot kommunene – også innad i eget NAV-kontor.

En informant i NAV fylke gir et eksempel på et samarbeid mellom NAV-lokal, tiltaksarrangør og kommunen:

*Fylket mottok nylig en nylig skriftlig søknad om 6 nye VTA-plasser i skjermede virksomheter, der både NAV lokalkontor, tiltaksarrangør og kommunen var representert i søknaden. NAV-kontoret gav tilsagn til plassene, tiltaksarrangøren bekreftet plassene og kommunen la ved et dokument som viste at saken skulle opp i kommunestyret, hvor kommunens medfinansiering skulle vedtas. Opprettelsen av plassene, ble Informanten fra tiltaksenheter sa at de nå var avventende i forhold til kommunestyrets avgjørelse, og kom uansett ikke til å betale noe for plassene før de var i bruk – i henhold til nye betalingsregler fra 1. juli 2012.*

56 % av NAV-kontorene i spørreundersøkelsen opplyser at det har vært kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 om behovet for VTA i skjermet virksomhet, mens 32 % av NAV-kontorene har hatt kommunikasjon med NAV fylke om VTA i ordinær virksomhet. Tabellen under viser hva kommunikasjonen har dreid seg om:

**Tabell 25 Kommunikasjonen mellom NAV-kontor og NAV fylke om VTA i skjermede og ordinære virksomheter**

I kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 har vårt NAV-kontor signalisert...	VTA skjermet	VTA ordinær
..økt behov for plasser	54 %	67 %
..mindre behov for plasser	5 %	2 %
..ingen behov for endring av volum på plasser	30 %	22 %
Annet	12 %	10 %
N	112	63

Kilde: NAV-kontor

Vi ser til at en større andel av kommunikasjonen omkring VTA i ordinær virksomhet har dreid seg om økt behov for plasser enn når det gjelder kommunikasjonen om VTA i skjermet virksomhet.

NAV-kontorene opplyser at kommunikasjonen med NAV fylke oftest foregår ved formaliserte møter. Vi finner imidlertid at en mindre andel av kommunikasjonen om VTA i ordinær virksomhet foregår gjennom slike møter (64 %) enn om VTA i skjermet virksomhet (79 %). En noe større andel av kommunikasjonen om VTA i ordinære enn om VTA i skjermet virksomhet foregår gjennom telefon eller skriftlig i brev eller e-post.

Noen av informantene i NAV fylke mener at det har vært for svak oppfølging av tiltaksarrangørene av VTA i skjermet virksomhet. Andre viser til at de ofte er ute i virksomhetene og at de har en tett og god dialog med dem. Informanter viser til at virksomhetene i skjermet sektor ofte argumenterer for at de skal ha hovedandelen av brukergruppene, fordi de har lang tradisjon for denne type virksomhet.

Flere av fylkesinformanter opplever at direktoratet på den ene siden ikke har ønsket å opprette flere VTA-plasser i skjermede virksomheter, samtidig som at det oppleves som vanskelig for fylkene å redusere antall plasser. Flere informanter sier at de har forsøkt på "naturlig avskalling" dvs. å avvikle plasser etter hvert som deltakere er blitt eldre eller har dødd, men at de da har fått "signaler" fra direktoratet om at man ikke skal redusere på antall plasser. Fylkesinformantene viser til at de opplever dette som et sterkt politisert område, hvor "politikkerne engasjerer seg så fort det er snakk om reduisering av plasser". De erfarer også at det er for tette bånd mellom direktoratet og tiltaksarrangørene: *"Det er helt klart for tett - så fort vi vil endre, og bedriftene ikke er fornøyd, så går de rett inn til direktoratet, og vi får beskjed om at vi skal vi være fleksible"*, sa en informant.

## **2.12 Hvor mange vil bli berørt dersom det innføres krav om politiattest for tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet?**

Handegård & Olsen (2009) undersøkte arbeidsmiljø og sikkerhet for personer med psykisk utviklingshemming i VTA, og stilte spørsmål om i hvilken grad et krav om politiattest for ordinært ansatte i tiltaksvirksomhetene kan fungere forebyggende. Det er nå innført krav om politiattest for arbeidsledere og veiledere i virksomheter som har arrangøransvar for VTA-tiltaket i skjermet sektor.

Det vurderes om det skal innføres krav om politiattest for alle ansatte, inklusive tiltaksdeltakere som kan komme i situasjoner eller posisjoner der overgrep eller skadelig påvirkning overfor utviklingshemmede kan finne sted.

Vi ba tiltaksarrangørene av VTA i skjermet virksomhet om å anslå hvor mange av deres VTA-deltakere ville bli berørt dersom et slikt krav ble innført i dag. Flere tiltaksarrangører hadde vansker med å gi et slikt anslag.

Vi har tatt utgangspunkt i de tiltaksarrangørene som har svart på spørsmålet om politiattest og som har gjort vurderinger ved å oppgi en andel av dagens deltakere som aktuelle.

De aktuelle 134 tiltaksarrangørene har vurdert at mellom 0 og 9 deltakere i den enkelte virksomheten vil bli berørt dersom et slikt krav blir innført. Over halvparten av disse har oppgitt at et slikt krav ikke ville ramme noen. Gjennomsnittet er på i overkant av 1. Totalt har de oppgitt at et slikt krav vil kunne ramme 154 av dagens deltakere.

Disse 134 tiltaksarrangørene har til sammen oppgitt at de i dag har 3789 personer som deltar i VTA. 154 deltakere av 3789 utgjør 4 prosent. Basert på disse kriteriene ser det altså ut til at et anslag over hvor mange dagens tiltaksdeltakere som kan bli berørt av kravet om en slik politiattest er 4 prosent. Som estimat for framtida er det naturligvis en forutsetning at sammensetningen av deltakere er omtrent den samme som i dag.



### 3. Behov for VTA

Vi skal i dette kapitlet gjennomføre en analyse av behovet for VTA i framtida. Dette gjør vi ved å først presentere de involverte aktørenes vurderinger av hvor stort udekket behov man mener det eventuelt er i dag for VTA. Deretter vil vi ved bruk av analyser av registerdata og involverte aktørers vurderinger av det udekkede behovet i dag gjøre en analyse av hvor stort behovet er for VTA i framtida.

#### 3.1 Udekket behov for VTA i skjermet virksomhet

Vi skal i det følgende vise at flertallet av NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører i denne undersøkelsen mener at behovet for VTA i skjermet virksomhet ikke er dekket i dag.

Tabellen under viser NAV-kontorenes vurdering av om dagens antall plasser i VTA i skjermet virksomhet dekker behovet:

**Tabell 26 Dekker antall plasser for VTA i skjermet virksomhet som ditt kontor har til rådighet dagens behov?**

	Totalt (N=202)
Ja	35 %
Nei	53 %
Vet ikke	13 %
	100 %

Kilde: NAV-kontor

35 % av NAV-kontorene mener dagens plasser dekker behovet, men 53 % mener de ikke dekker behovet. Det er forskjell i svarene etter hvor NAV-kontoret er lokalisert. I byområder oppgir 73 % av NAV-kontorene at dagens antall VTA-plasser i skjermede virksomheter ikke dekker behovet. 45 % av NAV-kontorene i bygder og spredt bebyggelse sier det samme. Svarprosentene er relativt lik i ulike landsdeler.

Mindretallet som altså mener behovet er dekket, kjennetegnes av i større grad å være NAV-kontor i bygd og spredt bebyggelse, og av at et flertall ikke har ventetid i dag for deltakelse i VTA i skjermet virksomhet. En klart større andel av disse kontorene forventer at behovet for VTA i skjermet virksomhet de kommende årene vil være som i dag.

Dersom vi velger ut fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet kan vi danne oss et inntrykk av om en høy bruk av VTA i ordinær virksomhet virker inn på det opplevde behovet for VTA i skjermet virksomhet. Vi velger fylkene Nord- og Sør-Trøndelag, Rogaland og Hordaland som har en høy bruk av VTA i ordinær virksomhet (jf kapittel 2.1), og finner at andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i skjermet virksomhet ikke er dekket, er enda høyere blant disse enn i utvalget generelt. 71 % av NAV-kontorene i disse fylkene mener behovet for VTA i skjermet virksomhet ikke er dekket, mens 29 % mener behovet er dekket. Vi får samme svar dersom vi bare ser på fylkene Nord- og Sør-Trøndelag som kjennetegnes av å ha høy bruk av VTA i ordinær virksomhet kombinert med lav bruk av VTA i skjermet virksomhet. Basert på disse opplysningene ser det altså ikke ut til at høy bruk av VTA i

ordinær virksomhet fører til lavere behov for VTA i skjermet virksomhet (jf kapittel 3.2.1). Dette er skal vi komme tilbake til nedenfor (kapittel 3.2.1).

55 % av kommunene mener dagens antall plasser for VTA i skjermet virksomhet ikke dekker behovet. 22 % mener dagens antall dekker behovet.

**Tabell 27 Dekker antallet plasser i VTA i skjermet virksomhet behovet for slike plasser i din kommune?**

	Totalt (N=185)
Ja	22 %
Nei	55 %
Vet ikke	24 %
	100 %

**Kilde: Kommuner**

Andelen som mener behovet ikke er dekket er høyest blant de kommunene som har karakter av å være småbyer og tettbygde strøk. 72 % av disse mener behovet ikke er dekket, mens i underkant av 50 % både av kommuner i byområder og i bygd/spredt bebyggelse mener behovet ikke er dekket i dag.

Dersom vi strammer inn utvalget og inkluderer kun kommuner som oppgir å ha god kjennskap til VTA-tiltaket og som også oppgir å ha god eller omtrentlig oversikt over behovet for VTA blant personer i kommunen som ikke er i tiltak i dag, finner vi at omtrent en fjerdedel av kommunene opplever at behovet er dekket i dag. Det er en klart større andel av kommuner som ligger i byområder og i bygder som erfarer at behovet er dekket. Omtrent 2 av 3 kommuner mener behovet ikke er dekket. Det er en høyere andel av kommunene i småbyer og tettbebygde strøk som opplever at behovet ikke er dekket, enn andelen blant kommuner i byer og bygder.

Omfang av ventetider i tiltaket kan også si noe om behov. Vi har tidligere (kapittel 2.8) sett at vi finner størst andel av NAV-kontor med lang ventetid i byområder, og motsatt en lavest andel NAV-kontorer med lang ventetid i bygder og spredt bebyggelse. 41 % av NAV-kontorene som ligger i bygder og spredt bebyggelse oppgir at de ikke har ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet.

Tiltaksarrangører på Øst- og Sørlandet rapporterer i større grad enn øvrige om lang ventetid. Tiltaksarrangører i Nord- Norge rapporterer klart oftest om at det ikke er ventetid for å få plass i VTA i skjermet virksomhet.

Vi oppsummerer at NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører samlet gir et klart inntrykk av at behovet for VTA i skjermet virksomhet ikke er dekket i dag. Det udekkede behovet ser ut til å variere både i forhold til befolkningstetthet og landsdel. Aktører i urbane strøk ser ut til i størst grad å erfare mest ventetid og størst udekket behov. Aktører i Nord-Norge rapporterer i mindre grad enn øvrige landsdeler om udekket behov og lang ventetid.

Vi skal i det følgende se nærmere på hvor stort det udekkede behovet for VTA i skjermet virksomhet er.

## 3.2 Anslag på udekkede behovet for VTA i skjermet virksomhet

Vi har sett at flertallet av disse aktørene som har svart på undersøkelsen mener at behovet for VTA i skjermet virksomhet i dag ikke er dekket. Når vi i det følgende gir anslag på hvor stort det udekkede behovet for VTA i skjermet virksomhet er, baserer oss på de samme aktørenes (NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører) vurderinger. Vi har i undersøkelsen bedt disse aktørene om anslag på hvor stort de mener behovet er for plasser i VTA i skjermet virksomhet. NAV-kontorene har vi også spurt om antatt udekket behov i dag når det gjelder VTA i ordinær virksomhet. Vi gjør oppmerksom på at det er stor usikkerhet knyttet til de tallene som her presenteres, og mange av respondentene har oppgitt at de syntes det var vanskelig å gi gode anslag på behovet.

### 3.2.1 NAV-kontorenes, kommunenes og tiltaksarrangørenes anslag

Vi har bedt NAV-kontorene om å oppgi hvor mange plasser i VTA i skjermet virksomhet de mener det er behov for i dag. Dette kommer fram i følgende tabell:

**Tabell 28 NAV-kontorenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag**

Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet	Anslått behov	Plasser i dag	Antall økning	Prosent økning
Byområder	1043	902	141	16 %
Småby/tettbebygde strøk	1733	1456	277	19 %
Bygd/spredt bebyggelse	1294	1098	196	18 %
<b>Sum</b>	<b>4070</b>	<b>3456</b>	<b>614</b>	<b>18 %</b>

**Kilde: NAV-kontor som har oppgitt antall VTA-plasser i dag og som har anslått behov for VTA-plasser i dag. (N=159).**

Vi ser at kontorene i småbyer og tettbebygde områder foreslår den største prosentvise økningen, og at kontorene i byområdene foreslår den minste prosentvise økningen, men forskjellene er ikke så store. Det totale anslåtte behovet representerer en økning på 614 plasser fra dagens antall i disse NAV-kontorene på 3456 til anslaget på 4070. Dette utgjør en prosentvis økning på 18 % av dagens antall.

Kan det tenkes at fylker med høy bruk av VTA i ordinære virksomheter har mindre behov for VTA i skjermet virksomhet? I tabellen under ser vi på NAV-kontorenes anslag over behov for plasser i VTA i skjermet virksomhet i fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet:

Tabell 29 NAV-kontorenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag, utvalgte fylker

Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet	Alle NAV-kontor (N=159)		Høy bruk av VTA ordinær, lav bruk av VTA skjermet * (N=17)		Høy bruk av VTA ordinær ** (N=34)	
	Antall økning	Andel økning	Antall økning	Andel økning	Antall økning	Andel økning
Byområder	141	16 %	12	15 %	22	14 %
Småby/tettbebygde strøk	277	19 %	53	33 %	92	23 %
Bygd/spredt bebyggelse	196	18 %	38	31 %	56	27 %
<b>Sum</b>	<b>614</b>	<b>18 %</b>	<b>103</b>	<b>29 %</b>	<b>170</b>	<b>22 %</b>

Kilde: NAV-kontor som har oppgitt antall VTA-plasser i dag og som har anslått behov for VTA-plasser i dag.

Note: \* Nord og Sør-Trøndelag. \*\* Nord og Sør-Trøndelag, Rogaland og Hordaland.

Vi ser at både fylkene med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og fylkene med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet kombinert med lav bruk av VTA i skjermet virksomhet anslår et høyere behov for VTA i skjermet virksomhet enn hele utvalget av NAV-kontor. NAV-kontor i fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet anslår altså et høyere behov for VTA i skjermet virksomhet enn øvrige NAV-kontor. Som vi har vært inne på tidligere, er dette en indikasjon på at målgruppene i VTA i skjermet og ordinær virksomhet ikke er overlappende, til tross for at de har mange av de samme kjennetegnene (jf kapittel 2.4).

Vi har også spurt tiltaksarrangørene om antall VTA-plasser i dag og hvor mange VTA-plasser de anslår at det er behov for i dag:

Tabell 30 Tiltaksarrangørenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag

Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet	N	Anslått behov	Plasser i dag	Antall økning	Prosent økning
Byområder	34	2242	1856	386	21 %
Småby/tettbebygde strøk	61	2126	1676	450	27 %
Bygd/spredt bebyggelse	75	1800	1465	335	23 %
<b>Sum</b>	<b>170</b>	<b>6168</b>	<b>4997</b>	<b>1171</b>	<b>23 %</b>

Kilde: Tiltaksarrangører som har oppgitt antall VTA-plasser i dag og som har oppgitt hvor mange plasser de har behov for i dag.

Vi ser at behovet ifølge tiltaksarrangørene av VTA er høyest i småby og tettbebygde strøk. Vi finner at tiltaksarrangørene samlet anslår at det i dag er behov for en økning på 23 % for å dekke dagens behov.

I tabellen under finner vi tilsvarende tall fra kommunene:

**Tabell 31 Kommunenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag**

<b>Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet</b>	<b>N</b>	<b>Plasser i dag</b>	<b>Anslått behov for økning</b>	<b>Prosent økning</b>
Byområder	8	401	109	27 %
Småby/tettbebygde strøk	29	843	483	57 %
Bygd/spredt bebyggelse	46	690	351	51 %
<b>Sum</b>	<b>83</b>	<b>1934</b>	<b>943</b>	<b>49 %</b>

**Kilde: Kommuner som har oppgitt hvor mange VTA-plasser de medfinansierer, og som har oppgitt antall VTA-plasser som de i tillegg har behov for i dag.**

Kommunene oppgir altså at det i dag er behov for betydelig flere VTA-plasser enn det som foreligger. Tabellen indikerer at kommuner i småbyer og tettbebygde strøk har behov for den største prosentvise økningen.

Det var særlig mange av respondentene fra kommunene som opplyste at de syntes det var vanskelig å foreta en slik vurdering. Flere viste til at de hadde liten kunnskap og oversikt.

Dersom vi avgrensner anslagene til kommuner som faktisk oppgir å ha god oversikt over VTA-tiltaket, så synker anslaget på behov noe. Dersom vi ytterligere begrenser utvalget til kommuner som oppgir å ha god kunnskap om behovet for personer i kommunen uten noe tilbud i dag, så ser vi at anslaget på behov for økning i antall plasser i VTA i skjermet virksomhet igjen øker. (Vi skal komme tilbake til dette i kapittel 3.3).

### **Anslag basert på forekomst av tilbud som likner VTA**

Vi skal gjøre et anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet basert på opplysningene vi har fått om forekomsten av tilbud som likner VTA-tiltaket med tanke på innhold og målgruppe, men som ikke er statlig finansiert. Vi har da som utgangspunkt at forekomsten av slike tilbud hos tiltaksarrangørene kan si noe om det udekkede for VTA fordi de som deltar i slike tilbud like gjerne kunne hatt en VTA-plass, om en slik plass var ledig. Vi har spurt tiltaksarrangørene om omfanget av slike tilbud (jf kapittel 2,6). Vi legger her den informasjonen inn i en tabell:

**Tabell 32 Antall plasser VTA i skjermet virksomhet, og omfang av tilbud som likner**

Omfang VTA-plasser og tilbud som likner	Antall		Andel	Andel basert på antall VTA-plasser (5092)
Antall VTA-plasser i skjermede virksomheter	5092	5092	86 %	
Antall kommunalt finansierte plasser som likner	554	842	14 %	11 %
Antall plasser som likner og er finansiert av andre	41			1 %
Antall plasser som likner og ikke er finansiert	247			5 %
<b>Sum</b>	<b>5934</b>	<b>5934</b>	<b>100 %</b>	<b>17 %</b>

**Kilde: Tiltaksarrangører**

Totalt oppgir tiltaksarrangørene som har deltatt i undersøkelsen å ha 5934 plasser/tilbud i skjermede virksomheter, hvorav 842 er tilbud som likner VTA med tanke på innhold og deltakere. Disse tilbudene utgjør således 17 % av tiltaksarrangørenes totale tilbud av VTA og tilbud som likner VTA og som ikke er statlig finansiert.

Tiltaksarrangører på Vestlandet og i Midt-Norge rapporterer oftest om at de har tilbud som likner VTA med tanke innhold og deltakere, mens tiltaksarrangører i Nord-Norge rapporterer dette sjeldnest.

### *Anslag basert på antall i produksjonsrettede kommunale tiltak*

Ifølge informanter og respondenter finnes det deltakerne i kommunale tiltak som kvalifiserer for deltakelse i VTA, og det finnes deltakere i VTA fordi kommunene ikke har gode nok tilbud. Dette berører grensegangen mellom hva som er kommunens og statens ansvar. I intervjuer på fylkesnivå og i dialog med andre aktører underveis har vi fanget opp at disse grensene ikke alltid er like tydelige og at de trekkes litt ulikt på ulike steder i landet (jf kapittel 2.6).

Vi skal her oppsummere hva vi vet om kommunale tilbud og deltakere som minner om de som deltar i VTA i skjermet virksomhet.

### **Kommunale tilbud i skjermede virksomheter som likner VTA**

Tiltaksarrangørene oppgir at kommunen finansierer et visst antall plasser/tilbud som likner VTA-plassene med tanke på innhold og deltakere. Forekomsten av slike tilbud hos tiltaksarrangører kan reflektere antall VTA-plasser som mangler, gitt at deltakerne i disse tilbudene kvalifiserer til en VTA-plass. Tiltaksarrangørene har oppgitt at de har 554 slike rent kommunalt finansierte tilbud. Dette tilsvarer 11 % av antallet VTA-plasser, som da kan forstås som et anslag på udekket behov for VTA-plasser for deltakere i kommunale tiltak.

### **Kommunale tilbud med fokus på produksjon og arbeid**

Vi har spurt kommunene i denne undersøkelsen om de har egne kommunale tilbud med fokus på produksjon og arbeid, underforstått om de har egne tilbud som har fellestrekk med VTA i skjermet virksomhet. 41 % av kommunene oppgir at de har det og disse tilbudene utgjør et gjennomsnitt på 20 plasser pr kommune. Totalt utgjør dette 1301 plasser for kommunene som har svart på undersøkelsen, og det deltar 1456 personer i disse tilbudene.

Vi må imidlertid regne med at en del av disse kommunale tilbudene inngår i tallene i avsnittet ovenfor om tilbud i skjermede virksomheter som likner VTA. Vi kan dermed ikke legge disse kommunale tilbudene til det antallet kommunalt finansierte tilbud som tiltaksarrangørene rapporterer. Vi kan naturligvis heller ikke ta for gitt at alle som deltar i de kommunale tilbudene med fokus på produksjon og arbeid, befinner seg i målgruppen for VTA. Men vi holder det for sannsynlig at noen av dem gjør det.

Kommunene som har svart på undersøkelsen representerer i overkant av halvparten av den norske befolkningen, totalt 2 597 799 personer. Om vi antar at fordelingen vi har funnet i disse kommunene vil være lik hos kommuner som ikke har besvart og multipliserer det vi har funnet med to, kan vi anslå at dette i sum utgjør omtrent 2600 slike plasser med omtrent 2900 uføretrygdete deltakere. En del av disse kan være kandidater for VTA-plasser.

2600 plasser tilsvarer 33 % av det totale antall plasser i VTA i skjermet virksomhet i 2011. Basert på disse anslagene ville altså en økning i antall VTA-plasser i skjermet virksomhet med 33 % medføre at alle de kommunale produksjonsrettede tilbudene ble dekket opp gjennom plasser i VTA i skjermet virksomhet.

### *Behov for VTA i skjermet virksomhet blant personer som ikke har tilbud i NAV eller kommune*

Vi ser av tabellen under at bare hver fjerde kommune (25 %) i undersøkelsen oppgir å ha god kunnskap om behovet for VTA i skjermet virksomhet blant personer som ikke deltar i et aktivitets- eller sysselsettingstilbud gjennom kommune eller NAV i dag:

**Tabell 33 Kommunenes oversikt over behovet for VTA for personer uten tilbud gjennom NAV eller kommune**

<b>Har kommunen oversikt over behovet for varig tilrettelagt arbeid blant uføretrygdete personer som i dag ikke deltar i et aktivitets- eller sysselsettingstilbud gjennom kommune eller NAV?</b>	<b>N</b>	<b>Prosent</b>
Nei, dette har kommunen ingen oversikt over	68	38
Dette kan vi bare anslå omtrentlig	65	37
Ja, dette har kommunen relativt god kunnskap om	45	25
	178	100

**Kilde: Alle kommuner**

Dersom vi kun tar utgangspunkt i kommuner som har oppgitt at de kjenner VTA-tiltaket godt, blir prosentandelen som mener de har god kunnskap om behovet blant de som ikke har tilbud i dag noe høyere, 29 %.

Vi tar i det følgende utgangspunkt i de kommunene som har oppgitt folketall<sup>21</sup> for sine kommuner. For de av disse kommunene som har god oversikt over behovet blant de som ikke har VTA i dag, og

<sup>21</sup> Vi legger her til grunn det befolkningstallet som kommunene selv har oppgitt.

som har oppgitt hvor mange personer de mener har behov for VTA, finner vi et behov for totalt 865 personer. Dette dreier seg om 70 kommuner med totalt 566 038 innbyggere, og det varierer fra 0 til 65 personer i anslagene på hvor mange som kan ha behov for VTA. Anslagene utgjør et gjennomsnitt pr kommune på 12,4 personer. Dersom vi ser det i forhold til befolkningen i disse kommunene, utgjør anslaget en promille på 1,5 av kommunenes befolkning.

Dersom vi kun tar utgangspunkt i kommuner som har oppgitt at de kjenner VTA-tiltaket godt, og som har omtrentlig eller god oversikt over behovet blant de som ikke har tilbud i dag, sitter vi igjen med 46 kommuner. Hos disse finner vi et anslått behov for totalt 522 personer, i gjennomsnitt 11 pr kommune. Anslaget utgjør en promille på 1,2 av befolkningen i disse kommunene. Dette utgjør omtrent 6000 personer om vi omregner antallet til nasjonalt nivå.

Dersom vi strammer ytterligere til og av de 46 kommunene ovenfor og kun tar med de som også oppgir å ha relativt god kunnskap om behovet for VTA i skjermet virksomhet, så har vi igjen 20 kommuner. Samlet har disse 20 kommunene 161 578 innbyggere og anslår behov for VTA i skjermet virksomhet for 138 personer i sine kommuner. Dette utgjør et gjennomsnitt på 6,9 personer og en promille på 0,9 av befolkningen i disse kommunene.<sup>22</sup>

Det er interessant her at jo mer kunnskap kommunene oppgir å ha om dette temaet, jo mindre anslår de behovet blant personer uten tiltak i dag for å være sett i forhold til hele befolkningen. Vi har imidlertid tidligere sett at de samtidig ser behov for en større prosentvis økning i antall statlige plasser i VTA. Kommuner med høy kunnskap om VTA og om behovet for VTA blant personer som i dag ikke har tilbud om VTA eller kommunalt tilbud, formidler altså at de har en lavere andel personer uten tilbud enn øvrige kommunene. Men samtidig formidler de behov for en større vekst i antall VTA-plasser i skjermede virksomheter enn øvrige kommuner. Det kan være rimelig å tenke seg at kommuner med god oversikt over disse temaene også er kommuner som har tatt ansvar for målgruppen i form av å opprette kommunale tiltak. Det kan tenkes at det ligger økonomiske insentiver bak det anslåtte behovet for VTA-plasser, men det kan også tenkes at de i sine kommunale tiltak vet at de har flere personer som er kandidater for VTA. Det at en større andel av kommunene enn andelen av tiltaksarrangører og NAV-kontor mener at deltakere i deres tilbud kunne jobbe i ordinært arbeidsliv, mener vi kan styrke en slik antagelse.

### **3.2.2 Behov for VTA i skjermet virksomhet blant utviklingshemmende**

Tallene ovenfor omfatter alle diagnosegrupper. Vi skal her se spesielt på behov blant personer med utviklingshemming som ikke har tilbud i NAV eller kommune.

75 % av kommunene mener de har relativt god kunnskap om antallet innbyggere med diagnosen utviklingshemming, slik tabellen under viser:

---

<sup>22</sup> Vi skal være oppmerksom på at andelen av kommuner i småbyer, bygder og spredt bebyggelse er større i dette utvalget enn blant alle kommunene. Utvalget er også relativt lite.



Tabell 34 Kommunenes oversikt over beboere med utviklingshemming

Har kommunen oversikt over hvor mange av kommunens beboere som ved utgangen av 2011 hadde diagnosen utviklingshemming?	N	Prosent
Nei, dette har kommunen ingen oversikt over	24	13
Det kan vi bare anslå omtrentlig	21	12
Ja, dette har kommunen relativt god kunnskap om	135	75
	180	100

Kilde: Alle kommuner

Vi ba disse kommunene om å anslå hvor mange av innbyggerne deres med utviklingshemming som ikke har tilbud om VTA, og som etter kommunens vurdering burde ha et tilbud om VTA.

Vi tar utgangspunkt i kun de kommunene som har oppgitt folketall i sine kommuner (177 av 185). Vi tar videre kun med de kommunene som opplyser at de har god kunnskap om VTA og av disse igjen kun de som har god oversikt over hvor mange av kommunens beboere som har diagnosen utviklingshemming. Til sist har vi valgt ut de av disse som har oppgitt antall personer med utviklingshemming som ikke har VTA-tilbud i dag, men som kommunen mener burde hatt det.

Vi har da 57 kommunene som opplyser at de kjenner VTA godt og har god oversikt over antall utviklingshemmede i kommunen. Disse har et totalt innbyggertall på 653 705. Disse kommunene har oppgitt at totalt 198 personer med utviklingshemming ikke har tilbud om VTA i dag, og som burde hatt det. Dette utgjør en promille på 0,3.

Disse kommunene er representert i alle fylkene, og fordeler seg relativt likt det samlede antall kommuner som har svart på undersøkelsen når det gjelder områdebeliggenhet og kommune-størrelse. Dersom vi antar at disse kommunene er representative for alle norske kommuner kan vi med utgangspunkt i en promille på 0,3 regne oss fram til et anslag på hvor mange personer det samlet i Norge kan være som har diagnosen utviklingshemming, som ikke har et tilbud om VTA i dag, men som etter kommunens vurdering burde hatt det. Vi kommer fram til et anslag på 1515 personer med utviklingshemming for hele landet.

### 3.2.3 Beregning av udekket behov blant uførepensjonister basert på bruk av registerdata

Et siktemål med denne kartleggingen er å få fram et anslag på hvor mange av uførepensjonistene som har et behov for en VTA-plass i skjermet virksomhet. Vi skal her gjøre det ved å ta utgangspunkt i kjennetegn ved dagens deltakerne. I NOU (2012:6) framgår det at

*”selv om antallet deltakere i tiltaket Varig tilrettelagt arbeid har økt fra 5 953 til 8 295 tiltaksplasser fra 2000 til 2010, tilsvarende en økning på 39 prosent, er det ifølge undersøkelsen til Mandal fortsatt mange både tiltaksarrangører og ansatte i Arbeids- og velferdsetaten som mener at det er for få plasser” (s. 194). Videre heter det: ”Deltakerne på Varig tilrettelagt arbeid i både ordinære virksomheter og forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter har uførepensjon.*

*Pr. 30.06.2010 var det i alt om lag 300 000 uførepensjonister, og i 2009 ble det i alt nærmere 25 000 nye uførepensjonister. I 2009 hadde om lag 2 760 utviklingshemmede tilbud om Varig tilrettelagt arbeid. I samme år var noe over 12 300 registrert som uførepensjonister med en utviklingshemming. Dette er indikasjoner på at omfanget av Varig tilrettelagt arbeid er for lavt” (s. 195).*

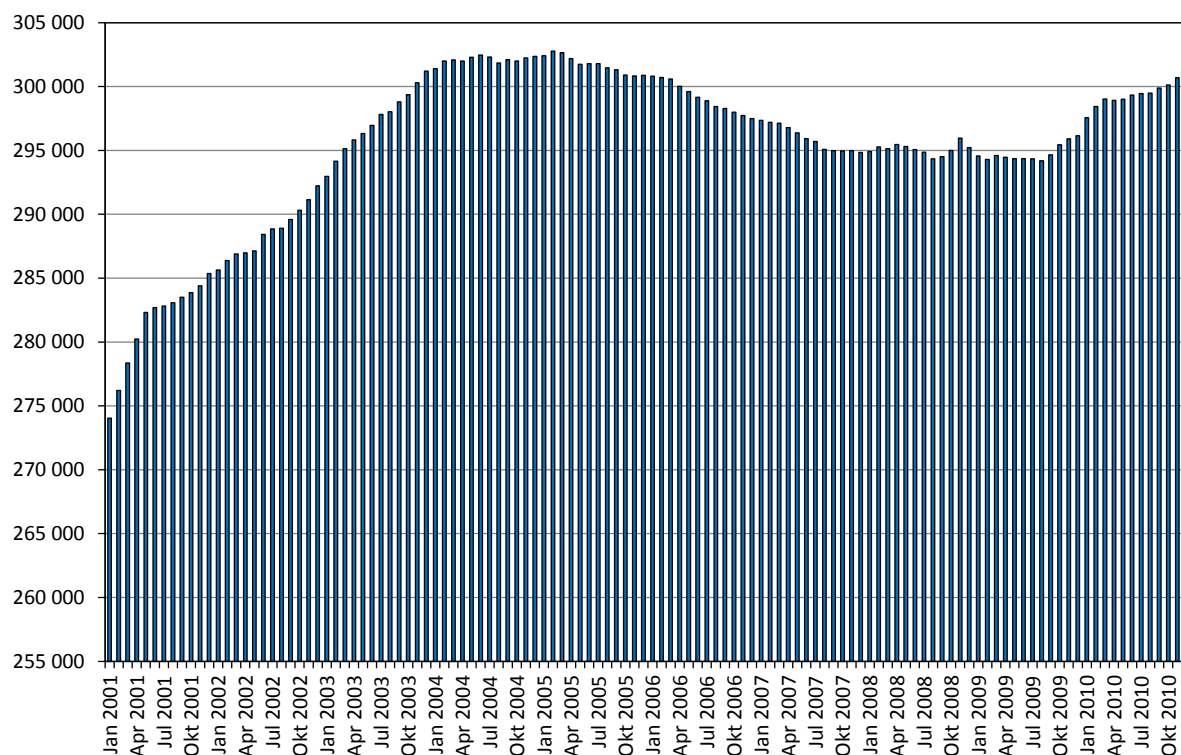
Det er ikke enkelt å identifisere hvor mange av uførepensjonistene som har et behov for en VTA-plass i skjermet virksomhet ved bruk av registerdata. Dels har dette sammenheng med at det er individuelle forskjeller mellom uførepensjonister og deltakere i VTA i skjermet virksomhet. Dette skal vi vise i dette avsnittet, ved å sammenlikne disse deltakerne og uførepensjonister etter sentrale individuelle kjennetegn som alder, utdanningsnivå og diagnose. Vi viser at deltakerne i VTA i skjermet virksomhet er betydelig yngre og har et lavere utdanningsnivå enn uførepensjonister generelt. Dessuten er det store forskjeller i diagnosemønsteret mellom uførepensjonister og deltakere i VTA i skjermet virksomhet.

Deretter skal vi velge ut bestemte aldersgrupper, utdanningsnivåer og diagnosegrupper som gjør uførepensjonister mer sammenlignbare med deltakere i VTA i skjermet virksomhet. Vår analyse vil ikke kunne gi et entydig svar på hvor mange av uførepensjonistene som har et behov for en VTA-plass i skjermet virksomhet. Men analysen vil kunne si hvor mange uførepensjonister det er som likner på deltakerne i VTA i forhold til kriteriene ovenfor, og som dermed kan ha behov for et slikt tilbud. Vi understreker at vi kan kun gi et anslag på hvor stort udekket behov det er for VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister, og altså ikke et anslag på hvor stort udekket behov det er for tiltaksplasser i VTA. Dette har sammenheng med at vi kun har informasjon om tiltaksdeltakere i registerdataene, ikke tiltaksplasser. Med ”udekket behov for tiltaksdeltakere” mener vi hvor mange av uførepensjonistene som har individuelle kjennetegn som ligger nært personer som deltar i VTA i skjermet virksomhet. De individuelle kjennetegnene vi skal basere oss på i denne analysen er alder, utdanningsnivå, diagnose og uføregrad.

### **Utviklingen i antall uførepensjonister**

Vi ser av Figur 5 at antall uførepensjonister har først økt fra 274.040 personer i januar 2001 til 302.768 personer i februar 2005.

Figur 4 Antall uførepensjonister ved utgangen av hver måned i perioden 2001-2010.



Etter februar 2005 har antall uførepensjonister avtatt til 294.182 personer i august 2009, men som er høyere enn det antallet var i januar 2001. Etter dette har antall uførepensjonister økt til 300.976 personer i desember 2010, som er noe lavere enn det antallet var i februar 2005.

### Sammenligning mellom deltakere i VTA i skjermet virksomhet og uførepensjonister etter alder, utdanningsnivå og diagnose

Deltakerne i VTA i skjermet virksomhet er betydelig yngre enn uførepensjonister. I desember 2010 var 42 % av deltakerne i VTA i skjermet virksomhet under 40 år, mens den samme andelen for uførepensjonister var 8 % (se Tabell V.1 i Vedlegg 1). Videre var 69 % av deltakerne i VTA i skjermet virksomhet under 50 år i desember 2010, mens denne andelen var 23 % for uførepensjonister. Begge andeler har avtatt noe over tid. Dette gjenspeiler at gjennomsnittsalderen har økt noe. Gjennomsnittsalderen for deltakere i VTA i skjermet virksomhet var 42 år i desember 2010, mens den var 55 år for uførepensjonister.

Utdanningsnivået er høyere blant uførepensjonister enn blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet. I desember 2010 hadde 98 % av deltakerne i VTA i skjermet virksomhet videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå som sitt høyeste fullførte utdanningsnivå, mens denne andelen var 88 % for uførepensjonister (se tabell V.2 i Vedlegg 1). 89 % av deltakerne i VTA i skjermet virksomhet hadde ungdomsskoleutdanning eller lavere utdanningsnivå som sitt høyeste fullførte utdanningsnivå i desember 2010, mens denne andelen var 71 % for uførepensjonister. Andelen med høyere utdanning er langt høyere blant uførepensjonister enn blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet, og begge andeler har økt over tid. Mens 2 % av deltakerne i VTA i skjermet virksomhet hadde høyere utdanning i desember 2010, var denne andelen 12 % blant uførepensjonister.

Ser vi på diagnosemønsteret blant uførepensjonister og deltakere i VTA i skjermet virksomhet, er det store forskjeller (se tabell V.3 i Vedlegg 1). I 2007 var det en lavere andel med psykisk utviklingshemming blant uførepensjonister (4 %) i forhold til de i VTA i skjermet virksomhet (35 %), mens det ikke var noen forskjeller i diagnosemønsteret mellom de to gruppene når det gjelder "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" (begge grupper 25 %). Blant uførepensjonister var det også en lavere andel som hadde medfødte misdannelser og kromosomavvik (2 %) og sykdommer i nervesystemet (7 %) enn deltakere i VTA i skjermet virksomhet (henholdsvis 12 % og 9 %). Derimot var det en høyere andel uførepensjonister som hadde sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev (31 %) sammenliknet med de i VTA i skjermet virksomhet (5 %). Blant uførepensjonister var det også en høyere andel med sykdommer i sirkulasjonssystemet (6 %) og skader, forgiftninger (5 %) enn blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet (2 % for begge diagnosetyper).

### **Udekket behov for VTA-deltakere i skjermet virksomhet blant uførepensjonister**

Vi har tidligere understreket at vi skal gi et anslag på hvor stort udekket behov det kan være for tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister. For at gruppen av uførepensjonister skal være mest mulig sammenlignbar med deltakere i VTA i skjermet virksomhet, skal vi kun velge ut uførepensjonister som er i bestemte aldersgrupper, diagnosegrupper og som har bestemte utdanningsnivåer. På bakgrunn av resultatene i forrige avsnitt, skal vi i analysen kun inkludere uførepensjonister som er under 50 år og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, men vi skal også se spesielt på gruppen under 40 år. I tillegg skal vi kun inkludere uførepensjonister som inngår i en av de 4 viktigste hoveddiagnosegruppene blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet. Disse diagnosegruppene er (jf tabell V.3 i Vedlegg 1):

1. Psykisk utviklingshemming
2. Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser
3. Medfødte misdannelser og kromosomavvik
4. Sykdommer i nervesystemet

Vi ønsker å gi et anslag på hvor stort udekket behov det er for tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister i dag. Dette anslaget vil være basert på den informasjonen som finnes om VTA-deltakerne i skjermet virksomhet og uførepensjonistene i registerdataene for desember 2010, ettersom registerdataene kun dekker perioden fram til desember 2010. Diagnoseopplysningene i registerdataene refererer seg imidlertid til 2007, ettersom svært mange personer har uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010. Vi har derfor lagt til grunn at for de uførepensjonistene som har ukjent diagnose for desember 2010, anvender vi den diagnosen som gjelder for desember 2007. Begrunnelsen for dette framgår av Vedlegg 1, hvor også beregningsmetoden er forklart i mer detalj.

I tillegg har vi kun valgt ut de uførepensjonistene som per desember 2010 har full uførhet i folketrygdlovens forstand. Det framgår av Tabell 35 at vi har beregnet at per 31.03.2012 er om lag 32.400 uførepensjonister under 50 år, har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, har full uførhet, og inngår i en av de 4 viktigste hoveddiagnosegruppene som gjelder for deltakere i VTA i skjermet virksomhet.

**Tabell 35 Beregnet antall uførepensjonister etter de 4 viktigste hoveddiagnosene som gjelder for deltakere i VTA i skjermet virksomhet, personer under 40 år eller 50 år som har full uførhet i folketrygdlovens forstand og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, per 31.03.2012.**

	Antall	Prosent
<b>Under 40 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	3 300	21 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	8 300	53 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	1 600	10 %
Sykdommer i nervesystemet	2 400	15 %
Total	15 600	100 %
<b>Under 50 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	4 600	14 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	20 500	63 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	2 200	7 %
Sykdommer i nervesystemet	5 100	16 %
Total	32 400	100 %

**Noter: 1) I alle anslagene i tabellen har vi trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet. 2) I tabellen har vi antatt at hvis en person har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt: a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007. b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose. Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010. 3) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon.**

Videre har vi beregnet at om lag 15.600 uførepensjonister oppfyller de samme kriteriene per 31.03.2012 hvis vi kun ser på de under 40 år. I tabellen har vi også fordelt disse tallene etter diagnose. Vi ser at om lag 4.600 uførepensjonister har psykisk utviklingshemming blant de under 50 år, mens om lag 3.300 uførepensjonister har psykisk utviklingshemming blant de under 40 år. Merk at anslagene har vi trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet.

I tabellen har vi presentert anslag på hvor mange uførepensjonister som per 31.03.2012 har individuelle kjennetegn basert på alder, utdanningsnivå, uføregrad og diagnose som ligger nært tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet. Disse anslagene gir derfor uttrykk for et mulig udekket behov for tilbud om VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister, gitt at de statistiske kriteriene vi har brukt vurderes som gyldige. Totalt var det 311.166 uførepensjonister per 31.03.2012. Dette innebærer at hvis vi tar utgangspunkt i våre anslag for personer under 50 år, vil om lag 10 % av det totale antall uførepensjonister utgjøre et udekket behov for VTA i skjermet virksomhet. Ser vi på de under 40 år, vil om lag 5 % av det totale antall uførepensjonister per

31.03.2012 kunne være i behov for VTA i skjermet virksomhet. Disse anslagene gir en indikasjon på at omfanget av VTA i skjermet virksomhet og dermed omfanget av VTA totalt kunne vært høyere. Dette er i tråd med det som framgår av NOU (2012:6, s. 195).

### 3.3 Udekket behov for VTA i ordinær virksomhet

31 % av NAV kontorene mener dagens antall plasser dekker behovet, mens 36 % av NAV-kontorene erfarer behovet for VTA i ordinær virksomhet ikke er dekket. 32 % av NAV-kontorene vet ikke om dagens antall plasser dekker behovet. Forskjellen mellom NAV-kontorene når det gjelder vurderingen av behovet for VTA i ordinær virksomhet er altså ikke så stor. Andelen NAV-kontor som mener behovet ikke er dekket, er størst i byer (52 %) og minst i bygder og spredt bebyggelse (33 %).

63 % av de NAV-kontorene som mener behovet ikke er dekket oppgir at grunnen til dette er at de har for få plasser. 41% av NAV-kontorene oppgir andre begrunnelser for at behovet for VTA i ordinær virksomhet ikke er dekket. Flere av begrunnelsene som oppgis dreier seg om manglende kapasitet til å finne disse plassene. Noen peker også på manglende økonomi.

NAV-kontorene ble også forespurt om å angi behovet for VTA i ordinær virksomhet ved å oppgi både antall plasser de bruker i VTA i ordinær virksomhet i dag og hvor mange slike plasser de mener de har behov for i dag. Flere av kontorene har oppgitt at de synes det var vanskelig å angi dette. Tallene i tabellen varierer også veldig mye:

**Tabell 36 Anslag på udekket behov for VTA i ordinær virksomhet i dag**

Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet	N	Anslått behov	Plasser i dag	Antall økning	Prosent økning
Byområder	14	114	128	-14	-11 %
Småby og tettbebygde strøk	40	392	209	183	88 %
Bygd og spredt bebyggelse	94	357	138	219	159 %
<b>Sum</b>	<b>148</b>	<b>863</b>	<b>475</b>	<b>388</b>	<b>82 %</b>

**Kilde: NAV-kontor som har oppgitt antall VTA-ordinær plasser i dag og som har anslått behov for VTA-ordinær plasser i dag.**

Vi ser at det særlig er NAV-kontor i bygder som foreslår stor økning av VTA i ordinær virksomhet, mens NAV-kontor i byområder faktisk anslår et volum på plasser som er 11 % lavere enn dagens antall. I sum oppgir NAV-kontorene at det er behov for en betydelig økning av antallet plasser til VTA-ordinær virksomhet, 82 %.

Vi konstaterer at dette gir et noe merkelig bilde ettersom det også er NAV-kontorene i byområdene som i størst grad mener at behovet for VTA i ordinær virksomhet i dag ikke er dekket. En forklaring kan være at respondentene er usikre og at det dermed er vanskelig å gi vurderinger. En annen forklaring kan være at NAV-kontor i urbane strøk opplever å ha mindre ressurser til rådighet for det oppfølgingsansvaret som følger med VTA i ordinær virksomhet og at dette har påvirket behovsvurderingene.

Vi sammenlikner anslagene over behov for VTA i ordinær virksomhet med anslagene spesielt fra fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet:

**Tabell 37 Anslag på behov for VTA i ordinær virksomhet sett ut fra ulike utvalg av fylker**

Volum på plasser sett i forhold til beliggenhet	Alle NAV-kontor (N=148)		Høy bruk av VTA ordinær, lav bruk av VTA skjermet* (N=19)		Høy bruk av VTA ordinær** (N=36)		Høy bruk av VTA ordinær, høy bruk av VTA skjermet*** (N=17)	
	Antall økning	Andel økning	Antall økning	Andel økning	Antall økning	Andel økning	Antall økning	Andel økning
Byområder	-14	-11 %	4	13 %	6	15 %	2	25 %
Småby og tettbebygde strøk	183	88 %	55	128 %	68	72 %	13	25 %
Bygd og spredt bebyggelse	219	159 %	32	168 %	57	122 %	25	93 %
<b>Sum</b>	<b>388</b>	<b>82 %</b>	<b>91</b>	<b>98 %</b>	<b>131</b>	<b>73 %</b>	<b>40</b>	<b>46 %</b>

**Kilde:** NAV-kontor som har oppgitt antall VTA-ordinær plasser i dag og som har anslått behov for VTA-ordinær plasser i dag. \*Nord og Sør-Trøndelag. \*\*Nord og Sør-Trøndelag, Rogaland og Hordaland. \*\*\*Rogaland og Hordaland.

Vi ser at dersom vi bare konsentrerer oss om fylkene med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet, så synker det prosentvise anslaget på økt behov for VTA i ordinær virksomhet. Dersom vi baserer oss på fylkene som har en høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og en lav bruk av VTA i skjermet virksomheter, øker anslaget på behov for VTA i ordinær virksomhet.

Vi ser at fylkene med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet kombinert med høy bruk av VTA i skjermet virksomhet anslår mindre økt behov for VTA i ordinær virksomhet. Populasjonene er imidlertid små og vi må tolke dette med forsiktighet.

De tidligere sammenligningene vi har gjort mellom ulike utvalg av fylker, har gitt indikasjon på at fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet også anslår et høyere behov for VTA i skjermet virksomhet enn andre fylker (jf kapittel 3.2.1). Når det gjelder anslagene på behov for VTA i ordinær virksomhet, finner vi imidlertid at fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og lav bruk av VTA i skjermet virksomhet anslår et høyere behov for plasser til VTA i ordinær virksomhet enn hele utvalget av NAV-kontor. Dette kan tyde på at de NAV-kontorene som har prioritert VTA i ordinær virksomhet opplever å ha ytterligere behov for det, men samtidig har de behov for flere plasser i VTA i skjermet virksomhet.

## 3.4 Framtidig behov for VTA i skjermet virksomhet

### 3.4.1 Aktørgruppenes forventning

Vi har spurt aktørgruppene om hva slags utvikling de forventer seg de neste 5 år.

Tabellen under gir en oversikt over hva slags forventninger de ulike aktørene har til behovet for VTA i skjermet virksomhet i årene framover:

**Tabell 38 Forventet behov for VTA i skjermet virksomhet neste 5 år**

Hva slags behov forventer du at det vil være for VTA skjermet de neste 5 år?	NAV	Tiltaksarr	Kommuner
Behovet vil øke	63 %	86 %	68 %
Behovet vil være som i dag	29 %	10 %	22 %
Behovet vil minke	2 %	2 %	0 %
Jeg har ingen formening	5 %	2 %	10 %
N	202	176	185

I samtlige aktørgrupper forventer flertallet av respondenter at behovet vil øke. Andelen tiltaksarrangører som forventer dette er en del høyere enn hos NAV-kontor og kommune. Tilsvarende ser vi at 29 % av NAV-kontorene og 22 % av kommunene forventer at behovet vil være som i dag, mot bare 10 % av tiltaksarrangørene som forventer det samme.

En noe høyere andel kommuner som ligger i byområder eller småby/tettbebygde områder forventer at behovet vil øke (72 %), sett i forhold kommuner som er preget av bygd og spredt bebyggelse. Det samme mønsteret finner vi hos NAV-kontorene. Blant tiltaksarrangørene er vurderingene av de framtidige behovene imidlertid relativt like uavhengig av hva slags område bedriften ligger i, med en tendens til mest behov for økning i småby og tettbebygde strøk.

Blant NAV-kontorene er svarene relativt likt fordelt i ulike landsdeler. Mellom 59 % og 67 % av NAV-kontorene i ulike landsdeler mener behovet vil øke. Lavest ligger Sørlandet, høyest ligger Nord-Norge, Vestlandet og Midt-Norge. Blant tiltaksarrangørene varierer svarene litt mer; det varierer mellom 77 % og 95 % som mener behovet vil øke de neste 5 år. Lavest ligger Vestlandet, høyest ligger Sørlandet. Blant kommunene er det en større andel som ikke har noen formening om utviklingen framover, og her er det mellom 56 % og 77 % som mener behovet vil øke. Lavest ligger Nord-Norge, høyest ligger Sørlandet.

Tabellen under viser hvor stor økning som forventes blant de aktørene som forventer økt behov:

**Tabell 39 Hvor stor økning for VTA i skjermet virksomhet vil det bli de neste 5 år?**

Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene?	NAV	Tiltaksarr	Kommuner
En minimal økning, anslagsvis under 20%	27 %	16 %	18 %
En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50%	56 %	66 %	62 %
En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100%	4 %	11 %	10 %
En stor økning, behovet vil minst fordobles	8 %	2 %	4 %
Vet ikke	6 %	5 %	7 %
N	128	151	125



Vi ser av tabellen at et klart flertall i alle aktørgruppene forventer en økning mellom 20 og 50 % de neste 5 årene. Her svarer aktørgruppene relativt likt, men det er en større andel tiltaksarrangører og kommuner – sammenliknet med andelen NAV-kontor – som mener det økte behovet vil bli betydelig og opp mot en fordobling. Tilsvarende er det en større andel NAV-kontor enn andelen fra de øvrige aktørgruppene som mener økningen vil bli minimal, dvs under 20 %.

Forventet volum på økningen anslås relativt likt av aktørgruppene uavhengig av befolkningstetthet og landsdelstilørighet, men vi finner en tendens i retning av mest økning by og småby. Det er også en tendens til størst anslått økning på Sørlandet og minst i Nord-Norge blant kommuner og tiltaksarrangører, mens det er små geografiske forskjeller blant NAV-kontorene på dette temaet.

Vi oppsummerer at flertallet av aktørgruppene NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører samlet forventer behov for en økning i VTA i skjermet virksomhet på 20-50 % de neste 5 år.

### 3.4.2 Tiltaksarrangørenes vurdering av framtidig målgruppe

Tabellen under gir et bilde av hvilke to diagnosegrupper tiltaksarrangørene forventer å være mest vanlige blant personer som vil få behov for VTA i skjermet virksomhet i løpet av de neste fem år:

**Tabell 40 Forventede diagnoser blant framtidige deltakere i VTA i skjermet virksomhet**

Hvilke to diagnoser tror du vil være mest vanlig blant de personene som vil få behov for VTA i din bedrift i løpet av de neste 5 år?	N (172)	Andel tiltaksarrangører som har krysset av
Psykiske lidelser	144	84 %
Utviklingshemming	103	60 %
Rus og misbruksproblematikk	83	48 %
Sosial mistilpasning	81	47 %
Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett	29	17 %
Nevrologiske lidelser og skader	21	12 %
Annen sykdom	12	7 %
Vet ikke	6	4 %
Sansedefekter	4	2 %
Ukjent	4	2 %
Hjerte og karsykdommer	1	1 %
Lungelidelser og allergier	1	1 %

Kilde: Tiltaksarrangører

Tabellen viser at tiltaksarrangørene i størst grad forventer framtidige deltakere med psykiske lidelser. Mange forventer også utviklingshemming som en vanlig framtidig diagnose. I tillegg til disse er det mange som forventer rus- og misbruksproblematikk samt sosial mistilpasning blant framtidige VTA-deltakere i skjermede virksomheter.

### Ungdom fra videregående skole – et bilde på hva som kommer?

Hele 93 % av tiltaksarrangørene oppgir at de får henvendelser fra videregående skoler om praksisplasser for noen av sine elever. 70 % av tiltaksarrangørene oppgir å ha hatt personer fra videregående skole i praksis i bedriften i løpet av 2011.

I tabellen under har vi snevret inn utvalget noe, og tatt utgangspunkt i de tiltaksarrangørene som har oppgitt antall personer fra videregående for minst en av de nevnte diagnosene. 111 tiltaksarrangører har gjort det, og disse oppgir til sammen å ha hatt 407 personer fra videregående hos seg i praksis, hvorav 270 (66 %) av disse anslås å være kandidater for VTA. I tabellen under har vi regnet prosent basert på det totale antall personer disse bedriftene har oppgitt fordi kategoriene ikke er gjensidig utelukkende:

**Tabell 41 Diagnoser blant elever fra videregående skole i praksis hos tiltaksarrangører i løpet av 2011**

Hvilke diagnoser forekom blant de personene fra videregående skole som hadde praksis i løpet av 2011?	Antall deltakere	Alle (%)
Utviklingshemming	220	54
Sosial mistilpasning	54	13
Psykiske lidelser	47	12
Nevrologiske lidelser og skader	17	4
Ukjent	27	7
Annen sykdom	20	5
Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett	12	3
Sansedefekter	10	2
Rus og misbruksproblematikk	2	0
Hjerte og karsykdommer	1	0
Lungelidelser og allergier	1	0
<i>N</i>	<i>411</i>	<i>407</i>

**Kilde: Tiltaksarrangører som har oppgitt antall personer fra videregående i praksis fordelt på diagnoser (N=111).**

Når det gjelder personer fra videregående skole som er i praksis hos tiltaksarrangører finner vi at andelen med utviklingshemming er størst i byer. Her finner vi imidlertid at også tiltaksarrangører i bygder har en relativt stor andel av elever fra videregående med utviklingshemming. Vi finner også at andelen psykiske lidelser er høyere i bygder og småbyer enn i byer. Det er ellers verdt å merke seg at andelen elever med sosial mistilpasning er høyere enn andelen med psykiske lidelser.

I og med at dette er ungdom som enda ikke er deltakere i VTA – men som i stor grad vurderes til å kunne bli det – kan dette tjene som et bilde på antatt behov blant framtidige deltakere i VTA.

Med bakgrunn i dette bildet ser det ut som en stor andel av mulige framtidige deltakere har diagnosen utviklingshemming, og at diagnosene sosial mistilpasning og psykiske lidelser også er klart til stede.

### 3.5 NAVs vurdering av framtidig behov for VTA i ordinær virksomhet

68 % av NAV-kontorene forventer at behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke de neste 5 år, slik tabellen under viser:

**Tabell 42 Forventet behovet for VTA i ordinær virksomhet**

Hva slags behov forventer du at det vil være for VTA ordinær de neste 5 år?	N (197)	Prosent
Behovet vil øke	134	68 %
Behovet vil være som i dag	31	16 %
Behovet vil minke	1	1 %
Jeg har ingen formening	31	16 %

Kilde: NAV-kontor

Andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke er noe høyere enn andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i skjermet virksomhet vil øke.

Andelen som forventer økning av VTA i ordinær virksomhet er høyest i byområder (85 %) og lavest i bygder og spredt bebyggelse (59 %). Andelen som forventer økning varierer også med landsdeler. Laveste andel som forventer økning finner vi i Nord-Norge med 50 %. De øvrige landsdelene varierer mellom 68 % og 74 % som mener behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke.

NAV-kontorene begrunner deres antagelse om at behovet vil øke med flere forhold, blant annet:

- Mange uføretrygdete har arbeidsevne og lyst, og ønsker muligheter hos ordinære arbeidsgivere.
- Kontoret har satset lite på dette, men dersom vi satset mer ville vi kunne få mange flere ut i tilrettelagt arbeid.
- Flere unge får innvilget uføretrygd.
- Overgang fra skjermet virksomhet. Vi skiller ikke på disse tiltakene og bruker VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet på samme måte. Færre plasser på skjerma vil føre til økt behov for VTA i ordinær virksomhet.
- Det er behov for plasser som i større grad kan tilpasses den enkelte.
- Større bevissthet blant NAV-ansatte, brukere, kommune om tiltaket.

Tabellen under viser at ett av fire NAV-kontor som forventer at behovet vil øke, ser for seg en liten økning, mens nesten halvparten forventer en økning opp mot 50 % i løpet av de neste 5 år:

**Tabell 43 Hvor stor økning vil det bli behov for i VTA i ordinær virksomhet de neste 5 år?**

Med utgangspunkt i antall VTA-plasser (ordinær) i dag: Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene?	N (134)	Prosent
En minimal økning, anslagsvis under 20 %	35	26 %
En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50 %	61	46 %
En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100 %	14	10 %
En stor økning, behovet vil minst fordobles	11	8 %
Vet ikke	13	10 %

Kilde: NAV-kontor

En større andel av NAV-kontorer i byområder forventer betydelig eller stor økning. En større andel av NAV-kontor i småbyer og bygder forventer en minimal økning.

Vi oppsummerer at respondentene i NAV mener at behovet for VTA i ordinær virksomhet i de neste 5 år vil innebære en økning på mellom 20 og 50 %.

## 3.6 NAV fylkes vurdering av framtidig behov for VTA

### 3.6.1 Om behovet generelt

Så godt som alle informantene i NAV fylke er enige med de lokale aktøregruppene om at det generelt er behov for flere VTA-plasser, men flere påpeker at " *det må dreie seg om et passe stort antall, VTA må ikke få et for stort omfang*". Det er noen få av fylkesinformantene som mener at det ikke bør opprettes flere plasser i VTA i skjermet virksomhet.

Alle informantene i NAV fylke mener det er behov for økt bruk av VTA i ordinær virksomhet, men de fleste av dem er samtidig reserverte og viser til at en sterk økning av VTA i ordinær virksomhet enten forutsetter økt kapasitet og kompetanse til oppfølging ved NAV kontorene eller at oppfølgingen må kjøpes eksternt.

Mange av informantene i NAV fylke mener at NAV i større grad skal ha oppfølging av brukere som en kjerneoppgave og at NAV selv på sikt skal stå for mer oppfølging av brukerne. De påpeker imidlertid at det er vanskelig pr i dag å følge opp brukerne godt nok. Noen av informantene mener at NAV aldri vil kunne følge opp brukerne godt nok i VTA i ordinær virksomhet. En av disse sier at " *det bør bli langt flere plasser i VTA i ordinær virksomhet, men da må eksterne aktører stå for oppfølgingen.*"

Av målgrupper som ligger bak behovet for en økning av plasser i VTA i ordinær virksomhet, nevnes unge med psykiske lidelser og sosial mistilpasning. Informanten i ett fylke viser til at de har gode erfaringer med personer med Asberger syndrom i VTA i ordinær virksomhet.

Flere informanter i NAV fylke trekker fram brukernes livskvalitet som en begrunnelse for behovet for flere VTA-plasser i ordinære enn i skjermede virksomheter.

Informantene mener at det er viktig for framtida at man i større grad får sjaltet ut det de omtaler som *"de dårlige bedriftene"*. En forutsetning for dette, er ifølge informantene at NAV selv i større grad *"må gjøre en god jobb og være tydelige mot bedriftene, og vite at de har sitt på det tørre."*

Informantene viser til at det må tas høyde for at mange av fylkene allerede har mange VTA-plasser som følge av HVPU-reformen, og at mange fylker har overskredet tiltaksbudsjettet. Flere foreslår å kutte i plasser i VTA i skjermet virksomhet der hvor personer med psykisk utviklingshemming naturlig slutter – *"dette er den eneste muligheten for å kvitte seg med de dårligste bedriftene"*, sier en av informantene.

Mange av informantene i NAV fylke mener at det bør komme på plass andre belønningssystemer for tiltaksarrangører av VTA i for framtida *"enn kun penger for en VTA-plass"*.

Noen informanter påpeker at VTA *"ikke bare bør vurderes opp mot aktivitetstilbud i kommunen som det eneste alternativet"*, men at det i større grad bør vurderes opp mot arbeidsformidlende tiltak, *"som for eksempel Arbeid med bistand. Det er her fokus må ligge"*.

Samtidig viser flere av informantene i NAV fylke til at innhold og arbeidsoppgaver i VTA i skjermet virksomhet er *"tilpasset en målgruppe som ikke kan arbeide i ordinært arbeidsliv"*. Det vises til det sosiale aspektet ved tiltaket: *"Noen trenger støtte og pass også, så det kommer an på hvordan man ser på dette. VTA gjør mye mer enn å gi dem noe å gjøre; de ser også at du trenger en sykkel eller et hjelpemiddel, og da hjelper de til med det. Så de tar sosialt ansvar."*

Når det gjelder det framtidige behovet for VTA i skjermet virksomhet, er informantene i NAV fylke opptatt av behovet for å endre målgruppesammensetningen i tiltaket og tankegangen hos tiltaksarrangører. Med målgruppesammensetning mener de 1) å unngå at det kommer for mange nye unge inn i tiltaket, og 2) at kommunen bør ta over ansvaret for de som er i tiltaket, men som har mer behov for et kommunalt dagtilbud. Med tankegang mener de at tiltaksarrangører må få økt kompetanse og sterkere fokus på overgang til ordinært arbeid.

Noen av fylkesinformantene hadde liten lyst til å gi uttrykk for en nærmere vurdering av behovet for VTA i framtida. Flere gir uttrykk for at de foretrekker *"å avvente hvilke signaler som kommer"* eller *"å vente på neste utredning, forslag og konklusjon"*. I tillegg mente de aller fleste informantene at det er vanskelig å vurdere behovet i framtida, *"fordi det kommer an på svært mange forhold"*. En informant er klar i sin vurdering av hvorvidt det er behov for flere VTA-plasser generelt: *"Ja, hvis vi får gode VTA-plasser, som brukes til det de er tenkt til - med ordinært fokus og formidlingsnert."* En annen informant representerer synspunkter i flere fylker om en eventuell økning av VTA i skjermet virksomhet:

*"Jeg tenker at dette er tosidig; Hvis det ikke skjer noe, så trenger vi flere plasser - fordi vi har folk som venter. Men hvis vi tenker mer muligheter enn å uføretrygde, så trenger vi ikke mer av VTA skjermet, men andre tiltak og andre muligheter. Jeg ville ha hatt en haug med AB, som er basert på behov og på varig oppfølging, og ikke VTA skjermet."*

Mange påpeker at det er flere sider ved VTA i skjermet virksomhet som må tas med når man skal vurdere framtidig behov for VTA. Vi skal se nærmere på disse i det følgende.

### 3.6.2 Nye målgrupper

Informantene i NAV fylke gir uttrykk for at det i den siste tiden har vært en økning av deltakere med psykiske lidelser og deltakere uten noen diagnose i VTA i skjermet virksomhet. Samtidig påpeker de at tiltaket passer bedre for personer med utviklingshemming enn for personer med psykiske lidelser. De mener at personer med psykiske lidelser bør hjelpes til ordinært arbeidsliv, og at dette kan skje gjennom en endring av innhold og kompetanse som gjør VTA i skjermet virksomhet bedre tilpasset nye målgrupper. Det vises særlig til behov styrking av metodikk som vektlegger motivasjon, oppfølging på ordinær arbeidsplass og kontakt med ordinære arbeidsgivere.

En *fylkeskommune* hadde ifølge en av våre informanter informert NAV fylke om at det kommer en gruppe ut av videregående skole om noen år *"som kan være aktuell for VTA i skjermet virksomhet"*, men informanten fra tiltaksenheten mente at *"vi kan ikke holde av plasser i påvente av 'firergruppene' som kommer ut av videregående skole."*

Flere av informantene har betenkeligheter knyttet til vurderingen av om det er økt behov for VTA i skjermet virksomhet for unge med psykiske lidelser: *"Siden funksjonsnivået for denne brukergruppen kan være helt normalt i gode perioder, er et varig, tilrettelagt arbeid i skjermet sektor for denne lidelsen uheldig. Det kan være svært lite som skal til i gode perioder, for å få personer inn i en ordinær jobb."* En annen hevder: *"For mange er VTA en institusjon, og da er det bedre med en ordinær, tilrettelagt arbeidsplass."* Noen av informantene hevder at yngre brukere med psykiske lidelser ofte ikke ønsker VTA i skjermet virksomhet og at NAV har tiltak som er bedre egnet. Det vises til at det er blitt *"vanligere nå at både NAV og brukerne tenker alternativt."*

### 3.6.3 Tydeligere ansvarsfordeling mellom NAV og kommune

Mange av fylkesinformantene mener at enkelte VTA i skjermet virksomhet har en innretning og deltakersammensetning som mer minner om et kommunalt dagtilbud enn om et arbeidsmarkeds-tiltak. Flere mener at det på sentralt hold bør initieres en gjennomgang av regelverk og forskrift, slik at *"det blir mer entydig når det gjelder hvem som er kommunens ansvar og at det sørges for at disse gis et kommunalt tilbud, og hvem som skal ha arbeidsrettede tiltak i statens regi."* Informantene viser til at det å legge ansvaret for en slik diskusjon og gjennomgang til *lokalt nivå* er uetisk og uverdigg – fordi ingen *"ønsker der og da å sette svakt fungerende personer opp mot sterkere kandidater med arbeidspotensial"*. En informant utdyper dette:

*"Jeg vil ikke diskutere lokalt at mange av de plassene som er i VTA burde vi brukt til å gi tilbud til de som ikke har tilbud, men som har et potensial og vil inn i arbeidslivet. Da må man først rydde i grenseoppgangen mellom VTA og kommunal dagplass. Det er altfor mange psykisk utviklingshemmede som sitter i VTA, som burde vært i ordinært arbeidsliv. Det er synd og skam – de kunne hatt en artig jobb på Rema eller Kiwi eller på en bensinstasjon. Jeg vil ikke parkere de i VTA eller i en kommunal vevstue. Jeg vil at disse plassene skal brukes aktivt inn i ordinært arbeidsliv, det er der tiltaket hører til"*

En annen informant er inne på samme tema:

*"Det er uverdigg å gjøre en prioritering her på enkeltpersoner for de som ikke har potensial, mot ungdom som faller ut. Det er så ulike problemstillinger at det er feil at de skal finansieres av"*

*samme pott". Vi må først og fremst få en overordnet diskusjon som også ivaretar de deltakerne som har VTA-plass i dag, men som egentlig er et kommunalt ansvar."*

Samtidig peker informantene på at det å få til et entydig skille mellom statlige og kommunale deltakere er vanskelig i praksis. Utgangspunktet for VTA i dag skal være en arbeidsevnevurdering, noe informantene mener NAV i mye større grad må bruke overfor nye brukere. Det spørsmålet informantene opplever som vanskeligere, er hva man skal gjøre med alle deltakerne som allerede har en VTA-plass. Flere av informantene mener at NAV bør gå inn i allerede etablerte VTA-plasser og foreta arbeidsevnevurdering der dette ikke er gjort, slik at man blir mer sikker på at det er gjort en riktig plassering. Det vises til at dersom det oppstår diskusjon om en deltaker, er det *"vanskelig for NAV å ha noen mening uten å ha en arbeidsevnevurdering i bunn. Men dette er svært tidkrevende"*, sier en av informantene.

### ***VTA i skjermet virksomhet oppleves som dyrt***

Det er et klart inntrykk fra intervjuene i NAV fylke at man der har erfart at det har skjedd mye innenfor skjermet sektor i løpet av de siste årene. Informantene viser til:

- økt press på tiltaksarrangørene om å vektlegge formidling og overgang til ordinært arbeidsliv
- tiltaksarrangører er i større grad enn tidligere opptatt av å levere tjenester med høy kvalitet
- virksomheter i skjermet sektor konkurrerer på anbudsmarkedet og må legge seg på høyere mål og standarder for å nå opp i konkurransen.

Informantene i NAV fylke peker imidlertid på utfordringer knyttet til det at mye av midlene i tiltaksbudsjettene er bundet opp i tiltaksplasser hos forhåndsgodkjente virksomheter. VTA-plassene er *"langt på vei er faste plasser som følger personer til de er ferdig i arbeidslivet – så fremt det ikke dukker opp noe annet"*, sier en informant. Hva fylkene prioriterer, henger sammen med styringssignalene de mottar, men en stor andel av tiltaksmidlene er uansett styringssignaler bundet opp i avtaler med tiltaksarrangører i skjermet sektor. *"Da er det bekymring hvis vi må øke antall plasser, for da må vi redusere det arbeidsrettede fokuset. Det blir mindre å rutte med."* VTA-plasser framstår altså som *"varige bindinger"* på tiltaksbudsjettet, noe som reduserer mulighetene for fleksibilitet og endring. Disse midlene kan ikke så lett kan endres ved behov: *"Om man ikke har sagt opp plasser 6 mnd i forveien, er ofte den eneste måten å spare på å kutte ned på anbudsbaserte tiltak, selv om disse kan være mer rettet mot ordinært arbeidsliv"*, sier en informant. En annen sier at *"dersom for mange midler er budet opp i VTA i de pregodkjente bedriftene, så blir hovedmålet om å få flere personer i arbeid tilsvarende svekket."*

En annen informant er bekymret over hvor lett det er å få uføretrygd, og at det heller burde gis av disse midlene til arbeidsgiverne, for at brukere kan *"backes"* og støttes på samme måte som tiltaksdeltakerne i VTA i skjermet virksomhet: *"Det trengs en oppfølgingskompetanse mot bedriftene som er noe mer for de svakeste enn det man får i Arbeid med bistand. Vi trenger koblinger mellom VTA og AB som fungerer bedre"*, sa en informant.

### ***Systemer for å overvåke behovet for VTA-plasser***

Samtlige informanter mener at det er en stor utfordring for fylket å klare å følge med på behovet for VTA i framtida.

En informant sier:

*”Det er sikkert flere i den store massen på uføretrygd som ønsker seg en arbeidssituasjon. Hvis vi hadde bedre oppfølging, hadde vi kanskje avdekket et behov. Men det er vanskelig med VTA - det er en spesiell brukergruppe, og mest psykisk funksjonshemming. Vi ringer jo ikke til hvem som helst og spør om de vil ha VTA-plass! Alle vet litt hvem de er, men det er ikke skrevet ned at du må ha psykisk funksjonshemming for å få VTA-plass. Og psykisk funksjonshemmede, hva er det? Det er mange uføretrygdede jeg hører om nå, det er asbergere, og det er alt fra ledige arbeidssøkere til veldig uføretrygda. De er hva som helst. Det er helt vanlige mennesker som er utføre, og de skal ikke ha tilbud om VTA! Jeg vet ikke hvordan man skal gjøre dette. Det er brukere selv, eller foreldre, som vet at det er riktig med en ASVO. Det er vanskelig å si noe om dette, hvor aktuelt VTA er for noen kontra for andre”.*

Informantene fra NAV fylke gir uttrykk for at det er utfordrende med utgangspunkt i informasjon fra kommunene å vurdere behovet for VTA-plasser i framtida. Dette fordi det i utgangspunktet er svært ujevn fordeling av VTA-plasser mellom kommunene (jf kapitlene 2.6 og 2.7). Dette gjør det vanskelig for fylkene å planlegge *fylket* som helhet, da man må ta utgangspunkt i allerede etablerte ”skjevheter” i plassfordelingen. Framfor å estimere behovet for framtidige VTA-plasser, er informantene mer opptatt av å få en mer rettferdig fordeling *mellom kommunene*, og å få en mer rettferdig fordeling mellom kommune og stat.

Det hører med i dette bildet at informantene i NAV fylke mener at mange av VTA-deltakerne fra det tidligere HVPU burde ha dagtilbud i kommunen. En informant sa: *”Kommunen kan vel kjøpe plassene fullt ut, så de kan bli på den plassen”* sa en informant. På den måten kan VTA-plasser bli ledige for andre som trenger dem. En informant påpeker:

*”Kommuner og rådmenn er selv eier av et NAV-kontor som har som målsetting om å hjelpe flest mulig personer i retning av arbeid. Det er ungdom som sliter, det er nye landsmenn, personer med psykiske lidelser og lettere psykiatri – og for disse personene er det viktig at NAV-kontoret gir et aktivt og riktig tilbud, og VTA-plassene burde kanskje i større grad komme disse målgruppene til gode.”*

Informanten i ett av fylkene fortalte at de *”har fått til et samarbeid med å få overført personer til kommunen som ikke hører hjemme i VTA”*. I de andre fylkene har man ønsket å få til overføringer, men uten at det har skjedd.

Informantene i NAV fylke mener at det må komme tydelige signaler fra sentralt hold. De ønsker ikke selv å gå kommunene etter i sømmene fordi de ikke ønsker å bidra til *”å sette enkeltpersoner i en trygg situasjon i fare”*, som en informant uttrykte det. Det vises til at selv om noen av deltakerne som opptar VTA-plasser egentlig er et kommunalt ansvar, så har mange kommuner svak økonomi. Informantene er redde for at flere personer faller ut dersom kommunen ikke har råd til dagtilbud i egen kommune eller til å betale mer eller fullt for plassene som opptas i VTA i skjermet virksomhet.



## 4. Oppsummerende konklusjoner

### 4.1 Innledning

I dette kapitlet oppsummerer vi de viktigste funn fra kartleggingsundersøkelsen og skisserer noen mulige veier videre. Vi baserer kartleggingen og tilhørende vurderinger på tre typer data: Informantintervjuer (NAV's fylkesnivå og nøkkelinformanter), spørreundersøkelse (NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet), og registerdata.

Vi oppsummerer først dagens situasjon i VTA-tiltakene, hva aktørene sier om udekkede behov i dag og om framtidig behov. Deretter skisserer vi tre utviklingseksempler som hver på sin måte baserer seg på den tidligere kartleggings- og behovsanalysen. Til slutt presenterer vi forslag til modell for framtidig estimering av behov for VTA-tiltakene.

#### *Usikkerhet og ulike ståsteder*

I denne rapporten har vi presentert en god del tall som i stor grad er basert på informanters og respondenters opplysninger og anslag. Vi har et klart inntrykk av at aktørene har hatt vansker med å gi presise anslag på spørsmål om dagens og framtidens behov for VTA. Disse vanskene har mange også gjort oss oppmerksom på.

De resultatene vi har fått er ikke alltid entydige; noe informasjon har vært til dels motstridende – noe vi tolker som et uttrykk for usikkerhet blant aktørene. Selv om resultatene ikke er helt entydige, mener vi likevel å finne klare tendenser og trender. Samlet mener vi at vårt datagrunnlag gir et generelt bilde og inntrykk som vi kan stole på, samtidig som enkeltstående resultater selvsagt må fortolkes med stor forsiktighet.

Vi finner i vårt materiale dessuten ulike føringer som vi antar eksplisitt eller implisitt har virket inn på respondentenes og informantenes synspunkter når det gjelder dagens situasjon og oppfatninger av framtidig behov:

- Man erfarer at det er en økende andel unge mennesker som har behov for tilbud. Det dreier seg om skoledropouts og andre unge som sliter med å få innpass i arbeidslivet.
- Fortsatt dominans av personer med utviklingshemming i VTA, men både i og utenfor tiltakene erfarer man en økende andel med psykiske lidelser, sosial mistilpasning og rusproblematikk.
- Man erfarer at det er en relativt liten overgang fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeid.
- Tiltaksarrangører av VTA vurderer generelt sin egen kompetanse for formidling til ordinært arbeid høyere enn hva man gjør i kommuner og NAV-kontor. NAV på fylkesnivå erfarer at kompetansen i tiltaksvirksomhetene varierer mye.
- Man har generelt et bilde av et arbeidsmarked der det ikke er nok aktuelle arbeidsplasser for deltakere i VTA, men der mulighetene for å utnytte NAV-partnerskapet for bedre tilgang til kommunale praksis- og arbeidsplasser oppleves som lite utprøvd.
- Aktørene på fylkesnivå opplever uklar ansvarsfordeling mellom kommune og NAV når det gjelder kommunale tilbud og arbeidsmarkedstiltak.

- En praksis der i underkant av halvparten av aktørene deltar på regelmessige samarbeidsmøter for å definere behovet for VTA og der tiltaksarrangører har potensielt stor innflytelse på behovsvurderinger.
- VTA i ordinær virksomhet har en marginal rolle og kunnskapen om tiltaket og ressursene for å bruke det oppleves som små.
- Et arbeidsområde som generelt oppleves som lite prioritert av NAV tiltaksenheter.
- Et felt som noen steder er sterkt preget av forhistorien og tiltaksomfang som kan relateres til HVPU-reformen.

Det ligger ulike rasjonaliteter bak informantenes resonnementer, som har ulike konsekvenser for estimering av behov for VTA. Vi finner politisk relaterte begrunnelser, faglige/metodiske/ kunnskapsrelaterte begrunnelser, økonomisk relaterte begrunnelser, juridisk relaterte begrunnelser og moralsk relaterte begrunnelser. Hvordan man vektlegger de ulike formene for argumentasjon, vil få ulike konsekvenser for hvordan man tenker behovet for VTA-plasser – og ikke minst det faglige innholdet i dem - i framtida.

I tillegg knytter det seg stor usikkerhet til bruk av registerdata når det gjelder å anslå behovet for VTA blant uførepensjonister med psykisk utviklingshemming. Fordi svært mange VTA-deltakere har uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010, måtte vi for eksempel basere våre anslag på opplysninger for 2007.

## 4.2 Dagens situasjon i VTA-tiltakene

### 4.2.1 Deltakere i VTA-tiltakene

Antall deltakere i VTA-tiltakene økte fra 3 756 personer i september 2002 til 8 704 personer i desember 2010. Inntil desember 2005 bestod denne gruppen kun av deltakere i VTA i skjermet virksomhet, men f.o.m. januar 2006 da det ble åpnet for å arrangere tiltaket i ordinære virksomheter, har det vært økt tilgang av deltakere i VTA i ordinær virksomhet.

Økningen i antall deltakere i VTA de siste årene skyldes hovedsakelig økningen blant de i VTA i ordinær virksomhet. De fleste av deltakerne i VTA er imidlertid fortsatt i skjermet virksomhet. I desember 2010 var det 7 974 deltakere i VTA i skjermet virksomhet og 730 deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Dette innebærer at 92 % av deltakerne i VTA var i VTA i skjermet virksomhet i desember 2010, mens de øvrige 8 % var i VTA i ordinær virksomhet.

Registerdataene, som gir informasjon til og med 2010, viser at personer som starter i VTA i ordinær virksomhet har blitt noe yngre over tid, mens noe tilsvarende ikke har skjedd for personer som starter i VTA i skjermet virksomhet. Tvert imot viser resultatene at personer som starter i VTA i skjermet virksomhet i gjennomsnitt har blitt noe eldre mot slutten av perioden 2003-2010. Andelen under 40 år var om lag 50 % de første årene i perioden 2003-2010 blant deltakere som starter i VTA i skjermet virksomhet, men har avtatt mot slutten av perioden. For de som starter i VTA i ordinær virksomhet har denne andelen vært høyere enn for de som starter i VTA i skjermet virksomhet og har dessuten økt over tid.

Registerdata viser at i desember 2010 var 21 % av deltakerne i VTA-tiltakene under 30 år, 44 % var under 40 år og 70 % var under 50 år. Deltakerne i VTA i ordinær virksomhet var betydelig yngre enn

deltakerne i skjermet virksomhet. I desember 2010 var 62 % av deltakerne i VTA i ordinær virksomhet under 40 år, mens 80 % var under 50 år. De samme andelene for deltakerne i VTA i skjermet virksomhet var henholdsvis 42 % og 69 %. Disse andelene har falt noe over tid, noe som innebærer at deltakerne i hver gruppe har blitt noe eldre i gjennomsnitt. Gjennomsnittsalderen økte fra 40 år i desember 2002 til 42 år i desember 2010 for deltakerne i VTA i skjermet virksomhet, mens for deltakerne i VTA i ordinær virksomhet har gjennomsnittsalderen økt fra 35 år i desember 2006 til 37 år i desember 2010.

Registerdataene viser at de to største diagnosegruppene blant deltakere i VTA er psykisk utviklingshemming og de med "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser". 34 % av deltakerne i VTA hadde psykisk utviklingshemming og 25 % hadde "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" i 2007. Spørreundersøkelsen tyder på at de samme diagnosegruppene dominerer i dag, og at det er mye sammenfall mellom diagnosene blant brukere i VTA i ordinær virksomhet og i VTA i skjermet virksomhet.

Når det gjelder virkningen av en eventuell politiattest for deltakere i VTA i skjermet virksomhet, ville 4 prosent av dagens deltakere VTA i skjermet virksomhet bli berørt dersom det forelå krav om politiattest for deltakere i dag. Dette er basert på tiltaksarrangørenes anslag.

Medfinansieringssatsene – altså den andelen kommunen betaler for VTA i skjermet virksomhet – varierer fra tiltaksvirksomhet til tiltaksvirksomhet. Flertallet av tiltaksarrangører oppgir at medfinansieringssatsen er 25 %. Omtrent 10 tiltaksarrangører oppgir tall under 25 %, mens relativt mange oppgir satser på 30 og 40 %. Vi finner også noen medfinansieringssatser som ligger fra 50 til 100 %. Informanter fra kommunene tegner omtrent det samme bildet.

Ifølge informanter fra tiltaksenhetene hender det at medfinansieringskravet på 25 % er et diskusjonspunkt mellom NAV og kommunene. Samtidig vises det til kommuner som gjerne betaler opp mot 100 %, for å sikre en bruker et tilbud som man ellers hadde måttet framskaffe i kommunen.

Ifølge informanter fra tiltaksenhetene på fylkesnivået var det tidligere tendenser til at kommunene brukte ledige statlig finansierte plasser i VTA i skjermet virksomhet for sine brukere. Denne praksisen er ifølge informanter ikke lenger mulig på grunn av nytt regelverk der staten kun betaler for faktisk brukte plasser for deltakere fra NAV.

Det er likevel vanlig – og i tråd med regelverket - at tiltaksarrangørene *i tillegg* til de statlig finansierte VTA-plassene også har tilbud som likner med tanke på målgruppe og innhold. 43 % av tiltaksarrangørene oppgir at de i tillegg til VTA-deltakere også har tilbud til personer som kun er kommunalt finansierte. 9 % oppgir å ha slike tilbud som andre enn kommunen finansierer, eksempelvis videregående skole, fylkeskommunen, næringsliv og psykiatritjenesten. I tillegg opplyser 48 % av tiltaksarrangørene de har tilbud til personer som ingen finansierer.

Utenom tiltaksvirksomhetene for VTA i skjermet sektor har kommunene egne kommunalt finansierte tilrettelagte plasser med fokus på produksjon og arbeid for uføretrygdete personer. 41 % av kommunene oppgir at de har dette. Nesten 3 av 4 kommuner oppgir dessuten å ha egne sosialt rettede dagsenter- og aktivitetstilbud for uføretrygdete i kommunen.

## 4.2.2 VTA i skjermet virksomhet

### *Deltakernes alder*

Ifølge tiltaksarrangørene er 10 % av dagens deltakere i VTA i skjermet virksomhet under 25 år, og totalt 31 % er under 35 år. Det er videre omtrent like mange deltakere i aldersgruppen 35-44 år som det er deltakere i aldersgruppen 45-54 år. I overkant av halvparten av VTA-deltakerne er mellom 35 og 54 år.

Tiltaksarrangørene rapporterer at samtlige aldersgrupper var representert blant de som startet i VTA-tiltaket hos dem i løpet av 2010 og 2011, men det var flest virksomheter som hadde fått nye deltakere tilhørende de tre yngste kategoriene. Vi finner at dess mer tettbebygde strøk tiltaksarrangøren er lokalisert i, dess større andel av tiltaksarrangørene har fått nye deltakere i yngre aldersgrupper. Det samme inntrykket formidles av informanter fra NAV tiltak.

Det at registerdataene, som gjelder til og med 2010, viser at gjennomsnittsalderen til deltakerne i VTA-tiltakene har blitt noe høyere, kan tyde på at tendensen med at yngre deltakere kommer inn i VTA i skjermet virksomhet har foregått i løpet av de siste årene.

### *Deltakernes diagnoser*

Registerdata viser at psykisk utviklingshemming var den største diagnosegruppen for VTA-deltakere i skjermet virksomhet i 2007 (35 %), mens "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" var den nest største gruppen (25 %) i 2007.

Dette er i hovedsak i tråd med rapporteringene fra tiltaksarrangørene i dag (2012), som viser at utviklingshemming og psykiske lidelser fortsatt dominerer blant deltakerne i VTA i skjermet virksomhet. I følge tiltaksarrangørene har 48 % av de nåværende tiltaksdeltakerne utviklingshemming, mens 21 % har en psykisk lidelse. Andelen deltakere i de øvrige diagnosegruppene varierer mellom 2 % og 9 %. Tiltaksarrangørene har registrert en del av deltakerne under flere diagnoser og fordelingen vil av den grunn være noe ulik den i registerdata.

Et flertall av tiltaksarrangørene rapporterer at utviklingshemming er den vanligste diagnosen blant de som slutter, mens diagnosen psykiske lidelser oftest rapporteres som vanligst blant de som starter.

Tendens til endringer i diagnosebildet i VTA i skjermet virksomhet opptar ansvarlige for tiltaket på fylkesnivået; noen av dem peker på at nye konstellasjoner av brukere kan være lite konstruktivt arbeidsmiljømessig og de viser til faglige begrunnelser for at yngre brukere heller skal få tilbud i ordinært arbeidsliv.

Et knapt flertall av tiltaksarrangører og NAV-kontor mener VTA i skjermet virksomhet i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming. Blant kommunene er det et flertall som er uenig i påstanden om at VTA i skjermet virksomhet i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming.

En større andel av tiltaksarrangører og kommuner i bygder og småbyer mener at VTA i skjermet virksomhet i minkende grad er et tiltak for personer med utviklingshemming enn tiltaksarrangører og kommuner som ligger i byområder.

I sum gir svarene fra spørreundersøkelsen et inntrykk av at tiltaksarrangører i byer i større grad enn tiltaksarrangører i småbyer og bygder får nye deltakere med utviklingshemming, men samtidig også at utviklingshemming er vanligere blant de som slutter der enn i småbyer og bygder.

Basert på disse svarene ser det altså ut til at utviklingshemming i større grad dominerer i byene i VTA i skjermet virksomhet, mens diagnosebakgrunnen er litt mer variert i småbyer og særlig i bygder. Med andre ord kan dette tyde på at det er en mer variert og sammensatt deltakergruppe i bygdene.

52 % av NAV-kontorene oppgir at utviklingshemming er den vanligste diagnosen i VTA i skjermet virksomhet, mens 26 % oppgir at psykiske lidelser er vanligst. 12 % av NAV-kontorene sier at det vanligste er at diagnosen er ukjent. Noen NAV-kontor rapporterer sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett eller nevrologiske lidelser og skader som vanligste diagnoser.

Også i NAV er andelen kontor som oppgir utviklingshemming som vanligste diagnose høyere i byer enn i småbyer og bygder, mens det som oppgis å være vanligste diagnose varierer mer i småbyer og særlig i bygder.

### *Veien inn til en plass i VTA i skjermet virksomhet*

Størst andel tiltaksarrangører oppgir at kontakt opprettes via NAV-kontoret, men det er også vanlig at kontakt opprettes via kommune, videregående skole, familie eller ved at kandidaten henvender seg til bedriften selv.

Internt i NAV er det vanligst at statlig del av NAV foreslår kandidater for VTA, men det er også veldig vanlig at personene selv oppsøker NAV. Det er også relativt vanlig at kommunal del av NAV foreslår dette, at andre kommunale instanser foreslår det, eller at det kommer forslag fra tiltaksarrangører.

Tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet har noen steder inngått avtaler med videregående skoler om praksisplass for skoleelever, og flere informanter på fylkesnivå peker på at det er blitt en rekrutteringsåre for tiltaksarrangører i skjermet sektor.

I overkant av halvparten av NAV-kontorene opplyser at de alltid bruker arbeidsevnevurdering som utgangspunkt for vurdering om en plass i VTA i skjermet virksomhet er aktuelt for en bruker.

26 % av NAV-kontorene har gitt avslag på søknad om VTA-plass i løpet av 2010 eller 2011. Vanligste begrunnelse for å gi avslag er at det ikke er ledig VTA-plass, men en del oppgir også at brukeren ikke vil kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet eller at arbeidsevnen er for dårlig for en plass i VTA i skjermet virksomhet.

### *Ventetid og ventelister*

NAV-kontor er ikke pålagt å føre ventelister for tiltak. Likevel oppgir 56 % av NAV-kontorene at det er lang ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet i dag. Det er størst andel av NAV-kontorer med lang ventetid i byområder, og motsatt en lavest andel NAV-kontorer med lang ventetid i bygder og spredt bebyggelse; 41 % av disse NAV-kontorene oppgir at de ikke har ventetid for plass i VTA i skjermet virksomhet.

52 % av tiltaksarrangørene oppgir at det er lang ventetid (6 mnd eller lenger) for å få plass i VTA i deres virksomhet. Nesten halvparten av tiltaksarrangørene i bygd eller spredt bebyggelse oppgir at

de ikke har ventetid, mot bare 8 % av tiltaksarrangørene som ligger i by og 18 % av de som ligger i småby eller tettbebygde område.

Kun 36 % av kommunene oppgir at det føres venteliste for plass i VTA, og kun 18 % av dem gjør det selv. Kommunene opplyser at det ofte er NAV-kontoret som fører venteliste (for 58 % av disse kommunene) eller tiltaksarrangør (for 57 % av disse kommunene). Dette er en indikasjon på at kommunene selv har liten oversikt og at de overlater det til NAV-kontoret og tiltaksarrangørene.

65 % av tiltaksarrangørene opplyser at de selv fører venteliste for deltakelse i VTA. Tiltaksarrangørene oppgir utviklingshemming/lærevansker og psykiske lidelser som de mest vanlige diagnosene blant de som står på venteliste. Det opplyses at 64 % av de som står på tiltaksarrangørenes venteliste er under 35 år.

Ifølge tiltaksarrangørene har 39 % av de som står på venteliste ikke noe tilbud, mens 13 % av de på venteliste for VTA i skjermet virksomhet er elever på videregående skole. Hvis vedkommende praktikant innvilges uføretrygd ved fylte 18 år, kan en fortsatt tilknytning til VTA-virksomheten lett bli utfallet. I tillegg til lærekandidatene som kommer via fylkeskommunen, registreres også et økende antall unge med ulike former for autisme, Asberger syndrom og varianter av ADHD og atferdsproblemer. Særlig for de brukergruppene som har lidelser som varierer over tid, er det en del bekymring på fylkesnivå over at VTA i skjermet virksomhet brukes som tiltak for unge mennesker uten at andre muligheter har vært prøvd.

Et gjennomgående trekk i undersøkelsen er at samtlige aktørgrupper opplever et økt behov for tilbud til unge personer. Vi finner at en svært stor andel av respondentene er enige i påstanden om at "stadig flere unge er kandidater for VTA". Blant tiltaksarrangørene og kommunene er over 90 % av respondentene enige i dette, mens tilsvarende andel ved NAV-kontor er noe lavere, 78 %.

### *Gjennomstrømning i VTA i skjermet virksomhet*

Det store flertallet av tiltaksarrangører oppgir å ha fått nye deltakere i VTA i løpet av 2011 eller 2012. En større andel av tiltaksarrangørene i byområder har fått nye deltakere i løpet av 2012 (dvs i løpet av januar og februar 2012). En større andel av tiltaksarrangører i småbyer og bygder fikk sist nye VTA-deltakere før 2011.

Registerdataene viser at blant deltakerne som sluttet i VTA i skjermet virksomhet i 2010 gikk 9 % til jobb som innbefatter en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke på minst 20 timer, mens 2 % gikk til en jobb som innbefatter en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke på minst 37 timer.

Tiltaksarrangørene og NAV-kontorene anslår et lavere antall med ordinær jobb som sluttårsak enn det vi finner i registerdata. Grunnen til dette kan være både registreringsteknisk og ulike oppfatninger om hva som er en jobb. Hovedinntrykket er at overgangen til ordinær jobb er lav. I følge tiltaksarrangørene gikk 6 % av de som sluttet i VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeid i 2010 og 2011. 16-17 % gikk til annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune. Størst andel av deltakerne går i følge tiltaksarrangørene over i en situasjon der de er uten aktivitet eller tiltak (28-32 %). Tiltaksarrangørene opplyser at om lag en av fem som slutter gjør det på grunn av dårlig helse.

NAV-kontorene rapporterer at 4 % av de som sluttet i VTA i skjermet virksomhet har gått til ordinært arbeid, altså noe lavere enn tiltaksarrangørene. NAV-kontorene rapporterer også at en noe lavere

andel av de som sluttet gikk over i annen aktivitet eller tiltak, eller sluttet uten å gå over i aktivitet eller tiltak, sammenliknet med tiltaksarrangørenes rapportering. NAV-kontorene rapporterer at en større andel deltakere sluttet på grunn av dårlig helse enn det tiltaksarrangørene gjør.

Når det gjelder kompetanse, kapasitet og muligheter for overgang til ordinært arbeidsliv, finner vi følgende oppfatninger:

- Et flertall av NAV-kontor og tiltaksarrangører er enige i en påstand om at det er få deltakere i VTA i skjermet virksomhet som har potensial for å kunne jobbe i det ordinære arbeidslivet. Et flertall av kommunene er uenige i en påstand om at det er få deltakere i kommunale tiltak med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv.
- I motsetning til tiltaksarrangørene, mener et knapt flertall av NAV-kontor og kommuner at det for deltakere i VTA i praksis ikke er mulighet for overgang til ordinært arbeid. Kommuner og NAV-kontor viser i stor grad til at tiltaksarrangørene i skjermet sektor har behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling fra VTA til ordinært arbeid. De fleste tiltaksarrangørene mener selv at de har tilstrekkelig kompetanse for å kunne hjelpe deltakere med overgang til ordinært arbeid.
- De fleste tiltaksarrangørene mener at de har tilstrekkelig kapasitet til å hjelpe deltakerne med overgang til ordinært arbeid, mens både NAV og kommuner i klart større grad mener at de selv mangler kapasitet.
- Alle aktørgruppene mener i stor grad at det ikke er nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for VTA-deltakerne.

## 4.2.3 VTA i ordinær virksomhet

### *Deltakernes alder og diagnoser*

I desember 2010 var 62 % av deltakerne i VTA i ordinær virksomhet under 40 år, mens 80 % var under 50 år, og gjennomsnittsalderen økt fra 35 år i desember 2006 til 37 år i desember 2010.

Registerdataene viser at blant deltakerne i VTA i ordinær virksomhet utgjorde deltakere med "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" den største diagnosegruppen i 2007 (41 %) og psykisk utviklingshemming den nest største gruppen (21 %).

NAV-kontorene rapporterer at utviklingshemming og psykiske lidelser fortsatt er de vanligste diagnosene på kandidater for VTA i ordinær virksomhet, som er i samsvar med resultatene fra registerdataene. I tillegg oppgis ukjent diagnose for en høy andel kandidater. Det er også disse tre kategoriene som oftest oppgis som den nest mest vanlige diagnosen, men da er "ukjent" den største kategorien.

### *Inntak og ventetider*

Som når det gjelder VTA i skjermet virksomhet er det i størst grad statlig del av NAV som foreslår kandidater for VTA i ordinær virksomhet. Det er imidlertid også relativt vanlig at deltakerne selv oppsøker NAV for å bli vurdert, eller at kommunal del av NAV foreslår dette.

54 % av NAV kontorene oppgir at de alltid bruker arbeidsevnevurdering i avklaringen om VTA i ordinær virksomhet er aktuelt. 20 % av NAV-kontorene sier de av og til bruker arbeidsevnevurdering til dette.

11 % av NAV-kontorene oppgir å ha gitt avslag på søknad om plass i VTA i ordinær virksomhet, og hyppigste begrunnelse er at det ikke er ledig plass.

77 % av NAV-kontorene oppgir at det ikke er ventetid for VTA i ordinær virksomhet ved deres NAV kontor, bare 13 % oppgir at det er lang ventetid og 10 % kort ventetid. Det er ikke store forskjeller på kontor som ligger i by, småby eller bygd.

### *Gjennomstrømming*

11 % av NAV-kontorene oppgir både for 2010 og 2011 at de hadde deltakere som sluttet i VTA i ordinær virksomhet. Det ser ut til at de fleste slutter på grunn av dårlig helse.

Basert på registerdataene fra 2010 finner vi at i gjennomsnitt gikk 14 % til deltidsjobb under 20 timer per uke, 4 % gikk til en deltidsjobb på mellom 20 og 37 timer, og 8 % gikk til en heltidsjobb (minst 37 timer).

#### **4.2.4 Deltakernes bistandsbehov i VTA-tiltakene**

NAV-kontorene viser til mye av de samme bistandsbehovene for deltakere i VTA i skjermet virksomhet og deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Det dreier seg om behov for tett oppfølging, tilrettelegging, behov for forutsigbarhet, behov for sosial kontakt, betydningen av tilhørighet, evnen til å mestre primært enkle arbeidsoppgaver.

Samtidig peker NAV-kontorene på en del forskjeller mellom deltakerne i disse tiltakene. De beskriver deltakerne i VTA i ordinær virksomhet delvis som mer velfungerende enn de som blir vurdert for VTA i skjermet virksomhet. De kan ha samme behov for tett oppfølging som deltakere i VTA i skjermet virksomhet, men arbeidsoppgavene hos tiltaksarrangør er ikke egnet for brukeren eller brukeren passer ikke inn i arbeidsmiljøet hos tiltaksarrangør.

I sum finner vi mye felles i de skisserte bistandsbehovene mellom deltakere i VTA i ordinær virksomhet og skjermet, men beskrivelsene av bistandsbehovene hos deltakere i VTA i skjermet virksomhet etterlater et inntrykk av et større bistandsbehov og mer behov for bistand fra flere ulike instanser, hvilket er i tråd med Mandal (2008). Deltakere i VTA i skjermet virksomhet beskrives i større grad som å ha et svært utvidet bistandsbehov og har gjerne behov for tverrfaglig bistand.

Informanter fra fylkene legger vekt på at VTA ikke kun skal anses som "et arbeidsrettet tiltak". Er det forhold også i deltakernes hverdag og omgivelser som de trenger hjelp til, er inntrykket fra NAV tiltak at tiltaksarrangør tar samfunnsansvar og hjelper deltakerne også i hverdagen.

Informantene på fylkesnivå oppfatter VTA i ordinær virksomhet som et "småskala-tiltak". Så lenge ikke deltakerne har utsikter til å bli skattebetalere, er det andre målgrupper man prioriterer. En annen viktig årsak til at dette tiltaket brukes sjelden, er at NAV har oppfølgingsansvaret for deltakerne. Dette er en tidsbegrenset oppgave som mange NAV-veiledere vegrer mot. Ved en eventuell overgang fra VTA i forhåndsgodkjent virksomhet til ordinær virksomhet, oppgis endring i oppfølgingsansvar som det største hindret.

Informanter på fylkesnivå peker på at det kanskje ikke er VTA-deltakere som allerede har en uføretrygd, og et forholdsvis omfattende bistandsbehov (1:5), som først og fremst er målgruppen for



VTA i ordinær virksomhet. Viktigere er kanskje personer som har forsøkt for eksempel Arbeid med bistand, som har hatt en praksisplass, og som går i retning av en uføretrygd. For denne målgruppen anses det som viktig å etablere en plass i VTA i ordinær virksomhet framfor i skjermet sektor.

#### 4.2.5 Samarbeidsformer og forum rundt VTA-tiltakene

52 % av tiltaksarrangørene, 40 % av kommunene og 39 % av NAV-kontorene oppgir at det finnes et samarbeidsforum i kommunen for å vurdere og holde oversikt over behovet for VTA i skjermet virksomhet. Den vanligste varianten av et slikt forum er samarbeidsmøter mellom kommune, NAV og arrangører av VTA. Nesten alle tiltaksarrangører som vet at det finnes et slikt forum i kommunen, deltar også i disse sammenhengene selv. Når vi sammenholder dette med de tidligere opplysningene om kommunenes manglende oversikt, ser vi at tiltaksarrangører har store muligheter til selv å være med å definere behovet for den type tiltaksplasser de selv er arrangør for. I praksis kan dette være nyttig både for kommuner og NAV-kontor, men prinsipielt kan det være uheldig innafor rammene av en bestiller – utfører modell.

56 % av NAV-kontorene sier det har vært kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 om behovet for VTA i skjermet virksomhet. 32 % av NAV-kontorene har hatt kommunikasjon med NAV fylke om VTA i ordinær virksomhet.

En større andel av kommunikasjonen omkring VTA i ordinær virksomhet har dreid seg om økt behov for plasser enn når det gjelder kommunikasjonen om VTA i skjermet virksomhet.

Kommunikasjonen mellom NAV-kontorene og NAV fylke foregår oftest gjennom formaliserte møter. Vi finner imidlertid at en mindre andel av kommunikasjonen om VTA i ordinær virksomhet foregår gjennom slike møter (64 %) enn kommunikasjonen om VTA i skjermet virksomhet (79 %). En noe større andel av kommunikasjonen om VTA i ordinær virksomhet enn kommunikasjonen om VTA i skjermet virksomhet foregår gjennom telefon eller skriftlig i brev eller e-post. Inntrykket er at det er mindre kommunikasjon om VTA i ordinær virksomhet og at det i mindre grad er formalisert kommunikasjon omkring VTA i ordinær virksomhet enn om VTA i skjermet virksomhet. Når kommunikasjonen om VTA i ordinær virksomhet først er til stede, så handler den oftere om behov for økning.

Hovedinntrykket er at fylkesnivået i NAV sjelden har egne møteplasser med kommunene når det gjelder å diskutere behovet for VTA-plasser. Noe dialog om VTA forekommer via partnerskapsmøter mellom eierne av NAV, ellers forteller informantene fra tiltaksenhetene om jevnlig møter med NAV-lederne, som på sin side har kontakt med sine kommuner. Fylkene har mottatt søknader om flere VTA-plasser i skjermet sektor som er sendt fylket i samarbeid mellom tiltaksarrangør (som ønsker flere plasser), kommunen (som garanterer for medfinansieringskravet) og det lokale NAV-kontoret (som bekrefter behov for flere plasser). På denne måten trekkes både tiltaksarrangører og kommunene inn i behovsspørsmål.

## 4.3 Udekket behov i dag i VTA-tiltakene

### 4.3.1 Hva aktørene melder om udekket behov for VTA i skjermet virksomhet

Samlet gir NAV-kontor, kommuner og tiltaksarrangører et inntrykk av at behovet for VTA i skjermede virksomheter ser ut til å variere både i forhold til befolkningstetthet (by, småby, bygd) og landsdel. Aktørene i byer og småbyer ser ut til i størst grad å erfare lang ventetid og udekket behov i dag. Aktører i Nord-Norge rapporterer i mindre grad enn øvrige landsdeler om udekket behov og lang ventetid.

Vi har spurt aktørene om å oppgi hvor mange VTA-plasser de mener det er behov for i dag for å dekke behovet:

- NAV-kontorenes anslag tilsvarer 18 % økning. NAV-kontorene i småbyer og tettbebygde områder foreslår den største prosentvise økningen, og kontorene i byområdene foreslår den minste prosentvise økningen. NAV-kontorene i bygdene ligger svært tett på gjennomsnittet.
- Tiltaksarrangørenes anslag tilsvarer 23 % økning. Behovet rapporteres som høyest i småby og tettbebygde strøk.
- Kommunenes anslag tilsvarer 49 % økning. Kommuner i småbyer og tettbebygde strøk oppgir behov for den største prosentvise økningen.

Forekomsten av tilbud hos tiltaksarrangører i skjermet sektor som ikke er statlig finansiert kan være en indikasjon på behovet for VTA i skjermet virksomhet. Det totale antallet slike tilbud utgjør 17 % av antallet plasser i bruk i VTA i skjermet virksomhet i dag. Dette tallet er relativt likt det udekkede behovet for plasser i VTA i skjermet virksomhet som NAV-kontoret anslår (18 %).

Det er en tendens til at jo mer kunnskap om VTA i skjermet virksomhet kommunene oppgir å ha, jo mindre anslår de det udekkede behovet å være.

Det er samtidig en tendens til at jo mer kunnskap kommunene har om behovet for tiltaket blant uføretrygdete personer som ikke har tilbud i dag, jo større behov for flere tiltaksplasser anslår kommunene at de har, samtidig som at de anslår at en mindre andel av befolkningen i kommunen har et slikt behov. Kommuner med høy kunnskap om VTA og om behovet for VTA i skjermet virksomhet blant personer som i dag ikke har tilbud om VTA eller kommunalt tilbud, formidler altså at de har en lavere andel personer uten tilbud enn hele utvalget av kommuner. Samtidig formidler de at de ser behov for en større vekst i antall VTA-plasser i skjermet virksomhet enn øvrige kommuner. Det kan tenkes at kommuner med god oversikt over disse temaene også er kommuner som tar ansvar for gruppen i form av å opprette kommunale tiltak. Det kan videre tenkes at det både ligger økonomiske insentiver bak det økte behovet for statlig finansierte VTA-plasser, men det kan også tenkes at de i sine kommunale tilbud har flere som de mener kan være kandidater for VTA-tiltaket.

Det er 46 kommuner som har oppgitt at de kjenner tiltaket VTA i skjermede virksomheter godt, og som har opplyst å ha omtrentlig eller god oversikt over behovet blant de som ikke har tilbud gjennom NAV eller kommune i dag. Blant disse er anslått behov for totalt 522 personer, i gjennomsnitt 11 per kommune. Anslaget utgjør en promille på 1,2 av befolkningen i disse kommunene. Dette utgjør omtrent 6000 personer om vi omregner anslaget for nasjonalt nivå.

## *Behov blant utviklingshemmende*

Det er 57 kommunene som opplyser å kjenne VTA i skjermet virksomhet godt og som har god oversikt over antall utviklingshemmede i kommunen. Disse kommunene har oppgitt å ha et totalt innbyggertall på 653 705. Disse kommunene har oppgitt at totalt 198 personer med utviklingshemming ikke har tilbud om VTA i dag, men som burde hatt det. Dette utgjør en promille på 0,3 av befolkningen i kommunene. Vi kommer fram til et anslag på 1515 personer for hele landet.

Vi skal nedenfor se at når vi bruker registerdata, får vi et langt høyere antall utviklingshemmede med udekket behov for VTA i skjermet virksomhet. Dette har sammenheng med at ved bruk av registerdataene er det udekkede behovet beregnet ved å velge ut en gruppe uførepensjonister som er sammenlignbare med dagens VTA-deltakere i skjermet sektor med hensyn til alder, utdanningsnivå, diagnose og uføregrad. Beregningene ved bruk av registerdata vil være følsomme med hensyn til hvilke individuelle kjennetegn som vi legger til grunn, samt de forutsetningene som denne analysen ellers er basert på.

### **4.3.2 Beregning av udekket behov for deltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister basert på bruk av registerdata**

Anslag på hvor stort udekket behov det er for tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister basert på registerdata er gjort på den måten at vi baserer analysen på en gruppe uførepensjonister som er sammenlignbare med dagens VTA-deltakere med hensyn til alder, utdanningsnivå, diagnose og uføregrad. I beregningene har vi kun valgt ut uførepensjonister som er under 50 år, har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå, har full uførhet og inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Vi har også gjort det samme anslaget på uførepensjonister som er under 40 år. De 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet er:

1. Psykisk utviklingshemming
2. Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser
3. Medfødte misdannelser og kromosomavvik
4. Sykdommer i nervesystemet

Våre beregninger viser at per 31.03.2012 er 32.400 uførepensjonister under 50 år, har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå, har full uførhet og inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Videre har vi beregnet at om lag 15.600 uførepensjonister oppfyller de samme kriteriene per 31.03.2012 hvis vi kun ser på de under 40 år. I disse anslagene har vi trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet. Disse anslagene utgjør derfor et udekket statistisk behov for deltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister.

Totalt var det 311.166 uførepensjonister per 31.03.2012. Dette innebærer at hvis vi tar utgangspunkt i våre anslag for personer under 50 år, vil om lag 10 % av det totale antall uførepensjonister utgjøre et udekket behov for deltakere i VTA i skjermet virksomhet. Ser vi på de under 40 år, vil om lag 5 % av det totale antall uførepensjonister per 31.03.2012 utgjøre et udekket behov for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Disse anslagene gir en indikasjon på at omfanget av VTA i skjermet virksomhet

og dermed omfanget av VTA totalt kunne vært høyere, som er i tråd med det som framgår av NOU (2012:6, s. 195).

Blant de om lag 32.400 uførepensjonistene som per 31.03.2012 er under 50 år, har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå, har full uførhet og inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet, har vi beregnet at om lag 4.600 personer har psykisk utviklingshemming. Disse vil dermed utgjøre et udekket behov for deltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister som er under 50 år. Ser vi på de om lag 15.600 uførepensjonistene som er under 40 år, har vi beregnet at om lag 3.300 personer av disse har psykisk utviklingshemming, og vil dermed utgjøre et udekket behov for VTA-deltakere i skjermet virksomhet blant de under 40 år.

Våre anslag tar utgangspunkt i NAVs egne tall for antall mottakere av uførepensjon etter alder og uføregrad per 31.03.2012, hvor tallene er inklusive mottakere av foreløpig uførestønad. NAVs tall er imidlertid ikke fordelt etter utdanningsnivå og diagnose. I våre beregninger er derfor diagnosefordelingen basert på NAVs tall for antall mottakere av uførepensjon etter alder og diagnose per 31.12.2010. Videre er våre beregninger basert på utdanningsnivåfordelingen i registerdataene ved utgangen av desember 2010. Dessuten tar våre anslag utgangspunkt i NAVs egne tall for antall deltakere i VTA i skjermet virksomhet ved utgangen av mars 2012. Usikkerheten ved våre anslag er derfor knyttet til tre forhold:

1. Vi har brukt den diagnosefordelingen som gjelder for uførepensjonister per 31.12.2010 basert på NAVs egne tall. Ved bruk av denne fordelingen har vi tatt hensyn til alder, men ikke uføregrad. Diagnosefordelingen for uførepensjonister under 40 år som har full uførhet kan dermed avvike fra den tilsvarende fordelingen for alle uførepensjonister under 40 år.<sup>23</sup> Tilsvarende gjelder for uførepensjonister under 50 år. I tillegg kan den fordelingen som gjelder per 31.12.2010 avvike fra den tilsvarende fordelingen som gjelder per 31.03.2012.

2. Vi har brukt den utdanningsnivåfordelingen som gjelder for registerdataene ved utgangen av desember 2010. Ved bruk av denne fordelingen har vi tatt hensyn til alder, uføregrad og diagnose. Når det gjelder diagnose er det et problem knyttet til registerdataene at svært mange uførepensjonister og VTA-deltakere har uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010. Vi har derfor lagt til grunn at for de uførepensjonistene som har ukjent diagnose for desember 2010, anvender vi den diagnosen som gjelder for desember 2007. Usikkerheten ved våre anslag er derfor knyttet til i hvilken grad denne antakelsen er oppfylt eller ikke. I tillegg kan den utdanningsnivåfordelingen som gjelder ved utgangen av desember 2010 avvike fra den tilsvarende fordelingen som gjelder per 31.03.2012.

3. I våre anslag har vi trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet. Dette er beregnet på den måten at vi først tar utgangspunkt i NAVs tall for antall deltakere i VTA i skjermet virksomhet ved utgangen av mars 2012. Dette tallet er så multiplisert med andelen VTA-deltakere i skjermet virksomhet som er under 40 år eller 50 år, som har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå og som inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Denne andelen er basert på informasjonen i registerdataene som gjelder for 2007. Vi har her valgt året 2007 grunnet problemet

---

<sup>23</sup> Av de totalt 311.166 uførepensjonister per 31.03.2012 hadde 255.015 personer eller 82 % full uførhet.

med at svært mange VTA-deltakere har uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010 (se punkt 2 ovenfor). Usikkerheten ved våre anslag er derfor knyttet til i hvilken grad denne andelen vil avvike fra den tilsvarende andelen som gjelder per 31.03.2012.

#### 4.3.3 Hva aktørene melder om udekket behov for VTA i ordinær virksomhet

NAV-kontorene anslår et udekket behov for VTA i ordinær virksomhet i dag som tilsvarer 82 % økning.

31 % av NAV kontorene mener dagens antall plasser dekker behovet, mens 36 % av dem erfarer at behovet for VTA i ordinær virksomhet ikke er dekket. 32 % av NAV-kontorene vet ikke om dagens antall plasser dekker behovet. Forskjellen mellom NAV-kontorene når det gjelder vurderingen av behovet for VTA i ordinær virksomhet er altså ikke så stor. Andelen NAV-kontor som mener behovet ikke er dekket, er størst i byer (52 %) og minst i bygder og spredt bebyggelse (33 %).

63 % av de NAV-kontorene som mener behovet ikke er dekket oppgir at grunnen til dette er at de har for få plasser. 41 % av dem oppgir andre begrunnelser, som manglende kapasitet til å finne plasser og manglende økonomi.

På fylkesnivå oppgis at en viktig årsak til at de ikke kan satse mer på tiltak rettet mot ordinært arbeidsliv, deriblant VTA i ordinær virksomhet, er at en stor andel av tiltaksbudsjettet i utgangspunktet er bundet for å dekke plasser i de skjermede bedriftene. Det gjenstår kun en liten andel som kan anvendes til ordinære tiltak. For informanter framstår dette som et paradoks. En informant forteller at man i det fylket ønsket å satse "mer spesifikt på tiltak i ordinært arbeidsliv", men de anså at "styringen av tiltakene, med 6 måneders oppsigelse for plasser i skjermet sektor, vanskeliggjorde dette".

NAV-kontorene ble også bedt om å angi behovet for VTA i ordinær virksomhet ved å oppgi både antall plasser de bruker på tiltaket i dag og hvor mange slike plasser de mener de har behov for i dag. I sum oppgir NAV-kontorene at det er behov for en betydelig økning av antallet plasser til VTA i ordinær virksomhet, 82 %. Det er særlig NAV-kontor i bygder som foreslår stor økning her.

Dersom vi bare konsentrerer oss om fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og høy bruk av VTA i skjermet virksomhet så synker det prosentvise anslaget på økt behov for VTA i ordinær virksomhet. Dersom vi ser på fylkene som har en høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og en lav bruk av VTA i skjermet virksomhet, øker anslaget på behov for VTA i ordinær virksomhet. Det ser med andre ord ut til at fylker som har gitt økt prioritert til VTA i ordinær virksomhet også ser større potensial for bruk av dette tiltaket framover.

Mange informanter i fylkene forteller at de spådde VTA i ordinær virksomhet en rask økning da tiltaket kom, men at de i dag ser at så ikke er blitt tilfelle. I de fylkene som har høyest bruk av VTA i ordinær virksomhet, fortelles det at de bevisst har prioritert tiltaket, og at NAV-veilederne ikke opplever at det er så mye oppfølgingsinnsats som trengs når arbeidsforholdet er etablert. For mange av plassene ligger det også lite arbeid bak fra NAVs side, da det ofte er personer med uføretrygd som selv har skaffet seg en plass, eller man har funnet en plass gjennom Arbeid med bistand.

Med referanse til økning av VTA i skjermet sektor for personer med psykiske lidelser, unge og andre målgrupper med varierende funksjonsnivå og arbeidsevne, anser mange av representantene for NAV

fylke VTA i ordinær virksomhet som et viktig tiltak for framtida. Begrensningen er at etaten har ansvaret for oppfølgingen, og flere forteller at de forsøker å finne løsninger som sikrer varig oppfølging via eksterne leverandører.

Det at målgruppene for VTA er under endring, bidrar til at fylkesinformantene også i økende grad reflekterer rundt hvordan arbeidssituasjon og arbeidsoppgaver i VTA i skjermet virksomhet passer med framtidens deltakere som ifølge disse informantene ikke er de mer "klassiske psykisk utviklingshemmede". Dette er forhold som retter oppmerksomheten mer over mot VTA i ordinær virksomhet.

## 4.4 Framtidig behov for VTA-tiltakene

### 4.4.1 Framtidig behov for VTA i skjermet virksomhet

I samtlige aktørgrupper forventer et klart flertall at behovet vil øke. Andelen tiltaksarrangører som forventer dette er en del høyere enn hos NAV-kontor og kommune. Tilsvarende finner vi at 29 % av NAV-kontorene og 22 % av kommunene forventer at behovet vil være som i dag, mot bare 10 % av tiltaksarrangørene som forventer det samme.

En noe høyere andel kommuner som ligger i byområder eller småby/tettbebygde område forventer at behovet vil øke sett i forhold kommuner som er preget av bygd og spredt bebyggelse. Blant NAV-kontorene angis at behovet ved de kontorene som ligger i byområder i størst grad vil øke. Blant tiltaksarrangørene er vurderingene av de framtidige behovene relativt like, uavhengig av hva slags område bedriften ligger i, men med en tendens til mest behov for økning i småby/tettbebygde område.

Blant NAV-kontorene er svarene relativt like i de ulike landsdelene. Blant tiltaksarrangørene varierer svarene litt mer; mellom 77 % og 95 % mener behovet vil øke de neste 5 årene. Lavest behov meldes fra de som ligger på Vestlandet, mens de som melder om høyest behov ligger på Sørlandet. Blant kommunene er det en større andel som ikke har noen formening om behovet og utviklingen framover; men mellom 56 % og 77 % mener behovet vil øke. De med lavest anslag ligger i Nord-Norge, mens de med høyest anslag ligger på Sørlandet.

Blant de som forventer en økning, forventer et klart flertall i alle aktørgruppene en økning mellom 20 og 50 % de neste 5 årene. Her svarer aktørgruppene relativt likt, men det er en større andel tiltaksarrangører og kommuner – sammenliknet med andelen NAV-kontor – som mener det økte behovet vil bli betydelig og opp mot en fordobling. Tilsvarende er det en større andel NAV-kontor enn andelen fra de øvrige aktørgruppene som mener økningen vil bli minimal, dvs under 20 %.

Forventet volum på økningen anslås relativt likt av aktørgruppene uavhengig av befolkningstetthet og tilhørighet til landsdel, men vi finner en tendens i retning av mest økning by og småby. Det er også en tendens til størst anslått økning på Sørlandet og minst i Nord-Norge blant kommuner og tiltaksarrangører, mens det er små forskjeller blant NAV-kontorene i ulike landsdeler på dette temaet.

#### 4.4.2 Framtidig behov for VTA i ordinær virksomhet

68 % av NAV-kontorene forventer at behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke de neste 5 år. Andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke er noe høyere enn andelen NAV-kontor som mener behovet for VTA i skjermet virksomhet vil øke.

Andelen som forventer økning av VTA i ordinær virksomhet er høyest i byområder (85 %) og lavest i bygder og spredt bebyggelse (59 %). Andelen som forventer økning varierer også med landsdeler. Laveste andel som forventer økning finner vi i Nord-Norge med 50 %. De øvrige landsdelene varierer mellom 68 % og 74 % som mener behovet for VTA i ordinær virksomhet vil øke.

NAV-kontorene begrunner antagelsen om at behovet vil øke med flere forhold, blant annet at mange uføretrygdete har arbeidsevne og ønsker bedre muligheter hos ordinære arbeidsgivere, eller med at økt prioritering av VTA i ordinær virksomhet kan få mange flere ut i tilrettelagt ordinært arbeid. Noen viser til at behovet øker fordi flere unge får innvilget uføretrygd.

Blant de NAV-kontorene som forventer en økning, forventer ett av fire en liten økning, mens nesten halvparten forventer en viss økning opp mot 50 %. En større andel av NAV-kontorer i byområder forventer betydelig eller stor økning. En større andel av NAV-kontor i småbyer og bygder forventer en minimal økning.

#### 4.4.3 Hvilke målgrupper vil øke?

Tiltaksarrangørene forventer i størst grad framtidige deltakere med psykiske lidelser. Mange forventer også utviklingshemming som en vanlig framtidig diagnose. I tillegg til disse er det mange som forventer rus- og misbruksproblematikk samt sosial mistilpasning blant framtidige VTA-deltakere.

93 % av tiltaksarrangørene oppgir at de får henvendelser fra videregående skoler om praksisplasser for elever. 70 % av tiltaksarrangørene oppgir å ha hatt personer fra videregående skole i praksis i bedriften i løpet av 2011. En stor andel av disse har diagnosen utviklingshemming, og relativt mange har diagnosene sosial mistilpasning og psykiske lidelser.

Andelen av elever i praksis fra videregående skole med diagnosen utviklingshemming var størst i byer. Imidlertid har også tiltaksarrangører i bygder en relativt stor andel elever fra videregående med utviklingshemming. Tiltaksarrangørene rapporterer ellers at blant elever i praksis er andelen psykiske lidelser høyere i bygder og småbyer enn i byer.

Vi finner også at andelen elever med sosial mistilpasning totalt sett er høyere enn andelen med psykiske lidelser.

#### 4.4.4 Økning basert på befolkningstetthet og geografiske kjennetegn

Med bakgrunn i forskjeller mellom by, småby og bygd når det gjelder behov og ventelister, kan et grep når plasser i framtida skal fordeles være å vurdere ressursbruken i forhold til befolkningstetthet og landsdel. Flere av resultatene fra undersøkelsen peker i retning av det:

- Størst andel av NAV-kontor i byer opplever lang ventetid, udekket behov og forventet økning framover. Det er samlet sett ikke klare tendenser blant NAV-kontor i ulike landsdeler.
- Størst andel kommuner som ligger i småbyer og tettbebygde strøk erfarer lang ventetid, udekket behov og forventet økning framover. Kommunene antyder lavere behov for økning i Nord-Norge enn ellers. De antyder oftest et noe høyere behov på Sørlandet enn i de øvrige landsdelene.
- Også blant tiltaksarrangørene er det en tendens i retning av størst behov i småbyer, minst anslått behov i Nord-Norge og høyest på Sørlandet.
- Når det gjelder VTA i ordinær virksomhet går også tendensen i retning av størst andel byer med udekket behov og forventet økning i behov.

I sum finner vi en tendens i retning av mindre og noen steder ingen behov for vekst i bygder og spredt bebyggelse, og et klart behov for vekst særlig i småbyer og tettbebygde strøk. Det kan også se ut som om behovet er noe lavere i Nord-Norge enn i øvrige landsdeler.

## 4.5 Konklusjoner

Vi oppsummerer undersøkelsens funn i følgende konklusjoner:

Hovedkonklusjoner om framtidig behov:

- Samtlige aktørgrupper forventer at behovet for VTA i skjermet virksomhet vil øke. Flertallet av de som forventer en økning, ser i alle tre aktørgruppene for seg en økning på mellom 20 og 50 % de neste 5 årene. Andelen tiltaksarrangører som forventer dette er en del høyere enn hos NAV-kontor og kommuner.
- Aktørenes vurdering av framtidig behov og forventet deltakergruppe for både VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet varierer med stedstørrelse. Utviklingshemming, psykiske lidelser og sosial mistilpasning er de vanligste diagnosene blant de som står på venteliste. Det er flest på venteliste til VTA i skjermet virksomhet fra yngre alderskategorier. Involverte aktører forventer økt behov for VTA-plasser blant personer i yngre aldersgrupper.
- NAV-kontorenes anslag på udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag tilsvarer 18 % økning. NAV-kontorene i småby/tettbebygde strøk melder om minst udekket behov. Tiltaksarrangørenes anslag på udekket behov tilsvarer 23 % økning. Kommunenes anslag på udekket behov i dag tilsvarer 49 % økning. Kommuner og tiltaksarrangører i småbyer/tettbebygde strøk oppgir størst udekket behov.
- NAV lokal og NAV fylke mener det er behov for flere plasser i VTA i ordinær virksomhet. Respondentene i NAVs anslag for behovet for VTA i ordinære virksomheter i de neste 5 år tilsvarer en økning på 20 - 50 %. Andelen NAV-kontor som mener behovet ikke er dekket i dag, er størst i byer og minst i bygder/spredt bebyggelse.
- Basert på spørreundersøkelsen til kommunene, anslås at en promille på 0,3 (1.515 personer) av befolkningen i kommunene er utviklingshemmede med udekket behov for VTA. Basert på registerdata anslås et udekket behov for om lag 4.600 personer med utviklingshemming under 50 år og for om lag 3.300 personer med utviklingshemming under 40 år.

Vi finner dessuten:



- Utviklingshemming dominerer som diagnose i VTA, men det er også mange med psykiske lidelser og sosial mistilpasning. Vi finner forventninger om endringer i retning av økt andel deltakere med psykiske lidelser og økt andel yngre deltakere.
- Av sluttårsaker for VTA i skjermet virksomhet er overgang til ordinært arbeid liten. Ifølge registerdata var andelen som gikk til jobb mye høyere blant de som sluttet i VTA i ordinær virksomhet i 2010 sammenliknet med de som sluttet i VTA i skjermet virksomhet.
- Det er ulik oppfatning blant aktørgruppene om faktisk kompetanse i VTA i skjermet virksomhet for å tilrettelegge og følge opp brukere i overgang til ordinært arbeidsliv.
- Det foregår en økonomisk dragkamp mellom kommuner og stat om VTA i skjermet virksomhet.
- Samarbeidsmøter mellom kommune, NAV lokal og tiltaksarrangører er det vanligste samarbeidsforumet for VTA i skjermet virksomhet, også for vurdering av behov for antall tiltaksplasser. Her har tiltaksarrangører potensielt stor innflytelse.
- Kunnskapen om VTA i ordinær virksomhet ser ut til å være lavere enn kunnskapen om VTA i skjermet virksomhet.
- NAV lokal rapporterer om manglende kapasitet for å gjennomføre VTA i ordinær virksomhet.
- Møter mellom NAV lokal og NAV fylke er den vanligste kommunikasjonen om VTA i ordinær virksomhet
- Omtrent 4 prosent av dagens deltakere i VTA i skjermet virksomhet ville ifølge tiltaksarrangørene blitt berørt dersom det i dag forelå krav om politiattest også for dem.

## 4.6 Ulike utviklingsmuligheter for VTA

Vi pekte innledningsvis i denne rapporten på at et viktig aspekt angående behovet for VTA, er hvilken rolle man mener tiltaket skal ha for framtida. Dette berører i stor grad *hvem* man mener er aktuelle for tiltaket, hva hensikten med tiltaket skal være, hvor nødvendig man anser at tiltaket vil være og hvor stor etterprøvbareheten av krav som eventuelt stilles til tiltaksarrangører vil være.

Alle informantgrupper vi har intervjuet mener at det er behov for flere VTA-plasser, både innenfor skjermet virksomhet og i ordinær virksomhet. De involverte aktørgruppene har likevel ikke nødvendigvis en ens oppfatning om behovet for VTA og hva som skal være tiltakets hensikt. Ettersom VTA er et statlig arbeidsmarkedstiltak, vil kommunen ha økonomiske interesser i tiltaksbedrifter i seg selv som arbeidsplasser og i et høyt antall VTA-plasser for å frigjøre eller erstatte ressurser innenfor egne kommunale tilbud. På samme måte vil NAV ha interesse i at kommunen utvikler mest mulig kommunale tilbud for å spare plasser innenfor et begrenset budsjett for arbeidsmarkedstiltak. Blant tiltaksarrangører vil det finnes de som primært trenger god arbeidskraft for å styrke egen intern produksjon og som vil ha interesse i adgangskriterier som støtter opp om det, og det vil finnes de som av økonomiske grunner primært trenger et høyt antall plasser. Samtidig finnes det tiltaksarrangører i vårt materiale som ikke ser for seg et framtidig vekstbehov i antall tiltaksplasser, og det finnes de som er av den oppfatning at tiltaksbruken i større grad bør vris i retning av økt deltakelse i ordinært arbeidsliv.

Det er både en nasjonal og internasjonal trend at alle skal få den hjelp, bistand og tilrettelegging de trenger for å mestre et ordinært arbeidsforhold. Dersom denne trenden får økt prioritet og gjennomslag, vil man i langt større grad måtte rette fokuset mot kvalitet i metodikk som anvendes for på den ene siden å styrke den direkte koplingen mot ordinært arbeidsliv og på den andre siden

utvikle mulighetene for overganger fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeidsliv. Utvalg for arbeidsrettede tiltak (NOU 2012:6) uttrykker dette slik:

*"Arbeidslinja som alternativ til trygdelinja, har hatt bred politisk oppslutning i Norge siden den ble innført på begynnelsen av 1990-tallet. For at lønnet arbeid skal bli en reell mulighet for flere personer med varig nedsatt arbeidsevne, må det etter utvalgets vurdering legges bedre til rette for at de kan delta i arbeidslivet ut i fra sine egne forutsetninger og evner. Det må derfor arbeides videre med å utvikle metoder, tiltak og tjenester som støtter opp under det overordnede målet om arbeid i det ordinære arbeidslivet for denne gruppen, og med å utvikle et godt kunnskapsbasert faglig grunnlag for dette arbeidet" (s. 196).*

*"Som fremhevet allerede i Attføringsmeldingen på begynnelsen av 1990-tallet, bør tilbud om arbeid i forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter "i større grad være en siste løsning, ikke et første valg" (s. 199).*

*"Utvalget mener det er nødvendig å tydeliggjøre kravet om økt bruk av det lokale næringslivet som arena for tiltaksgjennomføringen. Dette vil kunne øke mulighetene for å tilpasse arbeidstilbudet til hver enkelt deltakers behov og ønsker, samtidig som det gir bedre muligheter for integrering i det ordinære arbeidslivet. Utvalget forutsetter at ved økt utplassering skal tiltaksarrangørene fortsatt ha ansvaret for oppfølging av deltakerne og gjennomføring av tiltaket. Utvalget legger vekt på at en på denne måten vil kunne benytte skjermede virksomhets kompetanse knyttet til oppfølging av deltakerne og gjennomføring av tiltak. Økt bruk av det lokale arbeids- og næringslivet ved gjennomføring av tiltak vil også kunne bidra til å skape en bedre forståelse for mulighetene for å integrere også utviklingshemmede i det ordinære arbeidslivet" (s. 200).*

*"Ordringen Varig tilrettelagt arbeid i ordinære virksomheter kan være et godt alternativ for personer som har en uførepensjon. Målgruppen for tiltaket er personer med uførepensjon og med behov for spesiell og tett oppfølging. Selv om det har vært en jevn økning i bruken av tiltaket siden det ble innført i 2006, er dette fortsatt et meget lite tiltak sammenlignet med varige tiltak i forhåndsgodkjente tiltaksbedrifter. For at bruken av denne ordningen skal kunne økes, er det etter utvalgets vurdering viktig at tiltaket kombineres med oppfølgings- og tilretteleggingstiltak. Fordi målgruppen har langvarig og til dels varig nedsatt arbeidsevne, bør det åpnes for mer fleksibel bruk av oppfølgings- og tilretteleggingstiltak. Disse tiltakene må derfor i større grad gjøres tidsubestemte. (...) Det er trolig et stort potensial for tiltaket Varig tilrettelagt arbeid i ordinært arbeidsliv. Både blant dagens deltakere i Varig tilrettelagt arbeid i forhåndsgodkjente bedrifter, deltakere i kommunale arbeidssentraler og uføre som ikke er i arbeid eller aktivitet, vil det være mange som kunne ha en god arbeidsplass i ordinære bedrifter gjennom deltakelse på dette tiltaket. For at ordningen skal fungere er det en forutsetning at både deltakerne og arbeidsplassene kan tilbys gode oppfølgingstjenester (s. 200).*

Samlet antall deltakere i VTA økte fra 5 953 til 8 295 tiltaksplasser i perioden 2000 - 2010, hvilket tilsvarer en økning på 39 %. Ved utgangen av 2009 var det i underkant av 8000 deltakere i VTA i skjermede tiltaksbedrifter og 518 deltakere i VTA i ordinær virksomhet.

Ifølge Mandals (2008) undersøkelser, mente både tiltaksarrangører og ansatte i NAV den gang at det var for få plasser VTA i skjermet virksomhet. Mandal slår også fast at overgangen fra skjermet til ordinært arbeidsmarked har vært minimal.

Når det gjelder utviklingen av VTA i ordinært arbeidsliv, var Mandal av den oppfatning at regelverksendringen i 2006 som åpnet for å arrangere VTA også i ordinære virksomheter, ikke hadde hatt noen særlig betydning. I 2009 var det 518 deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Selv om antallet personer i VTA i ordinær virksomhet har vokst noe, synes det klart at arbeidet med brukere mot deltakelse i ordinært arbeidsliv ikke har vært prioritert i NAV i like stor grad som arbeidet mot skjermet sektor. For å redusere risikoen for at bruker og arbeidsgiver skulle oppleve nederlag ble det ifølge Mandal (2008) etablert forholdsvis høye terskler i NAV for adgang til VTA i ordinær virksomhet, det vises blant annet til at kandidater for tiltaket skulle ha gode forutsetninger og være godt motivert. Det er imidlertid uklart om det å etablere strenge adgangskriterier til tiltaket også kunne knyttes til manglende kapasitet med hensyn til oppfølgingsressurser. Både NOU 2012:6 (referert over) og den internasjonale faglitteraturen omkring Supported Employment framhever at oppfølgingsressurser og tilretteleggingskompetanse rettet mot så vel bruker som arbeidsgiver, samt et koordinert støtteapparat rundt brukeren, er av avgjørende betydning for å lykkes i det ordinære arbeidslivet.

I NOU 2012:6 refereres det særlig til gruppen utviklingshemmede:

*”Pr. 30.06.2010 var det i alt om lag 300 000 uførepensjonister, og i 2009 ble det i alt nærmere 25 000 nye uførepensjonister. I 2009 hadde om lag 2 760 utviklingshemmede tilbud om Varig tilrettelagt arbeid. I samme år var noe over 12 300 registrert som uførepensjonister med en utviklingshemming. Dette er indikasjoner på at omfanget av Varig tilrettelagt arbeid er for lavt” (s. 195).*

Dette sier imidlertid ikke noe om hvor veksten bør skje, om hovedinnretningen skal være økt tilbud innen skjermet sektor eller mot ordinært arbeidsliv, eller begge.

Vi skal i det følgende, med utgangspunkt i utvalgets vurderinger (NOU 2012:6) og i de vurderingene vi finner blant involverte aktørgrupper (NAV lokal, kommuner og tiltaksarrangører av VTA i skjermet virksomhet), skissere noen mulige utviklingseksempler som på forskjellige måter søker å møte behovet for en antatt vekst i de målgruppene som i dag og i den nærmeste framtid anses å ha behov for varig tilrettelagte tilbud, samt tilbud som øker mulighetene for deltakelse i ordinært arbeidsliv.

#### **4.6.1 Utviklingseksempel 1: Betydelig vekst i VTA i skjermet virksomhet med moderat overgang til ordinært arbeidsliv**

Dette eksemplet foreskriver en betydelig vekst i VTA i skjermet virksomhet kombinert med en moderat økning av overganger til ordinært arbeid.

Bakgrunnen for en slik utvikling er at informanter fra alle tre involverte aktørgrupper, NAV-lokal, kommuner og tiltaksarrangører for VTA i skjermet virksomhet, fortsatt melder om betydelig udekket behov for VTA i skjermet virksomhet i dag. Ifølge informanter fra NAV er det i dag et udekket behov som tilsvarer 18 % vekst i antall plasser i VTA i skjermet virksomhet. Tilsvarende tall blant

informantene i kommunene er 49 % og tiltaksarrangører 23 %. Vi finner at et flertall blant informanter i de tre aktørgruppene samlet anslår et vekstbehov i et 5 års perspektiv på 20 – 50 %.

Informanter i NAV i fylkene Hordaland, Nord- og Sør-Trøndelag og Rogaland, som er de fylkene som i størst grad bruker VTA i ordinær virksomhet, anslår et høyere udekket behov enn hele populasjonen av NAV-kontor. Dette underbygger antakelsen om sterkt opplevd behov i kommuner og hjelpeapparat for økte muligheter for deltakelse i skjermet sektor. Kommuner og tiltaksarrangører melder i størst grad om udekket behov og forventet økning i småbyer og tettbebygde strøk, mens blant NAV-kontorene er det oftest de som ligger i byer som melder om økt behov. Det ser ut til at behovet generelt er noe lavere i Nord-Norge enn i øvrige landsdeler.

De tre aktørgruppene har en noenlunde lik begrunnelse for behovet for vekst i antall VTA-plasser i skjermet sektor. Det vises til økning av unge mennesker som trenger tilbud. Nærmere spesifisert dreier det seg om:

- Unge med psykisk utviklingshemming, som etter videregående skole og praksisplass i skjermet sektor, har behov for videre skjermet arbeidsrettet tilbud
- Unge med psykiske lidelser, som mangler tilbud
- Unge med rusproblem, som mangler tilbud
- Unge med sosiale mistilpasninger, som mangler tilbud

De tre aktørgruppene har en noenlunde lik oppfatning av hva som er begrensningen i dagens situasjon når det gjelder antall plasser i VTA i skjermet virksomhet. Det vises i all hovedsak til svake økonomiske rammer og for lavt antall plasser, noe som blant annet fører til ventetid og økt press på kommunale tilbud.

Med utgangspunkt i vurderinger fra informanter særlig i NAV-kontor og kommuner, men også tiltaksarrangører, vil det være mulig å frigjøre en del av de eksisterende plasser i VTA i skjermet virksomhet ved økt fokus på overgang til ordinært arbeidsliv. Dette vil forutsette økt krav til tiltaksarrangør om mer metodisk arbeid med utvikling/kvalifisering av den enkelte. Dette er i tråd med observasjoner av blant annet Mandal (2008) og Møller (2010), som indikerer behov for utvikling av en langt tydeligere oppfølgingskompetanse i VTA-bedriftene. En slik moderat økning av antall overganger kan ytterligere understøttes av:

- en ordning med permisjon fra tiltaket i en avgrenset periode for å legge bedre til rette for at deltakere i VTA skal kunne prøve seg i det ordinære arbeidslivet (jf Mandal 2008),
- endringer i folketrygdloven som innebærer et mer fleksibelt system som gir den enkelte økt trygghet til å prøve seg i arbeidslivet (jf Prop. 130 L (2010–2011)),
- en styrket kobling av VTA-tiltaket til Arbeidspraksis skjermet virksomhet (APS) kan øke gjennomstrømmingen,
- mer systematisk oppfølging av tiltaksarrangørs innsats av NAV lokal.

En del av de eksisterende plassene i VTA i skjermet virksomhet kan også frigjøres gjennom økte muligheter for tiltaksarrangører i skjermet sektor til å bruke overgang til tiltaket VTA i ordinær virksomhet. Dette vil antakelig forutsette at det utarbeides egne retningslinjer som sikrer økonomiske ressurser for tett individuell oppfølging og som unngår uheldige økonomiske insentiver.

Anslag for utviklingseksempel 1:

Tabell 44 Utviklingseksempel 1

Utviklingseksempel 1	I dag (2010)	Anslag kort sikt		Anslag lang sikt
VTA skjermet	7974 delt.	18 % økning	9409 delt.	20-50 % økning
VTA ordinær	730 delt.	40 % økning	1022 delt.	20-50 % økning
Fordeling skjermet/ordinær	92/8	90/10 (10431 deltakere)		90/10

Anslag basert på data fra aktører og registerdata.

I dette utviklingseksempel har vi bygd anslagene for kort sikt på aktørenes anslag av udekket behov for VTA i skjermet virksomhet. Vi har basert oss på NAV-kontorenes anslag. De øvrige aktørgruppene anslår et høyere udekket behov i dag, men siden dette utviklingseksempel legger til grunn en økt overgang fra VTA i skjermet virksomhet til ordinær jobb, har vi valgt det laveste anslaget.

For VTA i ordinær virksomhet har vi skissert en økning på kort sikt på 40 %, som er omtrent halvparten av hva NAV-kontorene anslår at det er behov for. Argumentet for en slik utvikling er at NAV også melder om manglende kapasitet til å utnytte dagens muligheter. Vi ender da med en prosentvis fordeling mellom deltakere i VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet på 90/10, altså med en noe høyere andel deltakere i VTA i ordinær virksomhet enn hva som er situasjonen i dag.

Anslagene for økning på lang sikt bygger på hva flertallet av aktører har anslått i spørreundersøkelsen. Det kan være grunnlag for å justere anslagene både på kort og lang sikt opp eller ned i tråd med valgene som gjøres for den videre satsingen på området.

Hovedhensikten i dette utviklingseksempel er å dekke opp for et udekket behov for tilbud i skjermet sektor i dag og for et antatt økt framtidig behov. Forutsetningen for en slik vekst i antall plasser i VTA i skjermet virksomhet er at man i liten grad vektlegger signalene fra Attføringsmeldingen, Stortingsmelding nr. 9 (2006-2007) og NOU 2012:6 om økt vektlegging av tilbud/tiltak som tenkes å redusere behovet for tilbud utenfor det ordinære arbeidslivet, samt å styrke innsatsen for at alle skal gis mulighet til å delta i ordinært arbeidsliv etter evne.

Utviklingseksempel forutsetter en lav prioritering av innsats for økt overgang fra trygd til ordinært arbeid uten å gå veien om tilbud i skjermet sektor. Utviklingseksempel forutsetter også lav prioritering av innsats for å unngå overgang til uførepensjon for unge mennesker.

Utviklingseksempel innebærer en endring av dagens målgruppe i VTA i skjermet virksomhet, særlig ved en økt prioritering av skjermete tilbud for unge mennesker med psykiske lidelser, rusproblem og sosiale mistilpasninger. Utviklingseksempel forutsetter derfor at tiltaksarrangører har eller skaffer seg relevant kompetanse og egnede tilbud som matcher disse målgruppene.

#### 4.6.2 Utviklingseksempel 2: Betydelig vekst i VTA i ordinær virksomhet og moderat vekst i tilbud i skjermet sektor

Dette eksemplet foreskriver en betydelig vekst i VTA i ordinær virksomhet kombinert med en moderat økning av VTA i skjermet virksomhet. Dette er i tråd med intensjonene i Attførings-

meldingen, NOU 2012:6 og Stortingsmelding nr. 9 (2006-2007) om å styrke innsatsen for at alle skal gis mulighet til å delta i ordinært arbeidsliv etter evne.

Bakgrunnen for en slik utvikling er at informanter ved NAV-kontorene melder om behov for en betydelig økning av antallet plasser i VTA i ordinær virksomhet. I sum oppgir NAV-kontorene at det ut fra dagens situasjon er behov for en økning på 82 %. Behovet for VTA i ordinær virksomhet i et 5 års perspektiv anslås til 20 – 50 % økning.

Det er særlig NAV-kontor i bygder som foreslår en stor økning, mens NAV-kontor i byområder anslår et volum på plasser som er 11 % lavere enn dagens nivå. Samtidig er det informanter ved NAV-kontor i byområder som i størst grad mener at behovet i dag ikke er dekket. Dersom vi kun tar utgangspunkt i fylker med høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og høy bruk av VTA i skjermet virksomhet, så synker anslaget på hvor stort behov er. Dersom vi ser på fylkene med en høy bruk av VTA i ordinær virksomhet og en lav bruk av VTA i skjermet virksomhet, øker anslaget på behov for VTA i ordinær virksomhet.

NAV-ansatte viser til økning av unge mennesker som trenger tilbud om VTA i ordinær virksomhet. Nærmere spesifisert dreier det seg i stor grad om den samme målgruppa som i utviklingseksempel 1, altså unge med psykisk utviklingshemming, unge med psykiske lidelser, unge med rusproblem og unge med sosiale mistilpasninger. Dette kan indikere at man innen NAV ser for seg en lavere terskel for aktuelle brukere fram til tiltaket, selv om det fortsatt kan være slik at man primært har i tankene de av de aktuelle målgruppene som "står nærmest" arbeidsmarkedet (Mandal 2008). Samtidig er begrunnelsen blant NAV-ansatte for behov for økt vekst i antall plasser i VTA i ordinær virksomhet ny kunnskap om betydningen av tilbud innen ordinært arbeidsliv også for de med sterkt redusert arbeidsevne, samt politiske signaler om økt bruk av arbeidstrening og tilrettelegging på ordinære arbeidsplasser. Flere viser særlig til muligheter innen kommunale arbeidsplasser og utnyttede muligheter innen NAV-partnerskapet,. Det er også en del NAV-ansatte som gir uttrykk for en reaksjon mot det de oppfatter som svake resultater når det gjelder overgang fra VTA i skjermet virksomhet til ordinært arbeidsliv.

De begrensninger for økt bruk av VTA i skjermet virksomhet i dagens situasjon, er i følge NAV-ansatte svake økonomiske rammer, for få antall plasser og manglende kapasitet i NAV for samarbeid med og oppfølging i ordinære virksomheter.

Utvalget for arbeidsretta tiltak (NOU 2012:6) mener at tilskuddet til virksomheter som arrangerer VTA i ordinær virksomhet bør være på nivå med driftstøtten til VTA i skjermet virksomhet.<sup>24</sup> Det er sannsynlig at en slik økning i driftsstøtte vil styrke dette utviklingseksempel.

En del av de eksisterende plassene i VTA i skjermet virksomhet kan frigjøres gjennom økt bruk av ordinært arbeidsliv og økte muligheter for tiltaksarrangør til å bruke overgang til VTA i ordinær virksomhet. Tiltaksarrangørene i skjermet sektor ser ut til å mene at dette er realistisk og at de har kompetanse til det. Det er sannsynlig at dette vil forutsette at det utarbeides egne retningslinjer for overganger som sikrer økonomiske ressurser for tett individuell oppfølging og som unngår uheldige økonomiske insentiver.

---

<sup>24</sup> . I 2011 var driftstøtten til VTA i ordinær virksomhet 53 849 kr, mens driftstøtten til VTA i skjermede tiltaksbedrifter var 128 344 kroner. (NOU 2012:6).

En betydelig vekst i antall plasser i VTA i ordinær virksomhet kan ytterligere understøttes ved:

- økt prioritet av overgang til ordinært arbeid blant de på trygd,
- spisset innsats mot unge med psykiske lidelser og unge med psykisk utviklingshemming gjennom en økt kvantitativ og kvalitativ bruk av jobbtilretteleggere med inkluderingskompetanse, som både følger opp den enkelte, utvikler samarbeid med arbeidsgivere i ordinært arbeidsliv og følger opp på arbeidsplass<sup>25</sup>,
- styrket fokus på overgang til VTA i ordinær virksomhet fra Arbeidspraksis i ordinær virksomhet, Arbeid med bistand og Oppfølging,
- økt vektlegging av oppfølgingsressurser, internt i NAV-kontoret og som kjøpt tjeneste hos aktører med dokumentert kompetanse,
- intensivert og systematisert dialog mellom NAV lokal og NAV fylke om behov for antall plasser og kvalitet i oppfølgingsarbeidet,
- økt vektlegging av kommunens ansvar med å holde oversikt over behov for tiltak/tilbud,
- bedre utnytting av NAV-partnerskapet ved at kommunen i sterkere grad utnyttes for lokalt samarbeid for styrket prioritering og kvalitet av arbeidsevnevurdering, vurdering av behov for tiltaksplasser og for å øke tilgjengeligheten av kommunale praksisplasser og arbeidsplasser.

En forutsetning for en slik sterk vekst i antall plasser i VTA i ordinær virksomhet er en markant styrking av oppfølgingsressurser i NAV, alternativt at NAV i langt sterkere grad kjøper oppfølgingsressurser. Oppfølgingsressurser og tilretteleggingskompetanse rettet mot så vel bruker som arbeidsgiver, samt et koordinert støtteapparat rundt brukeren, anses som å være av avgjørende betydning for å lykkes med en slik vekst.

De tre aktørgruppene har en noenlunde lik oppfatning om behov for fortsatt vekst i VTA i skjermet virksomhet. Det vises i all hovedsak til svake økonomiske rammer og for lavt antall plasser. Med utgangspunkt i disse tre aktørgruppens vurderinger, vil det være mest realistisk at en sterk økning i antall plasser i VTA i ordinær virksomhet må gjennomføres parallelt med en moderat vekst i VTA i skjermet virksomhet.

Anslag for utviklingseksempel 2:

**Tabell 45 Utviklingseksempel 2**

Utviklingseksempel 2	I dag (2010)	Anslag kort sikt		Anslag lang sikt
VTA skjermet	7974 delt.	10 % økning	8771 delt.	Under 20 %
VTA ordinær	730 delt.	160 % økning	1898 delt.	Omtrent 100 %
Fordeling skjermet/ordinær	92/8	82/18 (10669 deltakere)		75/25

Anslag basert på data fra aktører og registerdata.

<sup>25</sup> Jf kapittel 1.3.5.

I dette utviklingseksempel har vi i tråd med resonnementene ovenfor justert ned anslagene for VTA i skjermet virksomhet på kort sikt i forhold til aktørens anslag av udekket behov i dag, men vi har fordoblet veksten av VTA i ordinær virksomhet i forhold til aktørens anslag av udekket behov i dag. En økning på 160 % utgjør ikke svært mange plasser i og med at omfanget på bruken av tiltaket i dag er beskjedent. Det kan være grunnlag for å justere anslagene både på kort og lang sikt opp eller ned i tråd med valgene som gjøres for den videre satsingen på området.

#### **4.6.3 Utviklingseksempel 3: Økt innsats før uførepensjon innvilges, økt vekst i VTA i ordinær virksomhet og moderat vekst i VTA i skjermet virksomhet**

Dette eksemplet forskriver en betydelig økt innsats før uførepensjon innvilges, særlig overfor de yngre aldersgruppene, kombinert med økt vekst i VTA i ordinær virksomhet og moderat vekst i VTA i skjermet virksomhet. Bakgrunnen for denne utviklingen er at det reelle behovet for VTA i skjermet virksomhet reduseres dersom:

1. Økt systematikk i at arbeidsretta/integrerte tiltak vurderes og prøves *før uførepensjon* innvilges, i tråd med anbefalingene i NOU 2012:6. Med utgangspunkt i informantenes vurdering i alle tre aktørgruppene, er det sannsynlig at dette i første rekke vil gjelde unge personer generelt, og særlig personer med utviklingshemming, psykiske lidelser, og unge med rusproblem og sosial misstilpasning. En slik satsing forutsetter en markant styrking og prioritering av oppfølgingsressurser basert på dokumentert fagmetodikk innen tidligutplasseringsfilosofi (jf kapittel 1.3.5). Utviklingen kan understøttes ved at:

- flere relevante integrerte tilnærminger utvikles, slik at det finnes kompetente oppfølgingstilbud for ulike målgrupper og at det utvikles ulike tilknytningsformer til ordinært arbeidsliv, kombinerte med ulike virkemidler som fadder- og mentorordninger og lønnstilskudd, som Tidsubestemt lønnstilskudd (TULT), den danske ordningen "lønntilskud for førtidspensionister" (tidligere "skånejob") og den svenske "trygghetsanställning".

2. VTA i ordinær virksomhet styrkes, i tråd med beskrivelsene i utviklingseksempel 2.

3. En vekst i antall plasser i VTA i skjermet virksomhet anses som realistisk, i tråd med argumentasjon og beskrivelser i utviklingseksempelene 1 og 2, men behovet for vekst i antall plasser reduseres ved:

- En del av de eksisterende plassene i VTA i skjermet virksomhet frigjøres gjennom økte muligheter for tiltaksarrangør til å bruke overgang til VTA i ordinær virksomhet, i tråd med beskrivelsene i utviklingseksempel 2.
- En del av de eksisterende plasser i VTA i skjermet virksomhet frigjøres ved overgang til ordinært arbeidsliv gjennom økt krav til tiltaksarrangør om mer metodisk arbeid med utvikling/kvalifisering av den enkelte. Forutsetningen for en slik utvikling, basert på blant annet nasjonal og internasjonal forskning<sup>26</sup>, samt informanter innen aktørgruppene NAV og kommuner, er at det sikres en tydeligere inkluderingskompetanse hos tiltaksarrangørene av VTA i skjermet virksomhet.

---

<sup>26</sup> For eksempel Beyer et al. (2010), Campbell et al. (2007), Gowdy et al. (2004), Mandal (2008), Marshall et al. (2008), Møller (2010), Oldman et al. (2005), Rambøll Management (2010) og Wilson (2003). Jf kapittel 1.3.5.



- Overganger til ordinært arbeidsliv kan ytterligere understøttes av:
  - en ordning med permisjon fra tiltaket i en avgrenset periode for å legge bedre til rette for at deltakere i VTA skal kunne prøve seg i det ordinære arbeidslivet (jf Mandal 2008),
  - endringer i folketrygdloven som innebærer et mer fleksibelt system som gir den enkelte økt trygghet til å prøve seg i arbeidslivet (jf Prop. 130 L (2010–2011)),
  - en styrket kobling av VTA-tiltaket til Arbeidspraksis skjermet virksomhet (APS) kan øke gjennomstrømmingen,
  - mer systematisk oppfølging av tiltaksarrangørers kvalitative innsats av NAV lokal.

4. NAVs oppfølgingsansvar og koordinerende funksjon styrkes. Dette kan understøttes ved at:

- ansvarsgrupper og individuell plan, samt tilretteleggingsgarantien i NAV, vektlegges i langt større grad,
- samarbeid utvikles mellom NAV og helseforetak, DPS og liknende etter mønster av IPS-modellen, som søker å etablere en direkte kopling mellom behandlende instans og ordinært arbeidsliv ved hjelp av jobbtilretteleggermodellen i Supported Employment<sup>27</sup>,
- NAV initierer flere relevante integrerte tilnærminger som sikrer kompetente oppfølgingstilbud for ulike målgrupper og at det utvikles ulike tilknytningsformer til ordinært arbeidsliv.

5. Fylkeskommunen/Videregående skole utvikler egne - og kjøper eksterne - oppfølgingsressurser for gjennomføring av støttet praksis og lære kandidatordning i ordinære virksomheter. Dette kan bidra til å bremse tendensen som i dag finnes ved at praksis i skjermet sektor som ledd i skolegang lett fører med seg videre tiltaksdeltakelse i VTA i skjermet virksomhet.

Anslag for utviklingseksempel 3:

**Tabell 46 Utviklingseksempel 3**

Utviklingseksempel 3	I dag (2010)	Anslag kort sikt		Anslag lang sikt
VTA skjermet	7974 deltakere	10 % økning	8771 delt.	Minimal eller ingen økning
VTA ordinær	730 deltakere	160 % økning	1898 delt.	Betydelig økning, over 100 %
Fordeling skjermet/ordinær	92/8	82/18 (10669 deltakere)		50/50

Anslag basert på data fra aktører og registerdata.

Utviklingseksempel 3 følger anslagene på utviklingseksempel 2 på kort sikt, men på lang sikt har vi skissert en lavere eller ingen vekst i antall deltakere i VTA i skjermet virksomhet og en betydelig vekst i antall deltakere i VTA i ordinær virksomhet. Vi har skissert en framtidig 50/50 fordeling mellom deltakere i VTA i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet. Det kan være grunnlag for å justere anslagene både på kort og lang sikt opp eller ned i tråd med valgene som gjøres for den videre satsingen på området.

<sup>27</sup> Jf kapittel 1.3.5.

## 4.7 Modell for estimering av framtidig behov

Undersøkelsen blant aktørgruppene og i registerdata viser at det er knyttet betydelige utfordringer - med tilhørende usikkerhet - til å gi presise estimat av behovet for VTA ikke bare i framtida, men også i dag. Som vi har sett vil anslaget ikke bare avhenge av god faktakunnskap om tiltaket og deltakerne i dag, men også av hva slags perspektiv som vektlegges i arbeidet med å fastsette behovet for VTA. Å estimere behovet for VTA vil derfor med all sannsynlighet være en utfordrende øvelse også i framtida.

Vi tror at en modell der disse perspektivene tematiseres som del av et samarbeid mellom sentrale aktører, og som inneholder følgende fire komponenter, vil kunne bidra til bedre estimater og anslag av framtidige behov på sikt:

Vi forslår en modell for estimering av framtidig behov for VTA som inneholder fire komponenter:

- **Økt standardisering og bruk av samarbeidsfora** i kommunene basert på NAV-partnerskapet, kan gi bedre vurdering av behovet. Standardiseringen bør omfatte tydelige retningslinjer for hvor stor innflytelse tiltaksarrangører skal ha på vurderingen av framtidig behov, samt hvordan en skal håndtere den økonomiske dragkampen mellom stat og kommune.
- Erfaringene gir en klar indikasjon på at dette er et område som ikke er tydelig prioritert i kommunene. Kun en av fire kommuner mener selv de har god oversikt over behovet for VTA blant uføretrygdte personer som ikke har noe tilbud. Behovsvurderingen styrkes ved:
  - **Bedre undersøkelser på kommunalt nivå.**
  - **Tydeligere ansvarliggjøring i kommunen.**
  - **Regelmessige undersøkelser av instanser utenfra kommunen.**
- **Intensivert og systematisert dialog** mellom NAV-kontor og NAV fylke om VTA i skjermet virksomhet og ordinær virksomhet kan gi økt kompetanse og bedre grunnlag for vurdering.
- **Bruk av registerdata** krever en god definisjon av hvem som er målgruppen. Metoden vi har benyttet i denne kartleggingen gir et anslag på hvor stort udekket behov det er for tiltaksdeltakere i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister. Dette har vi gjort på den måten at vi baserer analysen på en gruppe uførepensjonister som er sammenlignbare med dagens tiltaksdeltakere med hensyn til alder, utdanningsnivå, diagnose og uføregrad. I våre beregninger har vi valgt ut uførepensjonister som er under 50 år, har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå, har full uførhet og inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Vi har også gjort det samme anslaget på de under 40 år (jf Vedlegg 1).

## Litteratur

- Andersen & Laland, Hva er verdien av Varig tilrettelagt arbeid? En samfunnsøkonomisk lønnsomhetsanalyse av arbeidsmarkedstiltaket VTA. Masterutredning, Bergen, Institutt for samfunnsøkonomi, Norges Handelshøyskole, 2011.
- Arbeidssamvirkenes landsforening (ASVL), Fellesforbundet og Landsorganisasjonen i Norge, Overenskomst mellom Arbeidssamvirkenes landsforening (ASVL), Fellesforbundet og Landsorganisasjonen i Norge, gjeldende fra 1. april 2010.
- Bengtsson & Mateu, Beskyttet beskæftigelse. En kortlægning, København, SFI, 2009.
- Draiby, Puk & Pedersen (red), Fra beskyttet til støttet beskæftigelse - et arbeidsliv i utvikling, København: SUS, 2009.
- Beyer, Jordan de Urries & Verdugo, A comparative study of the situation of supported employment in Europe, *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, Vol. 7, 130–136, 2010.
- Beyer, Brown, Akandi & Rapley, A Comparison of Quality of Life Outcomes for People with Intellectual Disabilities in Supported Employment, Day Services and Employment Enterprises, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, Vol. 23, 290–295, 2010.
- Blystad & Spjelkavik, Integrering av yrkeshemmede i arbeidslivet. Evaluering av Arbeid med Bistand, Oslo, Arbeidsforskningsinstituttet, 1996.
- Butterworth, Smith, Hall, Migliore, Winsor, Domin & Timmons, StateData: The National Report on Employment Services and Outcomes, Institute for Community Inclusion (UCEDD), University of Massachusetts Boston, 2012.
- Båtevik & Halvorsen, Systematikk og innleving. Evaluering av forsøket med differensierte støttesatsar for VTA-bedrifter, Volda, Møreforskning, 2005.
- Cimera, The cost-trends of supported employment versus sheltered employment, *Journal of Vocational Rehabilitation*, Vol. 28 (1), 2008.
- Cramm, Finkenflü, Kuijsten & van Exel, (2009), How employment support and social integration programmes are viewed by the intellectually disabled. *Journal of Intellectual Disability Research* Vol 53, 512–520, 2009.
- European Commission Directorate General Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Supported Employment for people with disabilities in the EU and EFTA-EEA – good practices and recommendations in support of a flexicurity approach. Compendium of good practice, May 2011.
- Gill, The myth of transition. Contractualizing disability in the sheltered workshop, *Disability & Society*, Vol 20 (6) 613-623, 2005.
- Gowdy, Carlson & Rapp, Organizational factors differentiating high performing from low performing supported employment programs, *Psychiatric Rehabilitation Journal*, Vol. 28 (2) 150-156, 2004.

- Hagen, Härkäpää & Spjelkavik, Supported Employment i Norden. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet, 2011.
- Handegård & Olsen, Vanskelig å snakke om? Arbeidsmiljø og rettsikkerhet for utviklingshemmede i skjermede virksomheter, Bodø, Nordlandsforskning, 2009.
- Harsløf, De frivillige organisasjonenes rolle i aktivisering og arbeidstrening av personer med marginal eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet. En litteraturstudie, Oslo, NOVA, 2003.
- Henriksen, Veje til beskæftigelse, København, SFI, 2009.
- Hyde, Fifty Years of Failure: Employment Services for Disabled People in the UK, *Work, Employment and Society*, Vol. 10 (4) 683-700, 1996.
- Igländ & Sandal, De lønnsomme arbeiderne. En samfunnsøkonomisk analyse av varig tilrettelagt arbeid, Masterutredning, Bergen, Institutt for samfunnsøkonomi, Norges Handelshøyskole, 2011
- Kilsby & Beyer, Engagement and interaction: a comparison between supported employment and ATCs, *Journal of Community & Applied Social Psychology* Vol 6, 141–152, 1996.
- Mandal, "De har jo uansett uførepensjon". En undersøkelse av arbeidsmarkedstiltaket Varig tilrettelagt arbeid (VTA), Oslo, Fafo, 2008.
- Mutuku, Social Exclusion Of The Adults With Asperger Syndrome In Southern Finland , Thesis, Diaconia University of Applied Sciences, Järvenpää Unit, Degree Programme in Social Services, Bachelor of Social Services, 2011.
- National Disability Authority, From Sheltered to Open Employment for People with Disabilities in Ireland, NDA, 2009.
- NAV, Kravspesifikasjon – tiltak i skjermede virksomheter, 2011:  
[http://www.nav.no/Arbeid/\\_attachment/87667?\\_ts=12902f31908&download=true](http://www.nav.no/Arbeid/_attachment/87667?_ts=12902f31908&download=true)
- Nietupski & Hamre-Nietupski, A Systematic Process for Carving Supported Employment Positions for People with Severe Disabilities, *Journal Of Developmental And Physical Disabilities*, Vol 12 (2) 103-119, 2000.
- Normann, Sandvin & Thommesen, Om rehabilitering, Oslo, Kommuneforlaget, 2003.
- NOU 2000: 22 Om oppgavefordelingen mellom stat, region og kommune, Oslo, Kommunal- og regionaldepartementet, 2000.
- NOU 2012: 6 Arbeidsrettede tiltak, Oslo, Arbeidsdepartementet, 2012.
- OECD, Transforming disability into ability. Policies to promote work and income security for disabled people, Paris, OECD, 2003.
- Oldman, Thomson, Calsafferri, Luke & Bond, A case report of the conversion of sheltered employment to evidence-based supported employment in Canada, *Psychiatric Services*, Vol. 56 (11) 1436-1440, 2005.

- Olsen, En helt vanlig jobb? En studie av utviklingshemmede i arbeidslivet, Bodø, Nordlandsforskning, 2006.
- Parmenter, Promoting training and employment opportunities for people with intellectual disabilities: International experience, Employment Working Paper No. 103 2011, International Labour Office, Employment Sector, Skills and Employability Department, Geneva, ILO, 2011.
- Prop. 132 L (2010–2011). Endringer i arbeidsmarkedsloven (krav om politiattest for ansatte i bedrifter som tilbyr tiltaket varig tilrettelagt arbeid). Tilråding fra Arbeidsdepartementet av 17. juni 2011.
- Rambøll Management, Modelprosjekt om beskyttet beskæftigelse, delrapport 2, København, Rambøll Management Consulting, 2010.
- Riksrevisionen, Riksrevisionens styrelses redogørelse angående stødet skyddat arbete hos Samhall, Redogørelse till riksdagen, 2008/09:RRS21
- Rogan & Rinne, National call for organizational change from sheltered to integrated employment, Intellectual and Developmental Disabilities Vol 49 (4), 248-260, 2011.
- Rosenstock, Tinggard, Holt & Jensen, Rummelighedens rammer: Ansættelsesmuligheder for personer med hjerneskade, sindslidelse eller udviklingshæmning, København, Socialforskningsinstituttet, 2004.
- Rowe, Customized Employment Annotated Bibliography. Prepared for NSTTAC by September 15, 2009; Updated 9/7/2010. <http://www.nsttac.org/content/customized-employment-annotated-bibliography>
- Schafft, Å få seg en jobb, Oslo, Kommuneforlaget, 2009.
- Seierstad, Eide, Helle & Schafft, Evaluering av de statlige arbeidssamvirketiltakene og de kommunale aktivitetstilbudene for yrkeshemmede, Oslo, Arbeidsforskningsinstituttet og Nordlandsforskning, 1998.
- Shearn, Beyer, & Felce, D (2000). The cost-effectiveness of supported employment for people with severe intellectual disabilities and high support needs: a pilot study, Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities Vol 13 , 29–37, 2000.
- SOU 2003: 56 Inte bara Samhall, Stockholm, Arbetsmarknadsdepartementet, 2003.
- SOU 2012:31 Sänkta trösklar – högt i tak, Stockholm, Arbetsmarknadsdepartementet, 2012.
- Spjelkavik, Frøyland & Skarðhamar, Yrkeshemmede i det ordinære arbeidslivet – inkludering gjennom Arbeid med bistand, Oslo, Arbeidsforskningsinstituttet, 2003.
- Spjelkavik, Mot bedre avklaring og integrering i distriktene? Underveisevaluering av lokale forsøk ved VTA-bedrifter, Oslo, Arbeidsforskningsinstituttet, 2003.
- St. melding nr. 47 (1989-90) Om gjennomføring av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming.

St.melding nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering.

St.meld. nr. 40 (2002-2003) Nedbygging av funksjonshemmende barrierer.

Taylor, Disabled workers deserve real choices, real jobs, The Center for an Accessible Society, 2002.

Tøssebro & Lundebj, Statlig reform og kommunal hverdag. Utviklingshemmetes levekår 10 år etter reformen. Rapportserie for sosialt arbeid og helsevitenskap, nr 33, Trondheim, NTNU, 2002.

Wehman, Employment for persons with disabilities: Where are we now and where do we need to go? Journal of Vocational Rehabilitation, Vol 35, 145–151, 2011.

Wilson, Real jobs, Learning Difficulties and Supported Employment, Disability and Society, Vol 18 (2) 99 -116, 2003.

## Vedlegg

### Vedlegg 1. Metode for beregning av udekket behov for VTA-deltakere i skjermet virksomhet blant uførepensjonister basert på bruk av registerdata

I dette vedlegget skal vi gi en detaljert forklaring på hvordan vi har beregnet hvor stort udekket behov det er for tiltaksdeltakelse i VTA i skjermet virksomhet per 31.03.2012 blant uførepensjonister, slik disse tallene framkommer av Tabell 35.

Det framgikk av avsnitt 3.1 at deltakerne i VTA i skjermet virksomhet er betydelig yngre enn uførepensjonister, og at utdanningsnivået deres er lavere enn blant uførepensjonister. Vi framhevet også at det er store forskjeller mellom diagnosemønsteret blant uførepensjonister og deltakere i VTA i skjermet virksomhet. Dette framkommer av Tabellene V.1-V.3. Tabell V.3 viser også at andelen uførepensjonister med psykisk utviklingshemming eller "andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser" er høyere blant de under 40 år og 50 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå sammenliknet med alle uførepensjonister. Andelen med psykisk utviklingshemming er også høyere blant de under 40 år enn de under 50 år, hvor begge grupper har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå. På den annen side er andelen uførepensjonister med sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev lavere blant de under 50 år enn blant alle uførepensjonister, og igjen lavere blant de under 40 år enn de under 50 år, hvor de under 40 år og 50 år har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå.

**Tabell V.1: Deltakere i VTA i skjermet virksomhet og uførepensjonister etter alder ved utgangen av desember i perioden 2001-2010.**

Desember- måned	Under 40 år	40-49 år	50-59 år	60 år eller mer	Total	Under 40 år	Under 50 år	Gjennom- snittsalder
Personer som mottar uførepensjon								
2001	31 944	51 532	103 110	97 957	285 363	11 %	29 %	53
2002	31 815	51 801	106 821	100 965	292 223	11 %	29 %	54
2003	31 907	52 735	110 572	105 171	301 212	11 %	28 %	54
2004	30 123	51 066	110 247	110 086	302 369	10 %	27 %	54
2005	28 296	48 747	108 209	114 769	300 877	9 %	26 %	54
2006	26 507	46 241	103 629	120 273	297 485	9 %	25 %	55
2007	25 130	44 269	99 866	124 722	294 850	9 %	24 %	55
2008	24 233	43 057	97 408	129 682	295 225	8 %	23 %	55
2009	23 820	42 345	96 317	132 880	296 152	8 %	22 %	55
2010	24 709	43 781	96 911	134 790	300 976	8 %	23 %	55
VTA i skjermet virksomhet								
2002	1 998	1 052	773	212	4 036	50 %	76 %	40
2003	2 546	1 379	1 018	297	5 240	49 %	75 %	41
2004	2 916	1 691	1 271	396	6 275	46 %	73 %	41
2005	3 177	1 886	1 434	442	6 940	46 %	73 %	41
2006	3 304	2 004	1 513	520	7 342	45 %	72 %	42
2007	3 301	2 049	1 545	598	7 494	44 %	71 %	42
2008	3 228	2 088	1 610	625	7 552	43 %	70 %	42
2009	3 256	2 122	1 711	695	7 784	42 %	69 %	42
2010	3 337	2 161	1 753	721	7 974	42 %	69 %	42

**Noter: 1) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 2) Personer med uoppgitt alder er også inkludert i totaltallet.**



**Tabell V.2: Deltakere i VTA i skjermet virksomhet og uførepensjonister etter utdanningsnivå ved utgangen av desember i perioden 2001-2010.**

Desember- måned	Ungdoms- skoleutdanning eller lavere utdanningsnivå	Videre- gående utdanning	Høyere utdanning	Total	Ungdoms- skoleutdanning eller lavere utdanningsnivå	Videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå
<b>Personer som mottar uførepensjon</b>						
2001	187 223	27 250	22 887	285 363	79 %	90 %
2002	192 802	30 139	24 992	292 223	78 %	90 %
2003	199 581	33 548	27 121	301 212	77 %	90 %
2004	201 267	35 493	28 336	302 369	76 %	89 %
2005	201 438	37 061	29 114	300 877	75 %	89 %
2006	200 224	38 201	29 716	297 485	75 %	89 %
2007	199 358	39 671	30 413	294 850	74 %	89 %
2008	200 216	41 714	31 459	295 225	73 %	88 %
2009	201 268	44 245	32 534	296 152	72 %	88 %
2010	203 718	48 114	34 121	300 976	71 %	88 %
<b>VTA i skjermet virksomhet</b>						
2002	3 246	246	41	4 036	92 %	99 %
2003	4 319	313	61	5 240	92 %	99 %
2004	5 212	404	77	6 275	92 %	99 %
2005	5 785	493	105	6 940	91 %	98 %
2006	6 177	542	116	7 342	90 %	98 %
2007	6 334	582	124	7 494	90 %	98 %
2008	6 382	638	122	7 552	89 %	98 %
2009	6 609	641	122	7 784	90 %	98 %
2010	6 741	692	129	7 974	89 %	98 %

**Noter: 1) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 2) Med "utdanningsnivå" menes høyeste fullførte utdanningsnivå. 3) Personer med uoppgitt utdanningsnivå er også inkludert i totaltallet.**

**Tabell V.3: Deltakere i VTA i skjermet virksomhet og uførepensjonister etter diagnose, gjennomsnittet for 2007.**

Diagnose	Personer som mottar uførepensjon			VTA i skjermet virksomhet		
	Alle personer	Personer under 50 år med videregående eller lavere	Personer under 40 år med videregående eller lavere	Alle personer	Personer under 50 år med videregående eller lavere	Personer under 40 år med videregående eller lavere
Psykisk utviklingshemming	4,2 %	11,7 %	19,8 %	34,5 %	35,8 %	36,7 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	25,4 %	37,5 %	37,7 %	24,8 %	25,1 %	24,1 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	2,0 %	5,1 %	8,9 %	11,8 %	14,4 %	16,8 %
Sykdommer i nervesystemet	6,6 %	9,8 %	11,7 %	9,4 %	9,8 %	10,2 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	31,3 %	15,4 %	6,0 %	4,6 %	2,3 %	1,0 %
Skader, forgiftninger	4,7 %	5,5 %	4,1 %	2,2 %	1,9 %	1,3 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	6,3 %	1,7 %	0,8 %	1,6 %	0,7 %	0,4 %
Sykdommer i øyet og øret	1,4 %	1,2 %	1,0 %	1,3 %	1,1 %	0,9 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	1,9 %	1,8 %	1,6 %	1,2 %	1,4 %	1,4 %
Symptomer, tegn	1,1 %	0,8 %	0,7 %	0,8 %	0,7 %	0,5 %
Svulster	2,3 %	1,1 %	0,9 %	0,6 %	0,6 %	0,7 %
Sykdommer i åndedrettssystemet	2,4 %	1,1 %	0,6 %	0,4 %	0,3 %	0,3 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	0,8 %	0,5 %	0,3 %	0,3 %	0,2 %	0,2 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	1,1 %	1,1 %	0,8 %	0,3 %	0,2 %	0,2 %
Sykdommer i hud og underhud	1,6 %	1,3 %	0,5 %	0,3 %	0,2 %	0,1 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %
Alle andre diagnoser	0,9 %	1,4 %	1,3 %	1,3 %	1,5 %	1,3 %
Ukjent diagnose	5,8 %	2,9 %	3,1 %	4,6 %	3,6 %	4,1 %
Total	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

**Noter: 1) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 2) Kategorien "personer under 50 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 50 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, mens kategorien "personer under 40 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 40 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå. 3) Grunnet at det er**

svært mange personer med uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010, viser tabellen kun diagnosene for 2007. 4) Kategorien "sykdommer i blod og bloddannende organer" omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.

Vi ønsker at gruppen av uførepensjonister skal være mest mulig sammenlignbar med deltakere i VTA i skjermet virksomhet. På bakgrunn av resultatene i Tabellene V.1-V.3 skal vi i analysen kun velge ut uførepensjonister som er under 40 år eller 50 år, som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, og som inngår i en av de 4 viktigste hoveddiagnosegruppene blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet. De 4 diagnosegruppene er:

1. Psykisk utviklingshemming
2. Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser
3. Medfødte misdannelser og kromosomavvik
4. Sykdommer i nervesystemet

Vi skal gi et anslag på hvor stort udekket behov det er for tiltaksdeltakelse i VTA i skjermet virksomhet blant uførepensjonister i dag, som vil være basert på den informasjonen som finnes om VTA-deltakerne i skjermet virksomhet og uførepensjonistene i registerdataene for desember 2010. Diagnoseopplysningene i registerdataene refererer seg til 2007. Det er imidlertid grunn til å anta at for flere av uførepensjonistene, spesielt for de som har full uførhet, vil deres medisinske diagnose kunne vedvare over lengre tid. Diagnosemønsteret for 2010 for uførepensjonister trenger derfor ikke være vesentlig forskjellig fra det som gjelder for 2007.

På denne bakgrunn har vi antatt at hvis en uførepensjonist inngår i beholdningen i desember 2010, men at personen har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt:

- a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007.
- b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose.

Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010.

Denne framgangsmåten gir en diagnosefordeling for desember 2010 som vist i Tabell V.4, som gir en høyere andel uførepensjonister med ukjent diagnose sammenliknet med Tabell V.3. I analysen skal vi kun inkludere de uførepensjonistene som per desember 2010 har full uførhet i folketrygdlovens forstand. Diagnosefordelingen per desember 2010 blant de uførepensjonistene som har full uførhet er vist i Tabell V.5.

**Tabell V.4: Beregnet antall uførepensjonister etter diagnose ved utgangen av desember 2010.**

Diagnose	Alle personer		Personer under 50 år med videregående eller lavere		Personer under 40 år med videregående eller lavere	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Psykisk utviklingshemming	11 432	4 %	6 018	10 %	3 579	16 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	64 154	21 %	16 329	28 %	5 706	26 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	5 233	2 %	2 617	4 %	1 678	8 %
Sykdommer i nervesystemet	16 431	5 %	4 422	8 %	1 916	9 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	69 277	23 %	5 002	9 %	568	3 %
Skader, forgiftninger	11 433	4 %	2 246	4 %	494	2 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	12 650	4 %	567	1 %	106	0 %
Sykdommer i øyet og øret	3 358	1 %	519	1 %	148	1 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	4 441	1 %	773	1 %	241	1 %
Symptomer, tegn	2 915	1 %	398	1 %	85	0 %
Svulster	4 687	2 %	449	1 %	138	1 %
Sykdommer i åndedrettssystemet	5 065	2 %	388	1 %	84	0 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	2 270	1 %	262	0 %	58	0 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	3 140	1 %	494	1 %	99	0 %
Sykdommer i hud og underhud	7 340	2 %	915	2 %	115	1 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	1 135	0 %	188	0 %	47	0 %
Alle andre diagnoser	3 608	1 %	886	2 %	209	1 %
Ukjent diagnose	72 407	24 %	15 742	27 %	6 707	31 %
<b>Total</b>	<b>300 976</b>	<b>100 %</b>	<b>58 215</b>	<b>100 %</b>	<b>21 978</b>	<b>100 %</b>

**Noter:** 1) I tabellen har vi antatt at hvis en person har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt: a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007. b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose. Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010. 2) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 3) Kategorien "personer under 50 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 50 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, mens kategorien "personer under 40 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 40 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå. 4) Kategorien

”sykdommer i blod og bloddannende organer” omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.

Tabell V.5: Beregnet antall uførepensjonister som har full uførhet i folketrygdlovens forstand etter diagnose ved utgangen av desember 2010.

Diagnose	Alle personer		Personer under 50 år med videregående eller lavere		Personer under 40 år med videregående eller lavere	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Psykisk utviklingshemming	10 994	4 %	5 745	11 %	3 468	17 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	58 773	24 %	15 334	30 %	5 430	27 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	4 806	2 %	2 490	5 %	1 620	8 %
Sykdommer i nervesystemet	14 367	6 %	3 940	8 %	1 772	9 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	56 419	23 %	3 688	7 %	445	2 %
Skader, forgiftninger	8 818	4 %	1 713	3 %	421	2 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	10 811	4 %	465	1 %	97	0 %
Sykdommer i øyet og øret	2 628	1 %	423	1 %	124	1 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	3 695	1 %	650	1 %	221	1 %
Symptomer, tegn	2 084	1 %	309	1 %	77	0 %
Svulster	3 710	2 %	359	1 %	123	1 %
Sykdommer i åndedrettssystemet	4 393	2 %	325	1 %	70	0 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	1 537	1 %	150	0 %	34	0 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	2 135	1 %	353	1 %	77	0 %
Sykdommer i hud og underhud	3 211	1 %	345	1 %	45	0 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	543	0 %	77	0 %	29	0 %
Alle andre diagnoser	1 911	1 %	542	1 %	132	1 %
Ukjent diagnose	55 781	23 %	13 397	27 %	6 152	30 %
<b>Total</b>	<b>246 616</b>	<b>100 %</b>	<b>50 305</b>	<b>100 %</b>	<b>20 337</b>	<b>100 %</b>

**Noter:** 1) I tabellen har vi antatt at hvis en person har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt: a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007. b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose. Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010. 2) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 3) Kategorien "personer under 50 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 50 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, mens kategorien "personer under 40 år med videregående eller lavere" omfatter alle personer under 40 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå. 4) Kategorien "sykdommer i blod og bloddannende organer" omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.

NAV har presentert tall for antall mottakere av uførepensjon etter alder og diagnose per 31.12.2010, og tall for antall mottakere av uførepensjon etter alder og uføregrad per 31.03.2012 hvor tallene er inklusive mottakere av foreløpig uførestønad. I Tabellene V.6 og V.7 har vi vist disse tallene. Tabell V.6 er kun vist for de 4 viktigste hoveddiagnosegruppene blant deltakere i VTA i skjermet virksomhet som vi har lagt til grunn i vår analyse.

Tabell V.9 er basert på tallene i Tabellene V.6 og V.7. En mangel med Tabell V.6 er at tallene ikke er fordelt etter utdanningsnivå og uføregrad, mens tallene i Tabell V.7 ikke er fordelt etter utdanningsnivå og diagnose. For å beregne antall uførepensjonister i Tabell V.9 har vi derfor gjort bruk av andelene i Tabell V.8. Tabell V.8 viser andelen uførepensjonister som er under 40 år og 50 år og som har full uførhet fordelt etter diagnose ved utgangen av 2010.

Antall uførepensjonister i Tabell V.9 er beregnet slik: Fra Tabell V.7 finner vi at 25.281 uførepensjonister er under 40 år og har full uførhet, mens 65.208 uførepensjonister er under 50 år og har full uførhet, per 31.03.2012. Hvert av disse tallene fordeles etter diagnosetyperne i Tabell V.9 ved å bruke andelene fra Tabell V.6. For eksempel finner vi av Tabell V.6 at antall uførepensjonister med psykisk utviklingshemming under 40 år i prosent av alle uførepensjonister under 40 år per 31.12.2010 utgjør 19 % (tallet 4.658 delt på tallet 24.726 i Tabell V.6). Vi multipliserer så tallet 25.281 fra Tabell V.7 (antall uførepensjonister under 40 år som har full uførhet) med 19 %, som gir tallet 4.763 som er det beregnete antall uførepensjonister per 31.03.2012 som er under 40 år med psykisk utviklingshemming og som har full uførhet. Det beregnete tallet 4.763 multipliseres så med andelen (som er lik 93,6 %) oppgitt i kolonnen "under 40 år med videregående eller lavere og full uførhet" i Tabell V.8, som gir tallet 4.458 i Tabell V.9 som er det beregnete antall uførepensjonister per 31.03.2012 som er under 40 år med psykisk utviklingshemming, som har full uførhet og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå. Tilsvarende framgangsmåte benyttes for de andre diagnosetyperne i Tabell V.9. Samme framgangsmåte benyttes for de under 50 år for hver av diagnosetyperne i Tabell V.9, men nå gjør vi bruk av kolonnen "under 50 år med videregående eller lavere og full uførhet" i Tabell V.8.

**Tabell V.6: Antall mottakere av uførepensjon etter alder og diagnose, per 31.12.2010.**

	18-39 år	40-49 år	50-59 år	60-64 år	65-67 år	Total
Psykisk utviklingshemming	4 658	2 992	2 888	1 334	467	12 339
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	9 650	16 793	28 028	18 867	7 650	80 988
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	2 298	1 363	1 332	711	266	5 970
Sykdommer i nervesystemet	2 901	4 121	6 824	5 216	2 050	21 112
<b>Total</b>	<b>24 726</b>	<b>43 833</b>	<b>97 188</b>	<b>92 895</b>	<b>42 446</b>	<b>301 088</b>

**Kilde: NAV. Note: Totaltallet omfatter alle mottakere av uførepensjon per 31.12.2010.**

**Tabell V.7: Antall mottakere av uførepensjon etter alder og uføregrad, per 31.03.2012, tallene er inklusive mottakere av foreløpig uførestønad.**

Adler	T.o.m. 69	70-99	100	Uoppgitt	Total
18-29 år	199	88	9 238	-	9 525
30-39 år	1 547	564	16 043	-	18 154
40-44 år	2 618	794	16 231	3	19 646
45-49 år	4 568	1 315	23 696	6	29 585
50-54 år	6 996	1 969	32 167	5	41 137
55-59 år	10 564	2 982	46 580	8	60 134
60-64 år	11 357	4 287	71 342	17	87 003
65-67 år	3 980	2 279	39 716	4	45 979
Uoppgitt	-	1	2	-	3
<b>Total</b>	<b>41 829</b>	<b>14 279</b>	<b>255 015</b>	<b>43</b>	<b>311 166</b>

**Kilde: NAV. Note: Kategoriene "T.o.m. 69", "70-99" og "100" viser uføregrad.**

**Tabell V.8: Andelen uførepensjonister som er under 40 år og 50 år og som har full uførhet i folketrygdlovens forstand etter diagnose ved utgangen av 2010.**

Diagnose	Under 50 år med videregående eller lavere og full uførhet	Under 40 år med videregående eller lavere og full uførhet
Psykisk utviklingshemming	88,4 %	93,6 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	86,6 %	92,1 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	85,1 %	92,3 %
Sykdommer i nervesystemet	84,1 %	90,9 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	89,0 %	90,3 %
Skader, forgiftninger	87,3 %	90,0 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	86,6 %	90,7 %
Sykdommer i øyet og øret	88,1 %	93,9 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	87,2 %	93,6 %
Symptomer, tegn	88,8 %	93,9 %
Svulster	85,9 %	91,8 %
Sykdommer i åndedrettssystemet	86,0 %	93,3 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	77,3 %	79,1 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	88,9 %	86,5 %
Sykdommer i hud og underhud	89,1 %	93,8 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	84,6 %	100,0 %
Alle andre diagnoser	87,6 %	89,8 %
Ukjent diagnose	84,1 %	84,0 %
<b>Total</b>	<b>86,1 %</b>	<b>89,6 %</b>

**Noter:** 1) I tabellen har vi antatt at hvis en person har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt: a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007. b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose. Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010. 2) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon. 3) Kategorien "under 50 år med videregående eller lavere og full uførhet" omfatter alle personer under 50 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå og som har full uførhet i folketrygdlovens forstand i prosent av alle personer under 50 år som har full uførhet i folketrygdlovens forstand, mens kategorien "under 40 år med videregående eller lavere og full uførhet" omfatter alle personer under 40 år som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå og som har full uførhet i folketrygdlovens forstand i prosent av alle personer under 40 år som har full uførhet i folketrygdlovens forstand. 4) Kategorien "sykdommer i blod og bloddannende organer" omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.



**Tabell V.9: Beregnet antall uførepensjonister etter diagnose og alder som har full uførhet i folketrygdlovens forstand og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, per 31.03.2012, i tabellen har vi ikke trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet.**

	Antall	Prosent
<b>Under 40 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	4 500	24 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	9 100	49 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	2 200	12 %
Sykdommer i nervesystemet	2 700	15 %
Total	18 500	100 %
<b>Under 50 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	6 400	17 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	21 800	59 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	3 000	8 %
Sykdommer i nervesystemet	5 600	15 %
Total	36 800	100 %

**Noter:** 1) Tabellen viser beregnet antall uførepensjonister etter de 4 viktigste hoveddiagnosene som gjelder for deltakere i VTA i skjermet virksomhet, personer under 40 år eller 50 år som har full uførhet i folketrygdlovens forstand og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, per 31.03.2012. 2) I anslagene i tabellen har vi ikke trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet. 3) I tabellen har vi antatt at hvis en person har ukjent diagnose i desember 2010, settes diagnosen lik den diagnosen som gjelder for desember 2007 hvis følgende to forutsetninger er oppfylt: a) Personen inngår også i beholdningen i desember 2007. b) Diagnosen i desember 2007 er en kjent diagnose. Hvis minst en av de to forutsetningene a) og b) ikke er oppfylt, vil personen bli stående med ukjent diagnose for desember 2010. 4) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon.

Forskjellen mellom Tabell 35 og Tabell V.9 er at i Tabell 35 har vi trukket fra de uførepensjonistene som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet, mens i Tabell V.9 har vi ikke gjort dette. For å beregne hvor mange uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet med utgangspunkt i anslagene i Tabell V.9, har vi benyttet følgende framgangsmåte: Først tar vi utgangspunkt i NAVs tall for antall deltakere i VTA i skjermet virksomhet ved utgangen av mars 2012, som viser at det var 7.876 VTA-deltakere i skjermet virksomhet ved utgangen av denne måneden. Tallet 7.876 multipliserer vi så med andelen VTA-deltakere i skjermet virksomhet som er under 40 år eller 50 år, som har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå og som inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet. Denne andelen er basert på informasjonen i registerdataene som gjelder for 2007. Produktet av 7.876 og denne andelen settes lik beregnet antall uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet.

Hva er beregnet antall uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet? Tabell V.3 viste bl.a. andelen deltakere i VTA i skjermet virksomhet som er under 40 år og 50 år og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, fordelt etter diagnose for 2007 (dvs. de to kolonnene helt til høyre i tabellen). I Tabell V.10 har vi gjengitt disse andelene, hvor også antall deltakere er vist. Summerer vi antall deltakere under 40 år og 50 år i Tabell V.10 for de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet, dvs. de 4 første diagnosegruppene i Tabell V.10, får vi at dette er lik 32.699 deltakere (dvs. summen av 13.664, 8.975, 6.266 og 3.794) for de under 40 år og 49.890 deltakere (dvs. summen av 21.001, 14.717, 8.408 og 5.764) for de under 50 år. Ifølge Tabell 6 var det totalt 89.138 deltakere i VTA i skjermet virksomhet i 2007. Dermed er andelen VTA-deltakere i skjermet virksomhet som har videregående utdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå og som inngår i en av de 4 viktigste diagnosegruppene som gjelder for VTA-deltakere i skjermet virksomhet lik 36,7 % (tallet 32.699 delt på tallet 89.138) for de under 40 år og 56,0 % (tallet 49.890 delt på tallet 89.138) for de under 50 år. Multipliserer vi disse andelene med tallet 7.876 får vi at dette er lik om lag 2.900 for de under 40 år og om lag 4.400 for de under 50 år, som er beregnet antall uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet for de under henholdsvis 40 år og 50 år.

I Tabell V.11 har vi fordelt anslagene 2.900 (for de under 40 år) og 4.400 (for de under 50 år) etter diagnose. Dette er gjort på den måten at vi bruker diagnosefordelingen i Tabell V.10. For eksempel vil beregnet antall uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet i kategorien psykisk utviklingshemming for de under 40 år være lik tallet 13.664 i Tabell V.10 delt på summen 32.699 (dvs. summen av 13.664, 8.975, 6.266 og 3.794) multiplisert med anslaget 2.889, som er om lag lik 1.200. Tilsvarende framgangsmåte benyttes for de andre diagnosetyperne i Tabell V.11. Samme framgangsmåte benyttes også for de under 50 år for hver av diagnosetyperne i Tabell V.11.

Anslagene i Tabell 35 får vi ved å ta differansen mellom anslagene i Tabellene V.9 og V.11 for hver aldersgruppe og hver diagnosetype. Merk at anslagene i Tabellene V.9 og V.11 er rundet av til nærmeste 100 person, som kan forklare eventuelle avvik mellom anslaget i Tabell 35 og differansen mellom anslagene i Tabellene V.9 og V.11.

**Tabell V.10: Deltakere i VTA i skjermet virksomhet som er under 40 år eller 50 år og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå etter diagnose, gjennomsnittet for 2007.**

Diagnose	Personer under 40 år		Personer under 50 år	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Psykisk utviklingshemming	13 664	36,7 %	21 001	35,8 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	8 975	24,1 %	14 717	25,1 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	6 266	16,8 %	8 408	14,4 %
Sykdommer i nervesystemet	3 794	10,2 %	5 764	9,8 %
Sykdommer i muskel-skjelettsystemet og bindevev	359	1,0 %	1 336	2,3 %
Skader, forgiftninger	480	1,3 %	1 120	1,9 %
Sykdommer i sirkulasjonssystemet	137	0,4 %	418	0,7 %
Sykdommer i øyet og øret	332	0,9 %	667	1,1 %
Sykdommer i blod og bloddannende organer	512	1,4 %	791	1,4 %
Symptomer, tegn	174	0,5 %	401	0,7 %
Svulster	245	0,7 %	373	0,6 %
Sykdommer i åndedrettssystemet	101	0,3 %	156	0,3 %
Infeksjons- og parasittsykdommer	60	0,2 %	108	0,2 %
Sykdommer i fordøyelsessystemet	80	0,2 %	122	0,2 %
Sykdommer i hud og underhud	46	0,1 %	134	0,2 %
Sykdommer i urin- og kjønnsorganer	36	0,1 %	72	0,1 %
Alle andre diagnoser	491	1,3 %	888	1,5 %
Ukjent diagnose	1 528	4,1 %	2 116	3,6 %
<b>Total</b>	<b>37 280</b>	<b>100,0 %</b>	<b>58 592</b>	<b>100,0 %</b>

**Noter: 1) Grunnet at det er svært mange personer med uoppgitte diagnoser for årene 2008-2010, viser tabellen kun diagnosene for 2007. 2) Kategorien "sykdommer i blod og bloddannende organer" omfatter sykdommer i blod og bloddannende organer, endokrine, ernærings- og metabolske sykdommer.**

**Tabell V.11: Beregnet antall uførepensjonister etter diagnose og alder som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet, som har full uførhet i folketrygdlovens forstand og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, per 31.03.2012.**

	Antall	Prosent
<b>Under 40 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	1 200	42 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	800	27 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	600	19 %
Sykdommer i nervesystemet	300	12 %
Total	2 900	100 %
<b>Under 50 år</b>		
Psykisk utviklingshemming	1 900	42 %
Andre psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser	1 300	29 %
Medfødte misdannelser og kromosomavvik	700	17 %
Sykdommer i nervesystemet	500	12 %
Total	4 400	100 %

**Noter:** 1) Tabellen viser beregnet antall uførepensjonister som allerede er inne i VTA i skjermet virksomhet etter de 4 viktigste hoveddiagnosene som gjelder for deltakere i VTA i skjermet virksomhet, som er under 40 år eller 50 år, som har full uførhet i folketrygdlovens forstand og som har videregående utdanning eller lavere utdanningsnivå, per 31.03.2012. 2) I tabellen har vi brukt diagnosefordelingen i Tabell V.10, som gjelder for 2007. 3) Med "uførepensjonister" menes personer som mottar uførepensjon.

## Vedlegg 2. Intervjuguide, telefonintervju NAV fylke

Kartlegging av behovet for arbeidsmarkedstiltaket Varig tilrettelagt arbeid (VTA)

Intervjuguide, telefonintervju, NAV fylke

Informantens stilling/ansvar

Presentasjon av undersøkelse og problemstilling

Umiddelbare kommentarer

### STILLING OG ORGANISERING

Hvordan organiseres tiltaksanskaffelser i fylket

- Ansvarlig skjermet/ordinært
- Organisert felles/ separate enheter

Kjøpes VTA-plasser i andre fylker?

Informasjonsflyt/innhenting/utveksling mellom aktører:

- Møteplasser med NAV-lokal
- Møteplasser kontrollere

Møteplasser/møtearenaer med virksomheter/tiltaksarrangører

Møteplasser med kommunen angående VTA-plasser/problemstillinger

Kontakt med Videregående skoler

Andre samarbeidspartnere/møteplasser rundt VTA

### VTA I ORDINÆR VIRKSOMHET

- Hvor mange plasser i fylket
- Hva kjennetegner deltakerne
- Prioritering

### MÅL OG STYRING

Hvordan fordeles antall VTA plasser

- Årsak til/begrunnelse for antall plasser
- Flere, samme eller færre siste år?

Hvilken fleksibilitet/mulighet ligger i dag til å endre antall plasser (skjermet og ordinær)

Hvordan holder man oversikt over plassene

- Hva rapporteres til direktorat mht plasser

## ANSKAFSELSESFORM

### Forhold rundt anskaffelse

- Pregodkjenning vs eventuelt anbud
- Er det behov for to anskaffelsessystemer?
- Avtalen
- Kravspesifikasjon
- Dialog med tiltaksarrangører
- Mål og insentiv for tiltaksarrangører
- Mulighet for påvirkning

## ØKONOMI

- Hvor mye bidrar kommunene i ditt fylke mht finansiering (påkrevede 25 % eller mer)
- Forhold rundt kommunal medfinansiering

## VTA I SKJERMET VIRKSOMHET

### Hvem anser du som målgruppen for VTA i dag?

- Forholdet mellom statlige tiltak og kommunale aktivitetstilbud
- Grenseoppgang

### Hvem får etter ditt inntrykk VTA-plass i dag?

Er det noen som burde fått VTA-plass som ikke får?

### Uføretrygd som premiss for VTA-plass

- Bra eller problematisk
- Unge

### Arbeidsevnevurdering

- Utfordringer med å vite arbeidsevne, for de som allerede har plass
- Regelverket (2009) behovsvurdering vs målgruppetenkning

### Hvordan vurderer du antall plasser i fylket i forhold til behovet?

- Begrunn vurderingen

### Hvordan brukes tiltaket

- trygg arbeidsplass / overgang ordinær jobb / løsning for fra NAV

### Inntrykk av innholdet i tiltakene

- Oppfølging
- Variert tilbud
- Individuelt tilpasset
- Produksjon

- Markedsrelatert
- Formidlingsaktivitet
- Ansettelsesforholdet

Forskjeller på "rene" VTA-virksomheter, og de med flere typer tiltak (APS, AB...)

- Mht formidlingstankegang

Er det lett eller vanskelig å opprette flere VTA-plasser

- Omgjøring i andre plasser
- VTA, AB, APS

Hva er de største utfordringene med VTA i dag

Hva er de største fordelene med VTA i dag?

Behovet for VTA i det totale tiltaksapparatet

Hvem er sentrale premissleverandører for VTA-plasser i dag?

- NAV Fylket
- Stortinget/politikere
- Bedriftene
- Kommunene

Hvordan tenker du at forhold rundt VTA i ditt fylke kan organiseres på en bedre måte enn i dag?

Hva mener du er det beste alternativ til VTA?

Hvis det blir innført politiattest for deltakere - ser du noen endringer i målgruppen sett fra ditt ståsted?

Hvordan "rydde opp" og fordele riktig målgruppe mellom statlige og kommunale tiltak?

## METODIKK OG MÅLGRUPPE

Forhold rundt skjermede og ordinære tilbud

- Psykisk utviklingshemmede
- Psykiske lidelser
- Fysiske funksjonsnedsettelse
- Vs behovstankegangen

Behov for VTA i skjermet virksomhet

Behov for VTA i ordinær virksomhet

Noe til slutt angående VTA som du vil legge til, som vi ikke har vært innom?

## Vedlegg 3. Spørreskjema for NAV-kontor, tiltaksarrangører av VTA i skjermet virksomhet og kommuner



## Spørreskjema til NAV-kontoret

1) \* Hvilket NAV-kontor jobber du ved?

2) I hvilket fylke ligger NAV-kontoret?

Velg alternativ



Du vil nå få noen spørsmål som handler om din stilling og funksjon ved NAV-kontoret.

3) Hva er din stilling ved NAV-kontoret?

- Leder av NAV-kontoret
- Mellomleder (avdelingsleder, teamleder e.l.)
- Veileder
- Annet

4) Hvordan vil du karakterisere området NAV-kontoret dekker?

- Hovedsakelig byområde
- Hovedsakelig småby/tettbebygd område
- Hovedsakelig bygd og spredt bebyggelse



Undersøkelsen dreier seg både om bruk av tiltakene "VTA skjermet" og "VTA ordinær". Vi starter med spørsmål om VTA skjermet og brukerne av dette tiltaket.

5) Hvor mange VTA-plasser (skjermet) bruker NAV-kontoret i dag?

6) Hvor mange tiltaksarrangører for VTA skjermet samarbeider ditt NAV-kontor med?

7) Hvilke tiltaksarrangører for VTA skjermet samarbeider ditt NAV-kontor med (oppgi navn på de ulike aktørene)?



8) Hvordan kommer aktuelle kandidater for VTA skjermet i posisjon for å bli vurdert for tiltaket? (Sett gjerne flere kryss)

- De oppsøker selv NAV enten alene eller sammen med familie
- Statlig del av NAV foreslår selv dette
- Kommunal del av NAV foreslår dette
- Det kommer forslag fra kommunale instanser
- Det kommer forslag fra skole
- Det kommer forslag fra tiltaksarrangør for VTA

Det kommer forslag fra arrangører av andre tiltak

Annet, hva:

Vet ikke

---

**9) Brukes standardisert arbeidsevnevurdering (AEV) i avklaringen av om VTA skjermet er aktuelt?**


Ja, alltid

Ja, av og til

Ja, men sjelden

Nei

Vet ikke



---

Nå følger noen spørsmål om hva som karakteriserer de personene som dere vurderer som aktuelle for VTA skjermet. Vi starter med å fokusere på de mest vanlige diagnosene blant de personene som får tilbud om VTA skjermet. Vi konsentrerer oss nå om årene 2010 og 2011.

**10) Hva slags diagnose er mest vanlig blant de personene som har fått tilbud om VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2010 eller 2011? (kun ett svaralternativ mulig)**

Hjerte og karsykdommer

Lungelidelser og allergier

Nevrologiske lidelser og skader

Psykiske lidelser

Rus og misbruksproblematikk

Sansedefekter

Sosial mistilpasning

Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett

Utviklingshemming

Annen sykdom

Ukjent

---

**11) Hva slags diagnose er den NEST mest vanlige blant de personene som har fått tilbud om VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2010 eller 2011? (kun ett svaralternativ mulig)**

Hjerte og karsykdommer

Lungelidelser og allergier

Nevrologiske lidelser og skader

Psykiske lidelser

Rus og misbruksproblematikk

Sansedefekter


Sosial mistilpasning

Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett

Utviklingshemming


Annen sykdom

Ukjent



---

**12) Hva karakteriserer bistandsbehovene hos de som får tilbud om VTA skjermet gjennom NAV-kontoret?**




---

**13) Har det vært gitt avslag på søknad om VTA-plass (skjermet) hos dere i løpet av 2010 eller 2011?**

Ja

Nei

Vet ikke



---

**14) Hvor mange avslag på søknad om VTA-plass (skjermet) har vært gitt i løpet av 2010 og 2011 tilsammen?**

---

**15) Hvilke begrunnelser for avslag på søknad om VTA-plass (skjermet) har forekommet i løpet av 2010 eller 2011? (Sett gjerne flere kryss)**

Det er ikke ledig VTA-plass

Vedkommende har ikke uførepensjon

Vedkommende vil ikke kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet

Vedkommendes arbeidsevne er for god

Vedkommendes arbeidsevne er for dårlig

Vedkommendes bistandsbehov er for små

Vedkommendes bistandsbehov er for store

Annet, hva:

Vet ikke

---

**16) Hvilken begrunnelse for avslag på søknad om VTA-plass (skjermet) har vært MEST vanlig i løpet av 2010 og 2011?**

Det er ikke ledig VTA-plass

Vedkommende har ikke uførepensjon

Vedkommende vil ikke kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet

Vedkommendes arbeidsevne er for god

Vedkommendes arbeidsevne er for dårlig

Vedkommendes bistandsbehov er for små

Vedkommendes bistandsbehov er for store  
 Annet, hva:   
 Vet ikke

---

**17) Var det noen personer som startet i VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2010?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke

---

**18) Hvor mange personer startet i VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2010?**

---

**19) Var det noen personer som startet i VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2011?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke

---

**20) Hvor mange personer startet i VTA skjermet via ditt NAV-kontor i 2011?**

---

**21) Er det ventetid for plass i VTA skjermet via ditt NAV-kontor i dag?**

Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger)  
 Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd)  
 Nei

---

**22) Fører NAV-kontoret ditt venteliste for plass i VTA skjermet?**

Ja  
 Nei

---

**23) Hvor mange står på venteliste i dag?**

---

**24) Dekker det antall VTA plasser (skjermet) som ditt kontor i dag har til rådighet behovet for slike plasser?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke

---


**25) Hvor mange VTA-plasser (skjermet) mener du det er behov for at ditt kontor i dag har til rådighet?**

---

Nå kommer noen spørsmål om personer som har sluttet i VTA skjermet de siste to årene. Vi starter med 2010 og fortsetter deretter med 2011.

**26) Var det noen av deltakerne i VTA skjermet som sluttet i tiltaket i løpet av 2010?**

Ja


Nei  
 Vet ikke  


---

**27) Hvor mange av VTA-deltakerne (skjermet) sluttet i tiltaket i løpet av 2010?**


---

**28) Blant de VTA-deltakerne (skjermet) som sluttet i tiltaket i løpet av 2010, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)**

Noen fikk ordinær jobb  
 Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune  
 Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak  
 Noen sluttet på grunn av flytting  
 Noen sluttet på grunn av dårlig helse  
 Noen døde  
 For noen var det andre årsaker eller utfall  


---

**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 28 ovenfor.**



---

**37) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i VTA skjermet i løpet av 2010 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)**





Arbeidsrettet rehabilitering?  
 Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?  
 Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?  
 Oppfølging?  
 Arbeid med bistand?  
 Opplæring (AMO)?  
 Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?  
 Tidsubestemt lønnstilskudd?  
 Avklaring?  
 Avklaring i skjermet virksomhet?  
 Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?  
 Behandlingstilbud?  
 Jobbkubb?  
 Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet?

---

**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 37 ovenfor.**

---

**38) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere til i løpet av 2010? (Sett gjerne flere kryss)**

<input type="checkbox"/> Kommunalt behandlingstilbud <input type="checkbox"/> Skole <input type="checkbox"/> Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud <input type="checkbox"/> Annet kvalifiseringstilbud <input type="checkbox"/> Kvalifiseringsprogrammet <input type="checkbox"/> Annet tilbud 
<p><b>Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 38 ovenfor.</b></p> 
<p>Vi fortsetter nå med spørsmål om 2011.</p> <p><b>59) Var det noen av deltakerne i VTA skjermet som sluttet i tiltaket i løpet av 2011?</b></p> <p><input type="radio"/> Ja  <input type="radio"/> Nei  <input type="radio"/> Vet ikke</p> 
<p><b>60) Hvor mange av VTA-deltakerne (skjermet) sluttet i tiltaket i løpet av 2011?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>61) Blant de VTA-deltakerne (skjermet) som sluttet i tiltaket i løpet av 2011, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Noen fikk ordinær jobb  <input type="checkbox"/> Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune  <input type="checkbox"/> Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak  <input type="checkbox"/> Noen sluttet på grunn av flytting  <input type="checkbox"/> Noen sluttet på grunn av dårlig helse  <input type="checkbox"/> Noen døde  <input type="checkbox"/> For noen var det andre årsaker eller utfall</p> 
<p><b>Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 61 ovenfor.</b></p>
<p><b>70) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i VTA skjermet i løpet av 2011 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Arbeidsrettet rehabilitering?  <input type="checkbox"/> Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?  <input type="checkbox"/> Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?  <input type="checkbox"/> Oppfølging?  <input type="checkbox"/> Arbeid med bistand?  <input type="checkbox"/> Opplæring (AMO)?</p>

Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?

Tidsbestemt lønnstilskudd?

Avklaring?

Avklaring i skjermet virksomhet?

Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?

Behandlingstilbud?

Jobbklubb?

Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet?

---

**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 70 ovenfor.**

**71) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere til i løpet av 2011? (Sett gjerne flere kryss)**

Kommunalt behandlingstilbud


Skole

Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud


Annet kvalifiseringstilbud

Kvalifiseringsprogrammet

Annet tilbud



**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 71 ovenfor.**




**92) Hva slags behov forventer du at det vil være for VTA skjermet de neste 5 år?**

Behovet vil øke

Behovet vil være som i dag

Behovet vil minke

Jeg har ingen formening



**93) Hvorfor mener du dette (begrunn)?**

**94) Med utgangspunkt i antall VTA-plasser (skjermet) i dag: Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene? (Sett ett kryss)**

En minimal økning, anslagsvis under 20%

En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50%

- En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100%
- En stor økning, behovet vil minst fordobles
- Vet ikke

**95) Her følger noen påstander som vi vil du skal svare på. Kryss av for det svaralternativet som passer best for hver påstand.**

	Helt enig	Tildels enig	Tildels uenig	Helt uenig	Vet ikke
Tiltaksarrangører av VTA skjermet har behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling til ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er i dag ingen VTA-deltakere (skjermet) med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke kapasitet nok til å hjelpe VTA-deltakere (skjermet) med overgang til arbeid i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA skjermet innebærer i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Stadig flere unge er kandidater for VTA skjermet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for deltakere i VTA skjermet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Deltakere i kommunale tiltak har større behov for tett oppfølging enn deltakere i VTA skjermet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA skjermet er i minkende grad et tiltak for personer med utviklingshemming	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

↳

Undersøkelsen dreier seg både om bruk av tiltakene "VTA skjermet" og "VTA ordinær". Vi fortsetter nå med spørsmål om VTA ordinær og brukerne av dette tiltaket.

**96) Hvor mange plasser for VTA-ordinær bruker NAV-kontoret i dag?**

**97) Hvor mange bedrifter som arrangerer VTA ordinær samarbeider ditt NAV-kontor med?**

**98) Hvordan kommer aktuelle kandidater for VTA ordinær i posisjon for å bli vurdert for tiltaket (sett gjerne flere kryss)?**

- De oppsøker selv NAV enten alene eller sammen med familie
- Statlig del av NAV foreslår selv dette
- Kommunal del av NAV foreslår dette
- Det kommer forslag fra kommunale instanser
- Det kommer forslag fra skole
- Det kommer forslag fra tiltaksarrangør for VTA
- Det kommer forslag fra arrangører av andre tiltak
- Annet, hva:
- Vet ikke

**99) Brukes standardisert arbeidsevnevurdering (AEV) i avklaringen av om VTA ordinær er aktuelt?**

- Ja, alltid
- Ja, av og til



Ja, men sjelden

Nei

Vet ikke



Nå følger noen spørsmål om hva som karakteriserer de personene som dere vurderer som aktuelle for VTA ordinær. Vi starter med å fokusere på de mest vanlige diagnosebakgrunnene blant de personene som får tilbud om VTA ordinær. Vi konsentrerer oss nå om årene 2010 og 2011.

**100) Hva slags diagnose er mest vanlig blant de personene som har fått tilbud om VTA ordinær via ditt NAV-kontor i løpet av 2010 eller 2011? (kun ett svaralternativ mulig)**

Hjerte og karsykdommer

Lungelidelser og allergier

Nevrologiske lidelser og skader

Psykiske lidelser

Rus og misbruksproblematikk

Sansedefekter

Sosial mistilpasning

Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett

Utviklingshemming

Annen sykdom

Ukjent

**101) Hva slags diagnose er den NEST mest vanlige blant de personene som har fått tilbud om VTA ordinær via ditt NAV-kontor i løpet av 2010 eller 2011? (kun ett svaralternativ mulig)**

Hjerte og karsykdommer

Lungelidelser og allergier

Nevrologiske lidelser og skader

Psykiske lidelser

Rus og misbruksproblematikk

Sansedefekter

Sosial mistilpasning

Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett



Utviklingshemming





Annen sykdom

Ukjent



**102) Hva karakteriserer bistandsbehovene hos de som får tilbud om VTA ordinær gjennom NAV-kontoret?**

<input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/>
<p><b>103) Har det vært gitt avslag på søknad om plass i VTA ordinær hos dere i løpet av 2010 eller 2011?</b></p> <p> <input type="radio"/> Ja  <input type="radio"/> Nei  <input type="radio"/> Vet ikke </p> <p></p>
<p><b>104) Hvor mange avslag på søknad om VTA ordinær har forekommet i løpet av 2010 og 2011 til sammen?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>105) Hvilke begrunnelser for avslag på søknad om VTA ordinær har forekommet i løpet av 2010 eller 2011 (sett gjerne flere kryss)?</b></p> <p> <input type="checkbox"/> Det er ikke ledig VTA-plass  <input type="checkbox"/> Vedkommende har ikke uførepensjon  <input type="checkbox"/> Vedkommende vil ikke kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet  <input type="checkbox"/> Vedkommendes arbeidsevne er for god  <input type="checkbox"/> Vedkommendes arbeidsevne er for dårlig  <input type="checkbox"/> Vedkommendes bistandsbehov er for små  <input type="checkbox"/> Vedkommendes bistandsbehov er for store  <input type="checkbox"/> Annet, hva: <input type="text"/>  <input type="checkbox"/> Vet ikke </p>
<p><b>106) Hvilken begrunnelse for avslag på søknad om plass i VTA ordinær har vært MEST vanlig i løpet av 2010 og 2011?</b></p> <p> <input type="radio"/> Det er ikke ledig VTA-plass  <input type="radio"/> Vedkommende har ikke uførepensjon  <input type="radio"/> Vedkommende vil ikke kunne nyttiggjøre seg det eksisterende tilbudet  <input type="radio"/> Vedkommendes arbeidsevne er for god  <input type="radio"/> Vedkommendes arbeidsevne er for dårlig  <input type="radio"/> Vedkommendes bistandsbehov er for små  <input type="radio"/> Vedkommendes bistandsbehov er for store  <input type="radio"/> Annet, hva: <input type="text"/>  <input type="radio"/> Vet ikke </p> <p></p>
<p><b>107) Var det noen personer som startet i VTA ordinær via ditt NAV-kontor i 2010?</b></p>

<input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="radio"/> Vet ikke 
<b>108) Hvor mange personer startet i VTA ordinær via ditt NAV-kontor i 2010 (skriv tall)?</b> <input type="text"/>
<b>109) Var det noen personer som startet i VTA ordinær via ditt NAV-kontor i 2011?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="radio"/> Vet ikke 
<b>110) Hvor mange personer startet i VTA ordinær via ditt NAV-kontor i 2011 (skriv tall)?</b> <input type="text"/>
<b>111) Er det ventetid for plass i VTA ordinær via ditt NAV-kontor i dag?</b> <input type="radio"/> Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger) <input type="radio"/> Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd) <input type="radio"/> Nei
<b>112) Fører NAV-kontoret ditt venteliste for plass i VTA ordinær?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei 
<b>113) Hvor mange står på venteliste for VTA ordinær i dag?</b> <input type="text"/>
<b>114) Decker de VTA ordinær plassene som ditt kontor i dag faktisk bruker behovet for slike plasser?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="radio"/> Vet ikke 
<b>115) Hvorfor dekker plassene ikke behovet? (sett gjerne flere kryss)</b> <input type="checkbox"/> Vi har for få plasser <input type="checkbox"/> Vi har ikke kapasitet til å utnytte de plassene vi har til rådighet <input type="checkbox"/> Annet, hva: <input type="text"/>
<b>116) Hvor mange plasser for VTA-ordinær mener du ditt kontor har behov for i dag? (Vennligst oppgi antall)</b> <input type="text"/>
<p>Nå kommer noen spørsmål om personer som har sluttet i VTA ordinær de siste to årene. Vi starter med 2010 og fortsetter deretter med 2011.</p> <b>117) Var det noen av deltakerne i VTA ordinær som sluttet i tiltaket i løpet av 2010?</b> <input type="radio"/> Ja

- Nei
- Vet ikke
- 

**118) Hvor mange av deltakerne i VTA ordinær sluttet i tiltaket i løpet av 2010?**

**119) Blant de VTA-deltakerne (ordinær) som sluttet i tiltaket i løpet av 2010, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)**

- Noen fikk ordinær jobb
- Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune
- Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak
- Noen sluttet på grunn av flytting
- Noen sluttet på grunn av dårlig helse
- Noen døde
- For noen var det andre årsaker eller utfall



**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 119 ovenfor.**

**128) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i VTA ordinær i løpet av 2010 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Arbeidsrettet rehabilitering?
- Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?
- Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?
- Oppfølging?
- Arbeid med bistand?
- Opplæring (AMO)?
- Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?
- Tidsubestemt lønnstilskudd?
- Avklaring?
- Avklaring i skjermet virksomhet?
- Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?
- Behandlingstilbud?
- Jobbkлубb?
- Varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet?

**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 128 ovenfor.**

**129) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere til i løpet av 2010? (Sett gjerne flere kryss)**

- Kommunalt behandlingstilbud
- Skole
- Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud
- Annet kvalifiseringstilbud
- Kvalifiseringsprogrammet
- Annet tilbud



**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 129 ovenfor.**



Vi fortsetter nå med 2011.

**149) Var det noen av deltakerne i VTA ordinær som sluttet i tiltaket i løpet av 2011?**

- Ja
- Nei
- Vet ikke



**150) Hvor mange av deltakerne i VTA ordinær sluttet i tiltaket i løpet av 2011?**

**151) Blant de VTA-deltakerne (ordinær) som sluttet i tiltaket i løpet av 2011, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)**

- Noen fikk ordinær jobb
- Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune
- Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak
- Noen sluttet på grunn av flytting
- Noen sluttet på grunn av dårlig helse
- Noen døde
- For noen var det andre årsaker eller utfall



**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 151 ovenfor.**



**160) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i VTA ordinær i løpet av 2011 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Arbeidsrettet rehabilitering?
- Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?
- Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?
- Oppfølging?

- Arbeid med bistand?
- Opplæring (AMO)?
- Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?
- Tidsubestemt lønnstilskudd?
- Avklaring?
- Avklaring i skjermet virksomhet?
- Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?
- Behandlingstilbud?
- Jobbkubb?
- Varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet?

**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 160 ovenfor.**

**161) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere til i løpet av 2011? (Sett gjerne flere kryss)**

- Kommunalt behandlingstilbud
- Skole
- Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud
- Annet kvalifiseringstilbud
- Kvalifiseringsprogrammet
- Annet tilbud




**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spm 161 ovenfor.**



**182) Hva slags behov forventer du at det vil være for VTA ordinær de neste 5 år?**

- Behovet vil øke
- Behovet vil være som i dag
- Behovet vil minke
- Jeg har ingen formening



**183) Hvorfor mener du dette (begrunn)?**

**184) Med utgangspunkt i antall VTA-plasser (ordinær) i dag: Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene? (Sett ett kryss)**


En minimal økning, anslagsvis under 20%

En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50%

En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100%

En stor økning, behovet vil minst fordobles

Vet ikke



---

**185) Her følger noen påstander som vi vil du skal svare på. Kryss av for det svaralternativet som passer best for hver påstand.**

	Helt enig	Tildels enig	Tildels uenig	Helt uenig	Vet ikke
Arrangører av VTA ordinær har behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling til ordinært arbeid/individuell ansettelse	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er i dag ingen deltakere i VTA ordinær med potensial for å kunne få ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke kapasitet nok til å hjelpe deltakere i VTA ordinær med overgang til ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA ordinær innebærer i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Stadig flere unge er kandidater for VTA ordinær	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for kandidater for VTA ordinær	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Deltakere i kommunale tiltak har større behov for tett oppfølging enn deltakere i VTA ordinær	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA ordinær er i minkende grad et tiltak for personer med utviklingshemming	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>


Avslutningsvis kommer noen spørsmål som dreier seg om både VTA skjermet og VTA ordinær:

**186) Finnes det i en eller flere av de kommunene ditt NAV-kontor samarbeider med et forum eller en møteplass for å holde oversikt over behovet for VTA skjermet/VTA ordinær?**

Ja

Nei

Vet ikke



---

**187) Hvilke forum eller møteplasser for å holde oversikt over behov for VTA skjermet/VTA ordinær finnes i en eller flere av samarbeidskommunene? (sett gjerne flere kryss)**

Inntaksteam, tildelingskontor eller lignende

Tiltaksteam hos NAV

Samarbeidsmøter mellom kommune, NAV og arrangører av VTA

Annet, hva:

Vet ikke


---

**188) Hvor treffsikre mener du NAV-kontorets prosedyrer for utvelgelse av kandidater for VTA skjermet er?**

Svært treffsikre

Relativt treffsikre

Lite treffsikre


Upålitelig  
 Vet ikke  


---

**189) Kan du begrunne svaret?**

---

**190) Hvor treffsikre mener du NAV-kontorets prosedyrer for utvelgelse av kandidater for VTA ordinær er?**


Svært treffsikre  
 Relativt treffsikre  
 Lite treffsikre  
 Upålitelig  
 Vet ikke  


---

**191) Kan du begrunne svaret?**

---

**192) Har det vært kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 om behovet for VTA skjermet?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke  


---

**193) I kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 har vårt NAV-kontor signalisert...(sett kryss på det som passer best)**

..økt behov for plasser i VTA skjermet  
 ..mindre behov for plasser i VTA skjermet  
 ..ingen behov for endring av volum på plasser i VTA skjermet  
 Annet

---

**194) Hvordan har kommunikasjonen med NAV fylke om VTA skjermet foregått? (Sett gjerne flere kryss)**

I formaliserte møter  
 Via telefon  
 Skriftlig i brev eller e-post




Annet, hva:

**195) Har det vært kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 om behovet for VTA ordinær?**

Ja

Nei

Vet ikke



**196) I kommunikasjon med NAV fylke i løpet av 2011 har vårt NAV-kontor signalisert...(sett kryss på det som passer best)**

..økt behov for plasser i VTA ordinær

..mindre behov for plasser i VTA ordinær

..ingen behov for endring av volum på plasser i VTA ordinær

Annet

**197) Hvordan har kommunikasjonen med NAV fylke om VTA ordinær foregått? (Sett gjerne flere kryss)**

I formaliserte møter

Via telefon

Skriftlig i brev eller e-post

Annet, hva:


**198) Har det i løpet av de siste 2 år hendt at tiltaksplasser er tatt fra andre tiltak for å styrke VTA-tiltaket i skjermet virksomhet?**

Ja, ofte

Ja, av og til

Ja, men sjelden

Nei



**199) Hvor mange plasser er tatt fra andre tiltak for å styrke VTA-tiltaket i skjermet virksomhet i løpet av de siste 2 år?**


**200) Har det motsatte skjedd, at det i løpet av de siste 2 år er tatt tiltaksplasser fra VTA-tiltaket i skjermet virksomhet for å styrke andre tiltak?**

Ja, ofte

Ja, av og til

Ja, men sjelden

Nei



**201) Hvor mange plasser er tatt fra VTA-tiltaket i skjermet virksomhet for å styrke andre tiltak i løpet av de siste 2 år?**

---

© Copyright www.questback.com. All Rights Reserved.


## Spørreskjema for tiltaksarrangører av VTA

1) \* Hva er navnet til bedriften du jobber i?

2) Hvilket fylke ligger bedriften i?

Velg alternativ


3) Hvordan vil du karakterisere området bedriften din dekker?

- Hovedsakelig byområde
- Hovedsakelig småby/tettbebyggt område
- Hovedsakelig bygd og spredt bebyggelse
- 

4) Hvilken bransje tilhører bedriften du jobber i?

- Vekstbedriftene
- Attføringsbedriftene
- Annet


5) Hva er din stilling?

- Leder for bedriften
- Avdelingsleder
- Arbeidsleder
- Annet, hva:
- 

6) \* Hvilke NAV-kontor får dere VTA deltakere fra? (Vennligst oppgi navn)


7) \* Hvilke kommuner får dere VTA deltakere fra? (Vennligst oppgi navn)

Nå følger noen spørsmål om de VTA-plassene bedriften arrangerer i dag. Vi kommer senere inn på antall personer som benytter disse plassene.

8) Hvor mange VTA-plasser er bedriften din tiltaksarrangør for NAV for i dag (oppgi antall)?

9) Hva er medfinansieringssatsen til kommunen (Hvor stor prosentandel betaler kommunen)?

10) Har bedriften din noen kommunale "VTA-lignende" plasser? (Vi tenker her på plasser som kommunen

fullfinansierer, som ikke er statlige VTA-plasser, men som ligner med tanke på målgruppe og innhold)

- Ja  
 Nei  
 Vet ikke



11) Hvor mange kommunale "VTA-lignende" plasser har din bedrift?

12) Er det andre instanser enn kommunen som finansierer slike "VTA-lignende" plasser i din bedrift?

- Ja  
 Nei



13) Hvilke andre instanser enn kommunen finansierer "VTA-lignende" plasser i din bedrift?

14) Hvor mange "VTA-lignende" plasser finansierer andre instanser enn kommunen i din bedrift i dag?

15) Har bedriften din i dag noen "VTA-lignende" plasser som ingen finansierer/betaler for?

- Ja  
 Nei  
 Vet ikke



16) Hvor mange slike "VTA-lignende" plasser som ingen finansierer/betaler for har bedriften din i dag?

Nå kommer noen spørsmål som omhandler de personene som er i statlige VTA-plasser i din bedrift.

17) Hvor mange personer deltar i VTA i din bedrift i dag?





18) Har alle VTA-deltakerne i dag uførepensjon?

- Ja  
 Nei  
 Vet ikke



19) Hvilken inntektskilde har deltakere som ikke har uførepensjon?

20) Hvor mange av VTA-deltakerne har ikke uførepensjon i dag?

<p>Her kommer noen spørsmål om VTA-deltakernes alder.</p> <p><b>21) Hvilke aldersgrupper er representert gjennom de nåværende VTA-deltakerne? (Kryss av for alle som er representert)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Under 25 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 25-34 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 35-44 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 45-54 år?</p> <p><input type="checkbox"/> 55 år eller eldre?</p> <p></p>
<p><b>22) Hvor mange av de nåværende VTA-deltakerne er under 25 år?</b></p> <input style="width: 100%;" type="text"/>
<p><b>23) Hvor mange av de nåværende VTA-deltakerne er 25-34 år?</b></p> <input style="width: 100%;" type="text"/>
<p><b>24) Hvor mange av de nåværende VTA-deltakerne er fra 35-44 år?</b></p> <input style="width: 100%;" type="text"/>
<p><b>25) Hvor mange av de nåværende VTA-deltakerne er fra 45-54 år?</b></p> <input style="width: 100%;" type="text"/>
<p><b>26) Hvor mange av de nåværende VTA-deltakerne er 55 år eller eldre?</b></p> <input style="width: 100%;" type="text"/> <p></p>
<p><b>27) Hvilke diagnoser forekommer blant de nåværende VTA-deltakerne? (Sett flere kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer</p> <p><input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier</p> <p><input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader</p> <p><input type="checkbox"/> Psykiske lidelser</p> <p><input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk</p> <p><input type="checkbox"/> Sansedefekter</p> <p><input type="checkbox"/> Sosial mistilpasning</p> <p><input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett</p> <p><input type="checkbox"/> Utviklingshemming</p> <p><input type="checkbox"/> Annen sykdom</p> <p><input type="checkbox"/> Ukjent</p> <p></p>
<p><b>Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange av VTA-deltakerne som har hver av de diagnosene du krysser av for i skjemaet ovenfor.</b></p> <p></p>
<p><b>39) Er noen av de nåværende VTA-deltakerne utplassert i ordinært arbeidsliv (vi mener ikke VTA ordinær)?</b></p>

Ja  
 Nei  
 Vet ikke  


---

**40) Hvor mange gjelder dette?**

---

**41) Hvordan kommer potensielle kandidater for VTA i kontakt med dere? Vi tenker her ikke på hvordan de får plass formelt sett. Sett gjerne flere kryss.**

Via NAV-kontoret  
 Via kommunen/boligpersonell/institusjon  
 Gjennom praksis fra videregående skole  
 Ved at familien henvender seg  
 Ved at kandidatene henvender seg selv  
 Annet, hva:   


---

**42) Hender det at dere får henvendelser fra videregående skole om praksisplasser i bedriften?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke

---

**43) Har dere hatt personer fra videregående skole i praksis i bedriften i løpet av 2011?**

Ja  
 Nei  


---

**44) Hvor mange personer fra videregående skole var i praksis i bedriften i løpet av 2011?**




---




**45) Hvor mange av de personene fra videregående skole som var i praksis i bedriften i løpet av 2011, vil du anslå var aktuelle kandidater for VTA?**

---

**46) Hvilke diagnoser forekom blant de personene fra videregående skole som hadde praksis i løpet av 2011? (Sett flere kryss)**

Hjerte og karsykdommer  
 Lungelidelser og allergier  
 Nevrologiske lidelser og skader  
 Psykiske lidelser  
 Rus og misbruksproblematikk  
 Sansedefekter  
 Sosial mistilpasning

<input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett <input type="checkbox"/> Utviklingshemming <input type="checkbox"/> Annen sykdom <input type="checkbox"/> Ukjent 
<p><b>De som oppgir at de har hatt personer fra videregående i praksis i 2011 vil bli bedt om å oppgi hvor mange hver av diagnosene de har krysset av for i skjemaet ovenfor</b></p> 
<p><b>58) Når fikk bedriften sist inn en ny deltaker i VTA?</b></p> <input type="radio"/> 2012 <input type="radio"/> 2011 <input type="radio"/> 2010 <input type="radio"/> 2009 <input type="radio"/> 2008 <input type="radio"/> 2007 <input type="radio"/> 2006 eller tidligere <input type="radio"/> Vet ikke
<p>Nå kommer noen spørsmål om deltakere i VTA i 2010. Vi vil etterpå spørre om deltakere i 2011.</p> <p><b>59) Startet det noen nye personer i VTA i bedriften i 2010?</b></p> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="radio"/> Vet ikke 
<p><b>60) Hvor mange nye personer startet i VTA i bedriften i 2010?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>61) Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som startet i VTA i bedriften i løpet av 2010? (Sett to kryss)</b></p> <input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer <input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier <input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader <input type="checkbox"/> Psykiske lidelser <input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk <input type="checkbox"/> Sansedefekter <input type="checkbox"/> Sosial mistilpasning <input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett

<input type="checkbox"/> Utviklingshemming <input type="checkbox"/> Annen sykdom <input type="checkbox"/> Ukjent 
<b>62) Hvilke aldersgrupper var representert blant de personene som startet i VTA i løpet av 2010? (Kryss av for alle som var representert)</b> <input type="checkbox"/> Under 25 år? <input type="checkbox"/> Fra 25-34 år? <input type="checkbox"/> Fra 35-44 år? <input type="checkbox"/> Fra 45-54 år? <input type="checkbox"/> 55 år eller eldre?
<b>63) Var det noen av VTA-deltakerne som avsluttet sitt ansettelsesforhold i VTA i bedriften i 2010?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="radio"/> Vet ikke 
<b>64) Hvor mange VTA deltakere avsluttet sitt ansettelsesforhold i VTA i bedriften i 2010?</b> <input type="text"/>
<b>65) Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som sluttet i VTA i bedriften i løpet av 2010? (Sett to kryss)</b> <input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer <input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier <input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader <input type="checkbox"/> Psykiske lidelser <input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk <input type="checkbox"/> Sansedefekter <input type="checkbox"/> Sosial mistilpasning <input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett <input type="checkbox"/> Utviklingshemming <input type="checkbox"/> Annen sykdom <input type="checkbox"/> Ukjent 
<b>66) Hvilke aldersgrupper var representert blant de personene som sluttet i VTA i løpet av 2010? (Kryss av for alle som var representert)</b> <input type="checkbox"/> Under 25 år? <input type="checkbox"/> Fra 25-34 år?

- Fra 35-44 år?
- Fra 45-54 år?
- 55 år eller eldre?

**67) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i tiltaket i løpet av 2010, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)**

- Noen fikk ordinær jobb
- Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune
- Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak
- Noen sluttet på grunn av flytting
- Noen sluttet på grunn av dårlig helse
- Noen døde
- For noen var det andre årsaker eller utfall



**Du vil bli bedt om å oppgi hvor mange for hvert av alternativene du krysser av for i spørsmål 67 ovenfor.**







**76) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i løpet av 2010 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Arbeidsrettet rehabilitering?
- Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?
- Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?
- Oppfølging?
- Arbeid med bistand?
- Opplæring (AMO)?
- Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?
- Tidsbestemt lønnstilskudd?
- Avklaring?
- Avklaring i skjermet virksomhet?
- Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?
- Behandlingstilbud?
- Jobbkubb?
- Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet?

**77) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere av de som sluttet i løpet av 2010 til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Kommunalt behandlingstilbud
- Skole




<input type="checkbox"/> Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud <input type="checkbox"/> Annet kvalifiseringstilbud <input type="checkbox"/> Kvalifiseringsprogrammet <input type="checkbox"/> Annet tilbud 
<p><b>De som hadde VTA-deltakere som sluttet i 2010 og som krysser av for noen av alternativene i de to spørsmålene ovenfor, vil bli bedt om å oppgi hvor mange det var som gikk til hvert av alternativene de har krysset av for i spm 76 og 77.</b></p> 
<p>Nå kommer noen spørsmål om deltakere i VTA i 2011.</p> <p><b>98) Startet det noen nye personer i VTA hos dere i 2011?</b></p> <p><input type="radio"/> Ja</p> <p><input type="radio"/> Nei</p> <p><input type="radio"/> Vet ikke</p> 
<p><b>99) Hvor mange nye personer startet i VTA hos dere i 2011?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>100) Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som startet i VTA i bedriften i løpet av 2011? (Sett to kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer</p> <p><input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier</p> <p><input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader</p> <p><input type="checkbox"/> Psykiske lidelser</p> <p><input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk</p> <p><input type="checkbox"/> Sansedefekter</p> <p><input type="checkbox"/> Sosial mistilpasning</p> <p><input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett</p> <p><input type="checkbox"/> Utviklingshemming</p> <p><input type="checkbox"/> Annen sykdom</p> <p><input type="checkbox"/> Ukjent</p> 
<p><b>101) Hvilke aldersgrupper var representert blant de personene som startet i VTA i løpet av 2011? (Kryss av for alle som var representert)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Under 25 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 25-34 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 35-44 år?</p> <p><input type="checkbox"/> Fra 45-54 år?</p> <p><input type="checkbox"/> 55 år eller eldre?</p>

**102) Var det noen av VTA-deltakerne som avsluttet sitt ansettelsesforhold i VTA i bedriften i 2011?**

Ja

Nei

Vet ikke



---

**103) Hvor mange VTA deltakere avsluttet sitt ansettelsesforhold i VTA i bedriften i 2011?**

---

**104) Hvilke to diagnoser var mest vanlig blant de personene som sluttet i VTA i bedriften i løpet av 2011? (Sett to kryss)**

Hjerte og karsykdommer

Lungelidelser og allergier

Nevrologiske lidelser og skader

Psykiske lidelser

Rus og misbruksproblematikk

Sansedefekter


Sosial mistilpasning

Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett

Utviklingshemming

Annen sykdom

Ukjent



---

**105) Hvilke aldersgrupper var representert blant de personene som sluttet i VTA i løpet av 2011? (Kryss av for alle som var representert)**

Under 25 år?

Fra 25-34 år?

Fra 35-44 år?

Fra 45-54 år?

55 år eller eldre?

---

**106) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i tiltaket i løpet av 2011, hvilke av følgende sluttårsaker eller utfall forekom? (Sett gjerne flere kryss)**

Noen fikk ordinær jobb

Noen gikk over i annen aktivitet eller tiltak i NAV eller kommune

Noen sluttet uten å gå over i annen aktivitet eller tiltak

Noen sluttet på grunn av flytting

Noen sluttet på grunn av dårlig helse

- Noen døde
- For noen var det andre årsaker eller utfall



**For hver avkrysning i spørsmål 106 vil du bli bedt om å oppgi hvor mange det gjelder.**

**115) Blant de VTA-deltakerne som sluttet i løpet av 2011 og gikk over til annen aktivitet eller tiltak, hvilke statlige arbeidsrettede tiltak gikk en eller flere av disse til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Arbeidsrettet rehabilitering?
- Arbeidspraksis i ordinær virksomhet?
- Arbeidspraksis i skjermet virksomhet?
- Oppfølging?
- Arbeid med bistand?
- Opplæring (AMO)?
- Lønnstilskudd (tidsbegrenset)?
- Tidsubestemt lønnstilskudd?
- Avklaring?
- Avklaring i skjermet virksomhet?
- Tiltak i arbeidsmarkedsbedrift?
- Behandlingstilbud?
- Jobbkubb?
- Varig tilrettelagt arbeid i ordinær virksomhet?

**116) Hvilke av følgende ikke-statlige tilbud/tiltak gikk en eller flere av de som sluttet i 2011 til? (Sett gjerne flere kryss)**

- Kommunalt behandlingstilbud
- Skole
- Kommunalt dagsenter/aktivitetstilbud
- Annet kvalifiseringstilbud
- Kvalifiseringsprogrammet
- Annet tilbud





**Du vil bli bedt om å besvare hvor mange det gjelder for hver av avkrysningene i spm 115 og 116.**



**137) Finnes det i kommunen(e) dere samarbeider med et forum eller en møteplass for å vurdere og holde oversikt over behovet for VTA?**

- Ja
- Nei

<input type="radio"/> Vet ikke <input type="image"/>
<b>138) Hvilke forum/møteplasser er dette? (sett gjerne flere kryss)</b> <input type="checkbox"/> Inntaksteam, tildelingskontor eller lignende <input type="checkbox"/> Tiltaksteam hos NAV <input type="checkbox"/> Samarbeidsmøter mellom kommune, NAV og arrangører av VTA <input type="checkbox"/> Annet, hva: <input type="text"/>
<b>139) Deltar bedriften din i disse sammenhengene?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei
<b>140) Er det ventetid for plass i VTA i din bedrift i dag?</b> <input type="radio"/> Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger) <input type="radio"/> Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd) <input type="radio"/> Nei
<b>141) Fører dere venteliste for VTA i din bedrift?</b> <input type="radio"/> Ja <input type="radio"/> Nei <input type="image"/>
<b>142) Hvor mange står på venteliste i dag?</b> <input type="text"/>
<b>143) Hvilke aldersgrupper er representert blant de som står på venteliste i dag? (Sett gjerne flere kryss)</b> <input type="checkbox"/> Under 25 år? <input type="checkbox"/> Fra 25-34 år? <input type="checkbox"/> Fra 35-44 år? <input type="checkbox"/> Fra 45-54 år? <input type="checkbox"/> 55 år eller eldre? <input type="image"/>
<b>144) Av de som står på venteliste, hvor mange er under 25 år?</b> <input type="text"/>
<b>145) Av de som står på venteliste, hvor mange er fra 25-34 år?</b> <input type="text"/>
<b>146) Av de som står på venteliste, hvor mange er fra 35-44 år?</b> <input type="text"/>
<b>147) Av de som står på venteliste, hvor mange er fra 45-54 år?</b> <input type="text"/>
<b>148) Av de som står på venteliste, hvor mange er 55 år eller eldre?</b> <input type="text"/>


<p><b>149) Blant de som står på venteliste, hvilke 2 diagnoser er mest vanlige? (sett 2 kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer</p> <p><input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier</p> <p><input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader</p> <p><input type="checkbox"/> Psykiske lidelser</p> <p><input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk</p> <p><input type="checkbox"/> Sansedefekter</p> <p><input type="checkbox"/> Sosial mistilpasning</p> <p><input type="checkbox"/> Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett</p> <p><input type="checkbox"/> Utviklingshemming, lærevansker</p> <p><input type="checkbox"/> Annen sykdom</p> <p><input type="checkbox"/> Ukjent</p>
<p><b>150) Blant de som står på venteliste, hva slags tilbud har disse i dag? (sett kryss for alle alternativene som forekommer for en eller flere av de som står på venteliste)</b></p> <p><input type="checkbox"/> Ikke noe tilbud</p> <p><input type="checkbox"/> Kommunalt tilbud utenfor bedriften</p> <p><input type="checkbox"/> Kommunalt tilbud innenfor bedriften</p> <p><input type="checkbox"/> Statlig tilbud utenfor bedriften</p> <p><input type="checkbox"/> Statlig tilbud innenfor bedriften</p> <p><input type="checkbox"/> Går på videregående skole</p> <p><input type="checkbox"/> Annet <input type="text"/></p> <p><input type="checkbox"/> Vet ikke</p> <p style="text-align: center;">  </p>
<p><b>151) Hvor mange av de som står på venteliste har ikke noe tilbud i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>152) Hvor mange av de som står på venteliste har kommunalt tilbud utenfor bedriften i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>153) Hvor mange av de som står på venteliste har kommunalt tilbud innenfor bedriften i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>154) Hvor mange av de som står på venteliste har statlig tilbud utenfor bedriften i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>155) Hvor mange av de som står på venteliste har statlig tilbud innenfor bedriften i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>156) Hvor mange av de som står på venteliste går på videregående skole i dag?</b></p> <input type="text"/>
<p><b>157) For hvor mange av de som står på venteliste er situasjonen at dere ikke vet hva slags tilbud de har i dag?</b></p> <input type="text"/>

<b>158) Hvor mange av de som står på venteliste har annet tilbud enn de alternativene vi har oppgitt?</b>
<b>159) Hva slags tilbud er det personene med "annet tilbud" har i dag (spørsmålet ovenfor)? (Beskriv i feltet under)</b>
<div style="border: 1px solid gray; height: 80px; width: 100%;"></div>
<p>Vi vil nå be deg om å gi noen vurderinger av behovet for VTA-plasser i dag og i årene framover.</p> <b>160) Hvor mange VTA-plasser (statlige) mener du at det er behov for i din bedrift i dag? (Oppgi antall)</b>
<b>161) Hva slags behov forventer du at det vil være for VTA plasser i din bedrift de neste 5 år?</b>
<input type="radio"/> Behovet vil øke <input type="radio"/> Behovet vil være som i dag <input type="radio"/> Behovet vil minke <input type="radio"/> Jeg har ingen formening
<b>162) Hvorfor mener du dette?</b>
<div style="border: 1px solid gray; height: 80px; width: 100%;"></div>
<b>163) Med utgangspunkt i antall VTA-plasser dere har i dag: Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene? (Sett ett kryss)</b>
<input type="radio"/> En minimal økning, anslagsvis under 20% <input type="radio"/> En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50% <input type="radio"/> En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100% <input type="radio"/> En stor økning, behovet vil minst fordobles <input type="radio"/> Vet ikke
<b>164) Hvilke to diagnoser tror du vil være mest vanlig blant de personene som vil få behov for VTA i din bedrift i løpet av de neste 5 år? (Sett to kryss)</b>
<input type="checkbox"/> Hjerte og karsykdommer <input type="checkbox"/> Lungelidelser og allergier <input type="checkbox"/> Nevrologiske lidelser og skader <input type="checkbox"/> Psykiske lidelser <input type="checkbox"/> Rus og misbruksproblematikk

- Sansedefekter
- Sosial mistilpasning
- Sykdommer i ledd, muskulatur og skjelett
- Utviklingshemming
- Annen sykdom
- Ukjent
- Vet ikke

**165) Her følger noen påstander som vi vil du skal svare på. Kryss av for det svaralternativet som passer best for hver påstand.**

	Helt enig	Tildels enig	Tildels uenig	Helt uenig	Vet ikke
Vi har i dag ingen VTA-deltakere med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Vi har god nok kompetanse til å kunne hjelpe VTA-deltakere med overgang til ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Vi har ikke kapasitet nok til å hjelpe VTA-deltakere med overgang til arbeid i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for VTA-deltakerne	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Deltakere i kommunale tiltak har større behov for tett oppfølging enn deltakere hos arrangører av VTA	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA er i minkende grad et tiltak for personer med utviklingshemming	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Stadig flere unge er kandidater for VTA	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
For deltakere i VTA i vår bedrift er det i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Det utredes for tiden om det skal innføres et krav om politiattest for ansettelser blant annet i bedrifter som tilbyr VTA. En eventuell politiattest skal omfatte saker der en person er siktet, tiltalt, har vedtatt forelegg, eller er dømt for seksualforfølgelse, forsettelig drap, grov voldskriminalitet, samt rans- og narkotikakriminalitet. Om dette vedtas vil det også gjelde tiltaksdeltakerne.

**166) Anslagsvis, omtrent hvor mange av VTA-deltakerne ville bli berørt om et slikt krav forelå i dag?**

## Spørreskjema for kommuner

1) \* Hvilken kommune jobber du i?

2) Hvilket fylke ligger kommunen i?

Velg alternativ



3) Hva er din stilling i kommunen?

Politisk kommuneledelse (ordfører e.l.)

Administrativ kommuneledelse (rådmann, kommunalsjef, ledergruppe e.l.)

Leder i en av kommunens tjenester (helse, sosial, omsorg mm)

Annet, hva:

4) Hvor mange personer bor i kommunen (i følge siste opptelling)?

5) Hvordan vil du karakterisere kommunen din? Kryss av for det som passer best:

Hovedsakelig byområde

Hovedsakelig småby/tettbebygd område

Hovedsakelig bygd og spredt bebyggelse



Målgruppen for tiltaket Varig tilrettelagt arbeid er personer som har eller i nær framtid ventes å få innvilget varig uførepensjon etter folketrygdloven, og som har behov for spesiell tilrettelegging og tett oppfølging.

6) Hvor godt mener du selv at du kjenner til tiltaket VTA (varig tilrettelagt arbeid)?

Godt

Litt

I liten grad

Ikke i det hele tatt

7) Hvor mange tiltaksarrangører for VTA samarbeides det med for uføretrygdete personer bosatt i din kommune ?

8) Hvilke tiltaksarrangører for VTA benyttes i din kommune (vennligst oppgi navn på de ulike aktørene)?






9) Hvor mange VTA-plasser er kommunen din medfinansjør av (jfr medfinansieringsavtale mellom kommunen og tiltaksbedrift)?


Medfinansieringssatsen (dvs andelen kommunen skal betale) kan variere fra tiltaksbedrift til tiltaksbedrift.

10) Hva er medfinansieringssatsen i din kommune? Dersom den varierer - gi en beskrivelse av hvordan.




<input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/>
<p><b>11) Føres det venteliste for plass i VTA i din kommune?</b></p> <p><input type="radio"/> Ja</p> <p><input type="radio"/> Nei</p> <p><input type="radio"/> Vet ikke</p> <p></p>
<p><b>12) Hvem fører venteliste? (Sett gjerne flere kryss)</b></p> <p><input type="checkbox"/> NAV-kontoret</p> <p><input type="checkbox"/> Tiltaksarrangør for VTA</p> <p><input type="checkbox"/> Kommunen</p> <p><input type="checkbox"/> Andre: <input type="text"/></p>
<p><b>13) Hvor mange står på venteliste i dag?</b></p> <p><input type="text"/></p>
<p><small>Vi tar i de følgende spørsmålene utgangspunkt i populasjonen av uføretrygdete personer bosatt i din kommune.</small></p> <p><b>14) Hva slags aktivitets- og sysselsettingstilbud finnes for uføretrygdete personer bosatt i din kommune, som ikke får tilbud om VTA (sett gjerne flere kryss)?</b></p> <p><input type="checkbox"/> Kommunalt finansierte tilrettelagte plasser med fokus på produksjon og arbeid</p> <p><input type="checkbox"/> Mer sosialt rettede dagsenter- og aktivitetstilbud</p> <p><input type="checkbox"/> Annet, hva: <input type="text"/></p> <p><input type="checkbox"/> Vet ikke</p> <p></p>
<p><b>15) Hvor mange tilrettelagte plasser med fokus på produksjon og arbeid finansierer kommunen alene i dag?</b></p> <p><input type="text"/></p>
<p><b>16) Hvor mange personer er brukere av disse plassene i dag?</b></p> <p><input type="text"/></p>
<p><b>17) Er det ventetid for kommunalt finansierte tilrettelagte plasser med fokus på produksjon eller arbeid i din kommune?</b></p> <p><input type="radio"/> Ja, og det er lang ventetid (6 mnd eller lenger)</p> <p><input type="radio"/> Ja, men det er kort ventetid (kortere enn 6 mnd)</p> <p><input type="radio"/> Nei</p> <p><input type="radio"/> Vet ikke</p>
<p><b>18) Føres det venteliste for kommunalt finansierte tilrettelagte plasser med fokus på produksjon eller arbeid i din kommune?</b></p> <p><input type="radio"/> Ja</p> <p><input type="radio"/> Nei</p>

Vet ikke  


**19) Hvor mange personer står på venteliste for plass i kommunalt finansiert tilrettelagt plass med fokus på arbeid eller produksjon i dag?**  
  



**20) Hvor mange uføretrygdete personer vil du anslå at er brukere av det mer sosialt rettede kommunale dagsenter- og aktivitetstilbudet i dag?**

**21) Har kommunen oversikt over behovet for varig tilrettelagt arbeid blant uføretrygdete personer som i dag ikke deltar i et aktivitets- eller sysselsettingstilbud gjennom kommune eller NAV?**

Nei, dette har kommunen ingen oversikt over  
 Dette kan vi bare anslå omtrentlig  
 Ja, dette har kommunen relativt god kunnskap om  



**22) Hvor mange personer kan det dreie seg om, som ikke deltar i et aktivitets- eller sysselsettingstilbud i dag, men som kunne ha behov for varig tilrettelagt arbeid?**

**23) Har kommunen oversikt over hvor mange av kommunens beboere som ved utgangen av 2011 hadde diagnosen utviklingshemming?**


Nei, dette har kommunen ingen oversikt over  
 Det kan vi bare anslå omtrentlig  
 Ja, dette har kommunen relativt god kunnskap om  


**24) Hvor mange personer bosatt i kommunen var det som ved utgangen av 2011 hadde diagnosen utviklingshemming, og som ikke hadde tilbud om VTA, men som etter kommunens vurdering burde hatt det?**

Nå kommer noen flere spørsmål relatert til tiltaket VTA (Varig tilrettelagt arbeid) i din kommune.

**25) Hva karakteriserer de personene som i dag ikke får tilbud om VTA gjennom NAV, men som slik kommunen vurderer det, burde ha fått det?**  
  



**26) Dekker antallet VTA-plasser (statlige) behovet for slike plasser i din kommune i dag slik du vurderer det?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke  


**27) Hvor mange flere VTA-plasser (statlige) enn de som finnes i din kommune i dag vil du anslå at det er behov for nå?**

**28) Hva slags behov forventer du at det vil være for tiltaket VTA de neste 5 år i din kommune?**

Behovet vil øke  
 Behovet vil være som i dag  
 Behovet vil minke  
 Jeg har ingen formening



---

**29) Hvorfor mener du dette? Vi vil gjerne at du begrunner synet ditt på framtidig behov for VTA.**

---

**30) Med utgangspunkt i antall VTA-plasser i dag: Hvor stor økning tror du det vil bli behov for i løpet av de neste 5 årene? (Sett ett kryss)**

En minimal økning, anslagsvis under 20%  
 En viss økning, anslagsvis fra 20 til 50%  
 En betydelig økning, anslagsvis fra 50 til 100%  
 En stor økning, behovet vil minst fordobles  
 Vet ikke

---


**31) Her følger noen påstander om din kommune som vi vil du skal vurdere. Kryss av for det svaralternativet som passer best for hver påstand.**

	Helt enig	Til dels enig	Til dels uenig	Helt uenig	Vet ikke
Det er ingen uføretrygdete personer i kommunale tiltak med potensial for å kunne jobbe i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kommunen har god nok kompetanse til å kunne hjelpe deltakere i kommunale tiltak med overgang til ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kommunen har ikke kapasitet nok til å hjelpe deltakere i kommunale tiltak med overgang til arbeid i ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Det er ikke nok arbeidsplasser i ordinært arbeidsliv som er aktuelle for deltakere i kommunale tiltak	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Deltakere i kommunale tiltak har større behov for tett oppfølging enn deltakere i VTA	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Arrangører av VTA tar i minkende grad inn personer med utviklingshemming	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Stadig flere unge er kandidater for VTA	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Generelt sett er det hos tiltaksarrangører for VTA et behov for økt kompetanse om hvordan få til formidling fra VTA til ordinært arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
VTA slik det fungerer i dag, innebærer i praksis ingen mulighet for overgang til ordinært arbeidsliv	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

---

**32) Finnes det i kommunen et forum eller en møteplass for å vurdere og holde oversikt over behovet for VTA blant kommunens innbyggere?**

Ja  
 Nei  
 Vet ikke



**33) Hvilke forum eller møteplasser for å holde oversikt over behovet for VTA finnes i kommunen? (Sett gjerne flere kryss)**

- Inntaksteam, tildelingskontor eller lignende
- Tiltaksteam hos NAV
- Samarbeidsmøter mellom kommune, NAV og arrangører av VTA
- Annet, hva:
- Vet ikke

© Copyright www.questback.com. All Rights Reserved.

Arbeidsforskningsinstituttet er et tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt.

Sentrale forskningstema er:

- Inkluderende arbeidsliv
- Utsatte grupper i arbeidslivet
- Konflikthåndtering og medvirkning
- Sykefravær og helse
- Innovasjon
- Organisasjonsutvikling
- Velferdsforskning
- Bedriftsutvikling
- Arbeidsmiljø

Publikasjoner kan lastes ned fra AFIs hjemmeside eller bestilles direkte fra instituttet.

Abonnement på nyheter kan bestilles via hjemmesiden:  
[www.afi.no](http://www.afi.no)

Arbeidsforskningsinstituttet  
Postboks 6954 St. Olavs plass  
0130 Oslo  
Telefon 23 36 92 00  
[www.afi.no](http://www.afi.no)